

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HAYATI VE ESERLERİYLE CUMHURİYET TARİHİ YAZICILIĞINDA

PROF. DR. HAMZA EROĞLU

Doktora Tezi

Rıdvan BAL

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HAYATI VE ESERLERİYLE CUMHURİYET TARİHİ YAZICILIĞINDA PROF.DR.
HAMZA EROĞLU

Doktora Tezi

Rıdvan BAL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HAYATI VE ESERLERİYLE CUMHURİYET TARİHİ YAZICILIĞINDA
PROF.DR. HAMZA EROĞLU

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK (Başkan)

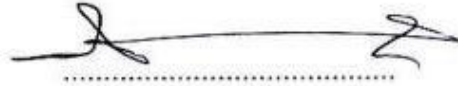
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN (Danışman)

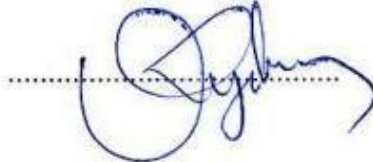
Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Prof. Dr. Oğuz AYTEPE

Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Tez Sınavı Tarihi: 25 Mart 2011

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Enstitü Müdürü

**“ BU DOKTORA TEZİNDE BELİRTİLEN GÖRÜŞ VE YORUMLAR
YAZANA AİTTİR. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ’NİN YA DA DİĞER KAMU
KURULUŞLARININ GÖRÜŞLERİNİ YANSITMAZ.”**

Rıdvan BAL

Doktora Öğrencisi

07520105

25 Mart 2011

ÖZET

'Hayatı ve Eserleriyle Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığında Prof. Dr. Hamza Eroğlu' başlıklı bu Doktora Tez çalışması, Cumhuriyet Tarihi'nin hukukçu, akademisyen ve siyaset adamı yönleriyle önemli bir yaşayan siması olan Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nu eserleri ve düşünceleriyle tanıma, yaşamı, üstlendiği görev ve çalışmalarıyla irdeleme amacını esas almaktadır.

Cumhuriyet Tarihi'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin yeni kuşaklara aktarılabilmesi amacıyla ders programlarına dâhil edilen konular, kronolojik gelişmeler çerçevesinde tezin *Giriş* bölümünde konu edinilmiştir. Bu suretle dersin, 1925 yılından itibaren üniversite ve yüksekokullarda okutulmaya başlandığına işaret edilerek, Atatürk'ü tanımayı ve tanıtmayı kendine bir görev olarak kabul eden Eroğlu'nun da içinde yer aldığı girişimler belirtilmiştir. Türkiye'de, Cumhuriyet Tarihi'ne dair çalışmaların hemen hemen hiç denecek kadar az sayıda olduğu 1960'lı tarihlerde, temel uğraşısı hukuk olmasına rağmen, tarihle ilgili çalışmalara yakın ilgi duyan ve bu dersin öğretim kadroları içinde yer alan Eroğlu'nun, bu konudaki hizmetleri nedeniyle çeşitli ödüllerle onurlandığına da değinilmiştir.

Tezin *Birinci Bölümü*'nde Eroğlu'nun ailesi, okul ve meslek hayatına dair bilgi ve belgelere yer verilmiştir. Kendi ifadelerine dayanılarak yansıtılan aile bilgilerinin yanında, Adana'da dünyaya geldiği 1921 yılından itibaren, çocukluk, ilk, orta ve lise eğitimini içeren hayat hikâyesi de kaleme alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1942–1943 döneminde tamamlayan Eroğlu, doktora eğitimi için 1944 yılında İsviçre'ye gitmiştir. "*La représentation internationale en vue de protéger les intérêts des belligérants (Muhariplerin Menfaatlerini Koruma Amacıyla Uluslararası Temsil)*" adlı tezi ile doktorasını alarak 1949 yılında yurda dönen Eroğlu, 1950 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde asistan olarak göreve başlamıştır.

Askerlik hizmetini 1954-1955 tarihleri arasında Ankara'da tamamladıktan sonra üniversitede uygun kadro bulunamadığı için memleketi Adana'ya dönmek durumunda kalan

Eroğlu, Adana Ticaret ve Sanayi Odası'nda iŒe girmiŒ ve ‘‘Umum Kâtip’’ olarak alıŒmıŒtır. 1956'da ‘‘Harbin Milletlerarası AntlaŒmalara Tesiri’’ konulu tezi ile doçent olmasına müteakip, 1957-1960 yılları arasında XI. Dönem CHP Adana milletvekili olarak Meclis'e girmiŒtir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasındaki Kurucu Meclis'e CHP kontenjanından ye seilmiŒtir. Bu görevinin sona erdiği 25 Ekim 1961'de akademik hayatına geri dönerek, AİTİA'nde ğretim yesi olmuŒtur. 1966'da profesör olan Eroğlu, uzun bir süre eŒitli niversite ve yüksekokullarda Devrim Tarihi ve Devletler Umumi Hukuku dersleri vermiŒtir.

1966-1968 yılları arasında ocuk Esirgeme Kurumu ikinci baŒkanı olarak görev yapan Hamza Eroğlu, Halkevleri yönetimince 1968 yılında oluŒturulan Atatürk Enstitüsü Bilim Kurulu yesi olarak Enstitü'nn ilmi ve idari programını yürütmekle grevlendirilmiŒtir. 25 Haziran 1971'de ilk toplantısını yapan ‘Atatürk İlkeleri Komisyonu’nda da yer almıŒ ve 1971–1973 yıllarında AİTİA BaŒkanlıđı'nda bulunmuŒtur. 1981 yılında Atatürk'n Doğumunun Yüzüncü Yılı Kutlama Komitesi'nde görevlendirilen Eroğlu, 12 Eylül 1980 sonrasında kurulan DanıŒma Meclisi'ne Ankara yesi olarak seilmiŒ, aynı dönemde MEB tarafından yüksekokullar için ‘Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi’ ders kitabını yazma görevi almıŒtır. 6 Aralık 1983'te DanıŒma Meclisi'nin hukukî varlığı sona erince yeliği biten Eroğlu, en son olarak 2876 sayılı kanunla kurulan AKDITYK'nun üst kuruluŒu olan Yüksek Kurul'da ye olarak vazife almıŒtır.

Hukuk, tarih, dıŒ politika alanlarındaki alıŒmaları ile tanınan Eroğlu'nun eserlerindeki olay, betimleme ve yorumlara yer veren *İkinci Bölüm*, ‘Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’ konulu iki adet, ‘Atatürk ve Atatürk İlkeleri’ konulu yedi adet, ‘Hukuk’ konulu iki ve ‘Kıbrıs Sorunu’na iliŒkin  adet olmak üzere toplam on dört adet kitap üzerinden ele alınmıŒtır. Bu eserlerinde kendisinin faydalandığı, aktarım yaptığı ikinci elden kaynaklar da, benzerlik ve farklılık ihtiva eden içerikleriyle konu edinilmiŒtir.

Tezin *nc Bölümü*'nde Eroğlu'nun alıŒmalarının Türkiye Cumhuriyeti tarihi yazımındaki yerini belirleyebilmek üzere, onun dŒncelerinin önceliklerine yer verilmiŒtir. ‘Atatürkçülük’ ve ‘Türk Devrimi’ konularında eŒitli tarihlerde hazırladığı makaleler, gazete haberleri, Meclis tutanakları yanında, gazetelerdeki, konferanslarındaki ya da bu tez alıŒması kapsamında kendisiyle yapılan grŒmeler sırasındaki kiŒisel açıklamalarından elde edilen bilgiler, bu çerçevede deđerlendirilmiŒtir.

Her yönüyle üstün bir kişilik olarak gördüğü Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni nesillere tanıtılmasının bir vazife olduğu bilinciyle çalışmalar yapan Eroğlu, sahip olduğu Atatürk sevgisini hayatının her evresinde öne çıkararak tüm çalışmalarında bu çizgiyi muhafaza etmiştir. Hukukun üstünlüğüne olan inancı ile yürürlükteki yasaların gerektirdiği düzenlemelerin savunucusu olmuş, Türk Devrimi'ni hukuki, siyasi ve tarihsel yönleriyle incelemeye çalışmıştır.

Türk Devrimi'nin tarihsel sürecini ele aldığı çalışmalarının 1938-1950 dönemine ait bölümleri, Atatürk'ten sonra Türk Devrimi'nin genel görüntüsünü aktarabilecek özellikte olmasına rağmen -onun birikimi ile kıyaslandığında- işlenecek daha birçok konunun var olduğu izlenimi vermekte, yetersiz sayılabilecek bir özellik arz etmektedir. Eroğlu'nun, Atatürk'ün ölümünden sonra Türk Devrimi'nin "*inkılâpçı niteliğine uygun olarak gelişmesine devam ettiği*" yönündeki değerlendirmesine rağmen, bu konuya ilişkin olumlu ve olumsuz görüşleri mukayese ederek özgün bir bilgi yorumuyla sunumunu sağlayamamış olması da yine bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hamza Eroğlu, Cumhuriyet Tarihi, Atatürkçülük, Devrim Tarihi, İnkılâp Tarihi, Hukuk, Siyaset.

ABSTRACT

This PhD thesis, written by Rıdvan Bal, and entitled “*Prof. Dr. Hamza Eroğlu, his Life and Works in writing Republican History,*” aims to find out more about one of the most eminent living figures in the history of the Turkish Republic - lawyer, academician and politician Prof. Dr. Hamza Eroğlu – by reviewing his works and his thoughts, and to analyse him by examining his life and the tasks he has undertaken.

The topics included in the history course, took place in the introduction section of the thesis, in order to convey the basic qualities of the History of the Republic and the Republic of Turkey to new generations. In this way, by pointing to the course taught in colleges and universities has begun by 1925, the initiatives were mentioned which include Eroğlu’s, who studied to understand Atatürk and made him to be understood. It was also mentioned that, Eroğlu had been awarded several times due to his studies on history, in such an environment where there were almost negligible number of studies at the 1960s about the History of the Republic.

In the first part of the thesis, Eroğlu’s family, his education and his career are examined. Based on the information reflected in his statements, Eroğlu’s life story, beginning by birth in 1921 in Adana, his childhood, primary, secondary and high school education, were written. After completing his studies at the Law Faculty of İstanbul University between 1942 and 1943, Eroğlu went to Switzerland in 1944 to study for his doctorate. Upon receiving his doctoral degree with his thesis called “*La représentation internationale en vue de protéger les intérêts des belligérants (The international representation for protecting the interests of combatants)*”, he came back home to Turkey in 1949. Eroğlu started work as an Assistant at the Faculty of Law at İstanbul University in 1950.

After completing his military service in Ankara between 1954-1955, he had to go back to hometown, Adana, due to lack of appropriate staff at the university. He became the Secretary General of the Adana Chamber of Commerce and Industry. In 1956, he became Associate Professor with his thesis entitled “*The Effects of War on International Treaties*”. Between the years 1957-1960, he served in the Parliament as a member of the Republican People’s Party’s Deputy of Adana Province. He was elected as a member of the Republican People’s Party quota after May 27, 1960 and he sat in the Turkish Constituent Assembly.

Eroğlu has returned to his academic life after October 25, 1961 and has been a lecturer of the Ankara Academy of Economics and Commercial Sciences. Eroğlu became a professor in 1966. He lectured on the “History of the Turkish Revolution” and “Public International Law” in various universities and Institutes of Higher Education between 1961 and 1981.

Between 1966-1968, he served as the Vice-President of the General Directorate of the Child Protection Agency and he was in charge of the scientific and administrative programme of the Atatürk Institute Science Council, which was established in 1968 by the *Halkevleri (Peoples' Houses, a Turkish state-sponsored Project)* Administration. Eroğlu fulfilled the functions of President of the Ankara Academy of Economics and Commercial Sciences between 1971 and 1973. He sat in the Turkish Constituent Assembly (formed 1980) as a member for Ankara Province and in 1981 he was elected member of the Committee for the Celebration of the 100th Anniversary of the Birth of M. Kemal Atatürk. In the same period, he was given the task of writing the 'Ataturk's Principles and History of Revolution' textbook for colleges. The legal entity of the Constituent Assembly was terminated on 6th December 1983, which also brought an end to the membership of Hamza Eroğlu. Eroğlu also worked as a Council Member at the Atatürk High Council for Culture, Language and History which was established by Decree number 2876.

The second part of this thesis consists of events, descriptions and facts to be found in the fourteen books by Eroğlu. Nine of these works are about the History of the Turkish Republic and Atatürk and the rest deal with law and Cyprus Problem. The resources used in the books are highlighted along with their contents.

In the third part of the thesis, the thoughts of Eroğlu are reviewed in order to assess the role of his works in the writing of the history of the Turkish Republic. Eroğlu's views about the ideology of Atatürk and the Turkish Revolution, which he made clear in his articles, newspapers, Parliamentary career, conferences and interviews, are evaluated in this context. Various resources, including documents, written and visual archives and Parliamentary Proceeding Reports relating to Eroğlu were used in relevant parts of the thesis and in this final section.

It can be concluded that Eroğlu believes in the necessity of introducing Atatürk, whom he regards as a superior character, to new generations and has supported this belief accordingly in all his works through the emphasis of his love for Atatürk. With his firm belief

in the rule of law, he has supported the regulations required by the legislation in force, and has tried to evaluate in detail the Turkish Revolution in its legal and political aspects.

Key Words: Hamza Eroğlu, History of the Republic, Kemalism, History of Revolution, Law, Politics.

ÖNSÖZ

Türk tarihinin en parlak dönemlerinden birinin yaşandığı 1919-1938 yılları arasında, dünyadaki olumsuz gelişmelere rağmen, genç Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki başarılı uygulamalarıyla dikkat çekmiş, Türk Devrimi'ni gerçekleştiren halkın inancı ile yeni Türk devleti her alanda çağdaş bir toplum olarak ilerlemiştir. Bu bakış açısı, Türk Devrimi'nin günümüzde ve gelecekte ulusal modernleşmenin anahtarı olduğunu hatırlatan ve Türk Devrimi'nin yaşatılmasının gerekliliğini ortaya koyan bir pencere açmaktadır. 1930'lardan itibaren Türk Devrim/İnkılâp Tarihi, Atatürkçülük ya da Atatürkçü Düşünce Sistemi gibi derslerin yürürlükte olduğu Türkiye'de, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin yazımı konusunda çalışmaları bulunan değerli bilim adamlarımızın gayretlerini yaşatmak ve onların bu konudaki katkılarını, özgün yorumlarını saptayabilmek amacıyla tez konusu belirlemeye çalıştım.

2007 yılında "Bilim Dünyasına Yaptıkları Katılardan Dolayı" onur ödülüne layık bulunan 12 değerli bilim adamından birisi olan; 2009 yılında Atatürk Araştırma Merkezi tarafından "Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Konularında Yapmış Olduğu Değerli Çalışmalar" sebebiyle hizmet ödülü ile onurlandırılan Prof. Dr. Hamza Eroğlu hakkında bir doktora tez çalışması yapabileceğimi belirledim. Bu safhada Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'ın değerli önerilerinden esinlendim ve destek aldım.

'Hayatı ve Eserleri ile Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığında Prof. Dr. Hamza Eroğlu' başlıklı bu Doktora tezinin amacı, bir akademisyenin hayatını biyografik olarak ortaya koymak, eserlerindeki bilinen ve bilinmeyenleri mercek altına almak ya da Cumhuriyet Tarihi yazımındaki yerini tarih yazıcılığı kıstaslarıyla değerlendirmek değildir. Bu çalışma, her ne kadar bu üç hususu tamamen göz ardı etmese de, esas itibarıyla şu temeller üzerine inşa edilmiştir:

1. Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun çocukluk, gençlik ve aile hayatı ve öğrenimi,
2. Kaleme aldığı kitaplarının tanıtımı ve içeriğinde dikkat çeken hususlar,
3. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hukukçu bir akademisyen olarak dile getirdiği veya kaleme aktardığı görüşleri ve bunların Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yeri.

Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Atatürk'ü tanımayı ve tanıtmayı kendine bir vazife addederek çalışan, çok sayıda eser hazırlayarak bilgi ve birikimlerini paylaşan bir hukuk adamıdır. Bu doktora tezinin kapsamında, 'Hamza Eroğlu Dosyası' adlı altında, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun "Atatürkçülük, Atatürk ve Atatürk ilkeleri, dış politika sorunlarından özellikle Kıbrıs Sorunu, idare hukuku" gibi muhtelif konularda yazdığı kitap ve makaleler, kendisine ilişkin çıkan haberler listeler halinde düzenlenmiştir. Bu suretle, tezin 'Kaynakça' bölümü öncesinde, Eroğlu'nun kitap ve makale listesi, tez kapsamında kendisi ile yapılan ayrıntılı görüşmenin tam metni, kendisi hakkında gazetede çıkan haberlerin listesi, Meclis tutanaklarında adının geçtiği özetler ve son olarak Devrim Tarihi / İnkılâp Tarihi kitaplarının içerik karşılaştırması, toplu bir sunum halinde aktarılmıştır. Tezin konu başlıklarında ve içeriğinde, Eroğlu'nun kendine özgü terminolojisinin aslına uygun şekilde kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Siyasetçi, akademisyen ve bir aydın olarak görev aldığı çeşitli oluşumlarda, ısrarla vurguladığı Atatürk ve Atatürkçülük sevgisini her zaman dile getiren bu değerli Türk aydınının hayatını, eserlerini ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihindeki yerini belirlemek, adeta bir tarihin içine uzanarak, dün ve bugün penceresinden bu tarihin önemini fark edebilmek adına kayda değer bir katkı sağlayacaktır.

Kendisi ile ilgili bir doktora tezi çalışmasını memnuniyetle karşılayarak her türlü desteği veren Sayın Prof. Dr. Hamza Eroğlu ve ailesine en içten teşekkürlerimi iletmeyi borç bilirim. Çocukluğundan akademik hayatına uzanan ilk devre yaşantısına dair bilgi ve belgeler bizzat kendisinden temin edilmiştir. Bu noktada, takdire şayan nezaketini bir kez daha sergileyen Eroğlu, bilgilendirmelerinin yanısıra bilim dünyasıyla özelini de paylaşma olgunluğunu göstermiştir. Nitekim, yazım safhasında ayrıntılı açıklama yapılmamış bazı yerlerde ya da dipnotlarla desteklenmemiş bazı konuların kaynağı bizzat Eroğlu'nun kendisi olmuştur. Bu nedenle, bu tezle ilgili olarak kendisiyle yapılan görüşmelerin metni de, tezin 'Hamza Eroğlu Dosyası' adlı bölümüne ilave edilmiştir. Özellikle Türk düşün hayatındaki yeri irdelenirken bu çalışma kapsamında kendisi ile yapılan ikili görüşmelerin ve kendisinin basına yansıyan haberlerinden titizlikle derlenen bilgilerin önemli bir yeri olduğunu irdelemekte yarar vardır.

Prof. Dr. Hamza Eroğlu ile ilgili araştırma yaparken kendisi ile sık sık görüşebilmek ve öğrenmek istediklerimizi kendi ifadelerinden öğrenebilmek büyük şans olmuştur. Çeşitli konularda yazdığı kitap ve makalelerin yanında, gazetelerde yayımlanan 'Hamza Eroğlu'

konulu haberlere ulaşmakta da pek zorluk çekilmemiştir. Şahsi arşivini her zaman bizimle paylaşmak, çalışmada kullanmayı düşündüğümüz fotoğraf ve belgeleri teslim etmek konusundaki anlayış ve yardımseverliğinin çok faydası olmuştur. XI. Dönem milletvekilliği, 27 Mayıs sonrası kurulan Kurucu Meclis (Temsilciler Meclisi) üyeliği ve 12 Eylül 1980 sonrası Danışma Meclisi üyeliği dönemine ait bilgi ve belgeler, çoğunlukla TBMM arşivleri ile gazete haberlerinden elde edilmiştir. AİTİA Başkanlığı dönemine ve akademisyenliğine ait bilgiler için, o dönemde asistanlığını yapmış değerli bilim insanlarından ulaşabilmemizin mümkün olanlarıyla görüşme gerçekleştirme şansımız oldu. Tabii ki ailesi ve bazı akrabalarından elde ettiğimiz bilgiler de çok faydalı oldu.

Çalışmalarına başladığım günden itibaren, başta TİTE personeli olmak üzere her kesimden çok büyük destek ve yardım gördüm, hepsine olan saygımdan dolayı isim sayamıyorum, tek tek teşekkür ederim. Bu çalışmanın en iyi şekilde sonuçlanabilmesi için yakın ilgisini, rehberliğini ve çalışma saatleri mefhumunu düşünmeden her zaman yardımını gördüğüm değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Neşe Özden'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Tabii ki, sabırla beni destekleyen ve başarım için her türlü fedakârlığı gösteren sevgili eşim ve kızıma en derin sevgilerimi sunuyorum.

Rıdvan BAL

Ankara, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i-iii
ABSTRACT	iv-vi
ÖNSÖZ.....	vii-ix
İÇİNDEKİLER.....	x-xiii
KISALTMALAR	xiv-xvi
GİRİŞ	1-19
<u>BİRİNCİ BÖLÜM: PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN AİLESİ, OKUL VE MESLEK HAYATI.....</u>	20-38
1. AİLESİ VE ÇOCUKLUK YILLARI	20-22
2. OKUL HAYATI VE AKADEMİK HAYATA ATILMASI	22-26
3. ASKERLİK VE İŞ HAYATI, SOSYAL İÇERİKLİ ÇALIŞMALARI.....	26-29
4. PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN SİYASİ FAALİYETLERİ	29-38
4.1 XI. Dönem (1957-1960) Adana Milletvekiliği	30-34
4.2 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Kurucu Meclis (Temsilciler Meclisi) Dönemi	35-36
4.3 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Danışma Meclisi Dönemi	36-38
<u>İKİNCİ BÖLÜM: PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN ESERLERİ ...</u>	39-99
1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ KONULU KİTAPLARI	39-51
1.1 Türk Devrim Tarihi.....	39-44
1.2 Türk İnkılâp Tarihi.....	45-51
2. ATATÜRK VE ATATÜRK İLKELERİ KONULU KİTAPLARI	52-83
2.1 Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği	52-57
2.2 Atatürk ve Milli Egemenlik	58-63

2.3 Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)	63-66
2.4 Atatürkçülük	66-68
2.5 Atatürk ve Devletçilik.....	68-72
2.6 Atatürk ve Cumhuriyet	72-79
2.7 Atatürk ve Milliyetçilik	79-83
3. HUKUK KİTAPLARI.....	83-86
3.1 İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi	83-84
3.2 Devletler Umumi Hukuku	84-86
4. KIBRIS SORUNU'NA İLİŞKİN KİTAPLARI	86-95
4.1 Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı	86-90
4.2 Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı	90-93
4.3 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler.....	93-95
Değerlendirme	96-99
<u>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DÜŞÜNCELERİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ YAZIMINDAKİ YERİ İLE PROF. DR. HAMZA EROĞLU</u> .	100-162
1. ATATÜRKÇÜLÜK.....	103-141
1.1 Türk İnkılâbının Temel İlkeleri	105
1.1.1 Cumhuriyetçilik	106-107
1.1.2 Milliyetçilik.....	108-109
1.1.3 Halkçılık.....	109-110
1.1.4 Laiklik	110-115

1.1.5 Devletçilik	115-118
1.1.6 İnkılâpçılık	118-120
1.2 Türk İnkılâbının Bütünleyici İlkeleri	120
1.2.1 Milli Egemenlik, Bağımsızlık ve Birlik	120-123
1.2.2 Bilimsellik, Akılcılık ve İnsanlık Sevgisi	123-124
1.2.3 Çağdaşlaşma ve Batılılaşma	124-127
1.2.4 İnsan ve İnsanlık Sevgisi	127-128
1.3 Yeni Türk Devleti— Kuruluş ve Sonrası	128
1.3.1 Lozan Barışı ve Sonrası	128-131
1.3.2 Atatürk ve İnönü	131-134
1.3.3 Osmanlı Islahatları ve Atatürk Devrimi	134-137
1.3.4 Siyasi, Hukuki, Eğitim ve Sosyo Kültürel ve Ekonomik Alanda İnkılâp Hareketleri	137-141
2. TÜRK İNKILÂBININ GELİŞME SÜRELERİ	142-162
2.1 İç Politikada Gelişmeler (1950-1960)	142
2.1.1 DP İktidarı ve 27 Mayıs	142-145
2.2 Dış Politikada Gelişmeler (1950-1960)	145
2.2.1 Kore Uyuşmazlığı	146
2.2.2 Kuzey Atlantik Paktı'na Katılma	146-147
2.2.3 Balkan İttifakı	147
2.2.4 Bağdat Paktı	147
2.2.5 Kıbrıs Meselesi	147-148
2.3 İç Politikada Gelişmeler (1960'tan Günümüze)	148-149
2.4 Dış Politikada Gelişmeler (1960'tan Günümüze)	149-151
2.4.1 Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu	151-154

2.4.2 Ermeni Terör Olayı	154-157
2.4.3 PKK Terör Olayı	157-158
2.5 Geleceğe Yönelik Bakışlar, Öneriler	158
2.5.1 Devletin Üniter Yapısı	159
2.5.2 Türkiye'nin AB'ne Üyeliği Konusundaki Gelişmeler	159-161
2.5.3 Siyasi Partilerin Tutum ve Davranışları	161-162
SONUÇ	163-170
KAYNAKÇA	171-177
PROF. DR. Hamza Eroğlu DOSYASI	178-245
1. Hamza Eroğlu'nun Kitap ve Makale Listesi	178-185
2. Hamza Eroğlu ile Yapılan 10 Mayıs 2010 Tarihli Görüşme Metni ..	186-191
3. Hamza Eroğlu Hakkında Gazete Haber Özetleri	192-205
4. Hamza Eroğlu'na İlişkin Meclis Tutanak Özetleri	206-230
5. Hamza Eroğlu'nun Türk İnkılâp Tarihi/Devrim Tarihi Kitapları İçerik Karşılaştırması	231-245
EKLER	246-299
ÖZGEÇMİŞ	300

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
AİİTE	: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
AİTİA	: Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi
AKDITYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
ATSO	: Adana Ticaret ve Sanayi Odası
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organization
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
çev.	: Çeviren
DM	: Danışma Meclisi
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor

ed.	: Editör
ENOSIS	: Kıbrıs'ın Yunanistan'a Bağlanması
hzl.	: Hazırlayan
HP	: Hürriyet Partisi
ICANAS	: International Congress of Asian and North African Studies
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İTİA	: İktisadi Ticari İlimler Akademisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTBK	: Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri
Korg.	: Korgeneral
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation
Nu.	: Numara, numaralı
Ord.	: Ordinaryüs
Org.	: Orgeneral
Ph. D.	: Doctor of Philosophy, doktor.
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kurdistan)
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TAA	: Türk Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TM	: Temsilciler Meclis
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TZDK	: Türkiye Zirai Donatım Kurumu
UNESCO	: United Nations Education Scientific Cultural Organisation
vd.	: ve diğerleri
YK	: Yüksek ğretim Kurulu

GİRİŞ

Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin kayda değer aydınlarından biri olup, hukukçu-akademisyen kimliğiyle ve “*İnsanlık adına büyük fazilet mücadelesi veren Atatürk’ü tanımak ve tanıtmak benim görevimdir. Değil yalnız 20’nci yüzyılın, 21’inci ve daha sonraki yüzyılların da Atatürk’e ihtiyacı vardır. Işık adamına, büyük adama gelecek yüzyılların da ihtiyacı vardır. Bir Türk aydını olarak görevimi yapıyorum. Mutluyum*” düşüncesiyle hareket etmiştir. Öğrencilik yıllarından başlayarak, siyasi ve akademik yaşamı boyunca Atatürk’ü ve Türk Devrimi’ni tanımak ve tanıtmak üzere çalışan Eroğlu, bu alanda çok sayıda eser verdi.

Prof. Dr. Eroğlu, 10–15 Eylül 2007 tarihlerinde Ankara’da toplanan, sosyal bilimler alanında dünyanın sayılı organizasyonlarından biri olan ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun katılımıyla gerçekleşen 38. ICANAS (*International Congress of Asian and North African Studies*-Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)’nde “Bilim Dünyasına Yaptıkları Katkılardan Dolayı” onur ödülüne layık bulundu¹. Eroğlu’na göre Yüksek Kurum “*bilimsel hüviyeti açıkça ortada olan, hizmet ve faaliyetleri ile bilimselliğe yönelik*” bir kuruluştur ve Yüksek Kurul da vazifenin yerine getirilmesi için siyasi iktidara yardımcı olmaktadır.² AKDITYK, 1982 Anayasasınının 134.

¹ Kongre açılışında her biri 80 yaşını aşmış olan 12 değerli bilim adamına bilim dünyasına yaptıkları katkılardan dolayı onur ödülü verilmiştir. (Prof. Dr. Şükrü Elçin, Muazzez İlmiye Çığ, Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Süleyman Kazmaz, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Halil İnalçık, Prof. Dr. Kâzım Mirşan, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Prof. Dr. Ethem Ruhi Üngör, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, Kemal Baytaş.), bkz. EK-11, ICANAS Duyuru ve Tanıtım Haberleri.

² Hamza Eroğlu, “*Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun Hukuki Durumu ile İlgili Görüş ve Düşünceler*”, **Türk Dili**, C. LI, S. 412, 1986, s. 315; AKDITYK’nin anayasaya ve hukukun genel ilkelerine aykırı olduğu yönünde yapılan iddiaları da ele alan Eroğlu, altı başlık halinde toplanan iddia ve eleştirilere cevap vermiştir. Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu’nun 15 Ocak 1983 günü yaptığı toplantıda belirlediği eleştiriler, bir karar ile DM üyelerine gönderilmiştir. Buna göre yapılan uygulama; 2876 sayılı Kanun Anayasanının 19., 35. ve 134.maddelerine aykırıdır, bir dernek veya vakıf ayrı bir kanunla kapatılamaz, Atatürk’ün vasiyetinin değiştirilmesi hukuki değildir ve özel hukuka bağlı olarak devam ettirilmesi gereklidir. Anayasa maddelerine aykırılık konusunu maddelerin gerekçelerini inceleyerek cevaplandırın Eroğlu, herhangi bir yanlış uygulama olmadığını belirtir, ayrıca her iki kurumun Atatürk’ün vasiyetinden doğan mali haklarını kaybetmeyeceğini hatırlatır. Danışma Meclisi Tutanak Dergisi kayıtlarıyla desteklediği görüşleriyle olumsuz eleştirileri cevaplayan yazar, Kurumun Başbakanlığa bağlı olması nedeniyle siyasallaşacağı yönündeki değerlendirmelere de katılmamaktadır. Türk Dil Kurumu’nun statü ve tüzüğüünün

maddesi gereği Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak amacı ile kurulmuş olup, Hamza Eroğlu Kurumun Başbakanlığa bağlı olarak görev yaptığını, amacı ve hizmetleri ile bir kamu hizmeti gören kurum olduğunu belirtmektedir. Anayasal kuruluş olmasının yanı sıra “uzun süreden beri ihtiyaç duyulan alanlarda hizmet vermeyi”³ öngörmüş olmasını önemli gören Eroğlu, kurumun kuruluş nedenlerini şu şekilde gerekçelendirir:

- Modern devletin hizmet anlayışı gereği⁴,
- Kanunla düzenleme zorunluluğu⁵,
- Atatürk ilkeleri ile uyum sağlama gereği⁶,
- Kamu hukuku alanının genişlemesi gereği⁷,
- Milli birlik ve beraberliği sağlama zorunluluğu⁸,
- Atatürk’ün fikir ve düşüncelerine uyma gereği⁹.

ICANAS dışında, 30 Eylül 2009 tarihinde Türk Dil Kurumu’nda düzenlenen ve Eroğlu’nun da oturum başkanı olarak katıldığı “Atatürk ve Gazilik” konulu panelde; Eroğlu, Türkiye Gaziler Vakfı tarafından teşekkür belgesi, Atatürk Araştırma Merkezi tarafından da “Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Konularında Yapmış Olduğu Değerli Çalışmalar” sebebiyle hizmet ödülü ile onurlandırıldı.¹⁰

Atatürk’ün evrensel özelliklerini değerlendiren UNESCO da, ilk önce 10 Kasım 1963 tarihini “Dünya Atatürk’ü Anma Günü” ilan etmiş, daha sonra Atatürk’ün

değiştirilerek devrimci bir dernek biçimine girmesini ve özel amaçlara hizmet eden bir kuruluş haline getirilmesini eleştirmektedir.

³ A.g.e., s. 305.

⁴ Aynı yer.

⁵ A.g.e., s. 307.

⁶ Aynı yer.

⁷ Aynı yer.

⁸ A.g.e., s. 307-308; Millet in oluşmasında en esaslı iki unsur olarak dil ve kültürü ele alan, tarihi zengin bir milleti güçlü olarak tanımlayan yazara göre, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında çok önemli işlevi olan dil ve tarih konularının bir devlet hizmeti olarak görülmesi bir zorunluluktur.

⁹ A.g.e., s. 308; Atatürk’ün Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu hakkındaki görüşlerini, 1936 yılı TBMM açış konuşmasındaki ifadelerle dayandırarak açıklayan Eroğlu, konuşmanın iki noktasına vurgu yapar: Birincisi MEB başkanlığında hizmet görmeleri nedeniyle devletin denetim ve gözetiminde bulunmaları, bu kurumların ulusal akademiye dönüşmeleri. Bu nedenle 2876 sayılı Kanunla gerçekleştirilen uygulamalar, Atatürk’ün fikir ve görüşleri ile uyumludur.

¹⁰ Bkz. EK-12.

doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle 1981 yılını “*Dünyada Atatürk’ü Anma Yılı*” olarak kabul etmişti. Atatürk’ün evrensel boyutu ele alındığında ortaya çıkan diğer bir konu da, muharebe alanlarında yıllarca savaştığı yabancı liderler tarafından bile takdir edilmiş, Yunanistan’ın lideri Elefterios Venizelos tarafından Nobel Barış Ödülü’ne aday gösterilmiş olmasıdır. Modern Türkiye’nin ortaya çıkışı ve gelişim safhası, Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik iç ve dış tehditler ile çağdaş Türkiye’nin oluşturulması için yapılacak faaliyetlerin yeni nesillere çok iyi aktarılması gerekmektedir. Atatürk’ün bilimsel araştırmalarla gerektiği gibi aktarılamaması ve halkın bilinçlendirilememesi, Batı emperyalizmine cesaretle karşı çıkan ve anti-sömürgecilikle mücadelenin yanı sıra yeni ve çağdaş bir devlet de kuran Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceğini de etkileyebilir.

Cumhuriyet Tarihi; 1923’te ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesini, Milli Mücadele ruhunu ve Atatürk’ün önderliğindeki Türk Devrimi’nin temel ilkelerini konu edinir. Bu tarihin genç nesillere ulaştırdığı bilgiler ise, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren okullarda bir gereksinimin ifadesi olarak aktarılır. Değişik dönemlerde farklı isimler altında okutulan, Türk Devrim Tarihi ve Atatürk İlkelerinin ele alındığı derslerde, Türk Milli Mücadelesinin hangi koşullarda kazanıldığı, Yeni Türkiye’nin çağdaşlaşma modeli, Cumhuriyetin temel özellikleri, derslerle kuşaktan kuşağa iletilir.

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren tarih derslerinin müfredatı ve temel tarih eğitimi konularında başlatılan çalışmaların bir gereği olarak ders kitaplarının hazırlanması ve basımı sorumluluğu, 22 Mart 1926 tarihinde yürürlüğe giren ‘Maarif Teşkilâtına Dâir Kanun’ ile kurulan Milli Talim ve Terbiye Dairesi’ne verildi¹¹. Tarih ders kitaplarında yapılması düşünülen değişiklikler, 1930 yılından itibaren Türk Tarih Tezi’nin tartışılmasıyla gündeme alınan çalışmalarla, Türk tarihinin sadece Osmanlı tarihini kapsamadığı, çok daha eskilere uzandığı ve Türklerin, tüm insanlığın ortak malı olan dünya uygarlığına önemli katkılarda buldukları yönünde şekillendi. 1931’de kurulan Türk Tarih Kurumu, ulusal tarih anlayışının bilimsel verilerle ortaya konmasında önemli rol üstlendi;¹² ancak Darülfünun’dan beklenen destek yeterli seviyede olmadı. Bunun

¹¹ Mesut Çapa, “*Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi*” **Atatürk Yolu**, S. 29-30, Ankara, 2002, s. 46.

üzerine yeni bir üniversite kurulması kararlaştırıldı, Darülfünun ve ona bağlı kurumlar 31 Temmuz 1933 tarihinde lağvedildi. 1 Ağustos 1933 tarihinde açılan İstanbul Üniversitesi'nden beklenen önemli konulardan biri de üniversite bünyesinde kurulan İnkılâp Tarihi Enstitüsü ile, devrime dair bilimsel bilgilendirmeleri yapabilmek ve bunu her öğrencinin devam zorunluluğu olan ve başarılı olamaması durumunda mezun olamayacağı bir ciddiyette ele almaktı. İnkılâp derslerinin ilkini 4 Mart 1934'te Yusuf Hikmet Bayur, ikincisini 15 Mart'ta Recep Peker verdi. Bu sıralarda Ankara'da açılan İnkılâp Tarihi Kürsüsü'nde de ilk ders 20 Mart 1934'te Başbakan İsmet İnönü tarafından verildi.

Dersin öğretilme sorumluluğu, 15 Nisan 1942 tarihinde kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne devredildi ve dersin adı İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi olarak değiştirildi. 1946 yılına kadar dersin yürütülmesinden sorumlu birimler arasındaki işbirliği ve koordinasyonun derecesi tam olarak bilinmemektedir. 1946'da oluşturulan Üniversite Muhtariyeti kanunu ile daha serbest bir uygulama ortamı sağlandı ancak bu durum dersin ciddi derecede zarar görmesine neden oldu. 20 Mart 1968'de Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kararıyla dersin adı Türk Devrim Tarihi oldu. 1960-1968 yılları arasında da dersten beklenen hedeflere ulaşamadı ve öğrenci olayları olarak hatırlanan gelişmeler yaşandı. TİTE 1 Şubat 1971 tarihli kararı ile dersin amacı ve etkili bir şekilde öğretimi için yeni bir kanun tasarısı hazırladı. Aynı yıl Hamza Eroğlu'nun da içinde bulunduğu 20 üyeden oluşan Atatürk İlkeleri Komisyonu kuruldu.

Hamza Eroğlu, Türk Devrim / İnkılâp Tarihi kitabını yazmadan önce farklı konularda araştırma yaparak hazırlandı. Atatürk ve Milli Egemenlik, Milliyetçilik, Cumhuriyet, Devletçilik konularında kitaplar yazarak Cumhuriyet Tarihi yazımında söz sahibi oldu. Prof. Eroğlu, belge ve olayları adalet yapısı içerisinde ve tarihsel açıdan ele aldı ancak sosyolojik ya da felsefi olarak değerlendirmede. Yine de, bu konuda daha önce çalışmaları bulunan bilim adamlarından farklı olarak, metinlerin soyut olarak dile getirilişini yeterli görmeyerek, toplum yararına sonuç elde edebilmek üzere mevcut belgeler üzerinde ayrıntılı incelemelerde bulundu.

¹² Ahmet Mumcu, **Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Yayınevi, On dokuzuncu Basım, İstanbul, 1996, s. 148; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap (İkinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 94.

Tarihsel olarak bakıldığında, Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte tarih müfredatı, tarih ders kitapları gibi temel tarih eğitimi konularında çalışmalar başlatıldı¹³. Tarih konusunda bir arayış içerisinde olan genç cumhuriyet yönetiminde, 1924 ve 1926 yıllarında Mehmet Fuat (Köprülü), İhsan Şerif (Saru) ve Ahmet Halit (Yaşaroğlu) gibi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin de tarih kitabı yazarları olan kişilerce ilkokullar için tarih kitapları yazıldı; ortaokul ve lise müfredatında yapılan değişiklikler gereği Ahmet Refik (Altınay) ve Ali Reşat'ın kitapları okutuldu. Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği (Milli Eğitim Bakanlığı) döneminde (1925-1929), eğitimin genel teşkilât yapısı ile ilgili çalışmalar gözden geçirilerek eğitim teşkilâtının hukukî temellerini oluşturacak kanun taslağı hazırlandı. 22 Mart 1926 tarihinde hazırlanan bir metnin TBMM tarafından kabul edilmesiyle 789 sayılı "Maarif Teşkilâtına Dâir Kanun" çıkarıldı.

Ders kitaplarının hazırlanma ve basım sorumluluğu 1926'dan itibaren, bu kanunla kurulan Milli Talim ve Terbiye Dairesi'ne devredildi. 'Türk Tarih Tezi'¹⁴'nin tartışılmaya başlandığı 1930'lu yıllardan itibaren tüm kademelerde yeni tarih ders kitapları gündeme geldi.¹⁵

Tarihçiler için yeni bir dönem olan bu yıllarda Atatürk; "...Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı

¹³ Kişilerin ulusal ve uluslararası olaylara bakış şeklini oluşturan tarih ; "... Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog" (Edward Hallet Carr, **Tarih Nedir?**, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, Beşinci Basım, İstanbul, 1996, s. 37.) olarak ve Afet İnan'ın da belirttiği gibi "... Pedagojik disiplinlerin en esashlarından biridir. Bir insanın diğer insanların hayatları, düşünceleri ve eserleri hakkındaki bilmek istediklerine cevap veren ve böylece de yeni nesilleri, mazi ile bugünkü olaylar kadar ilgilendiren ve insanlık fikirlerini bir teselsül içinde görebilen"(Afet İnan, **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960, s. 247) bilgi kaynağıdır.

¹⁴ Genel mahiyeti ile bu tez; Türk milletinin tarihinin o ana kadar tanıtılmak istenildiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret olmadığını, çok daha eskilere dayandığını, Türklerin sarı ırktan değil, beyaz ırktan olduğunu, Türkiye'nin sahiplerinin eski kültür kurucuları ile aynı özellikleri taşıyan insanlar olduğu, Orta Asyalıların torunları olan bugünkü Türklerin dünya uygarlığını yaratan insanların soyundan geldiğini, bu uygarlığa önemli katkılarda bulduklarını ve dünya uygarlığının, insanların ortak malı olduğu görüşünü savunmaktaydı.

¹⁵ 1930'da toplanan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı'nda oluşturulan "Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti" tarafından hazırlanan bu çalışma "Türk Tarih Tezi" olarak anıldı. Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikaların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi", **Bellekten**, 1938, C. 2, S. 7-8, s. 346-352; Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi" **Bellekten**, 1939, C. 3, S. 10, s. 243-246.

şşırtacak mahiyet alır.”¹⁶, “...Daima hakikati arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça, bunları cesaretle ortaya koymak...”¹⁷ görüşleriyle, yol gösterici ve kapsamlı bilimsel fikir alışverişlerinin destekleyicisi oldu. 1931’de Türk Tarih Kurumu’nun kurulması ülkenin yeni tarih anlayışının bir göstergesiydi ve ulusal tarih anlayışının bilimsel verilerle ortaya konmasında önemli rol oynadı.

Cumhuriyetin ilan edildiği dönemin tek yüksek öğretim kurumu olan Darülfünun, Cumhuriyet’in ilk on yılında yapılan devrim hamlelerine yeterince destek veremedi. Meclis’in, Hükümetin ve Ankara basınının üniversiteden şikâyetini artıran ve zihniyet ayrılığını belirginleştiren bu gelişmeler karşısında, dönemin Eğitim Bakanı Reşit Galip (1932-1933) şu açıklamada bulunmaktaydı:

“... Memlekette siyasi, içtimai büyük inkılâplar oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla yetindi. Harf inkılâbı oldu, öz dil hareketi başladı, Darülfünun hiç tınmadı. Yeni tarih anlayışı, milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı, Darülfünun’ da buna alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar uğraşmak ve beklemek gerekti... İstanbul Darülfünun’u artık durmuştu, kendisine kapanmıştı”.¹⁸

Devrin fikir adamlarından bazıları da benzer konudaki görüşlerini açıkladılar. 1932-1934 yılları arasında üç yıl yayın yapan ve Türk Devrimi’nin ideolojisine odaklanan “Kadro” dergisine katkıda bulunan ve “Kadrocular”¹⁹ olarak anılan aydınların Darülfünun’a yönelttikleri en ciddi eleştiri, bu kurumun Türk Devrimi’nin gerisinde kaldığı noktasındaydı. Bu kurumun, toplum bilimleri sahasında Türk Devrimi’nin kuruluş ve yaratılış davalarını işleyen orijinal tek bir broşür, hatta bir tek satır yazmadığını belirten

¹⁶ Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İkinci Basım, Ankara, 1999, s. 163.

¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürkçülük, Birinci Kitap**, Ankara, 1982, s. 110.

¹⁸ [Necdet Öklem](#), **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu**, [Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları](#), İstanbul, 2008, s. 26.

¹⁹ Kadrocuların arasında Burhan Asaf Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevket Süreyya Aydemir gibi o dönemin önde gelen ve Türkiye'nin çağdaş tarihinde etkili aydın isimler yer almaktaydı.

“Kadrocular”, Darülfünun’u Türk Devrimi’ne karşı bir odak olarak gördüler²⁰. Kadro’nun ilk sayısında Şevket Süreyya, “*Kadro Çıkarken*” başlıklı yazısında, Türkiye’nin bir devrim içinde bulunduğunu, o ana kadar görülen gelişmelerin devrimin bir aşaması olduğunu vurguladı. Gerek ulusal özellikleri, gerekse uluslararası etkisiyle tarihin en anlamlı hareketlerinden biri olarak gördükleri Türk Devrimi’nin fikir ve ilkelerinin açıklanmasını, aydınların onurlu bir görevi olarak gören Kadrocular, Devrim’in ilkelerini öğrenmek ve öğretmek zorunluluğunda olduklarını açıkladılar.

Darülfünun’da eğitim gören bir grup öğrencinin okul bahçesinde fotoğraf çektirmesi ve okul hocalarının bazılarının resim çektirmenin günah olduğunu söyleyerek bu öğrencileri cezalandırmalarıyla başlayan olaylar ortamı iyice gerginleştirdi. İstanbul Savcılığı üniversite hocalarını mahkemeye vereceğini bildirince Eğitim Bakanlığı devreye girdi, fakat üniversite içinden bir grup hocanın olayı üniversite içinde çözeceklerini bildirmesiyle bu dosya kapandı²¹. Darülfünun’un öğretim elemanlarından bazıları (Rıza Tevfik, Ali Kemal, Hüseyin Daniş, Cenap Şehabettin ve Muallim Barsamyan), derslerinde ve bazı gazete yazılarında Türk milletini küçük düşüren, İtilâf Devletlerini öven çirkin bir tutum içine girdiler. Bunun üzerine Edebiyat Fakültesi öğrencileri, sözü edilen hocaların görevden alınmaları için dersleri boykot ettiler.

Ankara Adliye Hukuk Mektebi’nin 5 Kasım 1925 tarihindeki açılışında, yapılan devrimlere yeterli destek görmediğini belirten Atatürk, bu değerlendirmesini şöyle açıkladı:

“ ... Cumhuriyet ilân olduktan sonra bile baş gösteren bir acıklı olayı da uyanık gözlerinizin önünde canlandırmak isterim. En ileri, en bayındır bir kentimizin (İstanbul) hem bizim yurdumuzda hem de Avrupa’da okuyup yetişmiş seçkin uzmanlarından kurulu Baro topluluğu, açıktan açığa halifeci olduğunu söyleyip duran birisini kendine başkan diye seçmiştir. Bu olay köhne hukuka saplanmış olanların, Cumhuriyet anlayışına karşı nasıl bir eğilimde olduklarını belirtmeye yetmez mi? Bütün böyle olaylar, devrimcilerin en

²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, “*Darülfünun ve İnkılab Hassasiyeti*”, **Kadro**, S. 14, 1933, s. 5-11; Burhan Asaf Belge, “*Üniversitenin Manası*”, **Kadro**, S. 20, 1933, s. 24-28; Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994, s.78.

²¹ Abdurrahman Çaycı, “*Atatürk, Bilim ve Üniversite*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 10, C. 4, Ankara, 1987, s.148.

*büyük ama en sinsi can düşmanlarının çürümüş hukukla onun zavallı tutkunları olduğunu göstermektedir.”*²²

Darülfünun'dan çağdaş atılımlar göremeyince 1931 yılında iki yıl sürecek bir üniversite devrimi başlatan Atatürk'ün isteği doğrultusunda Darülfünun hakkında yeniden yapılanma çalışmalarına başlanıldı²³. Pedagoji profesörü olmasının yanı sıra rektörlük yapmış ve Batı Pedagoji dünyasında tanınmış bir isim olan, Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Albert Malche Türkiye'ye davet edilerek Darülfünun'la ilgili olarak inceleme yapması istendi. Prof. Malche'nin “İstanbul Darülfünunu Hakkında Raporu” doğrultusunda bir heyet oluşturuldu. Darülfünun ve ona bağlı kurumlar, 31 Temmuz 1933 tarih ve 2252 Nu.lı yasayla kadro ve teşkilatlarıyla beraber lağvedildi. Yeni bir üniversite kurma görevini alan Eğitim Bakanlığı'nın çalışmaları sonucunda, İstanbul Üniversitesi 1 Ağustos 1933 tarihinde yeni bir kadro ve yapıyla açıldı, 18 Kasım'da öğretime başladı. Yeni üniversitenin kuruluşunda Bakanlığın üzerinde durduğu önemli konulardan biri de, Üniversite ile Türk Devrimi arasında sıkı bir işbirliği sağlamak oldu.

Cumhuriyet yönetiminin kurduğu ilk yüksekokullardan olan Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde “İhtilaller Tarihi” adı altında okutulan ders, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi kapsamındaki derslerin 1925 yılında başlatıldığına işaret edebilir. Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) ve Okul Müdürü Cemil (Bilsel)'in çalışmalarıyla müfredata dâhil edilen ders, Mahmut Esat tarafından işlendi. Yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nde kısa süre içerisinde bir de “İnkılâp Tarihi Enstitüsü” kuruldu ve her öğrenci için buraya devam zorunluluğu getirildi. Hangi bölümün öğrencisi olursa olsun bu enstitüden sertifika alamayan ve başarılı olamayan öğrencilerin mezun olamayacağı belirtildi. Bu enstitüde başlayan İnkılâp derslerinin ilkini 4 Mart 1934 tarihinde Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur, ikincisini ise 15 Mart'ta Recep Peker verdi. Bu sıralarda Ankara'da açılan “İnkılâp Tarihi Kürsüsü” de derslere başladı ve ilk ders 20 Mart 1934 tarihinde Başbakan İsmet İnönü tarafından Hukuk Fakültesi'nde verildi.

İlk derslerin verilmesinden sonra Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker ve Yusuf Kemal Tengirşenk gibi dönemin tanınmış devlet ve siyaset adamlarınca İnkılâp Tarihi

²² Tarık Zafer Tunaya, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul, 1982, s.154.

²³ Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul,1999, s.76.

öğretimine başlandı. Bu dönem yüksek öğretim gençliğinin genellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında doğmuş yaş grubundaki gençler olması iletişimi ve ders verimini artırdı. Enstitü dersleri dört ana başlık altında planlanmıştı:

1. Türk Devriminin Siyasal Tarihi: Yusuf Hikmet Bayur ve Doçent Enver Ziya Karal;

2. Türk Devriminin Dünyadaki Diğer Devrimlerle Karşılaştırılması ve Dünya Devrimleri İçerisindeki Yeri: Mahmut Esat Bozkurt ve Doçent Yavuz Abadan;

3. Dünyadaki Siyasal Partiler, Siyasal Sistemler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Bunlar İçerisindeki Yeri ve İlkeleri: Recep Peker ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu;

4. Ekonomik Konular: Yusuf Kemal Tengirşenk ve Rüçhan Naci ile Ömer Lütfü Barkan²⁴.

Buna ek olarak, İstanbul Üniversitesi'nde konferanslar şeklinde ders vermek üzere görevlendirilen Türk Tarih Kurumu üyeleri için bir talimat hazırlandı ve üniversitenin diğer profesörlerine verilen tüm yetki ve sorumluluklar bu kişilere de tanındı. Derslere ait müfredat programları da Bakanlık ve TTK tarafından ortaklaşa hazırlandı. Ders veren üyelerden Yusuf Hikmet Bayur'un dersleri zamanla birçok cilt halinde yayımlandı, Recep Peker tarafından verilen dersler bir kitapta toplandı, diğer hocaların verdiği dersler toplanmaya çalışarak bir ders kitabı hazırlandı. Bu kapsamda incelenen ders konularının özeti şu şekildedir:

Mahmut Esat Bozkurt'un konuları: İhtilallerin Filozofisi, Ansiklopedilerin Sentezi ve Kritiği, Barnav'a Göre İhtilalin Ekonomik Teorisi.

Recep Peker'in konuları: İnkılâbın Manası, Hürriyet İnkılâbı, Sınıf İnkılâbı, Sınıf İnkılâbının Reaksiyonları, Siyasal Partiler, Siyasal Partilerin Çeşitleri, Muhtelif Siyasal Partiler, Siyasal Partilerin Tatbik Şekilleri, İstiklal.

²⁴ Remzi Yardımcı, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Derslerine İlişkin Temel Kavramlar**, Nobel Yayın, Ankara, 2006, s.2; Erdal Aslan, "*Devrim Tarihi Ders Kitapları*", **Tarih Öğretimi Ders Kitapları Sempozyumu**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1988, s. 307; Mehmet Serhat Yılmaz, **İlköğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı İçeriğinin Değerlendirilmesi**, Hacettepe Üniversitesi AİİTE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 7-8.

Yusuf Kemal Tengirşenk'in konuları: Türk Devrimi Dersleri, Ekonomik Değişmeler²⁵.

Aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen "Misak-ı Maarif" doğrultusunda, yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlamasından sonra tarih yazımında da gelişmeler görüldü. Ortaokul üçüncü sınıflar için Hamit ve Muhsin Beyler tarafından yazılan "Türkiye Tarihi" bu çalışmaların ilk örneği oldu. Cumhuriyet'in tarih görüşünü genç kuşaklara aktarabilmek için başlatılan çalışmalar sonucunda lise tarih ders kitabı hazırlandı ve 1941 yılına kadar kullanıldı. Lise öğretim süresi dört yıl olduğu için dört ciltlik kitap hazırlandı, Türkiye Cumhuriyeti dönemine ait bilgiler dördüncü ciltte yer aldı. Bu ciltteki konular şunlardı:

1.Kısım: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

- a. Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması
- b. İstiklal Harbi

2. Kısım: İstiklal Harbi'nden Sonra Devrim ve Reform Safhaları

- a. Lozan'dan Cumhuriyet'in Resmen İlanına Kadar
- b. Cumhuriyet'in İlanı
- c. Halifeliğin Kaldırılması
- ç. Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar
- d. Dini, Hukuki Devrim ve Reformlar
- e. Eğitim ve Öğretimde Devrim ve Reform Cereyanları
- f. İktisadi, Mali Devrim ve Reform Cereyanları
- g. Sağlık, Toplumsal Yardım İşlerinde Yeni Çıgırlar ve Uygulamalar
- ğ. Türk Ordusu ve Milli Müdafaa

²⁵ Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker ve Yusuf Kemal Tengirşenk, **İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları**, hzl. Oktay Aslanapa, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1997, s. 9; Recep Peker, **İnkılâp Dersleri**, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 1984.

h. EK-Kronoloji Cetveli-Dizin-Haritalar-Tablolar-Resimler-Grafikler ²⁶.

Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi gelişmeler, devletlerin yapılarındaki değişimler, ders konularını oldukça etkiledi. Yeni kurulan bir devletin rejimini aktarabilmek, Avrupa'daki totaliter oluşumlardan Türk Gençliği'ni uzak tutabilmek için ders konularının seçimine özen gösterildi. Bu dersin okutulmasına yönelik çalışmaların birinde:

“...1930'lu yıllarda Avrupa'ya bakıldığında, Avrupa'da demokrasi ve liberalizmin yıprandığı görülmektedir. Totaliter rejimler ise yükselmektedir. Bu ortamda Nazi Almanya'sı, Faşist İtalya ve Bolşevik Rusya gençlik üzerinde önemli ölçüde etki uyandırmış durumdadır... Cumhuriyet rejiminin bu gelişmelerden kaygıları vardır... Ayrıca İstanbul ile Ankara arasında çatışma devam etmektedir... Yani bu ortamda İnkılâp Tarihi dersleri bir rejim dersi olarak gündeme gelmiş, Avrupa'da yükselen totaliter rejimlere, Faşizme, Nazizme ve Bolşevizme karşı gençliğimizi korumak ve onları Cumhuriyet ideallerine bağlamak için bu ders konmuştur.” değerlendirmeleri yapılmıştır ²⁷.

İnkılâp tarihi dersinin öğretilme sorumluluğu Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne bağlı olarak, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in girişimleriyle 15 Nisan 1942 tarih ve 4204 sayılı kanunla kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne devredildi ve dersin adı “İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi” oldu. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kurulması için yapılan görüşmelerde önemli tartışmalar yaşandı. Özellikle ders içeriğinin Osmanlı Tarihini de kapsamasını ve geçmişe özlemi canlı tutmayı isteyen milletvekillerinin fikirleri ile cumhuriyetçi fikir sahipleri arasında dikkat çekici tartışmalar oldu. Bu tartışmalardan sonra Milli Eğitim Bakanlığı, yeni kurulan Enstitüsü'nün yönetmeliğini ve yeni dersin müfredat programını şu şekilde yayınladı:

1. Türk İnkılâp Tarihinin gayesi
2. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı devrine bir bakış

²⁶ Türk Tarih Kurumu, **Tarih-IV**, Devlet Matbaası, İkinci Basım, İstanbul, 1934. (Birinci Basım, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932; Üçüncü Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.)

²⁷ Bülent Tanör, Zafer Toprak, Halil Berktaş, **İnkılâp Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı?**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 17.

- a. *Birinci Bölüm*: Birinci Cihan Harbi'nin sonunda Osmanlı Devleti'nin durumu;
- b. *İkinci Bölüm*: Milli Mücadele'nin başlamasından TBMM'nin kuruluşuna kadar geçen devre;
- c. *Üçüncü Bölüm*: TBMM'nin kuruluşundan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen devre;
- ç. *Dördüncü Bölüm*: Türk Devrimi'nin tekâmülü, Cumhuriyet devri.

Enver Behnan Şapolyo'nun ifadelerinde de açıkça görüldüğü üzere, Türk Devrimi'nin öğretiminden beklenen şu idi:

“Türk Milleti, devletinin inhitata (çökme, gerileme) yüz tuttuğu asırlardan beri, müstakil varlığını korumak için ne gibi islahat ve inkılâplar yaptığını ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti devrinde ne gibi zorluklar içinde fedakârlıklar yaparak, yani Türkiye'nin ne şekilde doğduğunu öğretmektir. Bugünkü modern Türkiye'yi çok zor şartlar ve yoksulluklar içinde elde ettiğimizi inceleyerek, bu yeni devrin kıymetini bileceğiz! ... Türk Devrimi Tarihi öğretiminden gaye; millet yolunda çalışmayı şuurlu, dinamik ve rasyonel bir hale getirmektir. Bu vazifeyi kabul edenlere ne mutlu!...”. Son sınıf öğrencilerine verilecek derslerin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanacak programa göre uygulanması kararlaştırılmış olmasına rağmen, 1942-1946 yılları arasında ilgili birimler arasında ne derecede bir işbirliği ve koordinasyon yapıldığı bilinmemektedir. 1946 yılında oluşturulmuş “Üniversite Muhtariyeti” kanunu ile Bakanlık - yüksekokullar – Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü arasında daha serbest bir uygulama ortamı sağlandı ancak bu özerklik dersin ciddi derecede zarar görmesine neden oldu.

20 Mart 1968'de Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kararıyla dersin adı “Türk Devrim Tarihi” oldu. 1960-1968 yılları arasında da dersten beklenen hedeflere ulaşılamadı. Dersin etkili bir açıdan ele alınmamasının uzak yansımalarından belki de sadece biri olarak, gençlik çok farklı ve olumsuz arayışlara girdi; öğrenci olayları olarak hatırlanan gelişmeler ciddi sonuçlara ulaştı. Konu ile ilgili sıkıntılara çare bulabilmek için yapılan çalışmalardan biri de Halkevleri tarafından gerçekleştirildi. Halkevleri Üçüncü Kurultayı'nın 7 Mayıs 1967'de aldığı karar ile 29 Haziran 1968 tarihinde “Atatürk Enstitüsü” adı ile bir enstitü kuruldu. *“Atatürk'ü kendi sözleri, eserleri ve fikir hazinesi ile ortaya koyarak inceleme, araştırma ve öğretim çalışmaları yapmak, elde edilen sonuçları Halkevleri aracılığıyla*

yaymak” amacıyla kurulan Enstitü, Atatürkçülük konusunda söz sahibi, bu alanda eserleri bulunan bilim adamlarından oluşturduğu Bilim Kurulu ile çalışmalar yaptı²⁸.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1 Şubat 1971 tarihli kararı ile dersin amacı ve etkili bir şekilde öğretimi için yeni bir kanun tasarısı hazırladı. 1971 yılında gerçekleştirilen diğer bir oluşum da “Atatürk İlkeleri Komisyonu”nun kurulmasıydı. Hamza Eroğlu’nun da içinde bulunduğu 20 üyeden oluşan komisyon, Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel başkanlığında 25 Haziran 1971 tarihinde Anıtkabir şeref salonunda toplandı ve Türkiye’deki askeri müdahalelerin, özgürlüğü, çağdaş uygarlığı, laikliği, ulusal bütünlüğü korumak maksadıyla gerçekleştirildiği belirtildi. Ülkede ortaya çıkan ideolojik sıkıntıların nedeni olarak Atatürk öğretisinin yetersizliği belirlendi ve Milli Eğitim’de köklü reformların gerekliliği vurgulandı²⁹.

Milli eğitimde öngörülen tedbirler ve inkılâp tarihinin anlatımı hususunda, üniversitelilere yönelik tarih eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve bunlara ait çözüm önerilerinin ele alındığı ilk toplantılardan biri 1975 yılında Ankara’da yapıldı. Felsefe Kurumu Seminerleri çerçevesindeki “Türkiye’de Tarih Eğitimi” konulu seminere ait bilgiler, 1977 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından kitap haline getirildi. Yapılan çalışmaların birisinde de Türk Devrim Tarihi dersinin son derece önemli olmasına rağmen anlamını kaybetmek üzere olduğu hatırlatılarak, hazırlanmakta olan Üniversiteler Yasası önerisinde Türk Devrim Tarihi dersinin geleceği de yer aldı. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi derslerine daha fazla önem verilmesi gereği 12 Eylül 1980’den sonra da ele alınarak, dersin içeriği ve ders kitabı konusunda ayrıntılı çalışmalar yapıldı. “Devrim” kelimesi yerine “İnkılâp” tercih edilince dersin adı da değişerek “Türk İnkılâp Tarihi” oldu. 9-13 Şubat 1981 tarihlerinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon yüksekokullar için ayrıntılı bir program hazırladı. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın başkanlığında, Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun da içinde bulunduğu bu komisyonun hazırladığı program, Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam imzasıyla Tebliğler Dergisi’nde yayımlandı. 4 Kasım 1981 tarihinde kabul edilen 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurumu Kanunu ile yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeler belirlendi, bütün yükseköğretim

²⁸ Halkevleri Genel Merkezi, “Atatürk Enstitüsü Haberleri”, **Halkevleri Dergisi**, S. 22, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s.17- 27.

²⁹ Milli Eğitim Bakanlığı Haber Bülteni, S. 55, MEB Basımevi, Ankara, 1971, s. 1-4.

kurumlarının teşkilat, eğitim - öğretim, personel ile ilgili faaliyetleri bir esasa bağlandı. Bu kanunun 4. maddesi yükseköğretimin amacını şöyle belirledi:

“Mesleği ne olursa olsun yeni yetişen neslin Atatürk İlkeleri ve İnkılâplarına bağlı, Atatürk milliyetçiliğiyle yoğrulmuş, Türk milletinin değerlerini taşıyarak Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bunları davranış haline getiren ve Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olarak sonsuza kadar var olabilmesi için her bakımdan katkıda bulunmaya hazır, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin birer bireyi olan; kısaca çağdaş, milli ve girişimci bir vatandaş olarak bilinçlenmesini öngörmektedir”.

6 Kasım 1981 tarihinden itibaren “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” adı ile bir ders kabul edildi ve yüksek öğretim kurumlarında zorunlu hale getirildi. Yeni kabul edilen ders için yeni bir ders kitabı da hazırlatıldı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun 22 Ocak 1982 tarih ve 6 sayılı kararı ile yüksekokullar için hazırlatılan ders kitabı Prof. Dr. Hamza Eroğlu tarafından yazıldı. Daha sonraki yıllarda yeni basımları da yapılan ders kitabı, üniversite ve yüksekokulların kütüphaneleri için tavsiye edilen yayınlar arasında yer aldı.

Yeni yetişen neslin bahsedilen konularda bilgili birer vatandaş olarak yetiştirilmesi Anayasa’nın da ele aldığı bir konuydu. Atatürkçü Düşünce Sistemi üzerine kurulan 1982 Anayasası’nın bazı bölümlerinde muhtelif zamanlarda çeşitli değişiklikler yapılmış ancak Atatürk İlke ve Devrimleri ile ilgili değişiklik yapılmamıştı. Nitekim, Anayasa’nın 4. maddesi ile devletin Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu hükümlerinin değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu kadar sağlam bir temele oturtulmaya çalışılan Anayasa’nın 42. maddesinde de ülkenin eğitim öğretim hedefleri belirtilmiştir.³⁰

³⁰ Her Türk vatandaşının Atatürkçü olarak yetiştirilmesinin öngörüldüğü, eğitim ve öğretimin çağdaş bilim ve eğitim esasları ile devletin denetiminde gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilen Anayasa’nın 58. maddesinde: “Devlet, istiklal ve cumhuriyetimizin emanet edildiği gençleri müspet ilim ışığında, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirler alır” ifadesi mevcuttur. Bu düşüncelere paralel olarak, Atatürkçü Düşünce Sistemi ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmak üzere 2876 sayılı kanunla kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun görevleri Anayasanın 134. maddesinde ifade edilmiştir.

Bu arada, ek bir bilgilendirme yapılacak olunursa, Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Atatürk Devrimleri ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi üzerine Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış çok fazla sayıda eser vardır. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin üniversite ve yüksekokullarda zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmasından itibaren, konu ile ilgili eserlerde büyük oranda artış görülmüş olup benzer çalışmalar devam etmektedir. 1960 yılına kadar yabancı dilde yazılmış en fazla eser 1931 ve 1934 yıllarında (6) adet, Türkçe en fazla eser ise 1955 yılında (19) adet olarak gerçekleşmiştir. Türk Devrim Tarihi ve Atatürk üzerine, yurtiçi ve yurtdışında yapılan çalışma ve yayınlarda 1950 yılından sonra bir artış görülmektedir³¹.

Tarihsel süreç içerisinde Türk Devrimi ya da Cumhuriyet Tarihi'nin yeni nesillere aktarılması yerine mevcut iktidarların istekleri doğrultusunda müfredata ilaveler yapıldığı görülür. Bu kapsamda 1956 yılında konulara Demokrat Parti dönemi uygulamalarının da eklenmesi, Türk Devrimi Tarihi'nin güncelleştirilmesi yönündeki görüşler olduğu kadar Cumhuriyet süreci içerisine Demokrat Parti siyasi faaliyetlerinin de yer alması isteğidir. 27 Mayıs 1960 sonrası yapılan düzenlemelerle “27 Mayıs” konusu da müfredata ilave edildi, dersin içeriğinde değişiklik yapıldı. Fakültelerde iki sömestr, yüksekokullarda da bir yıl olarak okutulması kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de önemli değişimlerin yaşandığı 1960 sonrası, Cumhuriyet’in 50. yılı, 12 Eylül 1980 dönemi ile Atatürk’ün doğumunun 100. yılında yazılan eserlerde ciddi bir artış görülmektedir.

Milli Mücadele süresince Atatürk’ün yanında yer almış fakat sonraları bu diyalogları kısmen bozulmuş olan, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Rauf Orbay gibi bazı asker ve devlet adamlarının anıları ile bunlardan esinlenerek ortaya çıkarılan bazı çalışmalar da bu dönemlerde önemli bir yere sahiptir. Şevket Süreyya Aydemir’in “Tek Adam”, “İkinci Adam” ile Sabahattin Selek’in “Anadolu İhtilali” isimli eserleri, Atatürk’ün hayatı, kişiliği ve Türk Devrimi’ne ait bilgi ve belgeleri Atatürkçü bir bakış açısıyla, her seviyedeki okuyucuya hitap edebilecek şekilde yazılmıştır. Türkiye’de o dönemde geniş okuyucu kitlesi bulan, genel tarih çalışması dışında diğer konuları da ele alan, aynı zamanda yazarlarının siyasi yorumlarının açıkça görüldüğü çeşitli kitaplar da basıldı. Doğan Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” ve “Milli Kurtuluş Tarihi”, kendi

³¹ Türker Acaroğlu, **Açıklamalı Atatürk Kaynakçası**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1981.

alanlarındaki çalışmaları ile beğeni kazanan Kemal Karpat, Şerif Mardin, Tarık Zafer Tunaya ve 18. yüzyıl sonlarından itibaren Türk Devrimi dönemini bir sosyolog gözüyle inceleyen “Türkiye’de Çağdaşlaşma” adlı eseri ile Niyazi Berkes gibi yazarlar yanında; Türkiye Cumhuriyeti alanında çalışmalarda bulunan yabancı yazarlar da öne çıkmıştır. Bernard Lewis’in “The Emergence of Turkey (Modern Türkiye’nin Doğuşu)” kitabında Türkiye’nin yaşadığı siyasal, sosyal ve kültürel değişim ele alınmış, Lord Kinross’un “Atatürk, The Rebirth of A Nation (Bir Ulusun Yeniden Doğuşu)” kitabında da Atatürk’ün hayatı ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Türk Tarih Kurumu’nun yayınladığı eserlerde sayıca bir artışın görüldüğü dikkat çekicidir. Adı geçen çalışmaların yanında, Cumhuriyet Tarihi hakkında tamamen farklı boyutta çalışmalar da oldukça etkili olarak geniş bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türk ordusuna yaptığı hakaretler nedeniyle Atatürk tarafından eleştirilen Mevlanzade Rıfat, “Türkiye İnkılâbı’nın İç Yüzü” adlı kitabında Kurtuluş Savaşı’nın Padişah Vahdettin tarafından başlatıldığını incelemiştir. Atatürk’ü soyu sopu belli olmayan bir kişi olarak anlattığı “Hayat ve Hatıratım” adlı kitabının O’nun ölümünden sonra yayınlanmasını isteyen Rıza Nur; 2011 yılında hayatını anlatan film yapılacak kadar geniş bir takipçi kitlesi bulunan Said-i Nursi, Cumhuriyet Tarihi’ne kendi inanışları doğrultusunda bakmışlardır. Şair Necip Fazıl Kısakürek’in “Büyük Vatan Dostu Vahidüddin” adlı kitabında Kurtuluş Savaşı’nın aslında önemsiz bir mücadele olduğunu belirtirken zaferin Vahdettin tarafından kazanıldığını iddia etmiştir. Atatürk ve Türk Devrimi hakkındaki yorumlarını ağır bir dille kaleme alan Kadir Mısıroğlu da “Lozan Zafer mi Hezimet mi?”, “Sarıklı Mücahitler” adlı çalışmalarında İnönü ve Dumlupınar savaşlarının gerçek olmadığını, zafer sonrası Mustafa Kemal’in İzmir’e nasıl geldiğini anlamadığını, Vahdettin’in bir kahraman, Lozan’ın ise bir hezimet olduğunu belirtmiştir.

Özetle, Atatürkçülükle ilgili ders kitaplarının çeşitliliği hakkında sık sık tartışmalar süregelmektedir. Tek bir kitap üzerinden ders vermenin üniversite eğitime uyamayacağı konusunda genel bir kanı vardır. Ancak dikkat edilmesi gereken konu, bilimsel niteliği olmayan ve kariyer sahibi olmayan bilim adamları tarafından yazılmış kitapların kullanılmaması hususudur. Bu dersle ilgili olan öğretim üyesi ya da kitap yazarının faydalanması gereken kaynaklar arasında Atatürk’ün kendi eserleri de önemli yer tutar.³²

Tarih disiplininin yetişen öğretim elemanları ve kitap yazarlarının yanında hukuk, felsefe, sosyoloji, iktisat, uluslararası ilişkiler gibi disiplinlerde yetişmiş ve çeşitli eserler vermiş öğretim kadrolarının da böylesine önemli bir konuya katkı sağlamaları da önemlidir. Ancak farklı disiplinlerde eğitim almış kişilerin, öğretim elemanı ya da ders kitabı yazarı olarak görevlendirilmesinin zorlukları da mevcuttur. Hemen her dönemde çeşitli forumlarda tartışılan, konu ile ilgili çalışmalarda 1980’li yıllarda artış görüldü, Atatürkçülük, Atatürk Devrimleri ve bu konuda öğretim ve yazım tecrübesi olan öğretim üyeleri konularında araştırmalar yapıldı. Ders alanında uzmanlaşmak, akademik personel yetiştirmek görevini üstlenen enstitüler açıldı. Bu girişim, önceleri bir ders olarak başlayan konunun, bir bilim dalı olarak ele alınmaya başladığının da bir göstergesi oldu.³³ Kısacası, tüm bu gelişme ve tartışmaların yaşandığı süreçte bizzat yaşamış ve bu olaylara vakıf olan bir akademisyen olan Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nu hem sahip olduğu vasıfları, birikimi ve yaptığı çalışmalar ile hem de yer aldığı dönemin koşulları içinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

³² Nutuk, Söylev ve Demeçler, Tamim, Telgraf ve Beyannameler ile Medeni Bilgiler birinci elden kaynaklardır. Bunun yanında, üniversite ve yüksekokulların öğretim elemanları tarafından dikkatle incelenen ve tavsiye edilen yayınlar da mevcuttur. Bu yayınlarda program ve içerik analizinin iyi yapılması gerekmektedir. 1938 yılına kadar bu konuda pek olumsuzluk gözlemlenmemiştir, çünkü bu dersin kitabını yazan ve dersi anlatanlar, dönemi bizzat yaşamış, dersin önemini ve içeriğini belki de en iyi değerlendirebilecek kişilerdir. Dolayısıyla, ülkenin içinde bulunduğu şartlara duyarlı olanların, yorumlayabilenlerin öğretim elemanı olması, konu ile ilgili eserler yazması, ders başarısını artıracak ve hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

³³ 28 Mart 1983 tarih ve 2809 sayılı “YÖK Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun”un 11. maddesiyle kurulan beş enstitü (Atatürk Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi) ile 2003 yılında kurulan Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün eğitim öğretim faaliyetleri devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN AİLESİ, OKUL VE MESLEK HAYATI

Türkiye Cumhuriyeti'nin çok yönlü kişiliklerinden biri olarak farklı alanlardaki faaliyetleri, içinde yer aldığı gerek kamu gerekse özel hizmetlerin yerine getirilmesinde gösterdiği özen ve kanunların takipçiliğindeki örnek uygulamaları ile ön plana çıkan Prof. Dr. Hamza Eroğlu, ailesi, okul ve meslek hayatındaki gayreti ve girişimci ruhu ile de dikkat çekmektedir. Tahsilini tamamladıktan sonra, genç yaşlarından itibaren idareci, akademisyen ve eğitimci sıfatlarıyla, kendisini geliştirmiş olduğu ve devlet kademelerindeki ve üniversitedeki sorumluluklarını başarıyla üstlendiği görülür.

1. AİLESİ VE ÇOCUKLUK YILLARI

Hamza Eroğlu, 16 Kasım 1921 tarihinde Adana'da doğdu.³⁴ Adana'da yaşayan aile, bölgenin Milli Mücadele'deki işgal günlerinde tehlikeli ve sıkıntılı günler yaşadı, halkın maruz kaldığı endişelerden payını aldı. Ermeni komitecilerinin hazırladığı plan gereği, Adana'da katliam yapılacağı söylentisi yayılınca 10 Temmuz 1920 günü binlerce Adanalı evlerini terk ederek şehir dışına kaçtı. Eroğlu Ailesi'nin fertleri de Karaisalı'ya çekildi. Adanalılar tarafından "Kaç-Kaç Olayı"³⁵ adı ile bilinen 10 Temmuz göçü, Fransızların yenilgiye uğrayacağını tahmin etmeyen Ermenilerin, Adana'yı da içine alan bir Büyük Ermenistan manda devleti yaratmak için, Müslüman halkın şehri terk etmesini sağlamak üzere o tarihlerde bölgede işgalde bulunan Fransızlarla işbirliği yapmaları üzerine oluştu. Tüm olumsuzluklara ve zorluklara rağmen Eroğlu Ailesi³⁶ yılmamış, sahip oldukları üstün vatanseverlik duygularını daima taşımış ve buldukları ortamda saygın bir aile olarak tanınmışlardır.

³⁴ Bkz. EK-1. Nüfus kayıt işlemlerinin etkili olarak yürütülemediği o dönemde, ailelerin genel eğilimi de dikkate alınarak doğum yılı 1922 olarak kaydedildi. Ailenin ikinci oğlu olarak dünyaya gelen çocuğa isim olarak Siirt'ten Adana'ya göç etmiş olan babasının babası Hamza Ağa'nın ismi seçildi.

³⁵ Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, San Matbaası, Ankara, 1970, s. 176.

³⁶ Bkz. EK-2.

Hamza Eroğlu'nun aktarımıyla, oğlunun iyi yetişmesinde etkili olan baba Mehmet Salih Erođlu³⁷, çok istemesine rağmen yüksek öğrenim şansı bulamadı ancak çocuklarının eğitimi için her türlü fedakârlığı yaptı. Savaş sonrası ilkokul öğretmeni ve okul müdürü olarak Adana'nın Misis³⁸ nahiyesine tayin edildi. Öğretmenler, eski Muallim Mektebi mezunları, lise ve yüksek okul mezunlarının sayısının çok az olduğu bir dönemde, yeni Türk devletinin ve devriminin tanıtılması ve öğretilmesinde büyük hizmet veren eğitimcilerdi. Hamza Eroğlu'nun babası da bir öğretmen olarak bu yükümlülüğü üstlenip yeni Türk harflerinin öğretilmesi için kara tahta üzerinde tüm yakınlarına dersler vermişti. Özellikle Tefik Fikret ve Namık Kemal'in şiirlerini beğenen ve akşam yemeklerinden sonra Hamza Eroğlu'na şiir okutan babanın bu uygulaması, oğluna da vatan sevgisi dolu şiir sevgisini aşıladı. Ev hanımı olan anne Fatma Eroğlu çocuklarına düşkün, iyi yetişmeleri için çabalayan, özellikle kılık kıyafet konusunda titizlik göstererek örnek olan bir anne idi. Mutlu ve mütevazı bir çocukluk dönemi geçiren Eroğlu'nun okul öncesi dönemden hatırında kalan anıları genelde babası ile beraber geçirdiği anlardı. Babaannesi ile birlikte gittiği yeşillik bir alanda oynarken kaybolması, bölgenin nehre yakın olması nedeniyle endişelenen babaannesinin polise bilgi vermesi, çevrede bulunamadığı için derhal babaya haber vermek için dükkâna giden babaannenin Hamza Eroğlu'nu tezgâhta otururken görmesi ve tepkisi hala aile içinde anılmaktadır. Babası tarafından “*yaverim!*” hitabı ile çağırılan Eroğlu'nun 3-4 yaşlarında iken eve getirip beslediği köpeklerle beraber uyuması, akrabaları tarafından hoş karşılanan ve Eroğlu'nun hala devam eden hayvan

³⁷ Bkz. EK-3; Geleneksel aile bağlarını kuvvetli tutmaya çalışan Eroğlu'nun aydın bir öğretmen olan babası Mehmet Salih Eroğlu, Birinci Dünya Savaşı'nda dört yıl Şam'da yedek subay olarak görev yaptı. Milli Mücadele döneminde Çukurova yöresinde Sinan Paşa olarak tanınan, “Umum Kilikya Garp Mıntıkası” Komutanı Yüzbaşı Ali Ratip Bey (Ali Sinan Tekelioğlu)'nun komutasındaki çetelere iâşe subayı olarak Karaisalı'da görev aldı. Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2, Prof. Dr. Hamza Eroğlu ile yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşme metni.

³⁸ Bugünkü adı Yakapınar olan tarihi Misis yerleşim merkezi, Adana'nın kuzeydoğusunda, Ceyhan Nehri kıyısındadır. Anadolu'nun ilk Roma Köprüsü olarak bilinen, ayrıca Lokman Hekim efsanesinde adı geçen ve üzerinde Lokman Hekim'in ölümsüzlük ilacını yaparken bitki ve defterinin suya düştüğü Misis Taşköprüsü'ne de ev sahipliği yapar. Adana Valiliği, **Adana İl Yıllığı**, Adana, 1973, s.164; İletim, **Türkiye Tarihi ve Turistik Noktalar Rehberi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007, s. 332.

sevgisinin bir göstergesi oldu. Küçük yaşlarda ölen üç kardeşinden başka iki kız bir erkek kardeşi³⁹ bulunan Hamza Eroğlu, Adana'nın tanınmış ailelerinden Beyhan Hanım ile 55 yıllık evlidir.⁴⁰ İngilizce öğretmeni olan Leyla Gül adında bir kız, inşaat yüksek mühendisi olan Mehmet Salih ve ziraatla uğraşan Özgür adlarında iki erkek çocuk sahibidir⁴¹.

2. OKUL HAYATI VE AKADEMİK HAYATA ATILMASI

Hamza Eroğlu, ilkokulu Adana Seyhan İlkokulu'nda, orta ve lise eğitimini Adana Erkek Lisesi'nde tamamladı. Adana Erkek Lisesi, Eroğlu'nun kariyeri üzerinde etkili oldu, özellikle edebiyat öğretmeni Arif Nihat Asya, tarihçi Aziz Bey, coğrafyacı Sabri Bey; Hamza Eroğlu'nun Atatürkçü ve milliyetçi duygularının gelişmesinde önemli rol oynadılar⁴². Öğrencilerinin Atatürk ve vatan sevgisi konularında şiir ve yazı yazmalarını teşvik eden Arif Nihat Asya'nın desteği ile Eroğlu'nun çalışmaları çeşitli dergilerde yayımlandı⁴³.

Eroğlu'nun anne ve babasının eğitime ve çalışmaya gösterdiği özen, tüm aile fertlerinin eğitimi için büyük destek oldu. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yüksek öğrenim göremeyen baba Eroğlu, oğlunun yurtdışı doktora eğitimi isteğini hevesle karşılayarak beş yıl süre ile İsviçre'de okumasını destekledi.

Üniversite öğrenimi için İstanbul'a giden Eroğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1942–1943 döneminde tamamlayarak Adana'ya döndü, genç bir hukukçu olarak çalışmaları ile dikkat çekti. 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 20.yıldönümü olan 24 Temmuz 1943'de bir törende, Adana Atatürk Parkı'ndaki Atatürk heykeli önünde yaptığı konuşma etkili oldu. Lozan'ın yıldönümü hakkındaki konuşması gazetede⁴⁴ yayımlandı ve büyük beğeni kazandı.

Ertesi yıl, doktora eğitimi için 1944 yılında İsviçre'ye giden Eroğlu, başlangıçta Fransızca öğrenmek üzere bir yıl kadar Lozan'da kaldı. Daha sonra yaklaşık 30.000

³⁹ Bkz. EK-3.

⁴⁰ Nikâh ve düğün haberleri için bkz. **Demokrat** ve **Türksözü** 11 Mayıs 1956; **Bugün** ve **Türksözü** 1 Haziran 1956.

⁴¹ Bkz. EK-3.

⁴² Bkz. EK-4.

⁴³ Bkz. EK-6.

⁴⁴ **Bugün** 25 Temmuz 1943; Bkz. EK-7.

nüfuslu kent olan Neuchatel'e yerleşti. Çok sayıda Türk öğrencinin öğrenim gördüğü Neuchatel Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Prof. Dr. Ali Bozer, Prof. Dr. Hicri Fişek gibi arkadaşları ile beraber öğrencilik hayatı yaşadı.⁴⁵ Çeşitli akademik çalışmalara diğer Türk akademisyen adaylarıyla beraber katılan Eroğlu⁴⁶, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde "La représentation internationale en vue de protéger les intérêts des belligérants (*Muhariplerin Menfaatlerini Koruma Amacıyla Uluslararası Temsil*)" adlı tezi ile doktorasını alarak 1949 yılında yurda döndü. Doktora eğitimi süresince ciddi maddi sıkıntılar yaşayan ve babasının maddi desteği ile tamamladığı eğitiminde başarılı olan Eroğlu'nun çalışmaları İsviçre'de bölgesel bir gazetede yer aldığı gibi, yurda döndükten sonra da bazı gazetelerde haber oldu⁴⁷.

1950 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Prof. Dr. Charles Crozat'ın asistanı olarak göreve başlayan Eroğlu, 1956'da "Harbin Milletlerarası Antlaşmalara Tesiri" adlı tezi ile doçent oldu⁴⁸. Askerlik hizmetinden sonra üniversitede görev yapmak istemesine rağmen, gerek İstanbul'da gerekse Ankara'da uygun kadro bulamadı. Maddi sıkıntıların İstanbul'daki yaşamını olumsuz etkilemesi ve bu dönemde de babasından yardım almak zorunda kalması nedeni ile yeni arayışlar içerisine girdi.⁴⁹

⁴⁵ Neuchatel Üniversitesi Hukuk Fakültesi doktora programının Türk öğrencileri, tez konusu ve yıllar:

Hıfzı Velidedeoğlu, Tötung auf Verlangen - Euthanasie - Selbstmord und Teilnahme, 1933; Hicri Fişek, Les maisons d'éducation pour mineurs délinquants en Suisse romande, 1948; Hamza Eroğlu, La représentation internationale en vue de protéger les intérêts des belligérants, 1949; Ali Bozer, Les droit d'administration et de jouissance des père et mère sur les biens, 1951; N.Tarakçıoğlu, Le contrôle de la puissance paternelle, 1955; İlhan Öztrak, La révocation des pactes successoraux en droit suisse, 1957; Ali Alpaslan Arat, Histoire de la liberté de la presse en Turquie, 1969; Kemal Özerden, Le sort des militaires belligérants, victimes de la guerre, débarqués dans, 1971; Tolunay Özgerhan, La notion de l'accident du travail dans l'assurance-accidents obligatoire, 1977; Murat Develioğlu, Les garanties indépendantes examinées à la lumière des règles relatives, 2006; Mehmet Erdem, La clause pénale. Etude comparative de droit suisse et de droit turc, 2006; Bkz. <http://www2.unine.ch/webdav/site/bibliotheque/shared/documents/these/Listetheses.doc>.

⁴⁶ Bkz. EK-4.

⁴⁷ Bkz. EK-8, EK-9; **Feuille d'avis de Neuchatel** 9 Mart 1949; **Vatan** 6 Nisan 1949; **Demokrat** 12 Nisan 1949.

⁴⁸ Bkz. EK-10.

⁴⁹ O dönem bir doçent maaşı, İstanbul'un Aksaray, Beyazıt ilçelerinde ancak bir ev kirası bedeli olan 400, 450 TL. kadardı.

Adana'ya dönerek “Adana Ticaret ve Sanayi Odası”nda işe başlayan Eroğlu, kısa süre sonra genel sekreter oldu.⁵⁰ İki yıl kadar bu görevi üstlendi ve politika yolunda bir sıra hizmet basamağını da burada tamamladı.

Eroğlu, 1957 yılından itibaren aktif politika hayatına atıldı. 25 Ekim 1961'de görevini tamamlayan Kurucu Meclis'teki üyeliği sona erince, tekrar akademik çalışmalarına döndü ve 1966'da profesör oldu⁵¹. Ankara İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etti. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden gelen bir akademisyen olarak yeni ortamında oldukça yalnızlık çekti. Eski bir CHP milletvekili olması nedeni ile CHP'lilerin sempatisi ile karşılaşmasına rağmen, özellikle 1961 sonrasında parti içi kaynaşmalar ve Eroğlu'nun politikadan uzak kalması, siyasilerden destek almasına imkân vermedi. 1971–1973 yıllarında Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Başkanlığı yaptı.⁵²

Akademi'de oldukça zor şartlar altında çalışan Eroğlu, kendisi ile aynı fikir ve görüşte olan yönetici ve akademik personel bulmakta sıkıntı çekti. Akademi Başkanlığı döneminde hem aşırı sağ, hem de aşırı sol grupların okulda çıkardıkları olaylarla karşı karşıya kaldı. Asistanlarıyla⁵³ beraber katıldığı sınavlar döneminde okulu işgal ederek kendisine zarar vermeye çalışan öğrencilerin tehditlerine göğüs gerdi. “*Kurşun yağmuru altında, can ve mal güvenliğimizin hiçe sayıldığı bir devrede öğretim ve imtihan yapmanın ızdırabını bizden sonraki kuşakların çekmesini hiçbir şekilde dilemem 12 Mart 1971 muhtirasından sonra, o karanlık günleri geriye bırakmanın, bir daha hatırlamamanın huzurunu, ümit ederim ki her beraber duyalım*”⁵⁴ temennileriyle öğrencilerini mezun etti. Bu dönemdeki gayretli çalışmalarıyla bilimsel çevre ile ilişkiler kurarak ve toplumsal gelişmeleri de yakından takip ederek eserlerini ortaya koyma imkânı buldu. Akademi'de kendisi ile beraber çalışan asistanlarına her yönden örnek oldu.

⁵⁰ Buradaki maaşı 1500 TL. civarında olup, birikişilik ücretleri ile daha da arttı.

⁵¹ **Yeni Tanin** 24 Şubat 1967.

⁵² Bkz. EK-17.

⁵³ Eroğlu'nun asistanları: Prof. Dr. Eyyup Günay İsbir, Prof. Dr. Zehra Odyakmaz, Prof. Dr. Nuri Tortop, Prof. Dr. Sertaç Başeren, Prof. Dr. Yüksel İnan, Prof. Dr. Hasan Köni, Prof. Dr. Süleyman Aslan (vefat).

⁵⁴ AİTİA 1970-1971 Mezunları Albümü, s. 9.

1961–1981 yılları arasında Polis Akademisi’nde Türk Devrim Tarihi ve Devletler Umumî Hukuku (Milletlerarası Hukuk) derslerini yirmi yıl, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde (1974–1976) üç yıl, Eskişehir Eczacılık ve Kimya Mühendisliği Yüksek Okulunda, Çukurova Üniversitesi’nde (özellikle Ziraat Fakültesi’nde) üç yıl süre ile Türk Devrim Tarihi derslerini verdi.

1981 yılında, “Atatürk’ün Doğumunun Yüzüncü Yılı Kutlama Komitesi”ne üye olması için Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş tarafından adı önerilen Eroğlu, bu komisyonda yer alarak etkili çalışmalarda bulundu. Bu durum, yazımı planlanan yeni “Türk İnkılâp Tarihi” kitabının kaleme alınması görevinin kendisine verilmesine neden olan olaylardan birisi oldu. Aynı dönemde Ord. Prof. Enver Ziya Karal başkanlığında çalışmalarını sürdüren bir komisyon ilkökul, lise, üniversite ve yüksekokullarda okutulacak “Türk İnkılâp Tarihi” derslerinin müfredatını hazırladı. Ana başlıkları komisyon tarafından belirlenerek Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi’nde açıklanan yeni dersin üniversite ve yüksekokullara ait kitabını yazma görevi Prof. Eroğlu’na verildi.⁵⁵

12 Eylül 1980 sonrası görev aldığı Danışma Meclisi üyeliği nedeni ile akademik çalışmalarına bir süre ara veren Hamza Eroğlu, 6 Aralık 1983’te Danışma Meclisi’nin hukukî varlığı sona erince tekrar eski görevine dönerek, Ankara İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi’nin Gazi Üniversitesi’ne dönüşmesinde büyük gayret gösterdi. Gazi Üniversitesi’ne bağlı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde lisans ve lisansüstü derslerine devam etmiş, aynı süreler içinde Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde Türk İnkılâp Tarihi dersleri vermişti. Ankara İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi’nde öğretim görevlisi olarak bulunduğu yıllarda, Türk İnkılâp Tarihi dersleri ile beraber asıl konusu olan devletler hukuku derslerinin yanında idare hukuku⁵⁶ derslerine de girdi.

⁵⁵ Prof. Eroğlu’na göre MEB Hasan Sağlam, bakanlığı döneminde çok başarılı çalışmalar yapmış, disiplinli ve ciddi bir bakandır. Yeni ders kitabının yazımında herhangi bir tavsiye ya da telkinde bulunmamış, konuların içeriği ile ilgili herhangi bir müdahale söz konusu olmamıştır. Çalışmalar incelenmek üzere ilgili komisyona gönderilmiş, ne 1. ne de 2. bölüm hakkında herhangi bir düzeltme istenmemiştir. Aynı dönemde liseler için ders kitabı hazırlamakla görevlendirilen Prof. Dr. Ahmet Mumcu’nun değerlendirmeleri de benzer şekilde olmuştur (Ahmet Mumcu, “*Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Dersinin Okutulmasındaki Belirgin Aksaklıklar ve Yeni Bir Program Önerisi*”, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi**, hzl. Mehmet Saray, Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005, s. 12).

3. ASKERLİK VE İŞ HAYATI, SOSYAL İÇERİKLİ ÇALIŞMALARI

Hamza Eroğlu 1954-1955 yıllarında Ankara'da yedek subay olarak askerlik hizmetini yerine getirdi. Temel askerlik eğitimi safhasında "Bölük Başçavuşu" olarak görevlendirildiği için tüm adaylarla yakın ilişkiler içerisinde oldu. Temel eğitimi sonrasında Genelkurmay Karargâhı'nda görevlendirildi, NATO Dairesi'nde idari işler bölümünde asteğmen olarak görev yaptı⁵⁷. Hukukçu kimliği nedeniyle ilgili karargâh personeline *karasuları, iç sular, açık deniz* vb. konularda bilgilendirme konferansları verdi ve uluslararası çeşitli toplantılarda danışmanlık ve tercümanlık görevlerinde bulundu. 9 Ağustos 1954 tarihinde imzalanan 'Bled İttifak Anlaşması'nın⁵⁸ hazırlık toplantısına tercüman ve uluslararası hukuk uzmanı olarak katıldı, başarılı ve disiplinli çalışmaları ile dikkat çekti.

Askerlik vazifesini tamamladıktan sonra memleketi Adana'ya dönen Eroğlu, şehrin önemli toplumsal kuruluşlarından birisi olan Adana Ticaret ve Sanayi Odası'nda, 1955 yılında işe girdi. Daha önce eşinin dedesi olan Kalağoğlu Lütfi Bey'in 1913'te, diğer dedesi Pamukçuzade Aziz Efendi'nin 1922'de, halasının kocası Ziya Kurttepe'nin 1933'te ve 1936'da, Hamza Eroğlu'nun babası Salih Eroğlu'nun 1936'da ve 1940'ta, dayısı Mahmut Özuygur'un 1944'te yönetim kuruluna seçildiği ve görev yaptığı⁵⁹ ATSO'nda "Umum Kâtip" olarak, sadece odaya kayıtlı tüccar ve işadamlarının değil, diğer esnaf ve desteğe muhtaç toplulukların da ihtiyaçları için çalışmalarda bulundu. Eroğlu'nun Oda'ya ilişkin çalışmaları kapsamında, ATSO tarafından tüccar, esnaf ve memurlar için

⁵⁶ Yazarın idare hukuku kitabının beşinci baskısı 1985'te yapılmıştır.

⁵⁷ Bkz. EK-5.

⁵⁸ Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 9 Ağustos 1954'te Belgrad'da imzalanan **Bled** Antlaşması'yla üye ülkeler, bir dış saldırıya karşı karşılıklı yardımda bulunmakla yükümlü olmuşlardı. Süresi 20 yıl olan antlaşma, uluslararası politikada zamanla ortaya çıkan gelişmeler, Tito Yugoslavyası ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginliğin azalması ve üye ülkeler arasında ideolojik farklılıkların belirginleşmesi sonucunda Haziran 1960'ta resmen sonlandı. Sedef Bulut, "*Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası*", **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Ankara, 2008, s. 54.

⁵⁹ Adana Ticaret Odası, **Kuruluşunun 80. Yılında Adana Ticaret Odası**, Kemal Matbaası, Adana, 1974.

düzenlenen toplantıları gazetelerde yer aldı⁶⁰, ihtiyaç duyulan konularda sorulara cevap vermek üzere Oda içerisinde bir danışma bürosu kurdu⁶¹. Özellikle etiket ve fatura konularında sıkıntı çeken tüccar ve esnaflara yardımcı olmak üzere, 6731 Sayılı Milli Korunma Kanunu'nda belirlenen şekillerin örnekleri yeterli sayıda hazırlanarak dağıtımı sağlandı. Burada iki yıl süren etkili çalışmaları büyük beğeni ile izlendi. Eroğlu'nun devletçilik ve ekonomik konulardaki çalışmalarına katkı sağlayan bu süreç, onun 1957 yılında XI. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili seçilmesine katkı sağladı.

Hamza Eroğlu'nun içinde bulunduğu oluşumlardan birisi de Çocuk Esirgeme Kurumu yönetimi oldu⁶². Kurumun ikinci başkanı olarak, 19 Ağustos 1966 tarihli Varto ve Hınıs çevresi depremi ile 22 Temmuz 1967 tarihli Adapazarı depreminin üzücü ve sıkıntılı gelişmelerinde görev başında bulundu. İlgili valilerle işbirliği sağlayarak derhal bölgeye giden Eroğlu, neler yapılabileceğini yerinde araştırdı ve acil ihtiyaç duyulabilecek bir kısım yardım malzemesini de beraberinde götürdü. Keçiören'de hizmete açılan çocuk yuvasının kullanılması için gerekli düzenlemeleri sağladı.

*“...İkinci başkanımız birkaç gün sonra Genel Müdürle birlikte 24.8.1967 tarihinde Erzurum ve oradan kara yoluyla Hınıs, Varto ve Muş'a kadar giderek durumu yerinde incelemiş ve bir kısım yardım malzemesi götürmüştür... Adapazarı'nda 22.7.1967 tarihinde vuku bulan deprem üzerine, Ankara'da bulunan İkinci Başkanımız da Keçiören Yuvasına bu bölgeden çocuklar gelebileceği ihtimaline binaen bir pavyonda yer hazırlatmış ve Hükümete müracaat ederek hizmete hazır olduğumuzu bildirmiştir...”*⁶³

Felaket bölgesinde halkla konuşan Eroğlu, Varto'da kimsesiz kalan yavruların kesinlikle ortada bırakılmayacağını, sayıları ne olursa olsun hepsinin sıcak yuvaya kavuşturulacağını açıkladı⁶⁴.

⁶⁰ **Demokrat** 27 Nisan 1956; **Vatandaş** 27 Haziran 1956.

⁶¹ Bkz. EK-5.

⁶² Bkz. EK-18.

⁶³ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi, **1967 Genel Kurul Tutanağı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1968, s. 48-49.

⁶⁴ **Hürriyet** 27 Ağustos 1966.

Hamza Eroğlu'nun asli üyesi olduğu bilim kurumlarından birisi de Halkevleri Genel Merkez Yönetim Kurulu'nun girişimi ile 1968 yılında oluşturulan Atatürk Enstitüsü'dür.⁶⁵ Atatürk ve Atatürkçülük konularında bilimsel araştırmaları bulunan kişilerden oluşturulan Enstitü Bilim Kurulu, Enstitü'nün ilmi ve idari programını düzenlemek ve yürütmekle görevlendirildi. Bilimsel bir kuruluş olan ve hiçbir siyasi, ideolojik oluşumlarla ilgisi olmadığı belirtilen Enstitü, Atatürk'ü kendi sözleri, eserleri ve düşünceleri ile ortaya koyacak araştırmalar yapmak üzere kuruldu. Enstitü'nün şeref üyelerinin yanında, Prof. Eroğlu'nun da içinde bulunduğu Enstitü Bilim Kurulu; tamamen objektif olarak Atatürk'ü anlatmak ve bir dokümantasyon arşivi oluşturmakla görevlendirildi. Bilimsel araştırma istekleri ile kurulmuş olmasına rağmen bu kurumdan arzu edilen seviyede verim alınamadı, kayda değer seviyede bir çalışma gerçekleştirilemedi.

Genç kuşaklara, Atatürkçülüğü öğretim metodunu ve yollarını tespit etmek maksadıyla kurulan "Atatürk İlkeleri Komisyonu", Ankara İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi Başkanı Prof. Eroğlu'nun da içerisinde üye olarak yer aldığı bir komisyon olarak ortaya çıktı. Komisyon'un 25 Haziran 1971'de yapılan ilk toplantısında 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin nedenleri ve bu müdahalenin Türkiye'nin çeşitli görüşler doğrultusunda parçalanmasını önlemek amacıyla yapıldığı belirtildi. Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel Komisyon başkanı olarak görevlendirildi.⁶⁶ 12 Mart Muhtırası ve bu ruhu yansıttığı iddia edilen Hükümet Programı hakkındaki düşüncelerin tamamen Atatürkçülüğe dayandığı ele alındı. Atatürk ve Atatürkçülük hakkında çeşitli kurum ve kişiler tarafından hazırlanan çok sayıdaki eserin bir araya getirilerek bir dokümantasyon merkezi kurmakla görevlendirilen komisyon, eğitim ve öğretimin her kademesinde ders programlarını Atatürkçü bir görüş altında yeniden düzenlemeyi hedeflemişti.

Hamza Eroğlu en son olarak 2876 sayılı kanunla kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun üst kuruluşu olan Yüksek Kurul'da üye olarak vazife aldı. Ülkenin yüksek menfaatlerini sağlamaya yönelik hizmetler yapmak üzere kurulan

⁶⁵ Halkevleri Genel Merkezi, "Atatürk Enstitüsü Haberleri", **Halkevleri Dergisi**, S. 22, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s.1-2.

⁶⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, **Haber Bülteni**, S. 55, MEB Basımevi, Ankara, 1971, s.1.

AKDITYK⁶⁷, bilimsel inceleme ve araştırmaların ürünü bilimsel verileri oluşturmak için çalışmalarda bulunmaktadır. Kurumu ilgilendiren genel konuların ele alındığı Yüksek Kurul'un önemli faaliyetlerinden birisi de "Uluslararası Atatürk Barış Ödülü"nün verileceği kişilerin belirlenmesidir. Görev süresi içerisinde, ödölü alacak adaylar arasında Rauf Denктаř'ın ismini her zaman ısrarla destekleyen Hamza Eroğlu, ödölü kazanan ancak almayı reddeden Güney Afrika lideri Nelson Mandela'nın adaylığına karşı çıkararak olumsuz oy verdi. Yüksek Kurul üyeleri için tanınan ömür boyu üyelik hakkı, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı döneminde çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile iptal edildi ve Eroğlu'nun üyeliği de sona erdi.

4. PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN SİYASİ FAALİYETLERİ

Bir partinin kayıtlı üyesi olmamasına rağmen, ATSO'nda sekreter olarak görev yaparken 1957 yılında yapılan erken genel seçimde aday olan Hamza Eroğlu, bu tarihten itibaren siyasi hayatta yerini aldı. 1957-1960 yılları arasında XI. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Adana Milletvekilliği, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında kurulan Kurucu Meclis'te Cumhuriyet Halk Partisi kontenjanından meclis üyeliği ve 12 Eylül 1980 sonrasında kurulan Danışma Meclisi'nin Ankara Üyeliği'nde bulundu.

DP'nin 1950 yılında iktidara gelmesinden itibaren, CHP ile DP arasında giderek artan bir kutuplaşma oluştu. Özellikle dinin siyasi hayattaki rolü ve siyasal özgürlüklerin sürdürülmesi konularında beliren gerginlikler, DP'nin çeşitli alanlardaki uygulamaları ile çatışmalara dönüştü.⁶⁸ 1954 seçimlerinden sonra yaşanan krizler, başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP'lilerin yıpranmasına neden oldu. 1940'tan itibaren 20 yıl boyunca yürürlükte olan Milli Korunma Kanunu'nun uygulanmasından doğan sıkıntılar, İşpat Hakkı konusunda hatalı bir tutum izlenmesi, demokratik görüntüden uzaklaşan uygulamalar gibi örnekler, seçmenlerin yeni arayışlara yönelmesine yol açtı. DP'lilerin kendi içindeki anlaşmazlıkların da belirginleştiği 6-7 Eylül 1955 olayları, bazı

⁶⁷ Anayasa'nın 134. maddesinde yer alan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve onun üst kuruluşu olan Yüksek Kurul, Anayasa'nın 118. maddesinde yer alan Milli Güvenlik Kurulu'na paralel bir hizmet yürütmektedir. Milli Güvenlik Kurulu'nun ülkenin milli güvenlik politikasını belirlemesi gibi, AKDITYK ve Yüksek Kurul da milli kültür politikası ile meşgul olmaktadır.

⁶⁸ Walter F. Weiker, **Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali**, ev. Mete Ergin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 18.

milletvekillerinin kararlı bir şekilde Adnan Menderes'i eleştirmeye başlamasına neden oldu. Muhalefet partilerinin 1958 yılı seçimlerine tek liste ile girmek yönündeki çalışmalarını dikkatle izleyen DP, iktidar partisi olma üstünlüğünü iyi kullanarak muhalefete engel olabilmek için erken seçim kararı aldı ve erken genel seçimler 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirildi.⁶⁹ Türk siyasi yaşamında önemli değişimlerin nedenlerinden olan bu gelişme, Hamza Eroğlu'nun da siyasi yaşamının etkileyerek Adana Milletvekili olmasında rol oynadı.

4.1 XI. Dönem (1957-1960) Adana Milletvekilliği: Milletvekili seçimlerinde “çoğunluk” sisteminin geçerli olduğu 1957 yılında bir partinin kayıtlı üyesi olmayan Eroğlu, Adana ili için tahsis edilen 16 kişilik kontenjana girmeyi başardı. CHP üyesi olmamasına ve parti içinde herhangi bir görevi bulunmamasına rağmen, çevrenin tavsiye ve desteği ile milletvekili adayı olabildi. Özellikle Adana Ticaret ve Sanayi Odası'ndaki çalışmaları tüccar, sanayici ve esnaf topluluğunun beğenisini kazandı, babasının da toplumdaki saygınlığının etkisi ile 16 kişilik aday listesine girerek başarı elde etti. Bu durum Eroğlu'nun XI. Dönem CHP Adana Milletvekili olarak 1957-1960 yılları arasında TBMM'nde yer almasını sağladı⁷⁰.

Parti üyesi olmaması ve siyasi geçmişi bulunmaması nedeniyle Ankara'ya geldiğinde yabancılık çekti. Başlangıçta pek tanınmamasına rağmen, sonradan dikkat çeken bir milletvekili oldu⁷¹, son dönem CHP toplantılarında “Yüksek Haysiyet Divanı” üyeliğine seçildi. Ön yoklamalarda adı üyelik listesinde geçmemesine rağmen, arkadaşlarının girişimleri ile Divan'da yer aldı. İsmet İnönü'nün takdirini kazanan ve Lozan Antlaşması'nı özel olarak inceleyen Eroğlu, İsmet İnönü hakkında bir kitap hazırlığı da yaptı, ancak yazımını gerçekleştirmedi. Milletvekilliği dönemi boyunca, genel olarak dış politika, iktisadi ve mali konular ile güncel sosyal konularda çok sayıda açıklamaları çeşitli gazetelerde yayımlandı.

1958 yılından itibaren yayımlanan makaleleri ile çeşitli konulardaki görüşlerini kamuoyu ile paylaştı. Basın hürriyeti gerçekleştirilmeden hukuk rejiminin kurulamayacağı

⁶⁹ M. Serhan Yücel, “*Menderes Dönemi (1950-1960)*”, **Türkler Ansiklopedisi**, ed. H. C. Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınlar, On altıncı Cilt, Ankara, 2002. s. 842; Hikmet Özdemir, “*Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi*”, **a.g.e.**, s. 896.

⁷⁰ TBMM, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar**, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s. 97.

⁷¹ Bkz. EK-19.

yönündeki açıklamaları gibi Dışişleri Komisyonu toplantılarında ‘Millî Korunma Kanunu’ hakkındaki eleştirileri de dikkat çekti. Eroğlu: “...*Millî Korunma Kanunu ve zihniyeti terk edilecek olursa, iş âleminde tüccar ve sanayicinin teşebbüs kabiliyeti artacak; piyasada korku ve tereddüt kalkacak; müteşebbisler müsavi şartlarla rekabete girebilecek ve spekülâtör, yerini namuslu işadamına bırakacaktır... Hakikatleri halk önüne cesaretle sermenin faziletini gösterelim. İnsan ana hak ve hürriyetleri Türk demokrasisinin bekası, davasıdır. Ve iktisadi bekanın muvaffakiyetinin ve devamlılığının başlıca şartıdır...*” düşünceleri ile Millî Korunma Kanunu’nun zararlarından bahsetti.

Hamza Eroğlu’nun Parlamento kapsamındaki çalışmaları “Meclis İçi” ve “Meclis Dışı” olarak ayrılabilir:

4.1.1 Meclis içi Çalışmaları⁷²: Encümen (Komisyon) çalışmaları kapsamında, Dışişleri Encümeninde muhalefet milletvekili olarak görev yaptı. Uluslararası hukuk ve ilişkiler konularında ciddi çalışmaları olan Eroğlu, Genel Kurul çalışmalarında CHP grubu tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere söz alarak görüşlerini açıkladı. Genel olarak haftada bir veya iki defa yapılan CHP Meclis Grubu toplantılarında, gerekli inceleme ve araştırmaları yapmakla görevlendirildi. Bu süreçte Eroğlu’nun ön planda yer aldığı görüşme maddeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Meclis görüşmelerinin bazı kısımlarının kayıt dışı tutulması yönündeki Hükümet teklifi üzerine, görüşmelerin aynen yayımlanması ve harfiyen zabıtlara geçirilmesi konusundaki görüşlerini açıklarken “*Biz demokrasi ile idare edilen bir memleketiz. Seçmenlerin bizim üzerimizde kontrol hakları vardır. Ne söyledikse nasıl söyledikse aynen zapta geçmeli ve aynen neşredilmeli. Neden bundan korkuluyor?*”⁷³ açıklamasıyla, meclis görüşmelerinin tamamıyla kayıt altına alınmasını ve yayımlanmasını desteklemiştir.

- DP iktidarı tarafından yürürlüğe sokulan ‘5590 Sayılı Odalar ve Borsalar Kanunu’nda belirtilen seçim müddeti 3 yıl olarak gösterilmesine rağmen, seçimlerin bir yıl

⁷² Hamza Eroğlu’nun milletvekilliği dönemine ait Meclis Kayıt Fişleri ve Tutanakları için bkz. EK-13, EK-16, Hamza Eroğlu Dosyası / 4.

⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, Oturum: 20, s. 338.

sonraya alınmasını “İleri anlayışlı demokratik memleketlerde bu müesseselere icranın, Devletin müdahalesi mevzu bahis olmaz”⁷⁴ görüşüyle eleştirmiştir.

- 1947 tarihli ‘Marshall Yardım Planı’nın tartışıldığı oturumda, bu yardımın iç ve dış politikadaki etkilerinin yanında sosyal hayat ve eğitim sistemi üzerinde olumlu etkileri olduğunu savunarak “Dost ve aziz Amerikan milletine, milli müdafaamız için olduğu kadar, ekonomik kalkınmamız için de büyük faydalar sağlayan kıymetli yardımlarına burada teşekkürü bir borç biliriz”⁷⁵ açıklamasını yapmıştır. Ancak, 5 Mart 1959 tarihinde ABD ile imzalanan ikili anlaşmanın maddeleri üzerinde açıklık getirilmesi gerektiğini de belirterek, şüpheli düşüncelerin ortadan kaldırılmasını, bu anlaşmanın bir partiye dayandığının değil Türk milleti ile yapıldığının belirtilmesinde fayda görmüştür.

4.1.2 Meclis Dışı Çalışmaları: Çoğunluk Seçim Sistemi nedeniyle her şehirden milletvekili çıkarılmadığından, değişik il ve ilçelerde yapılan toplantılara katılarak siyasi vazifeleri yerine getirmek için çalıştı. Ayrıca basın yoluyla yayın çalışmalarında bulundu.⁷⁶ Dış işleri ve dış politikadaki görüşlerini açıkladığı haberlerin yanında, iktisadi ve mali konular, sosyal ve güncel olaylara yönelik çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bu alandaki icraatlarına örnek olacak şekilde, Edremit CHP Kongresi’nde “ Zafer çarkı artık dönmeye başlamıştır. Bu çarka gayri kanuni yollarla engel olmak isteyenler şüphesiz o çarkın altında ezileceklerdir”⁷⁷ şeklindeki konuşmasıyla basın özgürlüğü konusundaki görüşlerini belirtmiştir. Konuşmacı olarak görevlendirildiği Kayseri CHP Kongresi’nde, insan hak ve hürriyetleri konusunda partililere görüşlerini açıklayan Eroğlu, “ DP halkı ıstırap ve sefaletle sürüklemekte, vatandaşa yaşama hakkından mahrum bırakmak neticesine kadar varan gayretler sarfetmektedir. Vatandaş çoğunluğunun yuvaları sefalet ve açlık içindedir... Ailesini geçindirmek için gözlerini satılığa çıkartan vatandaşlar vardır. CHP vatandaşın bu derdine çare bulacaktır. Çalışacağız ve muvaffak olacağız”⁷⁸ ifadeleriyle propaganda çalışmalarında yer almıştır.

Siyasetle meşgul olduğu süreçte Bülent Ecevit ile iyi ilişkileri olup daha sonra birbirlerinden uzak kalmışlardı. Turhan Feyzioğlu, Kemal Satır, Emin Paksüt ve Kasım

⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1, Oturum: 17, s. 205.

⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 7, Oturum: 46, s. 654.

⁷⁶ Hamza Eroğlu’nun milletvekilliği dönemine ait gazete haberleri için bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/3.

⁷⁷ **Ulus** 26 Mayıs 1958; **İzmir** 8 Mart 1959; **Cumhuriyet** 30 Mart 1959.

⁷⁸ **Ulus** 14 Aralık 1959.

Gülek, iyi ilişkiler kurduğu partili milletvekilleri arasında yer aldılar. Muhalefet milletvekili olmasına rağmen iktidardaki DP milletvekilleri ve kabine ile ilişkileri her zaman takdire layık bulundu. Doçent olarak yer aldığı parlamentoda, dönemin uygulamasının bir sonucu olarak muhalefet milletvekillerinin kürsüde konuşma şansları pek olmamıştı. Söz hakkı verildiğinde genelde parti yöneticilerini konuşabildiği Meclis'te, Eroğlu meclis alt komisyonlarında söz aldı. Meclis Sanayi Komisyonu'ndaki konuşmaları Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu tarafından beğenildi, tüm milletvekillerinin bu şekilde ışık tutacak görüşlere sahip olması temenni edildi.

Eroğlu'nun ifadelerinden anlaşıldığı üzere; milletvekilliği süresince bilim adamı olgunluğu ile daima doğruyu arayış içerisinde olan, muhalefet partisine mensup bile olsa iktidarın ulusal çıkarlar gereği yaptığı doğru uygulamaları destekleyen Eroğlu, çeşitli oturumlarda da bunu belli etmiştir. Bir örnek olarak, 'Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Bütçesi' üzerine yapılan 25 Şubat 1958 tarihli görüşmelerde “...*Arkadaşlar, biz bu memleketin çocuğuyuz. Bu memleketin vatandaşları, biz Halk Partililer, siz Demokrat Partililer olarak hiçbir zaman bu memleket kalkınmasına engel olmak istememekteyiz*”⁷⁹ ifadeleri ile tüm milletvekillerinin takdirini kazanmıştır. Dışişleri Komisyonu'nda görev yaptığı dönemde, Menderes Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun azimli, iradeli ve güçlü bir dışişleri bakanı olduğunu değerlendirmektedir. Türk milliyetçiliğini savunan mücadeleci bir yapısı ile Zorlu, ele aldığı konuları iyi inceleyerek Başbakan Adnan Menderes'i dahi o yöne yönlendirdi.⁸⁰ Komisyon çalışmalarında sık sık tartıştığı fakat toplantı sonrası onun makam aracı ile dışişlerindeki odasında kahvesini içtiği değerli bir bakan olarak gördüğü Zorlu'nun idamına⁸¹ üzülen Eroğlu, Kıbrıs konusundaki çalışmalarını ve Kıbrıs'ın geleceğini belirleyen 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın imzalanmasındaki emeklerini başarılı bulmaktadır.

Eroğlu'nun milletvekilliği süresince yaşadığı önemli ve basında yer alan olaylardan birisi de, 13 Mart 1960 günü Adana'da yaşanan tatsız bir olay oldu. Adana stadyumunda oynanan Galatasaray–Adana Karması futbol takımlarının maçını izlemek üzere Hamza

⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 7, Oturum: 46, s. 660.

⁸⁰ Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2, Eroğlu ile yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşme.

⁸¹ 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası tutuklanan DP'lilerin Yassıada'daki duruşmaları sonunda ölüm cezasına çarptırılan Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın cezaları 16-17 Eylül 1961 tarihlerinde infaz edildi.

Eroğlu şeref tribününde bir koltuğa oturdu, daha sonra tribüne gelen Adana Valisi Turhan Kapanlı ise bu koltukların kendisi ve ailesine tahsis edildiğini belirterek kalkmasını istedi. Kısa süren gerginlik zaman içerisinde unutulmuş taraflar için herhangi bir sıkıntı olmadan kapatıldı⁸².

4.2 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Kurucu Meclis (Temsilciler Meclisi) Dönemi: 27 Mayıs 1960 sonrasında geçiş rejiminin yürütülmesini sağlamak üzere Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan bir Kurucu Meclis kuruldu. Başlangıçta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında 38 subaydan oluşan MBK, 14 subayın 13 Kasım 1960'ta tasfiye edilmesi, 1 vefat ve 1 istifa nedeniyle 22 kişi ile 25 Ekim 1961'e kadar görevini sürdürdü. 13 Aralık 1960 tarih ve 157 ile 158 sayılı kanunlar gereği TM üyelerinin seçimi için Devlet Başkanına 10, MBK'ne 18, iller için 75, CHP'ne 49, CKMP'ne 25, barolara 6, basına 12, Eski Muharıpler Birliğine 2, esnaf kuruluşlarına 6, işçi sendikalarına 6, odalara 10, öğretmen kuruluşlarına 6, tarım kuruluşlarına 6, üniversitelere 12, yargı organları 12 ve gençliğe 1 kişilik kontenjan tanındı.⁸³ CHP kontenjanından üye seçilerek Kurucu Meclis'e giren Hamza Eroğlu, Dışişleri Komisyonu Sözcüsü olarak görev yaptı⁸⁴.

Meclis birleşimlerinde söz alan Eroğlu, yabancı ülkelerle imzalanan çeşitli borç anlaşmaları hakkında açıklamalarda bulundu. Ereğli'de kurulması planlanan demir çelik tesisleri için, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı bir kuruluş olan 'Kalkınma İkraz Fonu' ile yapılan anlaşmaların onaylanması konusunda bilgiler verdi. TM üyesi olarak gazetelerde yer alan mali konulardaki açıklamalarında, DP döneminin keyfi uygulamaları nedeniyle döviz stoklarının tükendiğini savunan Eroğlu: "...Enflasyoncu politikaları ile ekonomimizi bir çıkmaza sürüklemekten, vadesi gelen borçları ödeyemeyerek moratoryum

⁸² **Hürriyet, Ulus, Yeni Adana, Dünya, Cumhuriyet, Yeni Sabah, Vatan, Demokrat İzmir, Sabah Postası, Son Haber** 14 Mart 1960; **Ulus, Yeni Gün, Demokrat İzmir, Yeni Adana, Milliyet, Bugün** 15 Mart 1960; **Vatandaş, Yeni Adana, Ulus, Milliyet, Akşam** 16 Mart 1960; **Yeni Adana, Bugün** 17 Mart 1960; **Vatandaş, Hür Adam** 18 Mart 1960; **Dünya, Yeni Sabah, Milliyet, Akşam, Demokrat İzmir, Vatandaş** 19 Mart 1960; **Yeni Adana** 21 Mart 1960; **Türk Sözü** 25 Mart 1960; **Yeni Adana** 14 Nisan 1960.

⁸³ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 5. Kitap**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 49-86; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Üçüncü Basım, Ankara, 1993, s. 29; Hikmet Özdemir, "*Siyasal Tarih (1960-1980)*" **Yakınçağ Türkiye Tarihi-1**, hzl. Sina Akşin, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003, s. 238. (Üye seçilebilmek için 25 yaşını bitirmiş olmak, işçi temsilcileri için ilkökul, diğerleri için en az lise mezunu olmak şartı getirildi ve seçilemeyecek üyeler hakkında açıklama konularak, 27 Mayıs'a kadarki faaliyetleri, yayınları ve davranışlarıyla Anayasa'ya aykırı bulunanların üye seçilemeyeceği belirtildi.)

⁸⁴ Hamza Eroğlu'nun üyelik dönemine ait Meclis Tutanakları için bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/4; kayıt fişi için bkz. EK-14.

ilan etmekten ve millî itibarımızı zedelemiş olmaktan ve Türkiye'yi ardı arkası kesilmeyen bir borçlanma politikasına götürmekten DP hükümetleri millet huzurunda ve tarih önünde mesuldurlar...” şeklinde görüş beyan etti. Temsilciler Meclisi üyelerinin yeni anayasanın tanıtım çalışmalarına katılan Eroğlu: “...*Din istismarının yapılamayacağı, fertlerin düşünce, vicdan, inanç serbestisine yeni anayasa ile sahip olabileceklerini, bu anayasaya evet demekle gelecek nesillere övünç bahşeden mükemmel bir eser bırakılacağı...*” belirterek heyecanlı konuşmalarla anayasa taslağını savundu⁸⁵.

Hazırlanan yeni Anayasa'nın 20 Temmuz 1961 tarih, 10859 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesi ve TBMM genel kurulunun 25 Ekim 1961'de toplanmasıyla üyelik görevi sona eren Eroğlu akademik hayatına geri döndü.

4.3 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Danışma Meclisi Dönemi: Siyasi gerginliğin çözümsüzlüğe gitmesi, anarşi ve terör olaylarının şiddetle devam etmesi süreci, 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri müdahalesine uzanan kapıyı araladı. Geçici bir hükümetin görevlendirilmesinin ardından, 29 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı “Kurucu Meclis Hakkında Kanun” ile Millî Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nden oluşan bir Kurucu Meclis kuruldu.⁸⁶

Hamza Eroğlu, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı kutlamaları için oluşturulan komisyonda görevli olduğundan ve aynı zamanda MEB'liği tarafından kendisine verilen “Türk İnkılâp Tarihi” ders kitabının yazımı ile meşgul olduğundan Danışma Meclisi üyeliği için herhangi bir müracaat ve girişimde bulunmadı. Ankara Valisi Mustafa Gönül, 13 Ağustos 1981'de kendisi ile temasa geçerek üyeliğe müracaatını önerdi. Yakın arkadaşlarının da telkini ile diğer görevlerini aksatmayacağını değerlendirdiği üyelik için son günden önce 14 Ağustos 1981'de başvuruda bulundu.

İlk toplantısını 23 Ekim 1981'de yapan DM'nin ⁸⁷ Ankara üyelerinden biri olarak çalışmalarına başladı. Mazbatasını aldıktan sonra gazetecilere yaptığı açıklamada: “...Çok

⁸⁵ Hamza Eroğlu'nun üyelik dönemine ait gazete haberleri için bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/3.

⁸⁶ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 30; Millî Güvenlik Konseyi, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve kuvvet komutanlarından oluşturuldu. Danışma Meclisi ise 40'ı doğrudan doğruya Millî Güvenlik Konseyi'nce seçilen, 120'si ise, her ilin valisi tarafından tespit ve teklif edilmiş adaylar arasından Millî Güvenlik Konseyi'nce belirlenen 160 üyeden kuruldu. Danışma Meclisi'ne üye seçilebilmek için 30 yaşını bitirmiş olmak, yüksek öğrenim yapmış olmak ve 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak gibi şartlar arandı.

önemli bir devlet görevini yürüteceğim için kendimi mutlu hissediyorum... Yeni anayasanın hazırlanmasında görev almayı amaç ediniyorum...” diyen Eroğlu, esas amacının anayasanın hazırlanmasında yer almak olduğunu belirtti⁸⁸. Tecrübeli, yetkili ve bilgili bir üye olarak daha çok söz sahibi olduğu bu dönemde, hukukçu kimliğine rağmen, DM’nin Anayasa Komisyonu’na girmedi. Meclis hesaplarını inceleme ve Sayıştay komisyonu başkanı olarak görev yaptı.

Çeşitli oturumlarda söz alarak görüşlerini dile getiren Eroğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı ve Millî Güvenlik Konseyi Üyesi Orgeneral Tahsin Şahinkaya’nın ‘Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanun Teklifi ve Atatürk Kültür Merkezi Alanı İçerisinde Yer Alacak Bütün Tesis ve Alanların Yönetimi Hakkında Kanun Tasarısı’ teklifi üzerine yapılan oturumlarda uzun ve ısrarlı açıklamalarda bulunarak kanun teklifini destekledi.⁸⁹ Eroğlu’na göre 1982 Anayasası’nın 134. maddesi AKDYYK’nun kurulmasını öngörmektedir. Teklif hakkında olumsuz görüş bildiren üyeler karşısında, çeşitli anayasa maddelerini açıklayarak kurumun yasallığı ve gerekliliğini savundu. Teklif tarihinden önce özel hukuka tabi olan Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu’nu anayasanın temel ilkelerine uygun şekilde kamu hukukuna aktarıldığını, kamu hizmeti niteliği taşıyan özel kuruluşların, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebileceğini belirtti. Bu iki kurumun devletleştirilmesinde Atatürk’ün vasiyetinde belirttiği payların verilmesine devam edileceğini belirterek endişeye gerek olmadığını savundu. Eroğlu’nun üzerinde durduğu diğer bir konu da kurumun bağlantısı ile ilgili oldu. Başlangıçta MEB başkanlığında hizmet gören yani devletin denetim ve gözetimi altında bulunan iki kurumun, daha sonra iç tüzükte yapılan değişiklikle bakanlık kontrolünden çıktığını hatırlatan Eroğlu, bu kanun teklifiyle kurumların devlet faaliyet alanı içine girdiğini savundu. TDK’nun Atatürk’ten sonra gereken gelişmeyi gösteremediğini belirterek kontrol altına alınması gerektiği düşüncesinin taraftarı oldu⁹⁰.

⁸⁷ Anayasanın 177. maddesi gereğince, 6 Kasım 1983’te milletvekili genel seçimlerinin yapılması, Meclis Başkanlık Divanı’nın da 6 Aralık 1983’te oluşmasıyla Millî Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi’nin hukukî varlığı sona erdi.

⁸⁸ **Cumhuriyet** 21 Ekim 1981; bkz. EK-20.

⁸⁹ Bkz. Danışma Meclisi Konuşma Tutanakları C. 19, Birleşim: 126, Oturum: 2; C. 19, Birleşim: 128, Oturum: 402; C. 19, Birleşim: 130, Oturum: 1.

⁹⁰ Hamza Eroğlu’nun üyelik dönemine ait bilgiler için bkz. EK-15, EK-16, Hamza Eroğlu Dosyası/4.

İKİNCİ BÖLÜM

PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN ESERLERİ

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nda 1954 yılında yayımlanan ilk makalesinden başlayarak çeşitli dergi, gazete ve bilimsel etkinliklerde çok sayıda makalesi yayımlanan Hamza Eroğlu, ilk kitabını 1965 yılında yazmıştır. Basılan son eseri, Ekim

2010’da dördüncü basımı yapılan Türk İnkılâp Tarihi kitabı olup, eserlerinin incelenmesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi konulu iki adet, Atatürk ve Atatürk İlkeleri konulu yedi adet, Hukuk konulu iki ve Kıbrıs Sorunu’na ilişkin üç adet olmak üzere toplam on dört kitabı üzerinden yapılmıştır.

1. TÜRKİYE CUMHURİYET TARİHİ KONULU KİTAPLARI

1.1 Türk Devrim Tarihi⁹¹: Bütün fakülte, akademi ve yüksek okullarda okutulan ‘Türk Devrim Tarihi ve Cumhuriyet Rejimi’ dersleri için öğrenci ders notu ihtiyacını gidermek, Türk Devrim Tarihi ile ilgili genel bilgiler verme amacıyla hazırlanmıştır. 1967-1977 yılları arasında beş baskısı yapılan kitapta; tarih ve devrim tarihi hakkında özet bilgilerin verildiği, siyasi ilimlerle ilişkisinin anlatıldığı giriş bölümünde, dersin amacı ve devrim kavramı açıklanmış, devrimin hukuki dayanağı incelenmiştir.

Kitabın giriş kısmında Eroğlu “*Türk Devrim Tarihi, Anayasa Hukuku ile özellikle Türk Anayasa Hukuku ve Türk Amme Hukuku ile çok yakından ilgilidir. Anayasa hukuku, devletin siyasi ve içtimai teşkilatını düzenleyen kaideler olduğuna göre, yeni Türk Devletinin hüviyetini gösteren cumhuriyet rejiminin izahı geniş ölçüde anayasa meselelerini incelemeye zaruret gösterecektir*” sözleriyle ve benzer şekilde “*Devrim tarihi yalnız sınırlanmış muayyen bir devrenin tarihi değildir. Devrim sadece olayların nakil ve hikâyesi ve insan hayatı ile ilgili unsurların tarihi metotla tahlili de değildir. Bir diriliş, kurtuluş ve yenilik hareketinin sosyal, politik, hukuki ve ekonomik sebepleri ile birlikte açıklanmasıdır*”⁹² ifadesi ile aslında kendi kaleminden çıkan Türk Devrim Tarihi ekseninin nerede bulunduğunu gösterir. Bu kapsamda, AİTİA’de profesör iken 1967’de kaleme aldığı bu eserinde, Türk Devrim Tarihi’ni bir taraftan belirli bir dönemin siyasi tarihine, diğer taraftan da Türk Anayasa ve Amme Hukukuna dâhil ederek, kendine özgü “*geniş ve şümullü*” bir alan oluşturmuştur.⁹³ Dahası konuyu sadece bilimsel ya da hukuksal

⁹¹ Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, Kardeş Matbaası, Beşinci Basım, Ankara, 1977. (Birinci Basım 1967, İkinci Basım 1970, Üçüncü Basım 1974, Dördüncü Basım 1974).

⁹² A.g.e., s. 2.

⁹³ A.g.e., s. 3.

yaklaşım ile ele almamış, ayrıca dönemin fakülte, akademi ve yüksekokullarında okutulan ‘Türk Devrim Tarihi’ dersinin yeni yetişen cumhuriyet kuşağına, aydınlarına aktarılması, inkılâbın muhafazası ve kökleşmesi hususlarında akademik ve milli kaygıları da dikkate almıştır.⁹⁴

İki kısım halinde yazılan kitabın Birinci kısmında Türk Devrimi’nin tarihsel gelişme süreci incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sebepleri ve sonlanması ile başlatılan kısım, 27 Mayıs 1960 dönemini de içine almaktadır.

27 Mayıs’a ‘devrim’ olarak bakan Eroğlu, sebepleri, meşruluğu ve gayesine ilişkin açıklamalarıyla, belki de ilk etapta bir hukukçunun neden bir askeri müdahaleyi devrim kapsamında yorumladığına dair merak uyandırmaktadır. Eroğlu, kendisine yönelebilecek böyle bir eleştiriye adeta bu kitabında açıklık getirmiş ve “...*Anayasanın çiğnenmesi, ana hak ve hürriyetlerin kayıtlanması ve kısmen de ortadan kaldırılması, muhalefet murakabesinin işlemez bir hale getirilmiş olması, tek parti diktatoryasının kurulması, TBMM’nin bir parti grubu haline düşürülmesi*”⁹⁵ tarzındaki gerekçelerle, 27 Mayıs’ı bir anlamda “*Kaba kuvvet mensuplarının ihtiras ve nüfuzu*”na karşı ya da devletin temelini oluşturan sosyal kurumlarla iktidar arasındaki ilgi kopukluğuna karşı bir savunma olarak algılamıştır.⁹⁶ “*27 Mayıs 1960 Devrimi, Anayasa ve ana hak ve hürriyetleri ihlal eden ve hukuk dışı davranışlarıyla meşruluğunu kaybeden DP iktidarına karşı, halkın ve onun temsilcisi ordunun zulme karşı mukavemet hakkına dayanarak yaptığı bir harekettir*”⁹⁷ sözleri de devrimin meşruluğunun dayanağını yansıtmıştır. O halde müdahaleyi yapanların temel tezi, demokrasinin içine düştüğü buhranı önlemek ve kardeş kavgasına meydan vermemek olarak açıklanırken, Eroğlu ise hukuk dışılığı karşı bir direniş olarak değerlendirmiştir. Devamında “*Seçimlerle demokratik müesseselerin vücuda getirilmesi ve hukuk devletinin yeniden gerçek ve tam manasıyla kurulmuş olması*”⁹⁸’nı devrimin esas gayesi olarak tanımlamıştır. Burada da dikkat çeken Eroğlu’nun ‘demokrasi’ kavramını, özellikle seçim ve hukuk devletinin yeniden tesisi konusunda kullanmasıdır.

⁹⁴ Aynı yer.

⁹⁵ **A.g.e.**, s. 227.

⁹⁶ **A.g.e.**, s. 226-227.

⁹⁷ **A.g.e.**, s. 227.

⁹⁸ **A.g.e.**, s. 230.

Türk Devrimi'nin tarihi ve sosyolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıktığına inanan, fikir ve ideal olarak Türk Devrimi'ni 'Atatürkçülük' veya 'Kemalizm' olarak ifade eden Eroğlu, Atatürkçülüğü "*Türk Devrimi'nin sistemleşmiş fikir gücü ve geleceğe bakan yönüyle de ülküsü*"⁹⁹ olarak görmektedir. Bir Milli Mücadele gerçeği olarak tanımladığı Atatürkçülüğün içeriğine, çağdaş ve insani özellikler bulunan Türk milliyetçiliğini, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmayı (Batılılaşma), hürriyet ve demokrasi anlayışını yerleştiren yazara göre, Devrim'in temel prensipleri milliyetçilik, milli egemenlik, milli bağımsızlık, batılılaşma ve laiklik olarak değerlendirilebilir.¹⁰⁰ Felsefi kaynakları yönüyle incelediği Atatürkçülüğü, yeni bir devlet kurma ve devleti yönetme sanatı olarak ele alan Eroğlu, akılcılığa ve müspet bilime dayanan, yeniliğe ve gelişmeye açık bir sosyal politika prensibi olarak görür. "*Türk toplumu ve insanlık için model ve örnek oluşu, Atatürkçülüğün ideal yönünü, geleceğin malı olduğunu, geleceğe hitap ettiğini göstermektedir*".¹⁰¹

Kemalizm veya Atatürkçülüğün terminolojisine ilişkin olarak, Milli Mücadele'nin daha başlangıcında yabancı dillerde (Fransızca ve Rusça yayınlarda), M. Kemal'in liderliği sebebiyle, işgalcilere karşı savunma ve mücadele fikri belirtilirken 'Kemalizm' ifadesine rastlandığını belirten Eroğlu, bu durumun Milli Mücadele sonrasında da devam ettiğini, ancak Milli Mücadele sürecinde Kemalizm işgalcilere ve emperyalizme karşı milliyetçi bir hareketi tanımlamada kullanılırken, daha sonraki yayınlarda ise devrimleri içine almakta olduğunu belirtir. Mustafa Kemal Paşa'nın 'Atatürk' soyadını almasından sonra 'Kemalizm' karşılığı yerine Türkçe 'Atatürkçülük' deyimine yer verildiğini ve özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra ve Türkçe yayınlarda kullanıldığını açıklamaktadır.¹⁰² Bu yorumuna paralel olarak kendisi de eserlerinde Atatürkçülük ifadesini tercih etmiştir.

Eroğlu'nun Devrim Milliyetçiliği ile I. ve II. Meşrutiyet Milliyetçiliğinin farkları konusunda:¹⁰³

- I. ve II. Meşrutiyet devri Türkçülüğünün hem İslamiyetçi hem Turancı olduğu ve her iki yolun da emperyalist olduğu,

⁹⁹ A.g.e., s. 275.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 279-280.

¹⁰¹ A.g.e., s. 284.

¹⁰² Yazarın Kemalizm ve Atatürkçülük deyimleri hakkındaki kıyaslaması için bkz. a.g.e., s. 277-279.

¹⁰³ a.g.e., s. 302-303.

- I. ve II. Meşrutiyet devri Türkçülüğünün büyük bir imparatorluğun, teokratik ve meşruti hükümdarlıkla idare olmasını öngördüğü,
- I. ve II. Meşrutiyet devri Türkçülüğünün batılılaşmayı ya hiç kabul etmediği ya da şeklen kabul ettiği¹⁰⁴,
- I. Meşrutiyet Türkçülüğünün edebi alanda kendisini gösterirken, II. Meşrutiyet devri Türkçülüğünün hissi cephesiyle belirlediğini, bir başka deyişle her iki Meşrutiyet Türkçülüğünün de realist ve tatbikatçı olmaktan uzak olduğu,
- I.ve II. Meşrutiyet devri Türkçülüğünün -İnkılâp Türklüğünün taşıdığı insani hüviyeti değil- emperyalist ve ırkçı temayülleri nedeniyle bencil olduğu şeklinde anlaşılabilir yalın kıyaslamalarla milliyetçilik kavramının cumhuriyet dönemindeki Türk Devrimi'ne göre olan özgün niteliğine açıklık getirmiştir. Dahası milliyetçilik prensibinin anayasaya girişini değerlendirirken milliyetçilik ve milli devlet deyimlerinin anlamını açıklaması da bir hukukçu gözüyle o tarihlerde yeni olan bir anayasanın ilgili maddesinin yorumlanmasına katkı sağlamıştır.

Türk milliyetçilik esaslarına cevap veren bir sistem olarak demokratik rejimi gören Eroğlu, demokratik rejim ile milli egemenlik, milli bağımsızlık, batılılaşma ve laiklik kavramlarını, Atatürk'ün faaliyet alanındaki etkileşimleri açısından ele alır.¹⁰⁵ Yazar bu konuyla ilintili olarak, demokrasinin varlığı ve demokratik düzene yönelen tehditler ile Türk Devrimi'ni amacından saptırmaya ilişkin aşırı sağ ve sol akımlara da değinmeyi ihmal etmez. Aşırı sağ akımlar arasında saydığı faşizmin Türk Devrimi karşısında bir güç olabileceğine o tarihlerde pek ihtimal vermeyen yazar, esas tehlike olarak dinci, tutucu ve gerici akımları ele almıştır¹⁰⁶. Eroğlu, Tarık Z. Tunaya'dan aktarımla, "*Bu arada irticai bir karakter taşıyan Şubat 1925'te Şeyh Said isyanı, şapka giyilmesine karşı Rize'de, Maraş'ta ve Çerkeş'teki olaylar, 1930'da Menemen olayı, Bursa'da Arapça ezan olayı, süratle bastırılmış, açık ve yaygın bir şekilde propaganda yapılması önlenmiştir*" izahına yer

¹⁰⁴ Henüz adı bile tam olarak konamayan milliyetçiliğin, II. Meşrutiyet'le beraber bir akım haline dönüştüğünü belirten Eroğlu, modern anlamı ile milliyetçilik olgusunun Türk Devrimi'nin bir sonucu olduğunu belirtir. Meşrutiyet Türkçülüğünün batılılaşma girişimlerinin kayda değer özellikte olmadığını, sadece teknik yönden batılılaşmanın kabul gördüğünü değerlendiren yazar, "*İnkılâp Türkçülüğünün*" kökten bir batılılaşma taraftarı olduğunu savunur. Eroğlu'na göre, bir bütün olarak batı, zihniyeti ve ilmi düşünce, toplumun ilerlemesi bakımından esas şarttır. a.g.e., s. 303.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 422-423.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 426.

vermiştir. Ardından, Haziran 1926'da İzmir'de Atatürk'e karşı yapılan suikastı, "...gerici ve tutucu cephesinin bir diğer teşebbüsü"¹⁰⁷ şeklinde tanımlamıştır.

1945'ten sonraki 20-25 yıllık süre zarfında, ülke ortamına hâkim olan çok partili siyasi hayat ve demokratik rejimin sağladığı fikir özgürlüğünden faydalanan İslamcı, gerici fikirlerin siyasi hayatta rol oynamaya başladıklarından bahisle, "...Cumhuriyet devrinde, silahlı Nakşibendîlerden sonra, 1949 yılında şeriatı esas alan ve laikliği reddeden, teokratik ve tarikatçı bir devlet düzeni isteyen Ticaniler ortaya çıkmıştır"¹⁰⁸ demektedir. Türk Devrimi ve Türkiye Cumhuriyeti için zararlı ve tehlikeli bir akım olarak, "31 Mart Vak'asının kahramanlarından"¹⁰⁹, Volkan yazarı ve İttihadi Muhammedi Fırkası kurucularından Bediüzzaman Saidi Kürdi'nin yönettiği" Nurculuğa işaret etmektedir.¹¹⁰

Eroğlu, kitabının birinci basımında yer vermediği 'Türk Devrimi ve Zararlı Akımlar' başlıklı konuyu, kitabının ikinci basımında ayrıntılı olarak ele almış ve bu düzenlemenin gerekçesini de bizzat açıklamıştır. Buna göre, TİTE tarafından 9-11 Kasım 1967'de düzenlenen bir seminerde, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın yaptığı bir konuşmada yer alan bu konunun aktüel önemini takdir eden Eroğlu, bahsi geçen konuyu kitabının ikinci basımından itibaren kitabın içeriğine dâhil ettiğini vurgulamaktadır.¹¹¹ Yazarın aşırı sol olarak ele aldığı kavram, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın deyiminden esinlenerek incelediği Marksist-Leninist akım veya komünizmdir. İç ve dış politika açısından yaptığı değerlendirmelerde çoğunlukla Fahir Armaoğlu, Yusuf Hikmet Bayur, Mete Tuncay, Ali Fuat Cebesoy gibi kişilerin eserlerinden aktarımlar sunan Eroğlu Milli Mücadele dönemindeki komünist faaliyetlere ayrıntılı yer verirken, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelere göreceli olarak daha az yer ayırmıştır. Eroğlu, Atatürk'ün çeşitli konuşmalarında Türk Devrimi'nin komünizmle bağdaşmadığını (Utkan Kocatürk'ün

¹⁰⁷ A.g.e., s. 427; Eroğlu'nun Türk İnkılâp Tarihi kitabında (1982,1990,2008 ve 2010 basımlı), Atatürk'e karşı suikast girişiminden bahsedilen sayfalarda, İzmir suikastının gerici ve tutucu bir hareket olduğuna dair bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bu konudaki açıklamada olayın, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın bazı ileri gelenleri ile eski İttihat ve Terakkicilerin tahrik ve düzenleyici olduklarına dair açıklamalar yer almaktadır. (1982 basım s. 291, 1990 basım s. 247, 2008 ve 2010 basım s. 195.)

¹⁰⁸ Aynı yer.

¹⁰⁹ Eroğlu'nun, Said-i Kürdi'yi olumlu bir görüş açısıyla ele almadığı bir gerçektir. Onu tanımlarken "31 Mart Vak'asının Kahramanı" sıfatını kullanması, bir beğeni ya da övücü bir yaklaşımın sonucu olmamıştır.

¹¹⁰ A.g.e., s. 428; Türkiye'nin laik esaslarına aykırı olarak Nurculuğun yasaklanması hususunda, yazar Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 29 Eylül 1965 tarihli kararını da hatırlatmıştır. a.g.e., s. 429.

¹¹¹ Eroğlu'nun Türk Devrimi ve zararlı akımlar konusundaki görüşleri için bkz. a.g.e., s. 425-438.

Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri kitabına referansla) belirtirken, Türk Devrimi'nin tarihi gelişmeleri de dikkate alınır, Atatürk'ün batılı anlamda sosyalizme, özgürlüğe, gerçek demokrasiye yer veren sosyalizme karşı olmadığı düşüncesindedir.¹¹²

Hamza Eroğlu, laiklik karşıtı ya da devletin ve rejimin varlığını tehdit eden aşırı sol ve aşırı sağ akımları kendi bakış açısından değerlendirirken, özellikle Nurculuk bahsinde, onların eylemlerinden ziyade nasıl bir düşünce tarzı taşıdıklarını yansıtmaya çalışmıştır.

1.2 Türk İnkılâp Tarihi¹¹³: 1982 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile yüksek okullar için ders kitabı olarak kabul edilen kitabın dört baskısı yapılmıştır.¹¹⁴ Öncelikle, dersin adı ve içeriği konusunda merak edilebilecek konuların açıklığa kavuşturulması için, yazarın, inkılâp ve devrim kelimeleri hakkında yaptığı: “... *Kelimeler düşüncüyü ifade etmek içindir... Gerek inkılâp ve gerekse devrim kelimeleri doğru kullanılırsa bu iki kelimenin özünde, içeriğinde bir anlam farkı yoktur... Kanunlarımızda hangi kelime yer almışsa ona uyararak değerlendirmeler yapmaktayız...*”¹¹⁵ şeklindeki açıklamalarını kayda almak suretiyle algılamak gerekir.

Kitap giriş kısmında inkılâp tarihinin diğer bilimlerle ilişkisi, amacı, konusu, Avrupa'da fikri gelişmeler ve özellikle inkılâbın terminolojik ve hukuki kıstaslarını inceleyen açıklamalarıyla çarpıcı bir giriş yapmıştır. En genel kapsamıyla kitaba bakılırsa iki kısımlı bir çalışma olup, Birinci kısım Türk İnkılâbının hazırlık evresinden 1980'e kadar olan süreç, iç ve dış politika gelişmeleri, askeri muharebeler, diplomasi trafiği, muhtelif alanlardaki inkılâp hareketlerini kapsayacak şekilde -çok yönlü olarak-

¹¹² A.g.e., s. 438.

¹¹³ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2008. İçerik karşılaştırması için bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/5. Büyük çaplı değişimler olmamakla birlikte, kitabın baskılarının tümü aynı kapsamda değildir. Örneğin 1990 tarihli basımından itibaren, 1960 sonrası dış politika gelişmeleri ile ilgili “Kıbrıs sorunu, Ermeni terör olayı ve PKK terör olayı” şeklinde üç önemli olay içeriğe eklenmiştir. 1960 sonrası gelişmelerinde Türk dış politikasının esas mihverini Kıbrıs meselesinin oluşturduğunu, ancak bu dönemde ABD Sovyet Rusya ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerin normal seyrinde gittiğine işaret eden yazar, Kıbrıs sorununun yanı sıra 1973 yılında ABD'nin Los Angeles şehrinde başlayan terör dalgasından bahis açarak kitabın yazıldığı dönem itibarıyla güncel birkaç hususu aktarmıştır.

¹¹⁴ Birinci basım 1982, İkinci basım 1990, Üçüncü basım 2008, Dördüncü basım 2010.

¹¹⁵ A.g.e., s. vii.

düzenlenmiştir. İkinci kısımda ise Atatürkçülük ve Türk İnkılâbının temel ilkeleri, geçmiş ve güncel etkileşimleriyle sunulmuştur. Esere giriş cümlesindeki kısa ifadesiyle, Türk İnkılâp Tarihi “*inkılâpla yeni ve modern bir devlet kuran, Türk Milletinin yakın tarihidir*”.¹¹⁶ Türk İnkılâbının Türk tarihi içindeki derinliğini bu suretle konuşlandıran Eroğlu, inkılâbın ulusal ve evrensel etkileşimlerini ihmal etmez.

Kitabın başlık ve alt başlıklarına bakıldığında titizlikle tasnif edildiği dikkatten kaçmamaktadır. İki kısımlı kitabın ilk kısmı yaklaşık 300 sayfa, ikinci kısmı ise 150 sayfalık bir alan kaplamaktadır. İkinci kısımda, örneğin Türk İnkılâbının bütünleyici ilkeleri oldukça detaylandırılmış olduğu halde, Atatürkçülük ve zararlı akımlar başlığı altında incelenen aşırı sağ ve sol akımlara da geniş bir yer verdiği görülmektedir. Bir başka deyişle, temel konuların içeriğinin ihtiyaç duyduğu şekliyle açıklanmasına özen gösteren yazar, güncel uzantıları olan olaylara da özel bir hassasiyet göstermiştir. Ayrıca Eroğlu’nun eserlerini ele alış biçiminde dikkat çeken bir diğer özelliği de, Türk İnkılâbını temel ve bütünleyici ilkeleri ve özellikleri ile ele alırken ‘Atatürk’ ile tüm bu tür unsurları yan yana ve etkileşen noktalarıyla yansıtmasıdır.

Hamza Eroğlu’nun Türk İnkılâp Tarihi kitabında Türk Devrimi’nin genel özelliklerinde şu hususlardan bahsedilmiştir:

- Milli yapıda kökten değişiklikler getirir.
- Osmanlı ıslahat hareketlerinden farklıdır.
- Yalnız milli bünyede değil, milletlerarası planda da etkileri olmuştur.
- Demokratik rejime yönelmiş olması, demokrasiyi savunmuş olmasıdır.
- Devrimin milli değeri, millet gerçeğini bulup çıkarmasında ve onu işlemededir.
- Devrime göre millet, hukuki, siyasi, sosyal ve tarihi bir gerçek olarak ele alınmış, millete bağlı olarak, milliyetçilik de ilmi açıdan değerlendirilmiştir.
- Devrimin siyasi yönden değeri, her şeyin millet için yapılmasında milli menfaatin ön planda değerlendirilmesinde aranmalıdır.

¹¹⁶ A.g.e., s. 1.

- Hukuki yönden devrim, amacına uygun olarak topluma düzen veren hukuk kurallarını kökten değiştirmiştir.
- Devrimle kurulan yeni devlet, hür, müstakil, modern ve laik devlet olmuştur.
- Osmanlı Devleti parçalanıp yerine Türk Devleti kurulurken yeni bir devlet kurulmuş ve bu devlet yeni bir devlet niteliğiyle milletlerarası hayata katılmıştır.
- Sosyal yönüyle Türk Devrimi, toplumda kültürel alanda yaptığı geniş ve yaygın değişikliklerle etkisini göstermiştir.
- Batı'ya yönelmekle onun ilmine, felsefesine, sanatına, zihniyetine, hayat görüşüne katılmayı hedefleyen yeni Türk Devleti, Batılı bir toplum ve devletin olabilmek için her şeyden önce yeni bir hayat tarzını yerleştirmiş, sonra da bunu yeni bir hukuk düzeniyle korumak için tedbirler almıştır.
- Devrimin en güçlü bir yönü de bir kültür devleti olması, ilim, sanat, felsefe ve zihniyette köklü reformlar getirmesidir.
- Evrensellik yönüyle Türk Devrimi,¹¹⁷ milliyetçilik akımının değerlendirilmesi ve milli siyasetin uygulanması olarak bütün esir milletlere bağımsızlık dersi vermiş, onlara bağımsızlık ruh ve aşkı aşılamıştır. Kurtulabilecekleri ümidini verdiği gibi, kurtuluş imkânlarını da hazırlamıştır.

¹¹⁷ Batı dünyasında Türk Devrimi'ne karşı genel olarak İkinci Dünya Savaşı'na kadar uyanan ilgi, Türkiye'nin köklü bir hamle ve değişiklik yaparak Batı medeniyetine katılması ve bu medeniyeti bir ortak medeniyet olarak benimsemesidir. Atatürk ve Türk Devrimi'nden etkilenen yabancı devlet adamı, yönetici ve haber ajanslarının değişik tarihlerdeki açıklamaları, konunun evrenselliğini pekiştirmiştir. Habib Burgiba, Hüda Şaravi, Berlin Ajansı, Çang Kay Şek, Eyüp Han, Pandit Nehru, Norbert Von Bischoff, Muhammed İkbâl vb. kişilerin açıklamaları, Türk Devrimi'nin özgürlük ve insana verdiği değeri ortaya koyarak tüm dünyada etki yapmıştır. Ekonomik alanda uygulanan devletçilik ve karma ekonomik sistem de evrensel özellik arz etmiştir. Karma ekonomi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, başta Hindistan olmak üzere birçok üçüncü dünya ülkesinin uyguladığı rejimlere örnek olmuştur.

- Uyguladığı uluslararası politika ile evrensel değerini artıran Türk Devrimi, insanlık yararına çalışmış, barışı karşılıklı münasebetlerde temel saymış, Balkanlar’da ve Orta Doğu’da uyuşmazlıkları barış yolu ile çözümleyerek, barışa hizmet etmiştir.

- Devrim tesadüflerin, kaderciliğin sonucu değildir. Türk Devrimi Osmanlı feodal kalıntılarını ortadan kaldırmak için yapılmış değildir.

- Türk Devrimi, Türk insanını özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuştururken, önce ona maddi ve manevi yönleriyle birlikte insanca yaşama şartları aramıştır.

Tarihi ve sosyolojik gelişmelerin oluşturduğu Türk İnkılâbının temel ilkelerini ayrıntılı olarak inceleyen yazar, Türk İnkılâbının fikir ve ideal yönü ile ifadesinin Kemalizm veya Atatürkçülük, fikir gücü ve dayandığı temel prensiplerin de Atatürk ilkeleri olarak ifade edildiğini belirtir. “*Türk İnkılâbının sistemleşmiş fikir gücü ve geleceğe bakan yönüyle de ülküsü*”¹¹⁸ olarak yorumladığı Kemalizm veya Atatürkçülüğün kelime olarak eş anlamda kullanıldığını açıklayarak şu yorumlara yer verir:

- Atatürkçülük bir fikir ve ideal olarak Türk Milletinin iradesi ile oluşmuştur.
- Atatürkçülük, İstiklal Mücadelesi ile sahneye çıkmıştır. Her şeyden önce, medeni ve insani bir nitelik taşıyan Türk milliyetçiliğini ifade etmektedir.

- Atatürkçülük millet egemenliğinin ifadesidir, milletçe bağımsızlığa kavuşmadır.

- Atatürkçülük çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmadır, batılılaşmadır, modernleşmedir, çağdaşlaşmadır, hür fikir ve düşüncedir, hürriyet ve demokrasi anlayışıdır.

- Atatürkçülük laik bir düzen kurma, müspet ilim zihniyeti ile devlet idaresini gerçekleştirmedir ve bu ilerici anlamıyla Türk toplumuna uygun sosyal ve siyasi kurumları kurma ve modern toplum olma demektir.

- Atatürkçülük önce bir Milli Mücadele gerçeğidir. Bir anda değil, karşılaşılan sorunlara uygun çözüm yolları arayarak yılların oluşturduğu bir fikir düzeni

¹¹⁸ A.g.e., s. 309.

olmuştur. Türkiye'nin gerçeklerinden doğmuş, ulusal bir anlayışla da çağdaş uygarlık düzeyinin de üstüne çıkmayı amaç bilmiştir.

- Atatürkçülük, insan şahsiyetine kıymet ve değer verir, hürriyet, hür düşünce ve duygu demektir. Atatürk ilkelerine bağlı kalarak Türk milletini ileri hedeflere yöneltmek ve insanlık ailesi içinde ona en şerefli yeri vermek demektir.¹¹⁹

Atatürkçülük veya Kemalizm'i tarihi gelişmelerin ürünü olarak ele alan Eroğlu, Milli Mücadele döneminde öncelikle milliyetçilik, milli egemenlik, milli bağımsızlık gibi ilkelerle ortaya çıktığını belirtir. O döneme ait resmi Türk belgelerinde 'Kemalizm' veya 'Kemalistlik' deyimlerinin ele alınışını incelerken, bu deyimler "*Anadolu'daki milli hareketin amacı, dayandığı temel ilkeler olarak ele alınmış ve kullanılmış değildir*"¹²⁰ ifadesini kullanmıştır. 1981 basımlı Atatürkçülük kitabında da belirttiği gibi, Milli Mücadele dönemine ait yayınlarda Kemalizm bir milli hareket olarak işgalcilere ve emperyalistlere karşı bir hareket şeklinde tanımlanırken, sonraki yayınlarda inkılâpları da içine alan bir deyim olmuştur.¹²¹ Modern Türkiye'nin uyguladığı politikanın temel kaynağı olmasının yanı sıra, devletin siyasi rejiminin özelliklerine de işaret eden ancak resmen ifade edilmeyen Kemalizm, 8 Nisan 1923 tarihli seçim beyannamesi ile dikkat çekici bir hale gelmiştir. Bu beyannameyi, devleti yöneten bir siyasi partinin temel programı olması nedeni ile ilgi çekici gören Eroğlu, oluşum halindeki Kemalizm'in nazari temellerinin bu beyannamede aranması gereğine inanır.¹²² Dokuz Umde (ilke) olarak anılan belgenin içeriğinde önemli konuların yer aldığını belirterek, kayıtsız ve şartsız millet egemenliği kavramının birinci ilke olarak yer almasının önemini hatırlatır. TBMM'nin milletin gerçek ve tek temsilcisi olduğu ve bu makamdan başka hiç kimse ya da makamın milletin kaderiyle ilgili görüş bildirmeyeceğine vurgu yapar. Reformcu özelliğinin yanı sıra, hazırlanma safhasında çok sayıda uzman ve bilim adamının katkı vermesini, ayrıca İzmir'deki 1923 İktisat Kongresi çalışmalarından faydalanılmasını, beyannamenin gerçekçi ve bilimsel çalışmaya önem veren özelliği olarak değerlendirir.¹²³

¹¹⁹ Aynı yer.

¹²⁰ **A.g.e.**, s. 310.

¹²¹ Eroğlu, **Atatürkçülük, El Kitabı**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981; Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 310.

¹²² **A.g.e.**, s. 311.

¹²³ Aynı yer.

1935 yılına kadar resmi kayıtlarda Kemalist ya da Kemalizm kelimelerine yer verilmediğini belirten Eroğlu, CHP'nin 1935'te yapılan Dördüncü Büyük Kurultayı'nda, sadece geçmişi değil geleceği de içeren Kemalizm kavramının, partinin temel esasları olarak kabul edildiği görüşünü, Genel Sekreter Recep Peker ve delegelerden Fuat Egemen'in konu ile ilgili açıklamalarıyla desteklemektedir.¹²⁴ 1953 yılında gerçekleştirilen CHP'nin X. Kurultayı'nda Kemalizm kelimesinin parti programından çıkarılarak 'Atatürk Yolu' ifadesinin kullanılmaya başlandığını hatırlatan yazar, Atatürk'ün ölümünden sonra 'Atatürkçülük' deyiminin kullanılmaya başlandığını belirtir. Gerek Kemalizm gerekse Atatürkçülük kelimelerinin Türkçe yayınlarda genellikle eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtirken, yabancı eserlerde Atatürkçülük karşılığı 'Atatürkizm' kelimesinin kullanılmayarak Kemalizm'in tercih edildiğini belirtmektedir.¹²⁵ Çeşitli uzmanlık alanlarındaki bilim insanlarının çalışmalarından örnekler vererek incelediği konuyu iki temel görüş üzerinden inceleyen Eroğlu, birinci görüş sahiplerinin dar bir çerçeveden sadece altı ilke ile sınırlanmış bir Atatürkçülüğü savunduklarını, buna karşılık ikinci görüş sahiplerinin ise bu ilkelerle beraber diğer tüm ilkeleri de yorumlamaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Kendi çalışmasında ise kapsamlı bir şekilde önce altı temel ilkeyi sonra da bütünleyici ilkeleri ele almaktadır.¹²⁶

Atatürkçülüğün dayandığı temel ilkeler (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık) hakkındaki görüşlerini tarihsel gelişim ve etimolojik özellikleriyle inceleyen yazar, bütünleyici ilkeler olarak da şu konuları değerlendirmiştir: *Milli egemenlik, milli bağımsızlık, milli birlik ve beraberlik, Yurtta Barış Dünyada Barış, bilimsellik ve akılcılık, çağdaşlaşma ve Batılılaşma, insan ve insanlık sevgisi.*

Türk İnkılâbının özelliklerini incelediği bölümde, yazarın Atatürkçülük ve zararlı akımlar konusuna ağırlık vermesi dikkat çekicidir. Aşırı sağ akımlar olarak ele aldığı faşizm ve nasyonal sosyalizm hakkında özet bilgiler sunarken, dini istismara yönelik tutucu ve gerici akımları ayrıntılı olarak değerlendirmiştir. Nurculuk konusunun İslamiyet'e uygun olmayan yönlerini İbrahim Agâh Çubukçu'nun açıklamalarından istifade ile ele alan Eroğlu, aynı zamanda bu akımın Türk anayasasına, Türk

¹²⁴ A.g.e., s. 312.

¹²⁵ A.g.e., s. 314.

¹²⁶ A.g.e., s. 316.

milliyetçiliğine ve inkılâplarına aykırı özelliklerini de ayrıntılı olarak irdeler.¹²⁷ Aşırı sol kavramını Marksizm ya da komünizm olarak ele alan yazar, Atatürkçülüğün dayandığı temel ilkelerle Marksist görüşün ilkelerini karşılaştırmalı olarak değerlendirirken Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, Fahir Armaoğlu, Tarık Özbilgen, Niyazi Berkes ve Utkan Kocatürk'ün eserlerinden de bilgi paylaşımında bulunmuştur.¹²⁸

2. ATATÜRK VE ATATÜRK İLKELERİ KONULU KİTAPLARI

2.1 Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği¹²⁹: Birinci baskısı 'Atatürk'ün Hayatı' adı ile gerçekleştirilen bu kitabında Eroğlu, bir Türk aydını olarak Atatürk'ü tanımayı ve tanıtmayı görev saydığını vurgulayarak¹³⁰ çalışmasını aşağıdaki bölümler halinde gerçekleştirmiştir:

Bölüm I: Atatürk'ün Hayatı: Atatürk'ün doğumundan Samsun'a çıkışına kadarki hayatını kronolojik olarak inceleyen ve soy kütüğünü tablo olarak kitabın sonuna ilave eden yazar, doğum günü kesin olarak bilinmemekle birlikte 19 Mayıs 1881 tarihinin Atatürk'ün doğum günü olarak kabul edildiğini vurgular.¹³¹ Anne babasının kişiliğine olan etkilerini belirtmek üzere, okul çağına geldiği zaman aile içinde oluşan anlaşmazlığın çözümündeki davranışı nedeniyle babası Ali Rıza Efendi'yi "... *Eski Türk adetlerine göre, kadının aile ocağında hakkı ve yeri olduğu inancı içindedir. Despot bir aile reisi değildir. Sevgili eşini kırmamak için, önce onun isteğini yerine getirmiştir... Toplumda kadının yeri ile ilgili ilk dersi babasından almıştır*"¹³² açıklamalarıyla ileri görüşlü ve batılı fikirlere açık birisi olarak ele alan Eroğlu, benzer şekilde, 1894'te girdiği Selanik Mülkiye Rüştiyesi'nden uzaklaşmasına neden olan ve insafsızca dayak atan Kaymak Hafız isimli öğretmeninin de Atatürk'ün batıya dönük öğretim ve eğitim reformu yapmasının bir

¹²⁷ **A.g.e.**, s. 434-440.

¹²⁸ **A.g.e.**, s. 440-444.

¹²⁹ Eroğlu, **Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği**, Savaş Yayınevi, Dördüncü Basım, Ankara, 2008. (Birinci Basım 1986, İkinci Basım 1994, Üçüncü Basım 1997).

¹³⁰ **A.g.e.**, s. IX.

¹³¹ Atatürk'ün soy kütüğü için bkz. **a.g.e.**, s. 326-327. 10 Kasım 1936'da Dışişleri Bakanlığı'ndan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne gönderilen 21081/117 sayılı yazıda; İngiltere Kralı VIII. Edward'ın bir doğum günü telgrafi göndermek üzere Atatürk'ün doğum gününün bildirilmesini rica ettiği belirtilmiştir. Bu isteğe cevap olarak 19 Mayıs tarihinin verilmesi gibi; 19 Mayıs 1932'de Reşit Saffet Atabinen tarafından gönderilen kutlama mesajından Atatürk çok mutlu olmuştur. [Atabinen (1884-1965), I. Dönem Lozan Konferansı'na Türk Delegasyonu Genel Sekreteri ve danışman olarak atanmış, 3. ve 4. dönem (1927-1934 yılları arası) Kocaeli Milletvekili olmuştur. Nutuk'u Fransızca'ya çeviren Atabinen'in, ekonomi ve tarih alanında Türkçe, İngilizce ve Fransızca yüzlerce kitap ve makalesi yayımlanmıştır] **a.g.e.**, s. 320.

¹³² **A.g.e.**, s. 4.

sebebini teşkil edeceği yorumunu yapmıştır.¹³³ Mustafa Kemal'in askeri ortaokul ve lise eğitiminden sonra katıldığı Harp Okulu'ndan 10 Şubat 1902, Harp Akademisi'nden 11 Ocak 1905'te mezun olduğunu belirten Eroğlu, mezuniyet sonrası görev yeri olarak sürgün mahiyetinde Suriye'ye gönderilmesini, Fethi Naci isimli kişinin hıyaneti sonucu gerçekleştiğini belirtir.¹³⁴ Doğduğu ve gençlik yıllarını geçirdiği Makedonya bölgesinin çeşitli fikir ve görüşlerin merkezi olması, Fransız Devrimi'nin etkisiyle çeşitli etnik çatışmaların görülmesi, Atatürk'ün fikir hayatının oluşmasında bir etkendir; ayrıca yazar, O'nun İttihat ve Terakki'nin hayalci görüşlerinden farklı olarak sosyal ve siyasi açıdan daha gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğunu düşünür.¹³⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda üstün düşman kuvvetleri karşısında yenilen Osmanlı Ordusu içinde, çeşitli cephelerde başarılar sağlayan ve planlı olarak çekilmeyi başaran tek düzenli birliğin Mustafa Kemal'in birliği olduğunu savunan Eroğlu,¹³⁶ savaş sonrası vatan ve milletin kurtuluşu uğruna bir şeyler yapılabileceği inancıyla Anadolu'ya gitmeye karar verdiğini ele alır. Milli Mücadele davasına fiili olarak Samsun'dan başlayan Atatürk'ün, "1919'un bunalımlı durumundan 1922'nin parlak zaferini çıkaran..."¹³⁷ bir şef ve lider olduğuna işaret eder.

Bölüm II: Devlet Kurucusu Atatürk: 'Türk İnkılâp Tarihi' kitabından aktarımlarla incelediği bu bölümde Eroğlu, yeni devletin kuruluşundan önce görülen fikri hazırlıklara Adana'da Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak başlayan Atatürk'ün, Samsun'a çıkması ile aksiyon evresine geçiş aşamasındaki gelişmeleri konu edinir.¹³⁸ Milli Bağımsızlık mücadelesinde ilk önemli adımın atıldığı Amasya Bildirisi'nden başlayarak yeni oluşumlar ele alınmış ve yeni kurulan devletle ilgili olarak "Yeni kurulan devlet Osmanlı Devletinden farklı bir devlettir. Herşeyden önce bu devlet Türk adını taşıyan, Türk Devletidir. Milli devlettir. Atatürk, yeni devletin hukuki yönden kuruluşunu hazırlayan ve onu her evresinde güçle dile getiren, gerçekleştiren kişidir"¹³⁹ ifadesiyle Atatürk'ün liderliğinden bahsetmiştir.

¹³³ A.g.e., s. 5.

¹³⁴ A.g.e., s. 7.

¹³⁵ A.g.e., s. 11.

¹³⁶ A.g.e., s. 30.

¹³⁷ A.g.e., s. 39.

¹³⁸ 19 Mayıs 1919- 23 Nisan 1920 arasındaki gelişmeler için bkz. a.g.e., s. 41-51.

¹³⁹ A.g.e., s. 51.

Bölüm III: Atatürk ve Milli Mücadele Gerçeği: Yeni Türk Devleti'nin kuruluş tarihi olarak 23 Nisan 1920'yi belirten Eroğlu, devlet kurulmuş olmasına rağmen ülkenin işgal altında olması ve gerek Padişah'ın gerekse Damat Ferit Hükümeti'nin desteklediği iç ayaklanmaların sonlandırılmasını, Genelkurmay Harp Tarihi kaynaklarından istifade ederek birincil öncelikle ele almıştır. Düzenli Ordu'nun kurulmasından itibaren kazanılan zaferlerden, “doğuda Misak-ı Milli sınırlarını sağlayan” zaferin kahramanını Kazım Karabekir Paşa, “İnönü zaferlerinin” kahramanını İsmet İnönü olarak ele alan yazar; “Askerlik tarihinin en büyük zaferi O'nun eliyle, O'nun gücü ile kazanılmış, zafer en büyük kahramanlık abidesi olarak şanlı, şerefle yücelmiştir. Kaderin insanı Mustafa Kemal paşa, Türk milletinin olduğu kadar, insanlığın da kaderine yön vermiştir”¹⁴⁰ açıklamasıyla, zaferin sadece Türk milleti için değil diğer milletler için de önemli bir olay olduğunu değerlendirmiştir.

Bölüm IV: Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin Şefi ve Lideri Olması: Liderlik konusundaki incelemelerini, (Durkheim'den esinlendiğini belirttiği) Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı ile (Max Weber'den esinlendiğini belirttiği) Prof. Dr. Dankwort A. Rustow'un sosyolojik değerlendirmelerine atıflar yaparak ele alan Eroğlu; bu bölümde Mustafa Kemal Paşa'dan başkasının neden Milli Mücadele'nin sorumluluğunu üstlenecek bir lider olamadığına cevap aramıştır. Her şeyden önce Atatürk'ün Türk milletine olan inanç ve güvenini inceleyerek, sahip olduğu fikir ve ideallerinin yanında dehası ve kişisel özellikleri ile tesadüf olarak değil haklı olarak şef ve lider olduğunu vurgulanmıştır.

Bölüm V: Atatürk ve Devrimleri: Devrimin geniş ve dar anlamını incelerken geniş anlamda devrimin toplum düzeninde kökten bünye değişikliği, dar anlamda devrimin ise sosyal hayatta ve sosyal kurumlarda belirli yönlerden kökten değişim ifadesi olduğunu belirten Eroğlu, Türk Devrimi'nin amaç, hazırlanış ve uygulama yönünden diğer devrimlerden farklılık gösterdiğini incelemiştir. “1789 Fransız ve 1917 Rus devrimlerinden farklı olarak Türk Devriminde, devrimin hazırlığını yapanlar ve fikri yönden olgunlaştıranlarla, onu aksiyon alanında başarıya götürenler aynı kişilerdir. Büyük Atatürk, Türk Devriminin hem fikri hazırlığını yapmış hem de aksiyon alanında onu başarıya ve zafere ulaştırmıştır”¹⁴¹ görüşünü belirttikten sonra, olayın sadece bir iktidar

¹⁴⁰ A.g.e., s. 71.

değişikliği değil sosyal bünyede esaslı ve sürekli bir değişim olduğunu vurgulamıştır. Yapılan devrimleri şu başlıklarla ele almıştır:

- *Siyasi alandaki devrimler* (Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması)
- *Devletin ve hukukun laikleştirilmesi* (Devletin laikleştirilmesi, hukukta devrim)
- *Toplumsal yaşayışın düzenlenmesi* (Kıyafet devrimi, tekkelerin türbelerin ve zaviyelerin kapatılması, milletlerarası takvim, saat ve rakamların kabulü, kadın hakları, soyadı kanunu)
- *Kültür alanında devrimler* (Harf devrimi, tarih devrimi, dil devrimi)
- *Eğitim alanında devrimler*
- *Güzel sanatlar.*

Bölüm VI: Atatürk ve Yeni Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi: Yeni devletin geri kalmış, fakir ve sermayesiz oluşu nedeni ile ekonomik kalkınma için özel tedbirler alınmasının gerektiğini belirten bölümde yazar, Atatürk'ün ilk defa 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında 'devletçilik' deyimini kullandığını belirtmiştir. "*Atatürk gerçek kurtuluşun ekonomik egemenlikle sağlanacağını, kuvvetli bir temel üzerinde yükselişin şartının ancak ekonomik güçle olabileceğini bu konuşmasıyla da açıklamıştır*"¹⁴² ifadesiyle bu dönemin bütünü ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bir altın çağı olduğunu vurgulamıştır.

Bölüm VII: Atatürk ve Türk Dış Politikası: Milli Mücadele dönemi, Lozan dönemi ve sonrası olmak üzere üç bölümde incelediği dış politika konularında yazar, ilk olarak, Türkiye'ye benzer şekilde Batı'nın emperyalist devletlerle savaşan Sovyetlerle temasa geçilmesini doğal olarak görmekte; buna rağmen, Sovyet yardımını kabul etmekle beraber Atatürk'ün, komünizmin Anadolu'ya girmesini önlemeye çalıştığını da sözlerine eklemektedir. Lozan Barış Antlaşması'nı değerlendirdiği bölümde "*Lozan, Türklüğe karşı yapılan ağır ithamları, haksızlıkları mahkûm eden ve Türklüğün istiklal ve hürriyet*

¹⁴¹ A.g.e., s. 109.

¹⁴² A.g.e., s. 138.

*mücadelesini belgeleyen bir vesikadır. Lozan Barışı İstiklal Savaşına son veren ve onu milletlerarası münasebetlerde değerlendiren gerçekten büyük bir eserdir*¹⁴³ değerlendirmesinde bulunmuş, Atatürk'ün milli menfaatler ile insanlık menfaatlerini tek hedefte birleştiren ve dost toplayan bir insan olduğunu irdelemiştir.

Bölüm VIII: Atatürkçülük: Devlet hayatını her yönüyle kapsayan altı temel ilkeyi 'Kemalizm' veya 'Atatürkçülük' olarak adlandıran Eroğlu, "...*Türk Devrimi, Türk tarihinin derinliklerinden gelen millet bilincinin sezilmesiyle hız ve kuvvet almış, batıcılığı millileştirdikten sonra millet gerçeğinin ihtiyaçlarına cevap vererek yeni kurulan devletin politik, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatını yöneltmiştir*"¹⁴⁴ açıklamasıyla, Batıcılığın bir taklit olarak alınmadığını ve Türk gerçeğine dayandırılmış bir düşünce sistemi olduğunu vurgulamıştır. Bir kısmı anayasalarda yer alarak devletin unsurları ve nitelikleri olarak değerlendirilen, bir kısmı da devlet politikasının esasını teşkil eden bu ilkeleri iki kategoride ele alarak; altı temel ilke ile tamamlayıcı ilkeler (*milli egemenlik, milli bağımsızlık, milli birlik ve beraberlik, yurttan barış dünyada barış, bilimsellik akılcılık, insan sevgisi*) çerçevesinde incelemiştir. Yazar, daha önceki çalışmalarına atıf yaparak ele aldığı temel ilkelerle ilgili Atatürk'ün sözlerini genellikle Genelkurmay Başkanlığı'nın 'Atatürkçülük' kitabından aktarmıştır.

Bölüm IX: Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden "Yurttan Sulh, Cihanda Sulh": 10–15 Eylül 2007 tarihlerinde Ankara'da toplanan 38. ICANAS Kongresi'nde, Hamza Eroğlu tarafından bildiri olarak sunulan "Yurttan Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi, bu kitapta ayrı bir bölüm olarak yer almıştır.¹⁴⁵ Yazara göre 1961 ve 1982 anayasalarında yer almakla üstün bir hukuk kuralı haline gelen kavram, Atatürk'ün hümanist tarafını dile getiren politik bir kural olmuştur.¹⁴⁶ Yurt içinde barışın gerçekleşmesinin, vatandaşın devlete güven duyması ve ülkede hukukun üstünlüğü ile gerçekleşeceğini belirten Eroğlu, uluslararası ilişkilerde barışın sağlanmasını ise kuvvete ve kuvvet tehdidine başvurmadan uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümüne bağlar.

¹⁴³ A.g.e., s. 164.

¹⁴⁴ A.g.e., s. 191.

¹⁴⁵ A.g.e., s. 207.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 208.

*Bölüm X: Atatürk'ün Üstün Kişiliği: Dâhilik özelliğini "... dikkat, hafıza, muhakeme, muhayyile ve irade gibi psikolojik melekelerin terkibi bir üstünlüğü"*¹⁴⁷ olarak ele alan Eroğlu, çok sayıda kaynaktan aktarımlarla desteklediği çalışmasında, Atatürk'ün dehasını çeşitli yönleriyle (askeri, devlet kuruculuğu, devrimci, siyasetçi, idealist ve realist) incelemiştir.

*Bölüm XI: Atatürk'ün Ölümü, Yurt İçindeki ve Yurt Dışındaki Yankıları: Atatürk'ün sağlık durumunu incelerken çeşitli tarihlerde yaşadığı sağlık sorunlarına değinen Eroğlu, 1937 yılı başına kadar ciddi bir şikâyeti olmadığını ve bu tarihten itibaren yaşadığı karaciğer sorununun, O'nu ölüme götürdüğünü değerlendirmiştir.*¹⁴⁸ Atatürk'ün hayata veda ettiğinin resmi olarak duyurulmasından itibaren yaşananları ayrıntılı olarak ele alan yazar, cenaze törenini ayrıntılı olarak incelemiş ancak cenaze namazı hakkında "*Ord. Prof. Şerafettin Yaltkaya tarafından kaldırılan cenaze namazından sonra...*" şeklinde çok kısa bir bilgi yazmıştır. Ölümün yurtiçi yankılarını belirtirken yazar ve şairlerin yazdıklarından örnekler veren Eroğlu, yurtdışındaki yankıları da ayrıntılı olarak belirtmiştir.¹⁴⁹

2.2 Atatürk ve Milli Egemenlik¹⁵⁰: İlk baskısı 1987 tarihli olan bu kitap, Türk İnkılâbı'nın temel bir dayanağı olan milli egemenlik konusunu ele alır. Eroğlu bu kitabından önce bu konuda iki makale¹⁵¹ de yayınlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişme sürecinde milli egemenliğin yerini incelediği çalışmasında Hamza Eroğlu, milliyetçiliği hukuki açıdan ifade eden ve kamu hukuku kuralı olarak devlet hayatına yön veren bir ilke olarak kabul ettiği milli egemenliği, Türk siyasi tarihinde ilk defa Atatürk'ün "*güçle ve cesaretle*"¹⁵² ele aldığını kaydetmektedir. Egemenlik kavramının tarihsel gelişiminde, örneğin Aristo'nun bir anlamda otarşizme denk gelen tanımını hatırlattıktan sonra, 16.yüzyıl hukukçusu Jean Bodin'in egemenlik mefhumunu "*devletin bir bariz özelliği, vasfı olarak*" açıklığa kavuşturduğunu belirtir. 20. yüzyılın Türk hukuk

¹⁴⁷ A.g.e., s. 242.

¹⁴⁸ A.g.e., s. 289-294.

¹⁴⁹ Atatürk'ün ölümünün yurt içi ve yurt dışı yankıları için bkz. a.g.e., s. 299-311.

¹⁵⁰ Eroğlu, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım, Ankara, 1998. (Birinci Basım 1987).

¹⁵¹ Eroğlu, "*Milli Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 1, S.1, s.137-163; Eroğlu, "*Kurtuluş Savaşı ve Ulusal Egemenlik Kavramı*", **Milli Egemenlik Sempozyumu, TBMM'nin 65. Kuruluş Yıldönümü**, Ankara, 1985, s. 58-80.

¹⁵² Eroğlu, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, s. 1.

çevrelerinden örneklerle, egemenliğin devlet gücü ve bu güce ilişkin yetkileri ifade eden vazgeçilmez bir kavram olduğuna dair Ord. Prof. Dr. Recai G. Okandan, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. İsmet Giritli'nin fikirlerine yer verir.¹⁵³

Egemenliği iç hukukta “...*Devlet iktidarının sahibi veya kaynağı*...”¹⁵⁴ olarak yorumlayan Eroğlu, eski Türk devletleri ve Osmanlılardaki egemenlik anlayışını¹⁵⁵ da değerlendirir.

Eroğlu'nun, mutlak iktidarın, gücün kraldan millete intikali ile milli egemenlik teorisinin ortaya çıktığına dikkat çektiği ve özellikle demokrasinin milli egemenlikle olan etkileşimine büyük önem verdiği görülür. Milli egemenlik teorisinden ulaştığı sonuçlar ise şu şekilde özetlenebilir: Egemenlik kayıtsız ve şartsız millete aittir. Temsili demokrasi, teorinin kaçınılmaz bir sonucudur ve “*eksiksiz, kusursuz, en saf şekilde*” kullanılması gerekir. Seçilen milletvekilleri seçim bölgelerinin değil milletin temsilcisidirler. Seçmenler vekillerini seçerken bir egemenlik hakkı değil, sadece seçim yetkisini kullanırlar. Temsilcilerin iradesi milletin iradesi demektir. Bu nedenle meclis dışında bir kuvvet (mesela Anayasa Mahkemesi) tarafından kontrolü mümkün değildir. Eroğlu'nun sonuçsal çıkarımıyla, milli egemenlik prensibi monarşiyle, monarşik devlet düzeni ile bağdaşmamaktadır.¹⁵⁶

Türkiye’de milli egemenliği, Amasya Genelgesi’nden itibaren Türk İnkılâbı’nın temel prensibi olarak gören yazara göre, “...*Milli egemenlik ilkesinin Türk siyasi hayatında yer alışı ve kamu hukukuna girişi, Atatürk’ün Samsun’a çıkışı ile, Türk İnkılabı’nın aksiyon evresi ile başlar... Milli egemenlik ilkesi, yeni Devletin kuruluşu ile kamu hukukunun bir ilkesi olmuş ve anayasalarımız girmiştir.*”¹⁵⁷ Bu bakış açısıyla, Eroğlu'nun -diğer konularda olduğu gibi- hukuki zemine büyük önem verdiği ve “*milli irade mefhumlarının*” siyasi hayatta belirmesinde Milli Mücadelenin haklı önemini vurguladığı görülmektedir.

¹⁵³ **A.g.e.**, s. 2-4.

¹⁵⁴ **A.g.e.**, s. 7.

¹⁵⁵ **A.g.e.**, s. 13-17.

¹⁵⁶ **A.g.e.**, s. 5, 8, 9-11.

¹⁵⁷ **A.g.e.**, s. 18-19.

Yazar, Türk Anayasa Hukukunda egemenliğin topluluğa ait olmasını gösteren bir pozitif metnin varlığına ne Tanzimat, ne Birinci ve ne de İkinci Meşrutiyet dönemlerinde rastlamanın mümkün olmadığını ifade etmektedir.¹⁵⁸

Milli egemenlik ilkesinin resmi bir evrakta ilk defa dile getirilişi, milli egemenliğin millet için bir hedef olarak gösterilişi kapsamında, Samsun'dan Sadaret Makamı'na gönderilen 22 Mayıs 1919 tarihli raporun önemini belirtir: "...38 yaşındaki genç bir generalin Milli Mücadele için milli egemenlik ilkesine dayanması dâhice bir buluş olduğu kadar, O'nun devlet hayatı ve siyaset bilimi hakkındaki engin düşünce ve fikir gücünü de ortaya koyuyordu"¹⁵⁹ görüşüyle, Atatürk'ün "bir ihtilal programı hüviyeti" taşıyan bu raporunda gerçek fikri yapısını açıkça ortaya koyduğunu ve Saltanata karşı geldiğini değerlendirmektedir.

Hamza Eroğlu, milli egemenlik ilkesine dayanan hükümet fikrinin, takip eden tarihlerde Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde de ele alınmasını, yeni devletin kuruluşu öncesinde Atatürk'te hâkim olan düşüncenin sonucu olarak değerlendirir.¹⁶⁰ Bu düşünce ışığında 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'nin, devlet yönetimi ile ilgili genel esasların belirtildiği 24 Nisan 1920 tarihli Atatürk'ün önergesiyle kabul edilen esasların daha sonraki gelişmelere ışık tuttuğundan bahisle, 20 Ocak 1921'e gelinceye kadar, anayasasız, ancak, 24 Nisan 1920'de kabul edilen devlet yönetimi ile ilgili genel esaslara uyarak, yazısız anayasa düzenine girildiğine dikkat çeker.¹⁶¹ Anayasalar ile ilgili konulara derinlik verdiği gözlenen ve Ali Fuat Başgil, Recai G. Okandan, Şeref Gözübüyük gibi hukukçuların açıklamaları ile desteklediği çalışmasında Eroğlu, 1921 Anayasası'nı Amasya Genelgesi'nden itibaren gelişen Milli Mücadele ruhuna resmi bir özellik sağlayan ve daha sonraki anayasalara temel oluşturan bir değer olarak görmekte birlikte, 1921 Anayasası'na rağmen, "henüz saltanat ve hilafet meselesi çözümlenmemiş, üstü küllenmiş bir ateş gibi gizlenmişti" demektedir.¹⁶²

Hamza Eroğlu, 20 Nisan 1924 tarihli yeni devletin ikinci anayasasını, 1921 Anayasası'ndan esinlenerek milli egemenlik, tek meclis ve kuvvetler birliği, meclisin

¹⁵⁸ A.g.e., s. 19.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 19-20.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 22.

¹⁶¹ A.g.e., s. 27, 29.

¹⁶² A.g.e., s. 31.

üstünlüğü prensiplerine yer veren bir anayasa olup meclis hükümeti ile parlamenter hükümet sistemi arasında bir köprü vazifesi gören bir anayasa olarak değerlendirir. Dahası, 1924 Anayasası'nı “*tarihi bir gelişmenin sonucu olarak hazırlanan, toplumun gerçek ihtiyaçlarına cevap veren, milli hüviyeti çok bariz ve belirli*” bir anayasa olarak tarif etmektedir.¹⁶³

9 Temmuz 1961 tarihli Anayasaya gelince, milli egemenlikle ilgili olan 4. maddesini inceleyen Eroğlu, öncekilerden farklı olarak “*Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir*” denerek “*Türk*” kelimesinin eklendiğine; egemenliğin kullanımı ile ilgili olarak, sadece TBMM tarafından değil “*Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılacağını*” öngörmesi şeklinde değiştiğine ve bunun “*egemenliğin münhasıran TBMM tarafından temsiline karşı bir tepkinin sonucu*” olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁶⁴ Yetkili organlarda ilk akla gelen Anayasa Mahkemesi kurumunun olduğunu hatırlatan yazar, Mahkemenin bazen yetkisini aşmak suretiyle (Selçuk Özçelik'in makalesinde belirtilen, 1974 tarihli af kanununu şekil yönünden iptal eden Anayasa Mahkemesi kararını hatırlatarak) milli egemenlik ilkesini zedelendiğini değerlendirmiştir.¹⁶⁵

7 Kasım 1982 tarihli Anayasa'nın başlangıç, 6., 13., 14., 33., 68., 81. ve 103. maddelerini inceleyerek milli egemenlik deyimine yer verildiğini belirten Eroğlu: “*...yetkisini Anayasadan alan organların ve yasama organının yetkilerinin açık ve belirli bir şekilde Anayasada belirtilmiş olması, milli egemenlik ilkesinin 1982 Anayasası içinde rolünün daha belirgin bir hale gelmesine*”¹⁶⁶ imkân verdiğini düşünmektedir.

Eroğlu'nun çalışmasında milli egemenlikle yakın ilgisi olduğunu değerlendirdiği iki kavrama ait görüşleri de yer almıştır: *Demokrasi ve halkçılık*. Milli egemenlik prensibini, “*...demokrasinin klasik şeklini ifade etmektedir... Çağımızda demokrasi idealini ifade etmek için kullanılmıştır*” şeklinde yorumlamıştır.¹⁶⁷

Ayrıca, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Prof. Dr. Vakur Versan, Orhan Aldıkaçtı, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Prof.

¹⁶³ A.g.e., s. 38-39.

¹⁶⁴ A.g.e., s. 43.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 45.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 50.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 53.

Dr. İsmet Giritli ve Hasan Ali Yücel gibi hukukçu ve akademisyenlerin, demokrasinin vazgeçilmezlerinden olan milli egemenlik ilkesine dair görüşlerinden örneklemelere yer vermiştir. Türkiye’de demokratik rejimin gelişmesi konusunu ele alırken, 1945’e kadar tam anlamıyla bir demokratik rejimin gerçekleşmediğini ifade ederek “...Ancak bu devrede demokratik rejimin yerleşmesi yolunda gayretler, çalışmalar, açık ve belirli bir şekilde müşahade edilir”¹⁶⁸ bilgi notunu düşer. Yazar, demokrasi ile milli egemenlik arasındaki bir köprü olarak irade hürriyetini görmekte ve bu bakımdan demokrasinin milli egemenlik yolu ile “ *en tabii mecrası*”nı bulduğunu ve batılı (çoğulcu) demokrasiyi en gelişmiş şekline ulaştırdığını düşünür.¹⁶⁹

Yazar: “...Türkiye’de en çok konuşulan ve siyasi edebiyatımızda en çok karşılıklı çekişme konusu olan ilkelere biridir” diye tanımladığı halkçılıkla ilgili olarak; “...Türk milleti, Türk halkının, Türklük bilinci içinde gelişmesiyle siyasi ve sosyal planda değer kazanmasıdır. Türk milleti halklardan teşekkül etmiş değildir. Bunun sonucu olarak Türk Devletinin beşeri unsurunu, halklar meydana getirmez” diyerek ‘Türkiye halkları’ deyimini gerçek dışı görür ve bu deyimini Türk devletini parçalamak üzere kullanılan zararlı bir görüşün ifadesi olarak ele alır.¹⁷⁰ Türk İnkılâbının halkçılık anlayışını, Marksist teorinin halkçılık anlayışından çok farklı bulur.¹⁷¹ İmtiyazsız ve sınıfsız bir düzen hedefleyen Türk İnkılâbının “...Osmanlı düzenine karşı, imtiyazlar ve sınıflarla dolu Osmanlı toplum yapısına karşı bir reaksiyonun sonucu”¹⁷² olduğunu belirten kıyaslamalı bir analiz yapar. Atatürk’ün halkçılık anlayışını dile getirmesi bakımından 1 Aralık 1921’de Ankara’da yaptığı konuşmasını çok dikkat çekici bulan Eroğlu, bu konuşmasında Atatürk’ün açıkça kapitalizmin ve emperyalizmin karşısında olduğunu, çalışma esasına dayanan bir düzeni önemseydiğini ve halkçılığın sosyal bilime dayalı olduğunu dile getirdiğini belirttikten sonra Atatürk’ün bu konuşmasında halkçılık anlayışının “*klasik demokrasiye ve sosyalizme benzememiş olmasını bir iftihar vesilesi*” saydığına da dikkat çekmiştir. Atatürk’ün halkçılık anlayışını belirtmesi bakımından 17 Şubat 1923’teki İzmir

¹⁶⁸ A.g.e., s. 56.

¹⁶⁹ A.g.e., s. 59.

¹⁷⁰ A.g.e., s. 61.

¹⁷¹ A.g.e., s. 62.

¹⁷² A.g.e., s. 63.

İktisat Kongresi'ndeki "... *halkın sesi, hakkın sesidir*" cümlesini içeren konuşmasını da örnek vererek milletin tabanına halkı oturttuğunu ifade etmiştir.¹⁷³

Kısacası, milli egemenliği hem içerik açısından hem farklı düşünürlerdeki yorumu açısından hem de tarihsel akışı yönünden mercek altına alan Eroğlu, kitabının sonuna ulaşıldığında okuyucusuna ve bilim dünyasına net bir fikir ve yön verebilecek sonuçlara, yorumlara yer vermiştir.

2.3 Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)¹⁷⁴: Yazarın doçent iken kaleme aldığı ve akıcı bir dille aktardığı 1965 basımlı bu eser -basım tarihine yakın kitaplar da dâhil olmak üzere- sayıca yoğun bir (ikincil elden) kaynak desteği içermektedir. Yazar, tarihle doğrudan ilgili konularda daha çok tarih eserlerine, yazarlarına ya da gazete, anı gibi kaynaklara başvurmayı tercih etmiştir. Dahası, örneğin devrim (inkılâp) kelimesinin kapsamı ele alınırken, devrimin hukuki dayanaklarına müracaat edilmesi ve o tarihlerde yeni olan 1961 Anayasası'na bile atıfta bulunulması, hem devrimin algılanmasına farklı bir pencere açtığı için hem de yazarın tarihle hukuku ilişkilendirmekteki gayretini irdelemesi açısından önemlidir.

Devrimin hukuki mesnedi ve meşruiyeti açısından, Eroğlu doktrinde zulme karşı mukavemet hakkını belirterek, devrime aleyhtar ve taraftar olanları bu kapsamda değerlendirmiştir. Hukukla ilgili konularda özgün yorumlarda bulunmuş, örneğin pozitif hukuka göre devrim hakkının mevcudiyetini ve dayanağını tartışırken, kendi ifadesi ile "*Devrimin hukuki mesnedini tabii hukukta bulan Prof. Yavuz Abadan*", ihtilal yapan iktidarın ilim ve adalete yer vermesi konusunda referansına başvurduğu Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin, milletlerarası hukukta yeni bir devletin tanınmasında Prof. Dr. Seha L. Meray, zulme karşı hukuk kaideleri ile engel olunurken kanunlara ve anayasaya uygunlukta Muammer Aksoy, Batılılaşmanın Türk Devrimi'ndeki yeri başlığı altında, "*İnkılâbın halka karşı değil, muhafazakâr sosyal nizamı dondurucu kuvvetlere karşı bir mücadele*" olduğuna işaret eden ve "*Türk Devrimi'nin sözlüğünde Batı uygarlığının gerçek*

¹⁷³ A.g.e., s. 65-66.

¹⁷⁴ Hamza Eroğlu, **Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1965; AİTİA'de 1962-1963 ders yılında bu dersin öğretim sorumluluğu verildiğinde konu ile ilgili araştırma yaparken elde ettiği bilgileri bir ders notu şeklinde hazırlamış, daha sonra bu bilgileri çeşitli kaynaklardan alıntılar yaparak kapsamlı bir hale getirmiş ve bu esere bir alt yapı hazırlamıştır (Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2, Eroğlu ile yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşme).

adı müşterek medeniyettir” şeklinde devrimdeki medeniyet algısını aydınlatan Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya gibi sahasında söz sahibi olan hukukçu ve akademisyenlerin fikirlerine de yer vermiştir.¹⁷⁵

Hamza Eroğlu'nun devrim tarihi yazımındaki “*Türklük ve Atatürk arasında bir bağ kurarak gerçekler üzerinde*”¹⁷⁶ bir inceleme yaklaşımıyla hazırladığı eserlerine bir örnek olabilecek bu kitap, yazarın konu ile ilgili çalışmalarının başlangıcı da sayılabilecek bir niteliktedir. Bu nedenle ayrı bir öneme haiz olan eser giriş, sonuç ve üç bölümden oluşur. Kitabın Birinci bölümünde çeşitli yönleri ile Atatürk tanıtılmış, Atatürk'ün üstün kişiliği, dehasının çeşitli yönleri (asker, devlet kurucusu, inkılâpçı, siyasetçi, idealist-realist), Atatürkcülük ve Türk Devrimi'nin temel prensipleri incelenmiştir. İkinci bölümde Türk Devrimi'nin özelliklerine ilişkin olarak Eroğlu'nun değerlendirmeleri yer almıştır. 18. yüzyıldan itibaren çökmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nda başlatılan ıslahatların nitelikleri gereği tam bir başarıya ulaşamadığı, Atatürk Devrimi'nin ise kökten ve bütüncül değişimlerle başarıya ulaştığı vurgulanan bölümde, Atatürk Devrimi ile 27 Mayıs 1960 (*Devrimi*) arasındaki bağ incelenmiştir. Eroğlu'na göre, Atatürk Devrimi'nin esas gayesi demokratik rejim ve ana hak ve hürriyetlerin korunmasıdır, bu nedenle 27 Mayıs Devrimi de Atatürk Devrimi'nin devamıdır. Türk Devrimi'nin temel prensipleri kapsamında milliyetçilik, milli egemenlik, bağımsızlık, Batılılaşma ve laiklik konusu ele alınmıştır. Cumhuriyet rejiminin incelendiği Üçüncü bölümde, yeni Türk Devleti'nin kuruluşu, 1921, 1924 ve 1961 anayasaları ile demokratik rejim hakkında bilgiler yer alır.

Hukuk konularına değindiği diğer bölümlerdekine benzer bir üslupla, 1921, 1924, 1961 anayasalarına ilişkin açıklamalarında Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Bahri Savcı, Prof. Dr. İlhan Arsel, Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Prof. Y. Ziya Özer, Prof. Şevket Bilgişin, Dr. A. Şeref Gözübüyük, Zekai Sezgin gibi konuya ilişkin çalışmaları bulunan kişilerin görüşlerine de yer veren Eroğlu, anayasaların içeriğine, önemine ve bunların ötesinde dönemine dair geçişli aktarımı ile kişi hakları ve ödevleri ile siyasi hak ve ödevlere ışık tutmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Paragraftaki hukukçu ve akademisyenlere ait aktarımlar için bkz. **a.g.e.**, s. 44-53, 130, 136.

¹⁷⁶ **A.g.e.**, s. 212.

¹⁷⁷ Eroğlu'nun anayasalarla ilgili tahlili için bkz. **a.g.e.**, s. 167-203.

Prof. Dr. Eroğlu cumhuriyet rejimini ele alırken ise, Atatürk'ün Büyük Nutku'nda işaret ettiği iki hususa dikkat çeker: “*teşhis (Osmanlı Devleti'nin ömrünün tamam oluşu)*” ve “*karar (Osmanlı Devleti yerine Yeni Türk Devleti kurmak)*”¹⁷⁸. Yeni kurulan Türk Devleti'nin yeni bir isme sahip olmasının yanı sıra, devletin fonksiyonları ve gayesinin de yeni olduğundan hareketle Eroğlu, söz konusu Osmanlı Devleti'nin yapısı olunca;

“*Osmanlı Devleti fonksiyonları bakımından basit ve ilkel bir devlettir. Devlete has olan fonksiyonları ifade edecek bir devlet değildi.*”

“*Ne Devlete has olan faaliyetler belirli, ne de bunları yürüten fonksiyonlar gelişmiş ve ayrılmış idi. I inci ve II nci Meşrutiyet Anayasalarında Devletin fonksiyonları bakımından bir gelişmeyi görmek mümkün olmamıştır.*”

“*Osmanlı Devleti teokratik bünyeli, uhrevi gayeleri değerlendiren bir Orta Çağ Devleti idi*”¹⁷⁹ şeklindeki ifadelerle görüşlerini oldukça net ve keskin bir şekilde açıklamıştır.

Kitaba genel hatları ile bakıldığında, tamamıyla bir İnkılâp Tarihi kitabı ya da bir ideolojik kitap olduğu söylenemez. Daha çok devrim, devlet, rejim gibi terimlerin hukuki ve tarihsel bakışlarla incelendiği akademik boyutlu bir deneme olduğu görülür. Diğer taraftan, örneğin Şerif Baştav, Türk Kültürü dergisindeki “*Böyle, bütün cepheleri ile Atatürk'ü anlamaya çalışan umumi bir eser, dilimizde ve hatta yabancı dillerde mevcut değildir*” şeklindeki yorumuyla, çalışmanın bir başka özelliğine dikkat çekmektedir. Nitekim Sami N. Özerdem de makalesinde, “*Atatürkçülüğün Yorumu*” konusunu ele alan Eroğlu'nun yeni çalışmasının tanıtımını yaparak Atatürkçülüğün yeni yorumunda yararlı bir kılavuz olacağını değerlendirmiştir.¹⁸⁰

2.4 Atatürkçülük¹⁸¹: Kitabına, esas amacının toplumların sıkıntılı günlerinde ihtiyaçları olan yüksek fikir ve ideallerin anlaşılması, kavranması ve değerlendirilmesi olduğunu belirterek giriş yapan Hamza Eroğlu, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin cumhuriyeti korumak ve kollamak amacıyla yapıldığını savunmuş ve 12 Eylül 1980'i

¹⁷⁸ A.g.e., s. 158.

¹⁷⁹ A.g.e., s. 162-163.

¹⁸⁰ Şerif Baştav, “*Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)*”, **Türk Kültürü Dergisi**, S 50, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966, s. 152; Sami N. Özerdem, “*Hayat ve Kültür*”, **Ulus** 7 Haziran 1965.

¹⁸¹ Eroğlu, **Atatürkçülük**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.

gerçekleştirenlerin ilk özelliğinin Atatürkçü olarak Atatürk fikir ve idealine gönülden bağlı olduklarını değerlendirmiştir.¹⁸²

Kemalizm veya eş anlamıyla Atatürkçülüğü tarihi bir gelişmenin sonucu olarak gören yazar, Milli Mücadele yıllarında hazırlanan ve yeniden düzenleme evresinde gelişen kavramı yine tarihsel süreç içinde ele almıştır. Eroğlu, Milli Mücadele döneminde ‘Kemalist’ deyiminin ilk defa İngilizlere ait bir raporda kullanıldığına dikkat çekerek İngiliz, Amerikan, Fransız, Rus ve Yunan kaynaklarındaki bazı verilere yer vererek Kemalizmi inceler. Amerika’nın Roma temsilcisi Johnson tarafından gönderilen 21 Nisan 1921 tarihli telgrafı ilgi çekici bulan yazar, Anadolu’daki milli orduyu Enver Paşa komutasındaki Bolşevikleştirilmiş bir Kemalist ordu olarak gören elçinin değerlendirmesine itiraz eder ve bunun nedenini, Kemalistlere Bolşevik damgası vurmak ve Batı’nın husumetini Ankara üzerine çekmek olarak belirtir.¹⁸³ Fransız kaynaklarında ‘Kemalizm’ deyiminin geçtiği ilk eseri Michel Paillarês’in “Le Kêmalisme devant les Alliês”¹⁸⁴ olarak gösteren Eroğlu, Yunanlıların Kemalistlere bakışı ve Kemalist anlayışı ile İstanbul Hükümeti’nin görüşleri arasında pek fark olmadığını işaret etmektedir. Milli Mücadele sonrasında da Kemalizm kelimesinin kullanıldığını hatırlatarak sadece işgalcilere ve emperyalistlere karşı bir hareketle sınırlı olmadığını, daha sonraki yayınlarda devrimleri de kapsadığını belirtmektedir.¹⁸⁵

Atatürkçülüğün dayandığı temel ilkeleri incelediği bölümde, Atatürkçülüğün İstiklal Mücadelesi ile başladığını, medeni ve insani bir nitelik taşıyan Türk milliyetçiliğini ifade ettiğini belirten Eroğlu, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma, batılılaşma, modernleşme ve çağdaşlaşma olarak ele aldığı Atatürkçülüğün Türk milletini sevmek ve yüksek ideallerine bağlı kalmak anlamına geldiğini değerlendirmiştir.¹⁸⁶ Atatürkçülük ile Türk Devrimini eş anlamlı olarak gören yazar, devrimin temel ilkelerini milliyetçilik, milli egemenlik, milli bağımsızlık, batılılaşma ve laiklik olarak ele alır.¹⁸⁷ Dış politikada da

¹⁸² **A.g.e.**, s. 6.

¹⁸³ **A.g.e.**, s. 17.

¹⁸⁴ **A.g.e.**, s. 27.

¹⁸⁵ **A.g.e.**, s. 36.

¹⁸⁶ **A.g.e.**, s. 55.

¹⁸⁷ **A.g.e.**, s. 57.

tesirleri görülen ve uygulanan bu prensipleri değişik çalışmalarında inceleyen Eroğlu, dış politikanın kendine özgü prensiplerini şu başlıklar altında toplar:¹⁸⁸

- *Milli Misak (Milli Ant)*: Erzurum ve Sivas kongrelerinde kararlaştırılıp son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde 'Misak-ı Milli' adını alan milli sınırlar, yeni devletin dış politikasının hedefi olmuştur. Lozan, Misak-ı Milli'de belirlenmiş sınırlara göre düzenlenmiştir.

- *Kollektif Güvenlik ve Barış Politikası*: Türkiye'nin takip ettiği barış politikasının temeli 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' olmuştur. Uluslararası barışın korunmasını ve karşılıklı işbirliğini şiddetle destekleyen yeni Türk Devleti, tüm barış organizasyonlarında yer almaya zen göstermiştir.

- *İnsan Hakları*: Dış ve i politikasında insan haklarına değer veren Türkiye Cumhuriyeti, bu iradesini BM şartı ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni kabul etmekle ortaya koymuştur.

- *Demokrasi*: 1923'ten itibaren gelişme gösteren siyasi ortam, Türkiye'nin demokrasi istikametinde ilerlemesini sağlamış, Batı demokrasileri arasında yer almakla siyasi prestijini artırmıştır.

- *Devletler Hukukuna (Milletlerarası Hukuka) Saygı*: Uluslararası ilişkilerinde Devletler Hukukuna uymaya azami zen gösteren Türkiye, Boğazlar sorunu ile Hatay davasının çözümünde barışçı yolu tercih etmekle bu özelliğini göstermiştir.

- *İnsanlık lks*: İnsana ve insanlığı değer veren Atatürk, Türk dış politikasının da aynı şekilde belirlenmesini sağlamıştır.

Kısacası Eroğlu, Türk Devriminin ulusal bir milli birlik ve bağımsızlık esasına, uluslararası düzeyde ise ağdaşlaşma ve insani boyutu önemseyen bir devletlerarası ilişkiye önem verdiğine işaret etmektedir.

2.5 Atatürk ve Devletilik¹⁸⁹: Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle hazırlanan çalışmalarından birisi olan bu kitap, Hamza Eroğlu'nun 1981 yılında yayımladığı ikinci eseridir. Devletçilik konusunda özellikle sanayi planları, 1960 sonrası

¹⁸⁸ A.g.e., s. 174-180.

¹⁸⁹ Eroğlu, **Atatürk ve Devletçilik**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.

planlı kalkınma dönemi, devletçiliğin 1924 ve 1961 Anayasaları çerçevesindeki hukuki dayanakları, devlet müdahalesi ve devletleştirme gibi pratik sahalara geniş yer verilmiştir. Ayrıca bu alandaki uygulama ve değerlendirmelerin yanı sıra teorik atıflarda da bulunmuştur.

Eroğlu, devletçiliğin anlamı, kapsamı, amacı ve tarihi gelişmesi, uygulamaların hukuki dayanakları ve devletçiliğin teorik değerlendirmelerini özenle ele alır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki ekonomik sıkıntıları, *“sömürge tipi geri kalmış bir ülke”* olması, çok hızlı bir kalkınma hamlesi yapmasını gerektirdiği vurgulanan çalışmada, *“Liberalizm ve sosyalizm akımlarının gerçekler karşısında başarısızlığa uğraması veya bir diğer deyimle bu iki sistemin yakınlaşması, Türk toplumunun kolektif ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu sentezci sisteme yönelmeyi zorunlu kılmıştır”*¹⁹⁰ açıklamasıyla, devletçiliğin bir sentez olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Devlet yetkilerinin artması ve genişlemesi şeklinde görülecek olan devletçiliğin kapsamı göz önüne alındığında, Eroğlu'na göre Devletçilik:

- Devlet müdahalesini zorunlu kılar. Müdahalecilik ise devletin yapıcı ve kurucu bir faaliyetidir.¹⁹¹
- Planlı ekonomiyi zorunlu kılar ve planlama sayesinde mevcut kaynaklar en rasyonel biçimde kullanılarak hedefler tespit edilir ve özellikle iktisadi planlamada devletin iktisadi ilişkilere doğrudan müdahalesi ile başlar¹⁹².
- Özel teşebbüsü ve devlet işletmeciliğini bir arada dengeli bir şekilde bulundurur. Türkiye'deki uygulaması itibarıyla özel girişimleri esas alan ancak ulusal refah ve menfaatler gereği özellikle ekonomik alanda devlete görev vermeyi prensip olarak kabul eden bir yapıdadır.¹⁹³

¹⁹⁰ **A.g.e.**, s. 12.

¹⁹¹ **A.g.e.**, s. 13.

¹⁹² **A.g.e.**, s. 15.; Eroğlu, Birinci Sanayi Planını sanayinin “ilk ve planlı kuruluş safhası” olarak tanımlayıp uygulamanın çok başarılı olduğunu düşünürken, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı konusunda savaş yıllarının zorluklarını hatırlatır. Ona göre 1960 sonrası sosyo ekonomik ortamda ve anayasa ilkesi olarak planlama fikrinin 1961 Anayasasının ruhuna dâhil olmasıyla Türkiye’de planlı ekonomi, planlık kalkınma hayat bulmuştur. Ancak yazar, özellikle Menderes dönemini bu açıdan eleştirmiştir. Bu devrede *“plandan sistemli bir şekilde kaçınılmıştır”* diyerek bu eleştirisini ifade etmiştir. **a.g.e.**, s. 47, 53, 64, 67.

¹⁹³ **A.g.e.**, s. 19.

Özetle yazar, devletçilik ile devlet müdahalesi, planlı ekonomi, özel teşebbüs ve devlet işletmeciliği gibi farklı etkileşim ve ilişki ve etkileşimleri gündeme getirmiş, ancak en önemlisi bu hususların sınırlarının ne olacağı hakkında yol gösterici ve örnekleri içeren bir sunum tarzı izlemiştir. Şöyle ki, liberalizm ile sosyalizm akımlarının ihtiyaç ve gerçekler karşısında başarısızlığa uğraması veya bu iki sistemin yakınlaşmasının doğurduğu sonuçlar nedeniyle, Türk toplumunun kolektif ihtiyaçlarını karşılamak üzere sentezci bir sisteme yöneldiğini değerlendiren,¹⁹⁴ bu anlamda belki de ilk bakışta ‘üçüncü yol’ arayışı ile Kadrocu görüşe yakın bir yelpazede görüş yansıttığı izlenimini veren Eroğlu, sadece olgulara değil o olguları çevreleyen sınırlara olan hassasiyeti nedeniyle özgün eleştirilerde bulunabilmiştir. Nitekim Eroğlu, bu kitabında Şevket Süreyya Aydemir’in görüşlerini ele alırken, üzerinde durulması gereken noktanın Kadrocu yazarın topyekûn devletçiliğe taraftar olmasını örnek göstererek “...*Topyekûn devletçilik anlayışının öngördüğü düzenin aşırılıklara yöneldiği ve özel sektöre sınırlı hayat hakkı tanıdığı dikkate alınır, uygulamadaki Türk devletçilik anlayışı ile bağdaşmadığı görülmektedir*” yorumunda bulunmuştur.¹⁹⁵

Devletçiliğin ilk uygulama dönemi olarak ele aldığı 1933-1938 yılları arasındaki önemli düzenlemelerin yapıldığı dönemde, dış ticaret açığı olmadığını, enflasyona başvurulmadan dengeli ve istikrarlı bir kalkınma sağlandığını belirten yazar, Prof. Dr. Feridun Ergin’den aktarımla, Başbakan İnönü’nün ısrarlı tekliflerine rağmen Atatürk’ün emisyonu izin vermediğini, ancak O’nun ölümünden sonra bir daha durdurulamayacak olan enflasyonun başladığını belirtmiştir.¹⁹⁶

1939-1945 yılları arasındaki savaş dönemini, ekonominin savaş koşullarına göre düzenlenmesini zorunlu kılan bir neden olarak gören Eroğlu, Türkiye savaşa girmemesine rağmen ülkenin jeopolitik konumu gereği özel tedbirler alınmasını gerekli görmüştür. Ülkenin ekonomik durumuna bir çare olabilmesi düşüncesiyle çıkarılan Milli Korunma Kanunu (1940)’ndan beklenen sonuç alınmadığına ve karaborsacılığın önlenemediğine işaret ettikten sonra, 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu’nun da uygulamaları ve azınlıkları etkilemesi nedeniyle şikâyetlere sebep olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Varlık Vergisi

¹⁹⁴ A.g.e., s. 12.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 49-50.

¹⁹⁶ A.g.e., s. 51.

Kanunu'nun bir bakımdan geçmişin doğurduğu eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik sosyal adaleti sağlama şeklinde de değerlendirilebileceğine işaret etmesi, konuya farklı cephelerden bakma gereksinimine de işaret eder.¹⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası, bir başka deyişle -Soğuk Savaş sürecindeki gelişmeleri incelerken, İkinci İktisat Kongresi (1948)'nin liberalizme dönüşü teşvik ettiğini belirten Hamza Eroğlu, 1950'den itibaren uygulanan ekonomik gelişme programının özel teşebbüsün desteklenmesine, dış gelişmelere ve yabancı sermayeye dayandığını düşünmektedir. Devletçilik politikasını terk etmeyi kararlaştıran DP iktidarının, savaş döneminde kabul edilmiş olan Milli Korunma Kanunu'nu 1956'da tekrar yürürlüğe koymasını bir tezat olarak değerlendiren yazar, 1954'ten itibaren sanayi sektöründe devlet yatırımlarının artmasını da ilgi çekici olarak değerlendirmektedir. Dahası, DP'nin iktidara gelirken reddettiği ekonomik düzeni uygulamaya geçirirken şahsi, keyfi ve plansız uygulamalara başvurmasını, Menderes'in kaderine tesir edecek kadar vahim bir gelişme olarak görmüştür.¹⁹⁸

Planlı kalkınma dönemi olarak ele aldığı 1960 ve sonrasını incelerken, 61 Anayasası'nda devletçiliğin bir ilke olarak yer almamış olmasına rağmen devletin, klasik devlet anlayışından daha geniş yetkilerle güçlendiğini belirten Eroğlu, kamu hizmet ve faaliyetlerinin yayıldığını, ileri bir devletçilik anlayışının devletin belirli niteliğini teşkil ettiğini vurgulamıştır.¹⁹⁹ “27 Mayıs Devrimi, Türk ekonomik ve sosyal hayatına bir anayasa ilkesi olarak plan ve planlama fikrini getirmiştir”²⁰⁰ açıklamasıyla yeni dönemin özelliklerini incelerken, beşer yıllık kalkınma planlarının karakteristiklerine ve uygulanma şekillerine ait sektörel bazda ayrıntılı bilgiler vermiştir.²⁰¹

1977 yılından itibaren kalkınma hızında görülen düşüşün nedenini siyasi istikrarsızlığa bağlayan Hamza Eroğlu, 1980 yılı dâhil ekonomik bakımdan büyük bunalımlı dönemlerin gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. 24 Ocak 1980'de uygulanmaya başlanan ekonomik tedbirler konusunda yaptığı değerlendirmede, Prof. Dr. Mükerrerem

¹⁹⁷ Bu paragraftaki bilgi için bkz. **a.g.e.**, s. 53-56.

¹⁹⁸ Eroğlu'nun 1945-1960 yılları arasındaki dönemde devletçilik uygulamaları hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. **a.g.e.**, s. 57-64.

¹⁹⁹ **A.g.e.**, s. 65-66.

²⁰⁰ **A.g.e.**, s. 67.

²⁰¹ Eroğlu'nun planlı kalkınma dönemlerine ait açıklamaları için bkz. **a.g.e.**, s. 68-78.

Hiç'e ait görüşlere katılarak alınan tedbirlerin liberal rejime bir dönüş olmadığını belirtmekte; "...*iktisadi devlet teşebbüslerinin kadrolarının militan bir istihdam artışı ile soysuzlaştırılması, politik grevler, hem üretimi düşürmüş, hem de maliyeti artırmıştır. ...Ülke ekonomisi, Cumhuriyet tarihinin en zor dönemini yaşarken, devletin varlığı, devletin müdahalesi zorunlu olmuştur...Devletçilik bir defa daha, Türkiye'yi ekonomik bunalımdan kurtarmak için, bir politik yöntem olmuştur*"²⁰² açıklamalarıyla, o tarihe kadar yapılan planların ülke ihtiyaçlarından uzak, bilimsel verilerden yoksun ve siyasi amaçlarla yapıldığını belirtmiştir.

Devletçilikle ilgili bakışına derinlik kazandırmak için bu kavramı destekleyen ve karşı çıkan görüşlere aynı anda yer veren yazar, devletçilik üzerine yapılan tartışmaların başlangıcını "Kadro" Dergisi'nde yazılan görüşlere kadar götürmüştür.²⁰³

2.6 Atatürk ve Cumhuriyet²⁰⁴: Üç baskısı yapılan kitabına cumhuriyet kelimesinin etimolojik manası ve çeşitli dillerdeki karşılıklarını vererek başlayan Eroğlu, Türk devletlerinde cumhuriyet fikri ve tarihi gelişmesini incelemiş, yeni Türk devletinin kuruluşu öncesinden başlamak üzere cumhuriyetin ilanı sürecindeki fikri oluşumlara yer vermiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinin yurtiçi-yurtdışı yankılarını, halifelik meselesini ve Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında cumhuriyet maddelerini ele aldığı çalışmasını Atatürk'e göre cumhuriyet konusu ile tamamlamıştır.

Eroğlu, hukuki ve siyasi anlamını incelediği cumhuriyetin 1924, 1961 ve 1982 anayasalarında "*devlet şekli*"²⁰⁵ olarak öngörüldüğünü belirtmiştir. Eski Yunan, Roma, Ortaçağ Avrupası ve Modern çağlardaki hükümet şekillerinin ya da parlamenter uygulamaların cumhuriyet rejimi sayılıp sayılmayacağı konusunda değerlendirmede bulunan Eroğlu, 20. yüzyılda demokratik nitelikleri bulunan cumhuriyetlerin yanı sıra, anti demokratik cumhuriyetlerin varlığına da dikkat çekmiştir. "*Merkezi Amerika ve Güney Amerika'da görülen adı cumhuriyet olmasına rağmen, askeri ve junta diktatörlükleri ile marksist teoriye dayanan, sosyalist cumhuriyetler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği,*

²⁰² A.g.e., s. 78-80.

²⁰³ Devletçilikle ilgili teorik değerlendirmeler konusunda bkz. a.g.e., s. 166-191.

²⁰⁴ Eroğlu, **Atatürk ve Cumhuriyet**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2005. (Birinci Basım 1989, İkinci Basım 1998).

²⁰⁵ A.g.e., s. 3.

Çin Halk Cumhuriyeti batılı anlamda, modern anlamda demokratik cumhuriyetin özelliklerini taşımazlar”²⁰⁶ diyen yazar, kitabında bir sınıfın veya bir zümrenin değil halkın egemenliğine dayanan, demokratik cumhuriyet şeklini incelediğini belirtmiştir. Bir başka deyişle, Eroğlu’nun düşününde cumhuriyet, demokrasinin en gelişmiş şekli olmalıdır.²⁰⁷

Hamza Eroğlu, cumhuriyetin Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan modern bir kuruluş²⁰⁸ olduğunu belirterek, “*Devlet veya hükümet şekli olarak cumhuriyet yeni Devletlerin kuruluşundan önce, Türk düşünce tarihinde yer almış, ayrıntıları ile üzerinde fikir tartışmaları yapılmış bir müessese değildir. Modern anlamda fikir olarak cumhuriyetin ortaya çıkışı ve bunun devletin bir niteliği, şekli olarak kabulü ve bunun gerçekleşmesi yeni Devletin kurucusu Atatürk’e aittir*”²⁰⁹ ifadesini kullanmaktadır. Konunun tarihi gelişimini incelerken Sadri Maksudi Arsal, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Coşkun Üçok, Hilmi Ziya Ülken, Enver Ziya Karal, Reşat Kaynar, Yusuf Mardin, Şerif Mardin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi birçok bilim adamının çalışmalarından faydalanan yazar,²¹⁰ eski Türk devletlerinde, genel olarak İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti’nde bugünkü anlamda cumhuriyetin varlığına rastlanmadığını, Osmanlı düşünürleri ve devlet yönetimi sorumlularının, imparatorluğu böleceği endişesi ile cumhuriyete itibar etmediklerini belirtmiştir.²¹¹

Eroğlu, kavram ve siyasi rejim olarak cumhuriyetin ortaya çıkışının yer ve zamanı konusundaki gelişmeleri incelerken, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihinin, kurucusu Atatürk ile yakın ilgisini vurgulayarak şu sorulara cevap arar: “...*Cumhuriyet fikri Atatürk’le ilk defa nerede ve nasıl ortaya çıkmıştır? Cumhuriyetin ilanından önce, yeni kurulan devletin Cumhuriyete yöneleceğini Atatürk ne zaman kararlaştırmıştır?*”²¹² Eroğlu, Mustafa Kemal Paşa’nın Birinci Dünya Savaşı sonunda artık cumhuriyetçi fikirleri ile tanınan ve yakınları arasında bilinen bir kişi olduğunu belirtmiştir. 6 Temmuz 1960’da Cumhuriyet gazetesinde Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu tarafından yazılan ve ayrıca Gotthard Jaschke’nin Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk kitabında da zikredilen bir hususu gündeme getirmesi

²⁰⁶ **A.g.e.**, s. 8.

²⁰⁷ Aynı yer.

²⁰⁸ **A.g.e.**, s. 13.

²⁰⁹ **A.g.e.**, s. 9.

²¹⁰ Ayrıntılar için bkz. **a.g.e.**, s. 10-19.

²¹¹ **A.g.e.**, s. 20.

²¹² **A.g.e.**, s. 24.

dikkat çekicidir. Çünkü Eroğlu haklı olarak, Mustafa Kemal'in resmi devlet arşivlerinde mevcut dosyasında “cumhuriyetçi” olduğuna dair bir kaydın bulunuşunu merak etmiş ve hatta 1951’de Londra’da Sultan Vahdettin’in yeğeni Prens Sami’nin Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu’na anlattıklarından yola çıkarak kaleme alınan bu bilgilere yer vermiştir.²¹³ Eroğlu’na göre o dönemde devlet hizmetlerine atanmada İttihatçı olup olmamak önem taşıyan esas unsur olduğu gerçeğine “Padişah Vahidettin’in Mustafa Kemal Paşa’yı cumhuriyetçi olmasın rağmen tayinine gelince, o günün şartları içinde cumhuriyetçi olmak imparatorluk için bir yakın tehlike teşkil etmiyordu” sözleriyle dikkat çekmiş, ancak Mustafa Kemal Paşa’nın ‘cumhuriyetçi’ olduğu konusunda resmi devlet arşivlerinde mevcut olduğunu belirttiği bilginin referansını adı geçen iki yazardan aktarmakla yetinmiştir.²¹⁴

Atatürk’ün Samsun’a çıkışından sonra cumhuriyetle ilgili fikirleri sistemli bir şekilde görülmeye ve netleşmeye başlar şeklinde düşünür Eroğlu. Bu fikirlerin “...siyasi edebiyatımızda Milli Egemenlik formülü ile dile getirilmiş”²¹⁵ olduğuna ve Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarında yer aldığına değinen yazar, Atatürk’ün yakın çevresine yaptığı açıklamaların da cumhuriyetle ilgili birer ipucu olduğunu değerlendirir.

Eroğlu, tüm bu gelişmelere rağmen, cumhuriyetin yeni devletin niteliği ve şekli olduğu yönündeki resmi açıklamanın yapılamamasını, TBMM’nin açıldığı tarihlerdeki ülkenin genel durumunun “Cumhuriyet idaresini telaffuza” imkân vermediğine bağlamaktadır.²¹⁶ 20 Ocak 1921’de yapılan ilk anayasada egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun belirtildiği ancak hilafetten ve saltanattan hiç bahsedilmeyerek, saltanat ve hilafet meselesinin “kül halinde uyuyan bir ateş gibi” bırakıldığını değerlendiren Eroğlu,²¹⁷ cumhuriyetin ilanının hazırlıkları kapsamında ortaya çıkan gelişmeleri şu olaylarla aktarmıştır:

²¹³ Atatürk’ün cumhuriyetçilik hakkındaki görüşleri için bkz. **a.g.e.**, s. 24-30.

²¹⁴ **A.g.e.**, s. 30-31.

²¹⁵ **A.g.e.**, s. 32.

²¹⁶ **A.g.e.**, s. 47.

²¹⁷ **A.g.e.**, s. 52.

- Mustafa Kemal Paşa'nın bir anayasa değişikliği öngören ve 1921 Anayasası'nın devlet şekline ait maddelerini değiştirerek devlete cumhuriyet şeklini kazandıran çalışması,²¹⁸

- Atatürk'ün, devlet başkanlığı makamı olarak hilafet makamını düşünen ve makamın kuvvetlendirilmesini isteyen Rauf Bey'e verdiği söz,²¹⁹

- Atatürk'ün Wiener Neue Presse muhabiri Lazar'a verdiği 22 Eylül 1923 tarihli demeç ve cumhuriyetle ilgili açıklamaları,²²⁰

- 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent oluşu.²²¹

Yukarıda belirtilen dört husus içinde, özellikle devlet reisliği makamının kuvvetlendirilmesi konusunda Mustafa Kemal ile Rauf (Orbay) arasındaki büyük farkı irdelleyen bir örneğe yer vermesi, olayın örneklenmesi ve daha kolay anlaşılması açısından faydalı bir yöntem olmuştur.

Bu gelişmelerden sonra cumhuriyetin ilanına karar verildiğini belirten yazar, Türkiye'de Cumhuriyetin:²²²

- Demokratik cumhuriyet
- Batılı anlamda modern devlet şekli
- Irk, dil, din ve cinsiyet farkı gözetmeyen
- Kanun önünde eşitlik ilkelerini kucaklayan çerçevesini başarılı bir şekilde özetlemiştir.

Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki gelişmeleri incelerken Atatürk'ün Nutuk'taki açıklamalarının yanı sıra, kendisinin ifadesiyle “kışkırtıcı yayını ve propagandası” ve “yıpratıcı tahrikler” ile cumhuriyetin karşısında yer alan- muhalif basından haberlere de yer vermiştir.²²³ İleri, İkdam ve Hakimiyet-i Milliye gibi gazetelerin haberlerinde büyük

²¹⁸ A.g.e., s. 58.

²¹⁹ A.g.e., s. 62.

²²⁰ A.g.e., s. 63.

²²¹ A.g.e., s. 67.

²²² A.g.e., s. 86.

²²³ Cumhuriyetin ilanının olumlu ve olumsuz yankıları için bkz. a.g.e., s. 87.

bir memnuniyetle yer alan gelişmeler,²²⁴ Tevhid-i Efkar, Vakit, Vatan, Tanin gibi muhalif gazetelerde şiddetle eleştirilmiştir. Bunlara değinirken Eroğlu, muhalif basında yer alan başlıca hususları “*Cumhuriyet, sıkboğaza getirilerek ilan edilmişti*”, “*Birdenbire, birkaç saat içinde Anayasanın değiştirilmesi, en yumuşak deyişle tabii olmayan bir hareketti*”, “*Cumhuriyet, alkış ile dua ile şenlik ve donanmalar yapmakla yaşanmaz...*”²²⁵ şeklinde gazete haberleriyle çarpıcı bir anlatım haline dönüştürmüştür. Bu anlatımda, referans bilgi olarak bazen açıklamada bulunmadığı bazen de basılı eserlere başvurduğu görülür.

İstanbul gazetelerinin bakış açılarına bir anlamda cevap teşkil edecek yorumunda Eroğlu, cumhuriyetin usulüne göre ve ilana yetkili bir meclis tarafından ilan edildiğini, ilan öncesi gelişmelerle zaten her türlü alt yapının tamamlandığını savunarak 29 Ekim 1923'teki kararın sadece yeni devletin siyasi rejiminin adının belirtilmesi olduğunu belirtmiştir. Eroğlu'nun sözleriyle “*Ortada ne sıkboğaz edilmiş bir Cumhuriyet ne de bir olup bitti vardı*”.²²⁶

Cumhuriyetin ilan edildiği gün İstanbul'da bulunan Rauf Bey'in yaptığı dikkat çekici açıklamalar çerçevesinde, Rauf Bey'in Malta'daki esaret sürecinde yakın ilişki kurduğu dostları olan Velid Ebüzziya ve Ahmet Emin Bey²²⁷ ile yaptığı toplantıyı bir tertip olarak gören Eroğlu, bu kişilerin muhalif açıklamalarına ve Atatürk'ün bunlara yanıtını Nutuk'tan²²⁸ almak suretiyle kitabına, yaklaşık beş sayfalık bir alıntı olarak yansıtmış ve Nutuk'tan bu direkt aktarımın ardından Rauf Bey'in cumhuriyet ilanının karşısında olduğunun Atatürk'ün sözleriyle açıklığa kavuştuğunu belirtmiştir. Eroğlu'na göre asıl amaç, muhalefetin “*cumhurbaşkanı seçimi ile halifeyi devlet başkanı yaptırmak*” hususundaki projelerinin suya düşmüş olmasıdır ve buna karşı tepki göstermişlerdir.²²⁹ Böyle bir ortamda hilafet meselesinin tekrar ortaya atılmasını, halifeliğin kaldırılması zamanının geldiğinin bir işareti olduğunu değerlendiren yazar, Atatürk'ü bu yöne sevk eden en önemli etkenin “*...Halife mevcut oldukça, Türkiye'de yapılması zorunlu olan sosyal ve laik karakterdeki inkılabların yapılamayacağı...*”²³⁰ olduğunu belirtmiştir. Eroğlu

²²⁴ A.g.e., s. 89-90.

²²⁵ A.g.e., s. 93.

²²⁶ A.g.e., s. 96.

²²⁷ A.g.e., s. 97.

²²⁸ A.g.e. 100-105.

²²⁹ A.g.e., s. 105.

²³⁰ A.g.e., s. 109.

ek olarak, “*Saltanat ilga edilmiş olmasına rağmen, bütün şer’iyeciler, medreseçiler, gelenekçi Osmanlılar, halifenin padişahlığını bekleyen bir nöbetçi gibi idiler*”²³¹ şeklinde bir tasvire de başvurma gereği duymuştur. Eroğlu’na göre hilafetin kaldırılması konusunda Mustafa Kemal Paşa’yı süratle harekete sevk eden bir olay da, İsmailiye mezhebinin İmamı Ağa Han ile Ali Han’ın halifenin siyasi durumunun korunması için İsmet Paşa’ya yazdıkları mektup ve bu mektubun daha İsmet Paşa’nın eline geçmeden muhalefeti temsil eden Tanin gazetesinde yayınlanmasıdır.²³²

Kitabın altıncı bölümü, 1924, 1961 ve 1982 anayasalarına göre cumhuriyetin incelenmesine ayrılmış olup burada da Hamza Eroğlu’nun hukukçu bakışının pozitif katkıları görülmektedir. Adı geçen anayasalarda cumhuriyetle ilgili maddeler tek tek ele alınmıştır. 1961 Anayasası maddelerinin tartışılması esnasında, cumhuriyet ile ilgili deyimimin ‘ikinci cumhuriyet’ olarak konuşulduğunu ancak herhangi bir oylama yapılmadığını ve metne alınmadığını belirten Eroğlu, Komisyon sözcüsü Turan Güneş’in, hukuki yönü ile ikinci cumhuriyet deyiminin yanlış ve hatalı olduğunu açıkça belirttiğine ve Temsilciler Meclisi’nin de bu görüşe katıldığına işaret etmiştir.²³³ 1982 Anayasası ile ilgili bölümde 12 Eylül 1980 harekâtını net bir şekilde tanımlayan Eroğlu, Türk Ordusu’nun Cumhuriyeti koruma ve kollama görevini yerine getirmek suretiyle devletin yıkılma ve yok olma tehlikesine karşı Türk insanının yüzünü güldürdüğünü ve bu harekâtla, devletin anarşistin, teröristin ve eşkıyanın elinden kurtarıldığını belirterek harekâtın amacı hususunda şunlara dikkat çekmiştir:

- *Milli birliği korumak, anarşi ve terörü önlemek, can ve mal güvenliği sağlamak,*
- *Devlet otoritesini hâkim kılmak ve korumak,*
- *Sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyetlere dayalı laik cumhuriyet rejimini işlerli kılmak.*²³⁴ Benzer şekilde, 12 Eylül harekâtının esas amacının “*Demokratik düzene dönme değil, sağlıklı ve sağlam demokratik düzen kurma*”²³⁵ olduğuna dikkat çekerek yeni bir anayasa hazırlanması gereğinin ortaya çıktığını belirtir.

²³¹ Aynı yer.

²³² **A.g.e.**, s. 110.

²³³ **A.g.e.**, s. 130.

²³⁴ **A.g.e.**, s. 130-131.

²³⁵ **A.g.e.**, s. 132.

1982 Anayasası'nın cumhuriyetle ilgili hükümlerini incelerken, devlet şekli olarak cumhuriyetin değerini ortaya koyması bakımından önemli gördüğü Danışma Meclisi'ndeki müzakerelere de işaret etmiştir. Kendisi ve otuz üç arkadaşının verdiği “1924 ve 1961 Anayasalarının İnci maddesinin aynen 1982 Anayasasında 1 nci maddesi olarak yer almasını ve Anayasanın bu hükmünün değiştirilemeyeceğini, değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğini gerekli görmekte ve bu hükmün şu anda yürürlükte olduğu” konulu önerenin kabul edildiğini açıklayarak, cumhuriyetin sadece bir devlet şekli değil aynı zamanda inkılâbın bir ifadesi olduğunu vurgulamıştır.²³⁶ Burada Eroğlu “Önerge, bu hükmün yazılı hukuk kurallarının dışında, Türk milletinin kalbinde yer etmiş olduğunu, dayanağını maşeri şuur ve vicdanda bulduğunu, örf ve adet niteliği olan üstün bir hukuk kuralı olduğunun beyan etmekte, madde üzerinde müzakere yapılmaksızın sadece bir usul meselesi olarak maddenin metin içindeki yerini belirlemek için oylanmasını teklif etmekte idi”²³⁷ şeklindeki sözleriyle, mevcut Türk anayasasında yer alan bu değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin nasıl gerekçelendirildiğinin bilinmesinin önemini vurgulamaktadır.

2.7 Atatürk ve Milliyetçilik²³⁸: Atatürk'ü tarihin kaydettiği en büyük Türk milliyetçisi olarak gören Eroğlu, Türk milliyetçiliğine teori ve uygulama bakımından en büyük katkıların Atatürk tarafından sağlanmış olduğunu belirttiği bu kitabını yazma maksadını “... milliyetçilik akımının değer kazandığı bir dönemde bir ihtiyacı karşılamak ...” olarak belirten yazar hem tarihi gelişmelere ışık tutmaya hem de konuyu siyaset bilimi açısından değerlendirmeye çalışmıştır.²³⁹

Kitabının Birinci bölümünde, millet kelimesinin çeşitli dillerdeki karşılıklarını ve millet karşılığı kullanılan kelimeleri açıklayan Eroğlu, millet kelimesini diğerlerinden üstün tutmasının nedenini “...*Milli Mücadelenin bir temel ilkesi olarak, modern anlamda kullanılmış olması, esprisinin ve anlamının Milli Mücadeleden güç kazanmış olması*”²⁴⁰

²³⁶ **A.g.e.**, s. 134.

²³⁷ Aynı yer.

²³⁸ Eroğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992; Oktay Ekşi'nin 30 Nisan 1992 tarihli Hürriyet gazetesinde yayınlanan “Osmanlı Cumhurbaşkanı” başlıklı köşe yazısında, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk hakkındaki görüşleri eleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin Cumhurbaşkanı Özal tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun yeni çıkan “Atatürk ve Milliyetçilik” kitabını okuması tavsiye edilmiştir.

²³⁹ **A.g.e.**, s. 1.

²⁴⁰ **A.g.e.**, s. 5.

olarak belirler. 1961 ve 1982 Anayasalarında “*milli ve millet*” deyimlerinin yer almasını, bu kavramlara hukuki bakımdan da kıymet kazandırılması olarak değerlendirir. Milletin oluşmasında rol oynayan faktörleri objektif (soy birliği, dil birliği, din birliği) ve subjektif (kültür birliği, ideal birliği) açıdan ele alan yazar şu değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁴¹

- Biyolojik bir olay olan soy ortaklığı (ırk), günümüzde değerini kaybetmiş, siyasi gerçeklere cevap vermediği için milleti birleştirici değil ayırıcı faktördür.
- Din sadece kişiyi ilgilendiren vicdani bir bağ olup milletin teşekkülünde zorunlu bir şart sayılmaz. Din birliği ile varlığını koruyan topluluklara rastlanırsa da, modern millet anlayışı ile bunu bağdaştırmak mümkün değildir.
- Subjektif faktörler içinde en önemlisi insanların bir arada yaşama isteğinde bulunmasıdır. Bu değerlendirmeleri sonrasında Eroğlu'nun millet faktörleri vatan, dil, kültür ve ideal birliği olarak şekillenmektedir.

Milleti incelerken tarihi, sosyal, siyasi ve hukuki bir gerçek olarak ele alan Eroğlu, onu değişik isimlerle adlandırılabilir dar çerçeveli topluluklardan (ırk, kavim, ümmet vb.) farklı bir oluşum olarak incelemektedir. Uluslararası ilişkiler bakımından azınlıklar konusunun ise Lozan Barış Antlaşması ile hükme bağlandığını belirterek, M. Cemil Bilsel'den aktarımla, Türk Heyeti başkanı İsmet Paşa (İnönü)'nin Türkiye'de Müslüman olmayan azınlıkların varlığının kabulüne, bunun Misak-ı Milli ile de ilan edildiğini ancak, asla Müslüman azınlığın mevcut olmadığını açıkça dile getirdiğini de hatırlatmıştır.²⁴² Dahası Eroğlu, Milli Mücadelenin mimarlarının ilk günlerden itibaren, örneğin Erzurum Kongresi'nde yeni kurulacak devletin beşeri unsurunda bir ayrılık söz konusu olmadığını, doğu batı, kuzey, güney ayrımı yapılmadığını ve “*Asla, Türk, Kürt, Çerkez ayrılığı*” söz konusu olmadığını da dikkat çekmiştir.²⁴³

Milli birlik içerisinde asli bir unsur olmamasına rağmen dini toplulukların da etkisine yer veren Eroğlu, “*İleri ve gelişmiş toplumlarda, laiklik anlayışı içinde din ve mezhep özgürlüğüne yer verildiği ölçüde, toplum düzeninde güvenlik sağlandığı gibi, kişiyi de mutlu kılar*” yorumunu yapar. Fakat milli birliğin içinde mezhep mücadelesi ve

²⁴¹ Milletin unsurları için bkz. **a.g.e.**, s. 7-11.

²⁴² **A.g.e.**, s. 16.

²⁴³ **A.g.e.**, s. 17.

parçalanmalarına sebep olan dini toplulukların, toplum düzenini anarşiye sürükleyeceğini belirtir.²⁴⁴ Yazar, millet ve halk arasındaki bağlantıyı ele alırken Atatürk ve Milli Egemenlik kitabında da “*Türk Milleti, Türk Halkının, Türklük bilinci içinde gelişmesiyle siyasi ve sosyal planda değer kazanmasıdır. Türk Milleti halklardan teşekkül etmiş değildir. Bunun sonucu olarak Türk Devletinin beşeri unsurunu, halklar meydana getirmez*” yorumunda da görüleceği üzere çok yerinde bir bakış açısıyla konuya yaklaşmıştır. ‘Türkiye halkları’ deyimini gerçek dışı görür ve bu deyimın Türk devletini parçalamak üzere kullanılan zararlı bir görüşün ifadesi olduğunu bu kitabında da tekrarlar.²⁴⁵

Eroğlu, Atatürk’ün Türk milleti tanımını, A. Afet İnan’ın ‘Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları’ kitabındaki “*Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir*”²⁴⁶ tarifini kullanarak pekiştirmiştir. Atatürk’ün din birliğinin millet teşkilinde etkili olduğunu söyleyenlerin varlığını kabul etmekle beraber, Türk milleti için aynı şeyi ifade etmenin mümkün olmayacağı kanısında olduğunu düşünen Eroğlu, Atatürk’ün yaklaşımını yine A. Afet İnan’ın kitabından şu şekilde aktarır: “*Türkler İslam dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sonra, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de sairenin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine tesir etmedi. Bilakis Türk milletinin milli bağlarını gevşetti; milli hislerini, milli heyecanını uyuşturdu*”.²⁴⁷

Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ndeki siyasi varlığın dışında yaşayan dil, ırk ve menşe birliği halinde bulunulan Türk topluluklarını dile getirdiğini ve bunların başka ellerde, başka siyasi zümrelerle kader birliği yapmış olmasını da “*tarihi bir hadisenin neticesi*” olarak gördüğünü belirten Eroğlu, bu Türk topluluklarının “*kültür birliğinin gücü ile geleceklerine ışık tutacağı*” inancı içinde olduğunu belirtmektedir.²⁴⁸

²⁴⁴ Aynı yer.

²⁴⁵ A.g.e., s. 18; Eroğlu, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım, Ankara, 1998, s. 61.

²⁴⁶ Eroğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, s. 20.

²⁴⁷ A.g.e., s. 22.

²⁴⁸ A.g.e., s. 23.

Kitabının adı Atatürk ve Milliyetçilik olmakla birlikte Eroğlu, bu konunun daha iyi anlaşılmasında büyük katkı sağlayacağı şüphesiz olan iki realiteyi (*Self Government-Self Determination*) milliyetçilik ve insan hakları bağlamında ve özellikle 1945 BM ile şekillenen hukuki ve siyasi gelişimi ile sunma gereği duymuştur. Türk milliyetçiliğinin unsurlarında yazar, bu iki realiteyi hukukla ilgili kapsamlı açıklamalarıyla daha da belirgin hale getirmiştir.²⁴⁹

Eroğlu'nun düşününde Türk İnkılâbına göre milliyetçilik “...kökünü *Türk tarihinin derinliklerinden, ilhamını Milli Mücadeleden alan ve Türk Milletinin maşeri şuuruna yerleşmiş bir prensiptir. Milliyetçilik tarihi kaderimizin ortaya koyduğu, geliştirdiği bir şuurudur. Yeni Türk Devleti tamamıyla milliyetçilik temeli üzerinde kurulmuştur*”.²⁵⁰ Türk Milliyetçiliğinin başlangıçta hedefinin “*Türklüğü tam bir siyasi istiklale ve hürriyete kavuşturmak*” olduğunu belirttikten sonra “*Türk milliyetçiliği esasında terbiyeci ve insaniyetçidir. Hürriyete ve insan şahsiyetine değer verdiği gibi, hedefi de demokrasidir*”.²⁵¹

Eroğlu, Türk milliyetçiliğinde milletin en büyük bir gerçek olduğunu söyler ve şu sözleriyle de bu bakış açısını tesciller: “*Türk Milliyetçiliğinde millet en büyük bir gerçektir. Ne fert, ne aile, ne meslek, bu milletin dışında ve üstünde kendi başına bir değer taşımaz*”.²⁵² Hukukçu Eroğlu, “*Gerek Türk İnkılâbının ve gerekse 924, 1961 ve 1982 Anayasalarının Türk milliyetçiliğine verdiği mana, Türk milletini, bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamaktır*”.²⁵³ diyerek konunun anayasalarla olan bağlantısını da unutmaz.

Ayrıca Eroğlu, diğer çalışmalarında da zaman zaman başvurduğu kıyaslama yöntemiyle, Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimini dikkat çeken örneklerle, mesela 18.yüzyılda Fransız İnkılâbı ile oluşan modern Batı milliyetçiliğinin Türk milliyetçilik anlayışından farklılığını Hunlardan, Orhun Kitabeleri'nden, Mevlana'dan, Aşık Paşa'dan, Vani Mehmet Efendi'den Ziya Gökalp'e değin geniş bir yelpazeden olay ve olgularla

²⁴⁹ **A.g.e.**, s. 35-46.

²⁵⁰ **A.g.e.**, s. 60.

²⁵¹ **A.g.e.**, s. 61.

²⁵² Aynı yer.

²⁵³ Aynı yer. Anayasalar ve milliyetçilik ilkesi hakkında bkz. **a.g.e.**, s. 66-72.

aktarmıştır.²⁵⁴ Kitabın terminolojisi itibarıyla de kıyaslamalara yer verildiği, örneğin Atatürkçü milliyetçilik kullanımının tercih edildiği söylenebilir. Yazar kendisi inkılâp milliyetçiliği ile Atatürkçü milliyetçilik arasında bir fark söz konusu olmadığını belirtmiştir. Çünkü yazar Türk inkılâbı ile “Halis bir Türk milliyetçiliği”nin uygulama alanına konulduğunu savunmaktadır.²⁵⁵

3. HUKUK KİTAPLARI

3.1 İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi²⁵⁶:

Hukuk öğrencilerinin ders ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir ders kitabı olarak hazırlanan kitap, mevzuatta ortaya çıkan değişiklikleri de kapsayan bir çalışmadır. Başından itibaren hukuk devletini savunan ve bu kavramı işleyen kitapta meşruiyet prensibine uyan ifadeler yer almıştır. Yabancı dilde 34, Türkçe 107 olmak üzere toplam 141 eserden faydalanılan kitaba en fazla katkı sağlayan yabancı yazar Andre de Laubadère (4 eser) ve Türk yazar A. Şeref Gözübüyük (7 eser) olmuştur.

Hukuk devletinin oluşmasında idari yargıyı çok önemli bir unsur ve basamak olarak gören Eroğlu, özel hukuk/kamu hukuku ayırımına yer veren Kara Avrupa’ında olduğu gibi, bu branşın Türkiye’de de gelişme gösterdiğini belirtmiştir. Özellikle tanınmış Fransız idare hukukçularının çalışmalarından geniş ölçüde yararlandığı, idari yargı konusunda en son gelişmelere ve uygulamalara yer verdiği 530 sayfadan oluşan kitabın ana başlıkları şunlardır;

- (a) İdare Hukukunun Genel Esasları
- (b) İdare Hukukunun Kaynakları
- (c) İdare Hukukunun Süjeleri
- (ç) İdari Personel (Kamu Personeli)
- (d) İdarenin Malları
- (e) İdarenin Denetlenmesi

²⁵⁴ A.g.e., s. 47-56.

²⁵⁵ A.g.e., s. 74.

²⁵⁶ Eroğlu, **İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi**, Olgaç Matbaası, Beşinci Basım, Ankara, 1985. (Birinci Basım İdare Hukuku Dersleri C.1 Genel Esaslar 1969, İkinci Basım İdare Hukuku Dersleri 1972, Üçüncü Basım İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi 1978, Dördüncü Basım İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi).

(f) İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat.

Günümüzde yakın tarihlerde telaffuz edilen ‘ombudsmanlık’ kavramını, 1978 baskılı İdare Hukuku kitabından itibaren ele alan Eroğlu, ombudsmanlık kavramını tanıtılmakla kalmamış, çeşitli açılardan farklı ülkelerdeki uygulamalara karşılaştırmalı olarak yer vermiştir. “*Dilimize kamu denetçisi olarak aktaracağımız ombudsman, delege, temsilci, arabulucu ve koruyucu anlamlarını birlikte ifade etmektedir. İdare ile idare edilenler arasında bir tür arabulucu olan ombudsman (kamu denetçisi) bağımsız kamu görevlisi olarak, şikayetçi olanların şikayetlerini dinlemekte, araştırma ve soruşturma yapmakta ve bunun sonucunu da ilgililere olduğu kadar kamu oyuna duyurmaktadır*”²⁵⁷ açıklaması ile, bu kavramın Türkiye bakımından değerlendirilmesini de yapmıştır.²⁵⁸

3.2 Devletler Umumi Hukuku²⁵⁹: Uluslararası ilişkileri düzenleyen, karşılıklı ilişkilere şekil ve yön veren bir hukuk kolu olarak gördüğü Devletler Umumi Hukukunu “*devletlerarası değil, devletlerin de katıldıkları milletlerarası camiyi düzenleyen hukuk*”²⁶⁰ şeklinde tarif eden Eroğlu, kitabını hukuk öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlamıştır. Doktora eğitimini Fransızca diliyle tamamlayan bir hukukçu olarak, Fransızca eserleri ağırlıkla ve çoğunlukla kullanan yazar, 1961 ve 1982 Anayasalarında ‘Milletlerarası Hukuk’ teriminin yer aldığını, buna karşılık fakültelerin ders programlarında dersin adı olarak ‘Devletler Umumi Hukuku’ kullanıldığını belirttiğinden sonra, “*...milletlerarası camianın ilişkilerini düzenleyen ve devletlere olduğu kadar milletlerarası müesseselere de hitap etmesi bakımından bu ilmin adını Milletlerarası Hukuk şeklinde adlandırmak daha doğru ve yeterli olur*”²⁶¹ değerlendirmesinde bulunur.

²⁵⁷ A.g.e., s. 350.

²⁵⁸ Asıl uzmanlık alanı idare hukuku olmamasına rağmen, hazırladığı bu çalışmanın beş baskısının yapılması ve günümüzde dahi bazı bölümlerinin hukukçular tarafından faydalanılıyor olması, çalışmanın başarısının bir göstergesidir.

²⁵⁹ Eroğlu, **Devletler Umumi Hukuku**, Adım Yayıncılık, Üçüncü Basım, Ankara, 1991. (Birinci Basım 1979, İkinci Basım 1984).

²⁶⁰ A.g.e., s. 1.

²⁶¹ A.g.e., s. 3.

Yabancı dilde 33, Türkçe 24 olmak üzere toplam 57 eserden ve düsturlardan faydalanılan 308 sayfalık ders kitabı, içerdiği konulara genel olarak eşit ağırlıkla yer vermiştir. Kitabın temel bölümleri şu şekildedir:

- Giriş
- Genel Esaslar
- Devletler Hukukunun Kaynakları
- Devletler Umumi Hukukunun Søjeleri
- Devletin Devletler Hukuku Bakımından Yetkileri
- Milletlerarası İlişkiler

Milletlerarası antlaşmaların devlet umumi hukukunun en önemli kaynağını teşkil ettiğini belirten Eroğlu, 1982 Anayasası'nın 87, 90, 92 ve 104. maddelerinde 'milletlerarası andlaşma' deyiminin kullanıldığına değinerek muhtelif isimlerle anılan antlaşmaların açıklamasını, örneklerle destekleyerek açıklamıştır.²⁶² Devletlerin sona erişi ve halefiyet kurallarını incelerken, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki halefiyet ilişkisini derinliğine incelemeyen yazar, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkileri hakkında ayrıntılı bir bölüme yer vermiştir.²⁶³

Türkiye'nin sınırları ile ilgili antlaşmaları ve hukuki durumu, 1977 basımlı Türk Devrim Tarihi kitabına atıf yaparak ele alan Eroğlu'nun üzerinde önemle durduğu konulardan birisi Türk Boğazları olmuştur. Tarihi gelişmeler açısından Boğazların hukuki ve siyasi durumunu üç devrede inceler: *Osmanlı İmparatorluğu egemenliğindeki kapalılık devresi, Uluslararası statüdeki devre ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile belirlenen devre*. Son devre olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni, çeşitli kaynaklardan alıntılar yaparak detaylı bir incelemeye tabi tutmuştur.²⁶⁴

Kitabının son bölümünde milletlerarası ilişkilerin organlarını inceleyen Eroğlu, karşılıklı ilişkilerde merkez organları olarak devlet başkanı, başbakan ve dışişleri bakanının devlet adına devlet iradesini açıklama yetkisi olan kişiler olduğunu,

²⁶² A.g.e., s. 28.

²⁶³ A.g.e., s. 182-186.

²⁶⁴ A.g.e., s. 240-267.

konsolosların da devletin dışarıda hizmet gören idari memurları olarak görevlendirildiğini açıklamıştır.²⁶⁵

4. KIBRIS SORUNU'NA İLİŞKİN KİTAPLARI

4.1 Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı²⁶⁶: Kıbrıs konusuna özel bir önem gösteren ve çeşitli incelemelerde bulunan Eroğlu'nun bu konudaki ilk kitabı, Ada'daki tarihi gelişmeler ve Kıbrıs Devleti'nin kurulması ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirme ile başlar. Britanya İmparatorluğu'nun dağılarak yerine Milletler Topluluğu'nun (*Commonwealth*) oluşumu, 1947'de Hindistan'ın, 1948'de Filistin'in bağımsızlık kazanması neticesinde Kıbrıslı Rumların da Yunanistan'la birleşme isteklerinin ortaya çıktığını ele alan yazar, Yunanistan'da olumlu destek sağlayan bu gelişmelere Türk hükümetlerinin yakın ilgi göstermediklerini belirtmiştir.²⁶⁷

Türkiye-Yunanistan arasında 1954 yılından beri ilişkileri gerginleştiren Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için, 19 Şubat 1959'da Londra'da imzalanan antlaşmalarla ilgili olarak TBMM'de müzakereler yapıldığını, oylamada CHP'nin olumsuz oy kullandığını hatırlatmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Kıbrıs Anayasası'nın ihlalleri ortaya çıkmış, Kıbrıslı Rum liderlerin uygulamaları iki toplum arasında sıkıntılara neden olunca Türkiye'nin ikazları devreye girmiştir. 1964 ve 1967'de gerçekleştirilen saldırılar sonucu çok sayıda Türk'ün öldürüldüğü Kıbrıs'taki olaylara müdahale amacıyla çıkarma kararı alan Türkiye, ABD'nin girişimleriyle müdahaleden vazgeçmiş, toplumlararası görüşmelere başlanmıştır. Ancak görüşmelerden olumlu bir sonuç alınmamasının yanı sıra Yunan askeri cuntasının Kıbrıs'ta harekete geçmesini ele alan Eroğlu, Makarios'un devrilerek ENOSIS'e olanak veren eylemlere başvurulması nedeniyle Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'te garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirdiğini vurgulamıştır.²⁶⁸

Kıbrıs'a yapılan askeri müdahalenin hukuki dayanağını, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin gereği olarak belirten yazar, Kıbrıs Türk toplumunun maruz kaldığı katliamların önlenmesini de harekâtın insani amacı olarak ele almıştır. Türkiye'nin

²⁶⁵ A.g.e., s. 279.

²⁶⁶ Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.

²⁶⁷ A.g.e., s. 26.

²⁶⁸ A.g.e., s. 52.

girişimini haklı gören Avrupa Konseyi'nin bir raporundan ve Kanada Toronto Sun gazetesinin bir haberinden alıntılar yaparak harekâtın meşruluğunu kuvvetlendiren Eroğlu, askeri harekâtın icrasını incelerken Bülent Ecevit'in sözleri ile Türk Ordusu'nun başarısını ayrıntılı olarak değerlendirmiştir.²⁶⁹

Güvenlik Konseyi'nin ateşkes sağlanması için yaptığı girişimleri, ateşkes kararını ve Cenevre Deklarasyonunu ayrıntılı bir şekilde ele alan yazar, ateşkesi takip eden günlerde Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimindeki yönetim değişikliklerinden bahseder. Cenevre Antlaşması'nın sonuçlarını incelerken Abdi İpekçi'nin 2 Ağustos 1974 tarihli Milliyet gazetesindeki değerlendirmesi ile Türk-Yunan savaşının o an için önlendiğini hatırlatarak anlaşmadan kısa bir süre sonra karşılıklı ithamların ortaya çıktığını belirten Eroğlu, Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in basın açıklamalarından aldığı örneklerle, Yunan ve Kıbrıs Rum tarafının ateşkes kurallarına uymadığını ele almıştır.²⁷⁰ Cenevre'deki ikinci tur görüşmelerden beklenen sonuçların alınamaması, müzakerelerin tamamlanamaması ve Türkiye'den istenen sürenin verilmemesi nedeniyle toplantının dağılması sonucunda ikinci bir harekâtın başladığını vurgulamıştır. Eroğlu'nun üzerinde dikkatle durduğu bir konu, gerek Cenevre görüşmeleri gerekse askeri harekâtın başlatılması konusundaki açıklamaları tamamen en yetkili ağızlardan aktarımlarla belirtmesidir. İkinci harekât nedeni ile Yunanistan'ın NATO askeri kuruluşlarından çekilme kararı aldığını ve bu kararın Sovyetler Birliği tarafından desteklendiğini belirten Eroğlu, askeri başarıyı şu ifadeyle desteklemiştir: *“Kıbrıs sorununa adil ve devamlı bir çözüm bulunması için harekete geçen Türk Silahlı Kuvvetleri, askeri hedeflere kısa zamanda varmış, askeri bakımdan büyük bir zafer kazanmıştır.”*²⁷¹

Eroğlu'nun üzerinde durduğu bir konu da Sovyetler Birliği'nin harekât hakkındaki görüşleri ve izlediği tutum olup bu konu için kitabının yirmi sayfalık kısmını ayırmıştır. Kıbrıs'taki gelişmelere hâkim olmak, kendi politikaları doğrultusunda bir Kıbrıs şekillendirmek üzere girişimlerde bulunduğunu değerlendirdiği Sovyetler Birliği'nin uluslararası bir konferans teklifini hatırlatan Eroğlu, Türk Hükümeti tarafından verilen *“en doğru ve en hayırlı yolun ilgililer arasında barış görüşmeleri”* yönündeki cevabı, 28

²⁶⁹ A.g.e., s. 57, 60.

²⁷⁰ A.g.e., s. 84.

²⁷¹ A.g.e., s. 100.

Ağustos 1974 tarihli Milliyet gazetesinden aynen aktarır.²⁷² Yunanistan tarafından desteklenen Rus teklifi uygulamada olumlu bir sonuca ulaşamamış ve Kıbrıs sorununun çözümü için Birleşmiş Milletler devreye girmiştir.

BM Genel Kurulu'ndaki tartışmaları ve tarafsızlar bloğundaki bazı ülkelerin hazırladığı uzlaştırıcı niteliğe sahip karar tasarısının Genel Kurulda 2 Kasım 1974 günü oybirliği ile kabul edildiğini hatırlatan yazar, karar hükümlerini yazdıktan sonra karar hakkındaki görüşleri Türk ve Yunan gazetelerinde yayımlanan haberler doğrultusunda değerlendirir. Şöyle ki;

- Kararın her iki tarafça da olumlu bulunmasını karara güç katması olarak ele alır, içerikte anlaşma sağlanmasının ise gelecekte sorun olmayacağı anlamına gelmeyeceğine dikkat çeker.

- Yunan ve Rum tarafının karara destek vermesinin nedenini, Ada'daki yabancı kuvvetlerin süratle çekilmesi ve mültecilerin yerlerine dönmesi yönündeki görüşler olmasına karşılık, Türkiye'nin destek nedenini Türkiye'nin kınanmaması, görüşmelerin eşitlik esasına dayanması ve iki ayrı toplumun varlığının kabulü olarak açıklar.

- Kararın her iki tarafça kabul edilmesinin, tarafların isteklerinin tam olarak gerçekleşmediği anlamına geldiğini belirtir.

- Daha önceki Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla bağdaşmadığını değerlendirdiği bazı kararları ele alarak, bu konularda BM'nin kararlarının tartışılacağını ve Türkiye ile Yunanistan'ın konuya ilgisinin azaltılmaya çalışıldığını beyan eder.

- Görüş ayrılığına neden olan bir konunun da Ada'daki yabancı askeri birliklerin varlığı olduğunu belirterek muhatabın sadece TSK değil aynı zamanda Yunan ve İngiliz birlikleri olduğunu ele alır.

- Üçüncü maddede belirtilen Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum cemaatleri kavramının olumlu bir ifade olduğunu, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığının kabul görmesi nedeniyle olumlu sayar.²⁷³

²⁷² A.g.e., s. 119.

Ada'da 1963 yılından itibaren Türkleri imha etmek maksadıyla sistemli olayların cereyan ettiğini, 15 Temmuz 1974'ten itibaren Kıbrıs'ta olanları insanlık aleyhine işlenen suç ve toplu imha hareketleri olarak ele alan Eroğlu, BM'nin bu olaylar hakkında gereken tedbirleri almadığını değerlendirmiştir.²⁷⁴ Mülteci sorununun Rumlar tarafından insani değil tamamen siyasi açıdan ele alınarak istismar edildiğini belirten yazar, Rum katliamından korunmak için İngiliz askeri üslerine sığınan Türklerin durumunu da incelemiştir. 10.000 kadar Türk'ün Türkiye'ye naklini isteyen Kıbrıs Türk yönetiminin notasının İngiltere tarafından, tahliyenin genel bir mülteci sorunu olarak görüldüğü gerekçesiyle kabul edilmediğini yine basından öğrendiği bilgilerle ele alan yazar, sorunun esas itibarıyla hukuki olduğunu ve 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre çözümlenmesinin gerektiğini savunmuştur.²⁷⁵

Uzun tartışmalar sonrası Türk mültecilerin istedikleri yere gitmesi konusunda mutabakat sağlandığı konusundaki gazete haberlerini özetleyen Eroğlu, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın öncesinde Türk ve Yunan tezlerini ayrıntılı olarak ele alır, Kıbrıs'ın hukuki ve siyasi durumunu ve geleceğini açıklamaya çalışır. Kıbrıs ile ilgili düzenleme yapılırken Kıbrıs üzerinde Türkiye ve Yunanistan'ın sahip olduğu ortak yetkilerinin dikkate alınması gerektiğini belirterek "*Zurich ve Londra Andlaşmaları Kıbrıs'ın hukuki ve siyasi statüsüne esas olmuştur... Kıbrıs'ın statüsü yeni baştan düzenlenirken sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında bir sorun olarak ele almak meseleyi bu yönüyle değerlendirmek hem hukukidir, hem de politik gelişmelere ve gerçeklere de uygundur*" düşüncesiyle olayın hukuki ve siyasi tarafına verdiği önemi açıklar.²⁷⁶

4.2 Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı²⁷⁷: Kıbrıs konusunda çeşitli çalışmaları bulunan Eroğlu, bu kitabını yazma amacını "*Kıbrıslı Türklerin haklı davalarını, duygusal ve objektif nedenlere dayanarak savunmak değil, objektif ölçülerle değerlendirerek, hukuki ve siyasi gerçekleri ortaya koymaktır*"²⁷⁸ şeklinde belirtmiş ve Kıbrıs Türklerinin hak ve özgürlüklerinin korunması davasının ele

²⁷³ A.g.e., s. 138-163.

²⁷⁴ A.g.e., s. 179.

²⁷⁵ A.g.e., s. 198.

²⁷⁶ A.g.e., s. 249.

²⁷⁷ Eroğlu, **Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı**, Türk Devrim Kurumu Yayını Nu.:2, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1976.

²⁷⁸ A.g.e., s. IV.

almıştır. Üç bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu, ikinci bölümde KTFD Anayasası (hazırlanışı, özellikleri) ve üçüncü bölümde KTFD'nin bağımsızlığı (ilanı, hukuki ve siyasi yönden öne sürülen itirazlar ve cevaplar, ilanın hukuki nedenleri) incelenmiştir.

Kıbrıs'ta Türklere karşı şiddet hareketlerinin, Makarios'un 30 Kasım 1963 tarihli muhtırasının Ankara tarafından reddedilmesinden sonra ortaya çıktığını değerlendiren Eroğlu, ilk olayların 20-21 Aralık 1963'de Lefkoşa'da başladığını hatırlatır. 1963 olaylarının sonucu olarak Lefkoşa'yı ikiye ayıran 'Yeşil Hat'ın tesisini, Kıbrıs'ta iki ayrı yönetimin kuruluşunun başlangıcı olarak ele alır.²⁷⁹ Müteakip yıllardaki gelişmeleri de özetle ele alan yazar, ortaya çıkan bunalımlara bir çare olabilmesi bakımından 28 Aralık 1967'de oluşturulan 'Geçici Türk Yönetimi'ne rağmen 1974'e kadar olumlu bir sonuca ulaşamadığını belirtir. Eroğlu'na göre, 1960 tarihli Garantör Antlaşması'nın ilgili hükümlerine dayanarak gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı, Kıbrıs Türklerine karşı yürütülen yok etme planlarını önlemiş fakat Rum yönetiminin siyasi konularda çözüme yanaşmamaları nedeniyle Kıbrıs Türkleri 13 Şubat 1975 günü KTFD'ni ilan etmiştir.²⁸⁰ Bu kararın Türkiye'de çok olumlu karşılandığını belirterek siyasi parti liderlerinin destek demeçlerini aktaran Eroğlu, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin olumsuz değerlendirmelerine de yer vermiştir. Bu gelişmenin başta ABD, Sovyet Rusya ve Yugoslavya tarafından olmak üzere genel olarak olumsuz karşılanmasını gazete haberlerine dayanarak açıklamıştır.²⁸¹

Kitabın en ağırlıklı bölümü olan anayasanın hazırlanışı ve özellikleri konusunu incelerken oldukça akıcı bir dil kullanan Eroğlu, Kıbrıs Türk Ajansı'nın aktardığı açıklamalardan çoklukla istifade eder. Anayasa çalışmalarını ve tartışmaları dikkatle ele alırken, taslak hakkındaki tenkitleri usul ve esas yönünden değerlendirir. "...*Büyük Türk ulusunun ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıs Türk Toplumunu, Anayasası ile insanlığa ve uygarlığa hizmet görevini tarihsel yükümlülüğü ve sorumluluğu da yerine getirecek ve başarıya ulaşacaktır*"²⁸² düşüncesiyle anayasanın kapsamını oldukça ayrıntılı olarak değerlendiren yazar, özelliklerini şekil ve içerik yönünden T.C. Anayasası ile

²⁷⁹ A.g.e., s. 5.

²⁸⁰ A.g.e., s. 14.

²⁸¹ A.g.e., s. 35-39.

²⁸² A.g.e., s. 100.

karşılaştırmalı olarak inceleyerek bu konudaki değerlendirmelerini şu şekilde belirtmiştir:²⁸³

- Her iki devletin anayasası da korporatif meclisler tarafından hazırlanmış, kurucu meclislerde oybirliği ile kabul edilmiş, halkoylaması sonucu kabul göerek yürürlüğe girmiştir. Modern anayasalarda olduğu gibi insan haklarına ayrıntılı yer verilmesi önemli bir özelliktir.

- T.C. Anayasası'nın 27 Mayıs Devriminden sonra hazırlanması gibi, KTFD Anayasasının da Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında hazırlanmış olması, olağanüstü olaylar sonrası olması nedeniyle benzerlik arz etmektedir.

- Geçmiş olaylardan ders alınarak hazırlanan KTFD Anayasası, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık ve yaşama mücadelesini yansıtan, demokratik özellikleri görülen bir anayasadır. T.C. Anayasasında olduğu gibi, sosyal adalet, hukukun üstünlüğü, laiklik gibi kavramlara sahiptir.

- KTFD Başkan ve milletvekillerinin göreve başlarken 'Atatürk İlkeleri'ne saygı gösterecekleri yönünde ant içmeleri, T.C. Anayasasında yer almayan benzer bir hükmün KTFD Anayasasında görülmesi bakımından dikkat çekicidir.

- Anavatan Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumu üzerinde doğal, tarihi ve yasal garantörlük hakkının bulunduğu dair bir hükmün başlangıç kısmında yer alması, KTFD Anayasası'nın özellik gösteren hükümlerinden birisidir.

Kıbrıs'ta Federal Devletin kurulamaması nedeni ile Kıbrıs Türk Toplumunun varlığını koruma hakkından mahrum edilemeyeceğini savunan Eroğlu, bağımsızlık ilanını destekleyen ve karşı çıkan görüşlere de ayrıntılı yer vermiştir. Dönemin gazete haberlerinden özetlediği şekilde, Kıbrıs'ta Denктаş karşıtı olan Halkçı Parti ve Cumhuriyetçi Türk Partisi tarafından olumsuz karşılanan bağımsızlık ilanı konusunda Türkiye'de siyasi parti liderleri arasında ortak bir görüş olmadığını belirtmiştir. Bülent Ecevit'in bağımsızlık ilanına karşı çıkarken Necmettin Erbakan'ın tezi cesaretle savunduğuna değinen Eroğlu, Türkiye'deki yorumları Prof. Dr. Nihat Erim, Prof. Dr.

²⁸³ A.g.e., s. 95-100.

Derviş Manizade, Doç. Dr. Murat Sarıca, Prof. Dr. Kemal Dal'ın görüşleriyle özetlemiştir.²⁸⁴ “*Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin bağımsızlığını telaffuz etmek korkulacak bir olay değildir. Bağımsızlık haklı nedenlere dayanmaktadır*”²⁸⁵ diyerek bağımsızlık girişimini destekleyen Eroğlu, Kıbrıs'ta sürekli bir barış ve güvenliğin sağlanabileceği bir düzenin kurulmasını temenni eder.

4.3 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler²⁸⁶: Hamza Eroğlu'nun 1976 basımlı ‘Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı’ adlı kitabının bir devamı olarak görülebilecek çalışmasının birinci bölümü, “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç*” başlığı altında şu konuları kapsamaktadır:

- Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Tarihçesi
- Kıbrıs Cumhuriyeti, Kuruluşu, Anayasası
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Sonraki Gelişmeler ve Çıkartılan Güçlükler
- Kıbrıs'a Yunan Askeri Cuntasının Müdahalesi ve Kıbrıs Birinci, İkinci Barış Harekâtı
- Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Sonuçları ve Kıbrıs Türk Federe Devleti
- Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşunu İzleyen Gelişmeler
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tanınması
- Ambargo ve Jenosid

“*Son Gelişmeler*” başlığında incelediği ikinci bölümde ise Kofi Annan Planı ve plana yönelik eleştirileri ile Avrupa Birliği ve Kıbrıs konuları incelenmiştir.

Çalışmasının başlangıcına, İsmet İnönü'nün 5 Mayıs 1964'te Kıbrıs hakkında yaptığı: “*Kıbrıs bizim milli davamızdır. Bu dava milletimizin şeref ve haysiyetinin*

²⁸⁴ A.g.e., s. 102-106.

²⁸⁵ A.g.e., s. 133.

²⁸⁶ Eroğlu, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003.

gerektirdiği şekilde neticelenmelidir. Bunun aksi bir hal çaresine bizi razı etmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Topraklarına bağlılıklarını kanlarıyla ispat etmiş olan Kıbrıslı Türkler vatanları olan yerlerinde bütün haklarına sahip olacaklar, hür ve güven içinde yaşayacaklardır. Bunu temin etmek Türkiye için bir şereftir.” açıklamasını koyarak incelemesinin genel akışı hakkında ipuçları veren Eroğlu, Kıbrıs sorununu öncelikle bir Türk-Yunan uyuşmazlığı olarak görür.²⁸⁷ Ada'nın 1571 yılında Türkler tarafından fethedilmesinden itibaren tarihi gelişmeleri belirterek, KTFD'nin ilanından sonra çeşitli ortamlarda gerçekleştirilen Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasındaki görüşmelerin olumlu sonuçlanmaması nedeniyle KKTC'nin kuruluşu ve sonrasındaki gelişmeleri güncellenmiş bilgilerle ele alır.

15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'nin ilan edilmesi, müteakiben yeni bir anayasanın hazırlanması sürecini ele alan Eroğlu, anayasada federal devlet deyimini yerine konfederasyon kavramına yer verilmesini olumlu bir yaklaşım olarak görmüş ve Kıbrıs sorununun çözümünde daha istikrarlı bir düzenin kurulmasını sağlayacağını değerlendirmiştir.²⁸⁸ Ancak bu ilanın dünyada memnuniyetsizlik yarattığını, Güvenlik Konseyi'nin de bu ilanı geçersiz sayarak diğer devletlere 'tanımama' çağrısında bulunduğunu hatırlatan yazar, Konsey'in bu davranışını eleştirerek yetki sınırlarını aşma olarak ele almıştır. Başta İslam ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin KKTC'yi tanımak istediğini, ancak İngiltere ve Amerika'nın baskısı ile geri adım attığını vurgulayan Eroğlu, Kıbrıs Türklerinin maruz kaldığı ambargo uygulamalarının yanı sıra sistemli şekilde soykırımın da yaşandığını belirtmiştir.²⁸⁹

Eroğlu'nun dikkatle incelediği ve çeşitli eleştirileri aktardığı bir konu da Annan Planı'dır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs Sorunu'na acil bir çözüm olması niyetiyle kendi adıyla bir plan hazırlamış ve tarafların oyuna sunmuştur. Genel Sekreterin bu çalışmasını görevi kötüye kullanma olarak gören Eroğlu, Annan'ın Kıbrıs uyuşmazlığını yetki sınırını aşarak, önerileriyle tarafları etkileyerek çözmeyi hedeflediğini değerlendirmiştir. Bu plan ile Kıbrıs Sorunu'nun çözümünü imkânsız görerek, çözümün

²⁸⁷ A.g.e., s. 7.

²⁸⁸ A.g.e., s. 38.

²⁸⁹ A.g.e., s. 42-45.

BM ve AB'nin etkisi dışında tarafların serbest iradeleriyle mümkün olabileceğini belirtmektedir.²⁹⁰

Avrupa Birliği gelişmelerini Kıbrıs konusu ile ilişkili olarak inceleyen Eroğlu bazı tespitlerle durumu aydınlatmaya çalışmıştır. Şöyle ki, Türkiye ile ilgili ilerleme raporunda Kıbrıs Sorunu ile müzakerelerin başlaması arasından bir bağ düşünüldüğünü, Annan belgesine Kuzey Kıbrıs'ın katılmaması durumunda Türkiye'ye AB yolunun kapanacağını değerlendirmiştir.²⁹¹ Her türlü karşıt görüşe ve Türkiye'ye dayatılan olumsuzluklara rağmen mücadelenin devamını destekleyen Eroğlu, Kıbrıs davasını genel olarak Türklük davası olarak görmekte ve konunun çözümünde en önemli kişi olarak desteklediği Rauf Raif Denктаş hakkındaki düşüncelerini: “*Üstün politikacı ve yılmaz savaşçı, büyük devlet adamı Denктаş'ın mücadelesinde zafere ulaşacağından emin olduğumu inançla belirtmek isterim*” şeklinde açıklamıştır.²⁹²

Türk Devrim Tarihini, sınırları belirli bir tarihsel devrenin sunumu olarak dar anlamda ele almayan ve geçmiş olayların değerlendirmesinde disiplinlerarası metodolojiyi kayda değer bulan Prof. Dr. Hamza Eroğlu, devrimin sosyo-politik, ekonomik ve hukuki etmenlerini anayasal zeminde aramaya çalışan eserler vermiştir.

Özünde bir anlam farklılığı olmadığını belirtmesine rağmen, ‘inkılâp’ veya ‘devrim’ ifadelerini dönemseller olarak kanunlarda yer aldığı şekliyle kullanmayı tercih eden yazar, benzer şekilde, eş anlamda gördüğü ‘Kemalizm’ ve ‘Atatürkçülük’ ifadelerini de Türk İnkılâbının fikir ve ideal yönü ile ifadesi olarak ele almıştır. Bu kapsamdaki çalışmalarında Hamza Eroğlu, konuların anayasalardaki yansımalarına fazlaca yer vererek Türk Devriminin çağdaş hukuk normları üzerinde tesis edildiğini vurgulamaya önem gösterir. Türk Anayasa Hukukunda, egemenliğin topluluğa ait olduğunu gösteren bir pozitif metnin varlığına, 1919 yılına kadar rastlamanın mümkün olmadığını ifade ederek Mustafa Kemal'in kişiliğine vurgu yapan Eroğlu, Türk siyasi hayatında modern anlamda

²⁹⁰ A.g.e., s. 66-67.

²⁹¹ A.g.e., s. 69.

²⁹² A.g.e., s. 79; Konferans ve akademik çalışmalar için çeşitli tarihlerde Kıbrıs'ı ziyaret eden Eroğlu, Rauf Denктаş ile iyi ilişkiler kurmuştur, bkz. EK-21.

cumhuriyet fikrinin ortaya çıkışı ve bunun bir devlet şekli olarak gerçekleştirilmesinin de Atatürk'e ait olduğunu hatırlatır.

Eroğlu'nun kaleme aldığı eserlerine ilişkin belirtilmesi gereken bir nokta da, 'Türk İnkılâbının Aksiyon Devresi'ne ait bazı çalışmalarında, bazen ya çok az bilgi vermesi ya da hiç bilgi verilmemesidir. Bu çerçevede belirtilebilecek konu başlıkları şöyle sıralanabilir:

- Mütareke ve Milli Mücadele dönemindeki milli kuruluşlar (*Milli Kongre, Kars Milli İslam Şurası, Karakol Cemiyeti, Mim Mim Grubu*).

- Milli Mücadele'ye zararlı kuruluşlar (*Anadolu Cemiyeti, Yeşilordu Cemiyeti*).

- Azınlıkların kurduğu teşkilatlar (*Amyna -Ethniki Amyna, Mikrasiyatiki Amyna-, Yahudi Kuruluşları*).

- Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde özel bir öneme haiz olan Yerel Kongreler:

- Doğu Grubu Kongreler: *Kars, Ardahan, Oltu, Trabzon*.

- Batı Grubu Kongreler: *İzmir, Balıkesir, Alaşehir, Nazilli, Muğla, Afyon*.

- Güney Grubu Kongre: *Pozantı*.

- Trakya Grubu Kongreler: *Edirne ve Lüleburgaz*.

- Milli Mücadele'yi destekleyen ve muhalif davranan basın (*İstanbul ve Anadolu basını*).

- Milli Mücadele'ye karşı girişimler ve iç isyanlar (*Şeyhülislam Dürriyade Abdullah tarafından hazırlanan idam fetvası, 1. ve 2. Bozkır -Zeynelabidin- isyanı, Ali Batı isyanı, Cemil Çeto isyanı, Koçgiri isyanı, Demirci Mehmet Efe Sorunu*).

- TBMM Hükümeti'nin aldığı karşı tedbirler, İstiklal Mahkemeleri.

- İstiklal Savaşı'nın Mali Kaynakları:

- İç Kaynaklar: *Halkın bağışları, özel vergiler, İstanbul yardımları, Düyun-u Umumiye ve Reji ambarları*.

- Dış Kaynaklar: *Sovyetler Birliği yardımları, Fransa yardımları, Hintli Müslümanların yardımları, Azerbaycan Türklerinin yardımları, Kıbrıs Türklerinin Yardımları.*

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatı ve devlet adamlığı özellikleri ile müstesna bir kişilik olduğunu değerlendirerek çeşitli konulardaki fikir ve görüşlerini de kaleme alan Eroğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki ekonomik sıkıntıları aşabilmek için belirlenen sentezci bir devletçilik anlayışını da ayrıntılı olarak örneklendirmiştir.

Eserlerine hukukçu-akademisyen bakışını yansıtan Eroğlu'nun, askeri müdahaleleri 'devrim' olarak görmesi ilk bakışta tezat olarak değerlendirilebilir. Ancak müdahalelerin nedenlerini, meşruluğunu ve hedeflerini açıklayış tarzı ile hakkındaki eleştirilere cevap vermeye çalışan Eroğlu'na göre;

- 27 Mayıs 1960 müdahalesi, Anayasa ve temel hak ve hürriyetleri ihlal ederek hukuk dışı davranışlarıyla meşruiyetini kaybeden DP iktidarına karşı yapılmıştır. Bu girişim, zulme karşı mukavemet hakkına dayanarak Türk halkı ve onun temsilcisi TSK tarafından gerçekleştirilmiştir.

- 12 Eylül 1980 müdahalesi, cumhuriyeti korumak ve kollamak amacıyla yapılmış bir askeri harekâttir. Bu harekâtı gerçekleştirenlerin ilk özelliği ise Atatürkçü olarak Atatürk fikir ve idealine gönülden bağlı olmalarıdır.

Ayrıca, demokrasinin varlığı ve demokratik düzene yönelen tehditler yanında, Türk Devrimi'ni amacından saptırmayı hedeflemiş aşırı sağ ve sol akımlar hakkında da görüşlerini kaleme almış olan Eroğlu, aşırı sağ akımlar arasında saydığı faşizmin, 1970'li yıllarda Türk Devrimi için tehlike yaratacak bir güç olabileceğini pek mümkün görmemiştir. Bunun yanında esas tehlikenin dinci, tutucu ve gerici akımlardan kaynaklanabileceğini ele alarak Nurculuğa işaret etmiştir.

Hukuk dalındaki eserlerine bakıldığında Eroğlu, bir hukuk devleti olan Türkiye'de idari yargıyı çok önemli bir unsur ve basamak olarak görmüştür. İdare hukuku çalışmalarında 'ombudsmanlık' kavramını ilk defa gündeme getirmesi ile dikkat çeken yazar, ombudsmanlık kavramını tanıtmanın yanında farklı ülkelerdeki uygulamaları da karşılaştırmalı olarak konu edinmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası ile ilgili çalışmaları kapsamında Kıbrıs konusuna özel bir önem atfeden Prof. Dr. Eroğlu, 1963 yılından itibaren Kıbrıs Türklerini imha etmek maksadıyla yürütölen sistemli olayların cereyan ettiğini vurgulamıştır. Kıbrıs'ta Rumlar tarafından gerçekleştirilen olayları insanlık aleyhine işlenen suç ve toplu imha hareketleri olarak ele alan Eroğlu, BM'nin bu olaylar üzerine gerekli tedbirleri almadığını değerlendirerek, mevcut durumun Kıbrıs Türklerinin hak ve özgürlüklerinin korunması davası olduğunu ve bu davanın vazgeçilmez liderlerinden birisinin Rauf Denktaş olduğunu değerlendirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜŞÜNCELERİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ YAZIMINDAKİ YERİ İLE PROF. DR. HAMZA EROĞLU

Prof. Dr. Hamza Eroğlu, fikir dünyasının Türkiye Cumhuriyeti Tarihine ilişkin kesitinde, özellikle cumhuriyetin özgün ve bütönel varlığının önemine dikkat çekmiştir. Türk İnkılâp/Devrim Tarihini sadece bir zaman diliminin tarihi olarak görmemiş, bu tarihi yeni doğmuş, modern, özgür ve bağımsız bir devletin geçmişı olarak kendine özgü yapısıyla ele almıştır.

Prof. Dr. Eroğlu, yeni Türk devletini Osmanlı Devleti'nin bir devamı olarak görmek isteyenlerin düşüncelerini hatalı bulur; dahası bu görüşün yeni devleti bölmek ve parçalamak isteyenlerin isteklerine hizmet edeceğini hatırlatarak,²⁹³ Osmanlı Devleti'nin Lozan Barış Antlaşması ile hukuken sona erdiğini ve halefi olarak Türkiye

²⁹³ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2008, s. vi.

Cumhuriyeti'nin ortaya çıktığını belirtir. Bu kapsamdaki görüşlerini, bir hukukçu bakışını da ekleyerek, şu gerekçelerle destekleyen Eroğlu:

- Yeni Türk devletinin, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yapılan “*başkaldırma ile mevcut bozuk düzeni yıkmak amacı ile*” ihtilâlle ve ülkesini haksız yere işgal eden düşmana karşı da millî bağımsızlık mücadelesini sürdürerek “*iki başlı kartal hüviyeti ile*”²⁹⁴ iki cephede savaşarak doğduğunu belirtirken, kendine has üslubu ile durumu resmeder. Devletin bir unsurunu teşkil etmesi bakımından ülkenin sınırlarını tayininde, Erzurum ve Sivas kongrelerinde, daha sonra İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan'ın kararlarının önemini vurgular.

- Yeni kurulan devletin ilk anayasasının 3.maddesindeki “Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükümeti, Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır” hükmünü zikrederek bu hükmün aslında, Osmanlı Devleti'nden ayrı ve farklı bir devletin, yeni bir devletin kuruluşunu bir anayasa metninde öngördüğüne dikkat çeker.

- Yeni devletin temelinde TBMM'ne atfen büyük bir öneme işaret eder. Parlamentosu, başkanı ve hükümeti ile millî egemenliğe dayanan ve cumhuriyetin niteliklerini taşıyan yeni bir devletin temelini 23 Nisan 1920'de atıldığını belirtmesinin yanı sıra, olayın hukuki çerçevesini de çizmiştir. Nitekim o süreçte, hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk kuralları gereği iki ayrı ve farklı devlet oluştuğunu irdelleyerek, “*Yeni kurulan devlet Osmanlı Devleti'nin devamı değildir. Ondan farklı yeni bir devlettir. Yeni Devlet, Osmanlı devletinin halefidir. Milletlerarası hukuk açısından halefiyet (ardıllık) kuralları uygulanmaktadır*”²⁹⁵ hatırlatmasında da bulunmaktadır. Kurulan devletin Osmanlı Devletinden ayrı, farklı bir adla anılan yeni bir devlet olduğunu da yineler.

Hamza Eroğlu'na göre kurulan yeni devlet bir ortaçağ devleti değil, modern bir devlettir, çağın devletidir. Millî devlette, devlet kendine özgü fonksiyonları yerine getirirken, millî amaçlara hizmet eder, amaçları ile millî olan devlette, her türlü devlet faaliyetleri millî menfaate yönelik olur. Kurulan yeni devlet, millî bir devlettir; uygulanan politika da millî siyasettir. Kurulan devletin başta gelen bir özelliği de modern bir devlet olması, bilimin ışığı altında politikasını uygulamasıdır. Akılcılık ve bilimcilik, yeni

²⁹⁴ Atatürk'ün Ölümünün 50. Yılı Anma Toplantısında Prof. Dr. Hamza EROĞLU' nun Konuşması, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 13, C. V, Ankara, 1988, s.3.

²⁹⁵ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. vi.

kurulan modern Türk devletinin bir temel dayanağı, hayata bakışını değerlendiren sosyal politika ilkeleridir. Modern devletin en başta gelen özelliği laikliktir. Laik devlet, 20. yüzyılın devletidir ve bu durum medenî yaşayışın da bir gereğidir. Üç benzeşen betimleme ile –yani *din devleti*, *dinî devlet*, *dine yönelen devlet*- ortaçağ devleti olarak yorumladığı devlet modelinin, özgürlükleri kısıtladığı için, insan zekâsının gelişmesine engel olduğunu ve özgür düşünce disiplininin bu tür bir devlette baskı altında kaldığını düşünmektedir. Atatürk’ün bu çerçevedeki önemine atfen, O’nun laik devlet anlayışını Türkiye’de geliştirmekle, bir taraftan millî birlik ve beraberliği sağlamış, mezhep ayırımının ortaya çıkardığı huzursuzlukları bertaraf etmiş, diğer taraftan da insanı, dogmanın, peşin hükümlerin baskısından kurtaracak özgür düşünceye sağlıklı gelişme sağlamış olduğunu ifade eder. Atatürk’ün insana değer vererek, insanı ve insan özgürlüğünü savunduğunu ve bu suretle kişi ile toplum arasında “*saadet köprüsü*”²⁹⁶ kurduğunu da sözlerine ekler.

Millî Mücadele’ye başlarken Atatürk’ün Türk milletinin özelliklerini dikkate aldığını ve Türk tarihinin deneyimlerinden yararlanarak mücadeleye giriştiğini hatırlatan Eroğlu, O’nu, Türk milliyetçiliğini tarihin akışı içinden çıkararak ayağa kaldıran ve Türk milletine has değerlerle benimseyip siyaset prensipleri olarak uygulamaya koyan bir lider olarak görmektedir.²⁹⁷ Amasya Genelgesi’nden itibaren, Millî Mücadele’nin gelişme evrelerinde özgür ve bağımsız Türkiye idealini çetin mücadelelerle kazandıran Atatürk’ün yeni Türk devletini kurmakla, Türk insanına millet olarak, özgür ve bağımsız yaşama imkânını sağladığını, yeni devletin insanlık ailesi içinde en onurlu yerini aldığını hatırlatır.

Prof. Dr. Eroğlu’nun üzerinde hassasiyetle açıklama yapma gereği duyduğu bir konu da Türk Devrimi’ni yeni nesillere aktarmak üzere yürürlüğe giren dersin adı olmuştur. ‘Devrim’ ve ‘inkılâp’ kelimelerinin kullanılması üzerinde yoğunlaşan tartışmaların en az dersin içeriği kadar gündemde kaldığını belirterek, kökten değişikliği ifade eden inkılâp ve devrim kelimelerinin sözlük anlamlarını inceleyen Eroğlu, inkılâbın kavram olarak eski, bozuk düzenin yıkılması ve yerine yeni bir düzenin kurulmasını içerdiğini söyler. Eroğlu’na göre düşünceleri amaca hizmet edecek şekilde kullanıma yarayan her kelime, düşünceyi başarıyla şekillendirmiş demektir; diğer bir deyişle esas

²⁹⁶ Atatürk’ün Ölümünün 50. Yılı Anma Toplantısında Prof. Dr. Hamza EROĞLU’ nun Konuşması, s.3.

²⁹⁷ Eroğlu, **Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği**, s. 39.

olan kelimelerden çıkarılan anlamdır. Bu iki kelimenin özünde, içeriğinde anlam farkı yoktur. İnkılâp ve devrim kelimelerini karşılaştırmak için Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı ve Prof. Dr. Suat Sinanoğlu'nun görüşlerine de yer vermiş, özellikle Sinanoğlu'nun "*Devrimin devirme kök anlamı ile açık ilişkisi, bu kelimenin ihtilal anlamında kullanılmasına yol açmıştır. 1968'de baş gösteren bazı akımlar, devrim kelimesinin yavaş yavaş Atatürk İnkılâbı kavramından ayrılmasına ve yeni ihtilalci düşüncelerin kullanılmasına neden olmuştur*"²⁹⁸ şeklindeki yorumunu desteklemiştir. 1960'lı yıllara kadar hem devrim hem de inkılâp kelimeleri tercih edilmişken 1960 sonrasında devrim kelimesinin daha yaygın kullanıldığını, 1980'li yıllarda ise devrim kelimesinin kullanımının olumsuz karşılandığını hatırlatan yazar, bu nedenle dersin adı gibi ders kitabının adında da değişikliklerin olmasını olağan karşılamaktadır. Böylece, Eroğlu'nun adı anıldığında hatıra gelmekte olan bir soru da bizzat kendisi tarafından ve dönemin koşullarına dikkat çekmek suretiyle açıklanmış olmaktadır. Dahası yazar, o dönemde kanunlarda yer alan kelimelerin kullanılmasını da bir zorunluluk olarak görmekte olduğunu ve bu nedenle bazı çalışmalarında devrim, bazı çalışmalarında ise inkılâp kelimesini tercih etmiş olduğunu da belirtmiştir.²⁹⁹

1. ATATÜRKÇÜLÜK

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk milletinin iradesini temsil eden kişi olarak, Türk Devrimi'nin baş mimarı olduğunu belirten Prof. Dr. Hamza Eroğlu, yeni Türk devletinin kuruluş aşamasının, 1789 Fransız ve 1917 Rus devrimlerinden farklılık gösterdiğini düşünmektedir. Türk Devrimi'nin hazırlığını yapanlar, fikri yönden olgunlaştıranlar ve aksiyon alanında başarıya götürenlerin aynı kişiler olduğunu ve bu kişilerin liderinin Mustafa Kemal Atatürk olduğunu ifade eder.³⁰⁰ Bu husus, Eroğlu'nun da vurguladığı gibi, çok önemli, ancak bir o kadar da tartışmaya açık bir konudur. Çünkü bazı çevreler devrimi

²⁹⁸ Eroğlu, "*İnkılâp Nedir?*", **Türk Dili**, C. LIV, S. 431, 1987, s. 221.

²⁹⁹ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. vii; Fakat yine de, bu tür gerekçelerine rağmen olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır. Bir örnek olarak; 1982 Anayasası'nın 134.maddesi gereği çıkarılmış 2876 sayılı yasa ile oluşturulan 'Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluş tartışmalarında tasarıya olumlu oy kullanan ve konu hakkında detaylı incelemelerini kaleme de alan Eroğlu, tasarının karşısında olanlar tarafından "...Taslağın yasalaştığı gün sevinç çılgılığı atanların başını 12 Eylül'den önce "*devrim tarihi*"ni savunan, kısa zamanda "*inkılâpçı*" olan Prof. Dr. Hamza Eroğlu gibi kişiler çekiyordu" ifadeleri ile kınanmıştır. <http://www.dilderneği.org.Tr/TR/BelgeGoster.aspx> (Bu bilgiler, Dil Derneği tarafından yayınlanan ve Şerafettin Turan-Sevgi Özel'in birlikte hazırladığı, **Türkçenin ve Dil Devriminin Öyküsü** adlı yapıttan aktarıldığı internet sitesinden alınmıştır).

³⁰⁰ Eroğlu, **Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği**, s. 109; Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 22.

oluşturan ve yapan kesimlerin niteliği ve sosyal yapısı hakkında farklı bakış açlarına sahiptirler. Örneğin, Eroğlu'nun irdelediği gibi, Türkiye'de aşırı sol akımı temsil edenler, Türk Devrimi'ni ve Atatürk'ü Marksist teoriye aykırı düşükleri için yadırgamakta, bir ölçüde de reddetmektedir. Türk Devrimi'ni eksik ve yetersiz gören Marksistlere göre, Türk Devrimi bir 'üst yapı' devrimidir. Esas devrim 'altyapı devrimi'dir. Atatürk'ün Milli Mücadele ile başlattığı devrimler sadece üst yapıda etkilerini göstermiş ancak toplumun esasını, çekirdeğini teşkil eden alt yapıda etkisini gösterememiştir. Onlara göre üst yapı devrimi bir burjuva hareketi olup asıl devrim alt yapıda gerçekleştirilen devrimidir.³⁰¹

Eroğlu'nun düşününde konu ile ilgili ikinci sorun, Türk Devrimi'nin bir sınıf mücadelesi olup olmadığıdır. Tarihi maddecilerin açıklamalarına göre, Türk Devrimi tıpkı Fransız Devrimi gibi feodal toplumdan kapitalist burjuva toplumuna geçiş için yapılmış bir harekettir. Feodal toplum şeklinden kapitalist burjuva toplumuna geçiş nasıl bir ihtilalle olmuş ise (1789 Devrimi), bir burjuva toplumundan proletarya toplumuna geçiş de ani ve şiddetli bir ihtilalle olacaktır (1917 Sovyet Devrimi'nde olduğu gibi). Taner Timur'dan aktarımla, Türk Devrimi'ni bu açıdan değerlendiren ve bir feodal toplumdan burjuva toplumuna geçiş şeklinde nitelendirenlerin³⁰², Türk Devrimi'nin etkileri ile bir üstyapı olayı olduğunu söylediklerini belirten Eroğlu'na göre, Türk Devrimi önce bir fikir olarak başlamış, bu fikir topluma mal olmuş ve sonra "*Milletin İstiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" bildirisinde yer aldığı üzere, Türk milletinin kararı şeklinde görülmüştür. "*Türk Devrimi'ni münhasıran feodal toplumdan burjuvaziye geçiş şeklinde nitelendirmek, Türk Devrimi'nin amacı ve gerçekleştirdiği toplum hayatındaki toptan değişiklikleri kavramamak*"³⁰³ olarak değerlendiren Eroğlu'na göre bu şekildeki bakış açısı, yanlış ve hatalıdır.

Eroğlu, Türk Devrimi'nin demokrasi ile olan irtibatını irdelemeyi de önemseyen bir düşün ve hukuk adamıdır. Bu Doktora çalışması kapsamında kendisi ile yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşme sırasında kendisi de bu konuya açıklık getirmiş ve "*Tarihçi değil hukukçuyum. Milletlerarası hukuk ve idare hukuku alanında uzmanlaştım. Politika ile meşgul olmam, 1961 ve 1982 anayasalarında vazife almamı sağlarken cumhuriyet tarihini*

³⁰¹ A.g.e., s. 421.

³⁰² A.g.e., s. 422.

³⁰³ A.g.e., s. 423.

inceleme ve değerlendirme konusunda, belki tarihçilerden farklı şekilde çalışmaya yöneltti”³⁰⁴ ifadeleri ile tarih-hukuk kesişimindeki ilgi sahasına yönelmesini özetlemiştir. Hukukçu ve tarihçi kimliğini harmanladığı önemli inceleme sahalarından biri kuşkusuz, Türk Devrimi'nin temel ilkelerini “Kemalizm” ya da “Atatürkçülük” olarak bünyesinde barındıran ve aynı zamanda “Atatürkçü Düşünce” ya da “Atatürkçü Düşünce Sistemi”ni de kapsayan ilke ve unsurlar olmuştur. Eroğlu Atatürkçülüğün ifadesinde şu tanımlamalara yer verir:

- Atatürk gerçeğinin bir ifadesi olan Atatürkçülük milli iradenin tezahürüdür.
- Bağımsızlık mücadelesi ile ortaya çıkan Atatürkçülük, kurtuluş ve milletçe bağımsızlığa kavuşmadır.
- Modernleşme, hürriyet ve demokrasi anlayışının bir ifadesi olan Atatürkçülük, laik bir düzene sahip olmaktır.
- Atatürk'ün fikir ve ideallerine inanıp bağlı kalmak anlamına gelen Atatürkçülük, “*ölmeyen bir hedef, yükselen bir şereftir*”³⁰⁵.

Bazıları Türk anayasalarında yer almak suretiyle devletin nitelikleri olarak değerlendirilen, bir kısmı da devlet politikasının esasını teşkil eden bu ifadeleri ‘Temel ve Bütünleyici İlkeler’ şeklinde iki grupta ele alan Eroğlu, 1937 yılında anayasada yapılan değişiklikle devletin niteliğini de belirten altı temel ilke ve bütünleyici ilkeleri incelemiştir.

1.1 Türk İnkılâbının Temel İlkeleri

Türk İnkılâbı'nın temel altı ilkesinden Devletçilik ve Milliyetçilik konularında Eroğlu'nun bağımsız çalışmaları da mevcuttur, diğer bir deyişle Cumhuriyetçilik, İnkılâpçılık, Halkçılık ve Laiklik ilkelerine, kitap gibi bütünsel çalışmaları içerisinde yer ayırmış ya da ilintili başka konularla birlikte ele almayı tercih etmiştir.

1.1.1 Cumhuriyetçilik: Prof. Dr. Eroğlu cumhuriyetçilik kavramını devlet, milli egemenlik, milli bağımsızlık, laik, demokratik, insan haklarına değer veren devrimci bir eksende ve birbirleriyle etkileşen bir bağlamda ele alır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk

³⁰⁴ Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2, Eroğlu ile yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşme metni.

³⁰⁵ Eroğlu, **Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1965, s. 39-40.

toplumunun karakterinin gereği, tarihi oluşumların eseri olduğunu, devamlılığı ve tek oluşunun baş özelliğini teşkil ettiğini belirtir. Değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek olan Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı olduğunu ve aynı zamanda insan haklarının korunmasını da üstlendiğini savunur.

Cumhuriyet fikirlerinin karşısında olanların, önce birinci cumhuriyetin sona erdiğini ifade ederek cumhuriyeti yıkmayı hedef aldıklarını düşünen Eroğlu, *“Bu görüşün temsilcileri ikinci cumhuriyetçilerle İslami cumhuriyetin temsilcileridir. İlımlı İslam anlayışını cumhuriyetçilik ile bağdaştırmak olanaksızdır”*. Ona göre bir diğer aldatıcı, yanlış görüş de *“Cumhuriyet'in, Osmanlı ıslahat hareketlerinin devamı olduğunu, Mutlakıyet ve Meşrutiyetten sonra Cumhuriyetin geleceğini düşünenlerdir. Padişah ve halife sıfatlarını taşıyan devlet başkanı ile Cumhuriyet'e ulaşmak olanak dışıdır”*.

Cumhuriyet rejimini ele alırken, rejimin ilkesel tabanı olan demokrasi sisteminin (demokratik ilkelerin) hayata geçirilmesi de Hamza Eroğlu'nun bakış açısında eş değerde önem kazanır. Bu husus Eroğlu'nun da dikkatinden kaçmamış ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşundan itibaren demokrasinin hayata ne derecede geçirilip geçirilmediğini değerlendirmiştir. Ona göre, yeni Türk Devleti'nin kuruluşundan itibaren çok partili siyasi hayata geçinceye -yani 1946 yılına- kadar demokratik rejimin tam anlamıyla gerçekleştiği ifade edilemez. 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına rağmen o günün şartları gereği partilerin kapatılmak zorunda kalınması, demokratik rejimden uzaklaşmak için değil Cumhuriyet'in tehlikeye düşmesini önlemek için olmuştur. Bu devrede demokratik rejimin yerleşmesi yolunda çeşitli girişimlerin ve gayretlerin açık bir şekilde görüldüğünden bahisle, TBMM'nin açılmasını, Saltanatın kaldırılmasını, Cumhuriyet'in ilanını, Danıştay'ın kurulmasını, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini, bağımsız mahkemelerin kurulmasını örnek olarak gösterir.³⁰⁶

Cumhuriyet rejimi ile iktidarın halk egemenliğine dayandığı ve devleti yönetenlerin seçimle işbaşına geldiği bir idare sistemi olan demokrasinin var olmadığı hallerde, belirecek olan diktatörlüğü Eroğlu şöyle açıklamaktadır:

³⁰⁶ **Yeni Tanin** 10 Haziran 1964.

*“Diktatör kuvvet yolu ile iktidarı alır, zamanla meşrulaşır veya meşru yoldan iktidarı aldığı halde zamanla mevcut hukuki ve siyasi düzeni ihlal ederek gayrimeşru hale gelir. Diktatörlük vatandaşa tanınan ana hak ve hürriyetleri kısıtlar veya tamamen kaldırır. Buna karşılık devlet imtiyazlarını arttırır, idare edenleri kuvvetlendirir... Diktatörlük, marksist ve faşist diktatörlük, tutucu ve cumhuriyetçi diktatörlük olmak üzere gaye, kullanılan metot, sosyal ve ekonomik anlayış bakımından çeşitli kategorilere ayrılır”.*³⁰⁷

Eroğlu, Türkiye’de demokratik rejimin kuruluşunun ve yerleşmesinin bir gelişme sonucu olduğunu düşünmektedir. Ancak fikri kaynakları 19. yüzyıldan itibaren gelişen Batılılaşma hareketinde, padişahın yetkilerini sınırlayan anayasal girişimler yapılmışsa da, sosyal ve siyasi kurumların bütün halinde olgunlaşmaması nedeniyle demokratik rejimin başarı kaydedemediğine inanmaktadır. Oysa, Milli Mücadelenin başarı ile sona ermesi, milli egemenlik ve milli bağımsızlık prensiplerinin gerçekleşmesine imkân vermiş ve böylece Cumhuriyet yeni Türk Devletinin siyasi rejimi olarak hukuki değerinin ifadesi olmuştur. Dahası Eroğlu, Atatürk’ün en zor şartlarda dahi demokratik rejime inanan bir lider olduğunu vurgulayarak, O’nun, modern devletlerin yönetim şeklinin demokrasi olması gerektiği ve 20.yüzyılda zorba ve dikta rejimine sahip yönetimlerin yok olmaya mahkûm olacağı yönündeki fikirlerine de yer vermiştir.³⁰⁸

1.1.2 Milliyetçilik: Türk Anayasasına göre devlete vatandaşlık bağı ile bağlanan herkesin Türk olduğunu ve hiçbir ayrımın söz konusu olamayacağını belirten Eroğlu, milliyetçilik ilkesine bakarken sınırları ve değerleri titizlikle kaleme alır ve bir sosyal politika prensibi olan Türk milliyetçiliğinin şu özelliklerine vurgu yapar:

- Millet gerçeğinden hareket eder.
- Toplumunu yüceltmeye, refah ve mutluluğa kavuşturmaya çalışır.
- Çağdaş bir anlayışı temsil eder.
- Ayrımcı değil birleştirici, hayali değil gerçekçidir.

³⁰⁷ Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, Kardeş Matbaası, Beşinci Basım, Ankara, 1977, s. 419.

³⁰⁸ Eroğlu, **Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi’nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)**, Kardeş Matbaası, 1965, s. 204.

- Soy, sop, renk ve kan grupları ayırımı gibi yanlış değerlere yer vermez.³⁰⁹

1961 Anayasası tasarısı üzerine yapılan görüşmelerde, Türk milliyetçiliği konusunda oldukça ayrıntılı açıklamalarda bulunarak anayasada Türk milliyetçiliği ifadesinin yer almasını gerekli gören Eroğlu: “*Türk milliyetçiliği medeni bir vasıf taşıyan milliyetçiliktir. Türk milliyetçiliği hürriyetçidir. Türk milliyetçiliği demokratik gayeyi hedef tutar. Türk milliyetçiliği insanidir. Kavimci olmadığımız için biz milliyetçiyiz, ümmetçi olmadığımız için biz milliyetçiyiz, ırkçı olmadığımız için biz milliyetçiyiz. Tarihi zaruretler ve bugünün oluşları bize milliyetçiliği zaruri bulmuştur. Ve bu prensibin anayasada yer almasını icap ettirmiştir... Arkadaşlar, Türk Devleti'nin istikbali için milliyetçilik prensibinin Anayasada yer alması lazımdır. Ben bu topraklar üzerinde Türk'ten başka bir şey tanımıyor ve ben Türküm diyene inanıyorum*”³¹⁰ açıklamalarıyla yeni bir hüküm hazırlanmasını teklif etmiştir.

Hamza Eroğlu, modern milliyetçiliğin sosyolojik ve psikolojik özelliklerini incelerken, insanların kan ve kafatası yapısıyla ilgilenmediğini hatırlatır, hürriyetçi, eşitlikçi ve liberal prensiplere dayandığını belirtir. Modern anlamda milliyetçiliğin prensiplerinden liberalizmin –hürriyetçilik- içeriğinde hukuki ve siyasi anlamdan söz edilebileceğini ancak ekonomik anlamdaki liberalizmin tamamen farklı olduğunu vurgular.³¹¹ Eroğlu, milliyetçilik akımıyla bağdaştırılmasının mümkün olmadığını belirttiği akımları ırkçılık (rasizm), kozmopolitizm, mukaddesatçılık (ümmetçilik), şovenizm, totaliter milliyetçilik, komünizm vb. olarak açıklamıştır.³¹²

1.1.3 Halkçılık: “*Türk İnkılabı'nın imtiyazsız sınıfsız millet olma ilkesi, Osmanlı düzenine karşı, imtiyazlar ve sınıflarla dolu Osmanlı toplum yapısına karşı bir reaksiyonun sonucudur*”³¹³ diyen Hamza Eroğlu'nun yaklaşımına göre, hem demokrasinin hem de

³⁰⁹ Eroğlu, “*Anılar, Yorumlar, Söyleşiler*”, **Anıtkabir Dergisi**, S. 30, Ankara, 2008, s. 31.

³¹⁰ Bkz. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi C. 3, Birleşim: 54, Oturum: 2, 26 Nisan 1961.

³¹¹ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 333.

³¹² Eroğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992, s.32.

³¹³ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 352.

haklara sahip çıkma, hakları ve yetkiyi kullanmadan oluşan eşitlik kavramının varlığında kendisini tanımlayan Halkçılık :

- Halkın halk tarafından yönetilmesini öngörür.
- İmtiyazsız ve tarafsız bir millet olma parolasını gerçekleştirir.
- Eşitliğe yer verir.
- Aristokrasinin birikimi olan tortuların yok edilmesini sağlar.
- Sosyal adalet ve dayanışmaya, topyekûn kalkınmaya ve toplum düzenindeki huzura önem verir.

Ayrıca Prof. Dr. Eroğlu, Türk Halkının hiçbir zaman sınıflardan oluşmadığına ve Türk Devrimi'nin sosyal yönden sınıf kavramını reddetmesine önemle dikkat çeker. Nitekim, *“Osmanlı toplumunu sınıf çatışmaları içinde bir toplum olarak gösterme ve bu sınıf çatışmalarına dayalı bir Kurtuluş Savaşı yapıldığını belirtme de gerçeklere aykırıdır. Kurtuluş Savaşı müşterek bilinçli bir toplum olarak kesin karara varmış bir milletin ölüm dirim savaşıdır. Sınıf ayrılığı yapmaksızın millet iradesine dayanan bir meclisin, milli iradeyi temsil eden bir meclisin yönettiği*

*savaştır. Atatürk imtiyazsız, sınıfsız bir milletin varlığını hedef almıştır.”*³¹⁴ Hamza Eroğlu, Halkçılık ilkesinin Marksist teorinin işçi sınıfı ve hareketi kavramı ile karıştırmaması gerektiğini ve işçi sınıfının egemenliği ile halkçılığın eşitlik ve sosyal adaleti sağlama yolları farklılıklar gösterdiğini düşünenler arasındadır.

1.1.4 Laiklik: Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Türkiye'deki laikliği ele alırken kaydettiği hukuksal aşamalar, demokrasi tarihindeki gelişimi ve temel özellikleriyle birlikte uygulanma sahalarını da göz önünde bulundurmıştır. Devletin yeni bir yapıyla oluşumuna birçok vesile ile vurgu yapmayı ihmal etmeyen Eroğlu,³¹⁵ yeni Türk Devleti'nin modern

³¹⁴ Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2, Eroğlu ile yapılan görüşme; imtiyazsız, sınıfsız bir düzen isteği Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931'deki Kurultay tüzüğünde de yer almıştır.

³¹⁵ Yeni kurulan devletin 1921 tarihli ilk anayasasının 3.maddesinde yeni bir devletten bahsedildiğini (*Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümet, “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” unvanını taşır*) yeni bir devletten bahsetmiştir. Aynı şekilde Atatürk de 2 Kasım 1922 ve 31 Ocak 1923

bir yapıya kavuşması için devletin laik devlet anlayışına sahip olmasına gerektiğinden hareketle, 1928’de Anayasada bulunan “*Devletin dini din-i İslamdır*” hükmünün kaldırıldığını belirtir. Ayrıca, anayasada laik devlet teriminin yer alması ancak 1937’de yapılan bir değişiklikle mümkün olduğunu, 1961 ve 1982 Anayasalarının da devletin vasıflarını belirten 2. maddesinde laik sıfatına yer verdiğini hatırlatır. Asıl sorunun hukukun laikleştirilmesi, laik hukuk kuralarının kabul edilerek, topluma yeni uygarlık anlayışı açısından yön verilmesi, yeni fikri, ileri fikri, ileri dünya görüşünün toplumda hâkim kılınması, Eroğlu’nun hukukçu kimliğinde ihmal edilmeyecek bir yöndür. Profesör Eroğlu, Türk Devrimi’nin hukuki yönden yaptığı hamleleri bu yönden pek başarılı bulmaktadır.

Hamza Eroğlu’nun düşününde laiklik çerçevesinde şu konulara değinilir:

- *Laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve her vatandaş için vicdan hürriyetinin sağlanması demektir.*
- *Laik devlet kişinin dini inanç ve ibadetine karışmadığı gibi kendisi de kendi adına da dini törenler yaptırılmaz. Laik devlette din ve vicdan hürriyetinden söz edilirken teokratik devlette bunun sözü dahi edilemez. Laik devlet dine bağlı devlet değildir ama din düşmanı bir devlet de değildir.*
- *Laik olmayan devlette din politikaya alet olur, iktidarda bulunan yöneticiler, devlet otoritesini kendi dinlerinin emrinde kullanmak isterler.*
- *Laik devlette hukuk ve eğitim de laiktir.*
- *Laik devlette devletin dini olamaz. Din hürriyetinin tabii bir sonucu olarak bütün dinler, kamu düzenine aykırı düşmedikçe tanınır.*
- *Çok katı anlamı ile laik devlette, din bir kamu hizmeti sayılmaz.³¹⁶*

Laikliğin Türk İnkılâbında özel bir yere sahip olduğu belirten Hamza Eroğlu, tarihi, sosyal ve siyasal gelişmelerin Türkiye’ye özgü bir laiklik anlayışının oluşumunu etkilediğini düşünür. “*Türkiye’de uygulama alanı bulan laiklik Türkiye’ye özgü bir laikliktir*”³¹⁷ şeklinde değerlendirdiği konuyu Diyanet İşleri Başkanlığı’nın özel durumunu

tarihli demeçlerinde yeni Türkiye’nin eski Devlet ile hiçbir alakasının olmadığını, Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihe karıştığını belirtmiştir.

³¹⁶ Hamza Eroğlu, “*Laikliğin Bedeli*”, **Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu** (21-23 Eylül 1987), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1994, s. 73-74.

³¹⁷ **A.g.e.**, s. 75.

açıklayarak netleştirir. Dahası Eroğlu, bu haklı bakış açısını³¹⁸ daha da ileriye taşıyarak, Batı'nın klasik laiklik anlayışına aykırı görülse bile, Türkiye'nin gerçeklerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı laikliğe aykırı bir durum sayılmadığına işaret eder. Ayrıca yazar, din kurumunun herhangi bir şekilde siyasi otorite üzerinde vesayet sağlayacak bir araç olmaması için, kurulan başkanlığın genel idare yapısı içinde olmasının gerekli görülmüş olduğu kanısındadır.

Benzer bir özelliğin laik eğitim ve öğretim sisteminde de belirdiğine işaretler, devletin din eğitimini kontrol altında bulundurabilmek için din eğitiminin devlet tarafından yürütüldüğünü hatırlatır. 1982 Anayasası'nın 24.maddesinde belirtilen hüküm gereği, ilköğretim ile ortaöğretimde 'din kültürü ve ahlâk öğretimi' zorunlu dersler arasındadır. Bu maddeden din dersinin zorunlu olduğu anlamını çıkarmayan Eroğlu, eğitimde laiklik anlayışının ülkelerin özelliklerine göre farklılık arz edebileceğini vurgulamaktadır.³¹⁹

Türkiye'de laikliğin gelişimini inceleyen Eroğlu, laikliğin birdenbire ortaya çıkmadığını savunarak eski Türk devletlerinden itibaren safha safha gelişme yaşandığını belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nde halifeliğin kabulünden önceki uygulamaların dahi tamamen İslami esaslara dayanmadığını örneklerle açıklayan yazar, halifeliğin kabulü ile Osmanlı Devleti'nin tamamen bir din devletine dönüştüğünü ve her işin dini açıdan ele alındığını açıklamaktadır. "*Her alana dinin hakim olması, toplumda gerçeklerin dini alandan incelenmesi, akılcı ve ilmi çalışmaları durdurmuş, toplumu nasçılığa, dini taassuba sürüklemiştir. Dini taassup ise, böylece toplumu akılcı ve ilmi gelişmelerden alıkoymuş, her mutlak güçte olduğu gibi, dini müesseseleri de dejenere etmeğe yöneltmiştir. Hurafelik ile saf tabiatını kaybetmiş olan din, Osmanlı toplumunu, hürriyete ve ilme karşı düşman bir toplum haline getirmiştir*" şeklindeki değerlendirmesi, yazarın din devletin karşısındaki duruşunun en açık ifadelerinden biridir. Laik devlet esaslarına geçiş için çeşitli uygulamalar başlatılmış olsa dahi, sonuç olarak ne Tanzimat, ne de Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde başarı elde edilemediğini belirten Eroğlu, sadece Türk İnkılâbında kademeli bir laikliğe geçişin varlığına işaret eder. Önce Saltanatın, daha sonra

³¹⁸ Laiklik kavramına bakarken kuşkusuz Batı'da ortaya çıkışı ve gelişmesinin evrelerini de dikkate almak gerekir. Nitekim Eroğlu, laikliğin kökenlerini araştırmak suretiyle, Türkiye'deki uygulamasının önemine ve özel konumuna hassasiyetle yaklaşmaktadır. Bu vesile ile 2 Ağustos 2007 tarihli **İlk Adım** dergisinde, Hamza Eroğlu'nun, laik devletin "*vatandaşlarının dünyevi, beşeri ihtiyaçlarıyla ilgilenen ve bunları karşılamaya çalışan devlet*" olduğu yönündeki tanımına yer verilirken, Eroğlu'nun "*laikliğin tanımını kiliseye göre*" yaptığı şeklindeki tartışmaya açık bir yorum da yer almaktadır.

³¹⁹ **A.g.e.**, s. 76.

Halifelik'in kaldırılması, 1924 Teşkilatı Esasiyesi'nde devletin dinini belirten maddenin 1928'de kaldırılması ve 1937'de laiklik teriminin anayasaya girişini bu geçişin basamakları olarak değerlendirir. 1961 Anayasası'nda laiklik kavramını aynen devam ettirildiğini ele alan yazara göre, 1982 Anayasası'nda farklı bir gelişme söz konusudur. Anayasanın değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek 2. maddesinde yer alan laik devlet ifadesiyle, laiklikle demokratik rejimin yakın ilgisi belirtilmiş olmaktadır.³²⁰

'Laiklikten Sapmalar' başlığı altında, devletin dini niteliklerinin ortadan kaldırılarak laik bir devletin tesisinden rahatsızlık duyan gerici ve tutucu çevrelerin eylemlerinden örnekler veren yazar, Atatürk dönemindeki önemli olayları şöyle özetler: Şeyh Sait İsyanı, şapka meselesi ile ilgili olarak Rize, Erzurum ve Maraş olayları, Menemen Olayı, Bursa'da Arapça Ezan Olayı, Siirt'te Şeyh Halit ve oğlunun tertipleri, İskilip Olayı.³²¹ Prof. Dr. Neşet Çağatay ve Doç. Dr. Bahriye Üçok'un yayınlarından aktarımlarla laik cumhuriyete yönelik gerici girişimlerin devam ettiğini belirten Eroğlu, laikliğe ters düştüğünü değerlendirdiği tehlikeli gelişmeleri dört başlık altında aktarır:³²²

• *İmam-Hatip Liseleri:* Başlangıçta 'safiyane' şekilde ele alınan ve sadece imam-hatip yetiştirmek üzere kurulan bu liseleri, gerçekte milli eğitim sistemine vurulan ağır bir darbe olarak ele alan yazarın tespit ettiği sorunlar şu şekilde kendini göstermektedir:

- Bu okulların kapasitelerinin toplum ihtiyaçlarının çok üstünde olması,
- Mezunlarının imam ve hatipliğe pek ilgi göstermeyerek görev için köylere ve küçük kasabalara gitmemesi,
- Mezuniyet sonrası sadece ilahiyat fakültelerine değil çeşitli fakültelere de gidebilme şanslarını olması ile klasik liselerle rekabet oluşması ve zıtlaşmalara meydan vermesi,
- Okulların mesleki ve teknik öğretim amaçlarından uzaklaşması,
- Belirli çevrelerin okul yaptırma ve açtırma kampanyalarını teşvik ederek eğitim sisteminde sıkıntılara neden olacağı.

³²⁰ Paragrafa ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **A.g.e.**, s. 78-82.

³²¹ **A.g.e.**, s. 82.

³²² Ayrıntılı bilgi için bkz. **A.g.e.**, s. 85-88.

- *Gizli Kur'an Kursları ve Öğrenci Yurtları*: Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi dışında açılan gizli Kur'an kurslarını ve özel amaçlı öğrenci yurtlarını laik bir öğretim ve eğitim ilkesine ters gören Eroğlu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun bu iki örnekte görüldüğü şekilde zedelendiğini ele alarak, bu gibi yerlerin açılmasının, anayasanın 42.maddesi 3.fıkrası gereği men edildiğini değerlendirmektedir.

- *Başörtüsü Hikâyesi*: Yazar, bir ızdırap olarak ele aldığı ve belirli bir kesimin propaganda aracı gördüğü türbanın, ilk defa 1968 yılında bir tarikatın teşviki ile Ankara İlahiyat Fakültesi'nde kullanıldığını Prof. Dr. Bahriye Üçok'tan aktarımla belirtmektedir. Konunun dini yönden ele alınışına ilişkin olarak Prof. Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu'nun görüşlerinden örnekler yazan Eroğlu, "*Üniversitede kız öğrenciler için söz konusu olan başörtüsü (türban) hikâyesi, aslında gerici, tutucu çevrenin Türk İnkılâbı'na karşı maksatlı bir yaklaşımdır*" değerlendirmesiyle net bir tavır sergilemektedir.

- *Üniversitelerde Cami ve Mescitler*: Üniversitelerin bilimsel çalışma ve inceleme başarısını sadece laik ve akılcı düzende bulacağını açıklayan yazar, "*Camili üniversite modası bilim yuvalarımızın üzerine karanlık bir örtü örtme zihniyetinin acı bir tecellisi olmaktadır*" düşüncesi ile bazı girişimlere karşı tepkisini belirtmektedir. Türk insanını laiklik anlayışına bağlı gören Eroğlu, laiklikten sapmaların insanları yolundan alıkoyamayacağını ve güçsüz hale getirmeyeceğini değerlendirmektedir.

Laiklik konusunun Türkiye'de çok konuşulan ve politikacıların istismar ettikleri bir konu olduğunu belirten yazar, birçok siyasi partinin dini siyasete alet etmesi nedeniyle kapatıldığını hatırlatarak Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının devletin varlığını koruyucu nitelikte hukuki belgeler olduğunu irdeler. Çeşitli nedenlerle laiklik konusundaki görüşlerini tekrarlayan Eroğlu'nun bu hassasiyeti, dönemin gazetelerinde de yer almıştır. Şöyle ki, 24 Mart 1968 tarihinde Bursa'da toplanan 'Türkiye Milliyetçi Kuruluşlar' toplantısında Atatürk Devrimi, laiklik ve 27 Mayıs ile 1961 Anayasası için söylenenleri ağır cezai sorumluluğu olan girişimler olarak değerlendiren Eroğlu: "...Eğer söylenenler gerçek ise, Atatürk'ün emanet ettiği Cumhuriyet'e karşı söz ve fikir hürriyetinin ötesinde, bu bir darbe teşebbüsüdür... Laik, milli, bağımsız ve özgür Türk Devleti'ni laik olma niteliğinden yoksun bırakmak, şeriatın ve yobazın eline devleti teslim etmek demektir. Milli iradenin yerine ilahi ve dinsel iradeyi, Ankara'nın yerine Mekke'yi devlet merkezi haline

getirmek, düpedüz Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir darbe teşebbüsüdür.”³²³ ifadeleri ile görüşünü açıklamıştır.

1.1.5 Devletçilik: Devlet yetkilerinin artması, kamu hizmet ve faaliyetlerinin yayılması olarak Eroğlu'nun bakış açısında yer alan bu ilke, “...Toplum için, toplum yararına lüzumlu ve faydalı hizmetler görmekle görevli çağımızın devleti, klasik kamu hizmet ve faaliyetleri ötesinde toplum yararına çok daha geniş ve yaygın hizmet görmekle yükümlü olmuştur. Devletin ekonomik, sosyal ve kültürel alana yayılışı kollektif ihtiyaçları devlet eliyle karşılama gereğinin bir sonucu olmuştur”³²⁴ cümleleriyle, kapsamlı bir örgütlenme biçimi olan devletin görevinin genişlemesine işaret etmektedir. Devletçiliğin şumullü ve yaygın kullanımından bahisle ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel faktörü ve itici gücünün devlet olduğunu belirten Eroğlu'na göre daha dar anlamda devletçilik, devletin ekonomik alanda doğrudan doğruya müdahalesini öngörür. Bu müdahalenin gerçekleşme şeklini karma ekonomi modeli olarak gören yazar, devletçilik ile karma ekonominin eş anlamda kullanıldığını, devletçiliğin ancak karma ekonomi ile varlığını sürdürebileceğini ele alır.

Devletçilik ilkesinin devletin amacı ile bağlantılı olduğuna ve yeni kurulan bir devletin ivedilikle kalkınması fikri ile paralellik gösterdiğine inanan Profesör Eroğlu, bunun bir sentez dâhilinde ele alır. Planlı ekonomiyi ve devlet müdahalesini zorunlu kılan, özel teşebbüs ile devlet işletmeciliğini dengeli şekilde bir arada bulunduran devletçilik uygulamalarının, yeni kurulan devleti sanayileşmeye yönlendirerek çeşitli yönleri ile sosyal kalkınma olanaklarını artırdığını değerlendirir. Yazarın üzerinde durduğu bir ayrıntı da, Atatürk'ün ekonomik güç hakkındaki görüşleridir. Bu kapsamda O'nun, gerçek kurtuluşun ekonomik bağımsızlıkla sağlanacağı ve kuvvetli bir temel üzerinde yükselebileme şansının ekonomik güçle gerçekleşebileceği görüşüne yer verir.³²⁵ Atatürk'ün, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden süratle kalkınması için Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren devletçiliğe yöneldiğini düşünerek devletçiliğin sağladığı yararları şöyle belirler:

³²³ **Ulus** 25 Mart 1968; Bu bağlamda, bu konuyla ilgili görüşünü bir başka vesile ile, Uludağ Üniversitesi'nde düzenlenen bir panelde de açıklayan Eroğlu'nun bu açıklamaları, Hüseyin Hiçdurmaz tarafından “*İmam-hatiplilere düşman bir profesörün küstahlığı*” başlığı ile gazetede yer almıştı (**Yeni Nesil** 15 Nisan 1987).

³²⁴ Eroğlu, “*Atatürk ve Devletçilik*”, **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992, s. 1031.

³²⁵ **A.g.e.**, s. 1037.

- Sömürge tipi geri kalmış bir ülke olan Türkiye, bünye değişikliği ile devletçilik eliyle sanayileşmeye yönelmiştir.
- Eğitici ve öğretici bir niteliği olan devletçilik, teknik eleman açığının kapatılmasında, bu ihtiyacın giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır.
- Devletçilik aynı zamanda, çeşitli yönleriyle sosyal kalkınma olanaklarını da sağlamıştır.
- Devletçilik, çeşitli yönleriyle toplumsal refaha yönelik olmuştur. Özellikle geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmuştur.
- Devlet işletmeleri (Şeker fabrikaları, Sümerbank vb.), Türk çiftçisinin mahsulünü kıymetlendirmiş, teşvik edici alım fiyatları ile çiftçiye yararlı olmuştur. Ayrıca devlet işletmeleri sıkıntılı harp yıllarında, tüketiciye de faydalı olmuş, düzenleyici fiyatlarla mal satımı sağlanmıştır.³²⁶

Eroğlu'nun yaklaşımına göre, Milli Mücadele'den 21. yüzyıla kadar uzanan süreçte, Devletçilik ilkesi Türkiye'deki özgün uygulamasıyla kendinden söz ettirme durumunu yitirmemiştir. Dahası, konunun evrenselliği üzerine yaptığı değerlendirmeleri güncel bakışlarla ele almayı tercih eden Eroğlu, 21. yüzyılda da yaygın olarak liberalizmin etkinliğinden bahsederek, "*A.B.D. ve A.B.'nin Türkiye'de uygulanmasında fayda gördüğü liberalizm, sadece batı hayranlığı değil, batının sömürü düzeninin Türkiye'de uygulanmasının istenmesinden ileri gelmektedir. Bugün emperyalist devletler, küreselleşme politikası adı altında insan sömürüsüne fırsat vermektedir. Açıkça, emperyalist batı, silah ve ekonomik gücü ile 21. yüzyılda dâhil sömürme politikasına devam etmektedir*"³²⁷ sözleriyle, liberal ekonomik düzenin huzur ve güveni sağlayamayacağını öngörmektedir.

Eroğlu'nun devletçilik ilkesine bakarken, Türk İnkılâbı'nın yabancı ülkelerdeki etkilerine yer vermesi, konuya olan çok yönlü yaklaşımının bir göstergesidir. Nitekim Eroğlu'na göre Devletçilik ilkesi, uygulamaları ve gelişmiş ve gelişmemiş yabancı ülkeler üzerindeki etkisi, Türk İnkılâbı'nın evrensel yönüne işaret eden öncelikli konulardan biridir. Devletçiliğin gelişmemiş ülkelerdeki yansımaları söz konusu olduğunda, gelişme

³²⁶ A.g.e., s. 1043-1044.

³²⁷ Eroğlu, "*Anılar, Yorumlar, Söyleşiler*", **Anıtkabir Dergisi**, S. 30, Ankara, 2008, s. 32.

ekonomisinin teorilerini ve özelliklerini Erol Manisalı'nın görüşlerine dayanarak ele alan yazar, Türkiye'nin bu tür ülkelere örnek teşkil edecek bir şekilde, kalkınmak için klasik, Marksist ya da neo-klasik ekonomik sistemleri uygulamadığına, aksine kendine özgü bir devletçilik politikası uygulayarak, 1920 – 1933 arası ılımlı bir devletçilik, 1933'ten itibaren ise devletçilik politikasına yönelmeyi tercih ettiğine dikkat çekmiştir.³²⁸

Hukukçu Eroğlu, kıyaslamalı Devletçilik analizinde kamu hukukunun kıstaslarını kullanmasıyla dikkat çeker. Devletçiliğin gelişmiş ülkelerdeki yansımalarına bu pencereden bakar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da ortaya çıkan kamu hukukunun çok daha önce Türkiye'de uygulama alanı bulduğunu hatırlatan Eroğlu, Batı Avrupa'da devletin ekonomiye müdahalesinin 1929 Bunalımı'ndan sonra başladığını, gelişmesini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gösterdiğini, buna karşılık Türk devletçilik ilkesinin ise özellikle sanayileşme odaklı olarak ekonomideki müdahalelerde kendisini gösterdiğini açıklamak gereği duymuştur.³²⁹

Hamza Eroğlu, devlet yetkilerinin artmasına ve bu suretle kamu hizmet ve faaliyetlerinin yayılmasına büyük önem atfeder. Türkiye'deki devletçiliğe göre devletin kalkınmada temel ve itici bir güç olduğunu düşünmektedir. Devletin, Anayasa ve kanunların tanıdığı yetkiler çerçevesinde ve sosyal adalet ilkesiyle, vatandaşa hizmet için kamu hizmetlerini gerçekleştirdiğini belirterek, devletin bu anlayışla donatılıp görevlendirildiğine işaretler: “*İnsanın huzur ve güvenini, refahını sağlayacak devlet hizmet ve faaliyetleri, liberal ekonomi ile sağlanamaz. Devlet küçültülemez.*”³³⁰

Özetle Prof. Dr. Eroğlu, devletçiliği özgün ve evrensel yansımalarıyla ele alır ve devletçilikle birlikte kamu hizmetleri ve devletin gücünün sınırlarını iktisadi bakışlarla değerlendirir. Konuya ilişkin bu kuramsal çerçevesinin ötesinde, devletçiliğe ilişkin faaliyetlerde ve kararlarda zaman zaman yer almış bir kişidir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın kıtlık ve karaborsacılık gibi zorluklarla uğraşıldığı savaş ekonomisi koşullarında 1940-60 tarihleri itibarıyla uygulamada olan Milli Korunma Kanunu'na ilişkin olarak, ATSO'nda “Umum Kâtip” olarak, tüccar, işadamları, esnaf ve desteğe muhtaç toplulukların da ihtiyaçları için çalışmalarda bulundu. Oda için inşa edilen yeni

³²⁸ Eroğlu, “*Türk İnkılâbının Milli ve Evrensel Değeri*”, **Atatürk ve Türk Toplumunu**, TZDK Yayını, Ankara, 1981, s. 324.

³²⁹ **A.g.e.**, s. 326.

³³⁰ Bkz. EK-22, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Bazı Konulardaki Değerlendirmeleri.

binanın, 26 Nisan 1956 tarihindeki açılışında konuşma yapan Eroğlu, faaliyetler hakkında geniş açıklamalarda bulunarak, konuşmasını rakamlarla destekledi. Bilgilendirme ve tanıtım toplantıları düzenleyen bu çalışmaları kapsamında, ATSO tarafından tüccar, esnaf ve memurlar için düzenlenen “6731 Sayılı Milli Korunma Kanunu ve 1020 Sayılı Koordinasyon Kararları”nın açıklama toplantıları gazetelerde yer aldı³³¹. Ayrıca Millî Korunma Kanunu’nun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifleri ile ilgili girişimi de vardır.³³²

1.1.6 İnkılâpçılık: Prof. Dr. Hamza Eroğlu, hem kaleme aldığı eserlerinde hem de düşüncelerini yansıttığı konuşmalarında, inkılâp kavramını ve etimolojik yönünü açıklamaya ve sosyal hayattaki uygulamalar bağlamında değerlendirmeye özen göstermiştir. Sosyal kurumlarda belirli yönlerden ortaya çıkan kökten değişimleri ‘dar anlamda inkılâp’ olarak tanımlayan yazar, bu kapsamda üç örnek verir: Milliyetçilik prensibinin bir sonucu olarak gördüğü dil ve tarih inkılâbı, Batılılaşmanın sonucu olan şapka ve harf inkılâpları, devletin laikleştirilmesi. ‘Geniş anlamda inkılâp’ anlayışını açıklarken ise, Milli Mücadele’yi de kapsayan Büyük Türk İnkılâbı’nın ifade edildiğini belirtir.³³³

İnkılâp kavramını “*bir halk hareketi olarak mevcut düzeni zor kullanarak yıkmayı ve yıkılan düzen yerine yeni bir düzen kurma*”³³⁴ şekliyle tarif ederek şu şekilde kapsamlandırır;

- İnkılâbı öncelikle bir halk hareketi olarak görür
- Mevcut düzeni yıkma ve mevcut hukuk düzenine karşı koymanın gereğini belirtir.
- Eski hukuk düzeninin yıkılması ve bunun üzerine yeni hukuk düzeninin kurulmasını belirtir.

Ona göre inkılâp üç evrede gerçekleşir:

³³¹ **Demokrat** 27 Nisan 1956; **Vatandaş** 27 Haziran 1956.

³³² Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/4, XI. Dönem Milletvekilliği Dönemine Ait Meclis Tutanakları Özetleri, TBMM Zabıt Ceridesi C. 8, İnikat: 59, Celse: 1.

³³³ Eroğlu, “*İnkılâp Nedir?*”, **Türk Dili**, C. LIV, S. 431, 1987, s. 224.

³³⁴ **A.g.e.**, s. 225.

- Birinci evre, düşünür, yazar ve filozoflarca toplumda değişim fikirlerinin ortaya atıldığı ve geliştirildiği dönemdir.
- İnkılâp fikirlerinin halk kitlelerince benimsenerek güçlenmesinin ardından gelen aksiyon safhası, ikinci evredir. (Bu evre, ona göre, dar anlamı ile *ihtilal* demektir.)
- Savaşçı ruha sahip aydınların ihtilalde başarı için şart olduğuna işaret eder; ihtilalin başarıya ulaşması durumunda yapılanların meşruluk kazanacağını ve üçüncü evrenin başlayacağını, yıkılan düzenin yerine yeni bir düzenin kurulmasıyla inkılâbın başarıya ulaşacağını belirtir.³³⁵

Bir girişimin inkılâp olarak değerlendirilebilmesi için, yerine geçtiği eski düzene göre daha ileri bir niteliğe sahip olması gereğine işaret eder Eroğlu. Aksi takdirde ortaya çıkan durumun bir irtica, gericilik hareketi olacağını düşünür.³³⁶ İnkılâbın medeni niteliği ile ileriye dönük özelliğinden bahsederken, Atatürk'ün inkılâp anlayışına atıfta bulunarak, O'nun "*Mevcut müesseseleri zorla değiştirmek, Türk milletini son asırlarda geri bırakmış müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmak*" şeklindeki tanımını Afet İnan'dan aktarımla açıklamıştır. Atatürk'ün yaptığı konuşmalarında, Milli Mücadele dönemini de içine alacak şekilde, gerçekleştirilen olayların sadece bir ihtilal olmadığını, geniş kapsamlı ve görkemli inkılâplardan bahsettiğini de hatırlatmıştır.³³⁷

1.2 Türk İnkılâbının Bütünleyici İlkeleri

1.2.1 Millî Egemenlik, Bağımsızlık ve Birlik: Hamza Eroğlu'na göre milli egemenlik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dayanağı ve yapıcı gücüdür. Egemenliği devlet kudretinin vasıflarından biri olarak tanımlayan Eroğlu, iç hukukta en üstün kudret, milletlerarası hukukta da bağımsız bir gücü ifade eden egemenlik ve hâkimiyeti eş anlamlı kelimeler olarak kullanır. Egemenliğin kaynağını ilâhî iradeye değil millî iradeye dayandırarak, "*Milletin kendi kaderini kendi eliyle çizmesi, kendisini yönetenleri, her türlü*

³³⁵ A.g.e., s. 226.

³³⁶ A.g.e., s. 227; Bir konunun ilerericilik ya da gericilik olarak değerlendirilmesinin zamana, topluma ve dünya görüşlerine göre değişebileceğini inceleyen yazara göre değer hükümleri toplumun takdirine göre değişir. Eroğlu'nun, inkılâbın kıstasını incelediği bölümde dikkat çekici bir nokta da din istismarına vurgu yapması, tutucuların inkılâpçılar karşısında din faktörünü kullanarak ileri fikirlere karşı direnç gösterdikleri yönündeki değerlendirmesidir.

³³⁷ A.g.e., s. 228.

*baskıdan ve etkiden uzak olarak seçmeleri”*³³⁸ ifadelerini kullanır ve millet denilen topluluğun bağımsız bir hukukî ve siyasî gerçek olduğuna ve temsili demokrasinin “*eksiksiz, kusursuz, en saf şekilde*” kullanılması gerektiğine vurgu yapar.³³⁹

Prof. Dr. Eroğlu’nun düşüncesine göre, Atatürk’ün daha Millî Mücadele’nin başından itibaren millî egemenliği savunması, O’nun her şeyden önce millî birliği sağlamayı amaçladığının bir göstergesidir. Millî iradenin üstünlüğü ileri sürülerek milletin kararına uyulması zorunluluğunun ortaya konması gibi millî egemenliğin savunulmasını, bir şekilde yeni kurulacak devletin “*müjdelenmesi*”nin ifadesi olarak gören yazar, Atatürk’ün mücadelenin başından itibaren, Sultan-Halife iktidarının karşısında olduğunu tespit etmiştir.³⁴⁰ Millî egemenlikle monarşik devlet düzenini bağdaştırmanın mümkün olmadığı gerçeğini bilen Atatürk’ün, başlangıçta bunu açıkça ilân etmemiş olmasına rağmen, millî egemenliği savunarak TBMM’nin açılmasını sağlamasını çok önemli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Atatürk’ün millî egemenlik ilkesini savunmakla demokrasiye yönelmiş cesur bir lider olduğunu “*Türk siyasî hayatında ilk defa, millî egemenlik ilkesini, cesaretle ele alan ve savunan Atatürk olmuştur*”³⁴¹ sözleriyle belirginleştirmiştir.

Hamza Eroğlu’na göre milliyetçilik, milli egemenlik, milli bağımsızlık ve milli birlik ve beraberlik, birbirlerini destekleyen özellikler olarak, Atatürk’ün toplayıcı ve birleştirici, kaynaştırıcı milliyetçilik anlayışında ifadesini bulduğu bir temel ilke bütünüdür. Yazar, milli birlik ve beraberlik ilkesinin bir ülke için ne denli önemli olduğunu vurgulamak maksadıyla şu düşünceleri aktarır:³⁴²

- Milli birlik ve beraberlik bağımsız bir devletin oluşumu için zorunlu olup hem iç politika hem de dış politikada vazgeçilmez bir unsurdur.

³³⁸ Eroğlu, “*Millî Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 1, S. 1, Ankara, 1984, s. 208.

³³⁹ **A.g.e.**, s. 209.

³⁴⁰ **A.g.e.**, s. 231.

³⁴¹ **A.g.e.**, s. 231.

³⁴² Eroğlu, “*Millî Birlik ve Beraberlik*”, **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992, s. 535.

- Ülke içinde huzur ve güvenlik ve Türk milletinin ırk, mezhep ve sınıf kavgalarıyla bölünmesi için uğraşanlara en büyük savunma gücünün varlığı, milli birlik ve beraberlikle sağlanır.
- Ülke içindeki milli birlik ve beraberlik gücü, devletin dışa karşı gücünün göstergesidir.
- ‘Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür’ şeklindeki anayasa maddesi, milli birlik ve beraberlik ilkesinin hem beşeri hem de fiziki unsurunu ifade eder.

Profesör Eroğlu, milli birlik ve beraberlik sağlanmasında Atatürk’e hak ettiği önemi verir.³⁴³ Öyle ki, siyasi hayatta görüş ayrılıklarına düştüğü silah arkadaşları dahi bu konuyu açıkça belirtmişlerdir. Örneğin Rauf Orbay’ın Atatürk’ün birleştirici liderliği konusundaki görüşünü, sırasıyla Yavuz Abadan ve Tevfik Bıyıkoglu’nun kaleminden: “*Mustafa Kemal olmasaydı da Milli Mücadele olurdu. Nitekim yer yer mukavemet hareketleri daha önce başlamıştı. Ancak Mustafa Kemal’siz Milli Mücadele’nin sonucu, Anadolu’da Tavaif-i Müluk devrinin ihyası, parçalanmış bazı küçük beyliklerin kurulması olurdu.*”³⁴⁴ ve “*Mustafa Kemal Paşa mücadeleye atılmasaydı bu memleket kurtulamazdı. Anadolu’nun tehlikeye düşen yerlerinde, batıda, doğuda ve güneyde başlayan ve bir yurtsever düşüncenin mahsulü olan zayıf milli mukavemet hareketleri Mustafa Kemal Paşa tarafından birleştirilmeseydi her biri ayrı ayrı kolayca bastırılabilirdi*”³⁴⁵ şeklinde aktarmıştır. Kısacası Atatürk, üstün kişiliği ve gücü ile milletçe birlik ve beraberliği sağlayarak Türk İnkılâbını başarıya ulaştırmıştır.

Milli birlik ve beraberliği, üstün hukuk kuralı olarak anayasalardaki yeriyile ele alan Eroğlu,³⁴⁶ 1921 ve 1924 Teşkilatı Esasiye’lerinde doğrudan doğruya ilgili hükümler olmadığını belirtmiştir. 1924 Teşkilatı Esasiye’sinde 1937’de yapılan değişiklikler sonucu anayasaya giren milliyetçilik ilkesinin, sonuç olarak milli birlik ve beraberliği gerekli

³⁴³ Bu başlık altında bir gazete yazısında: “*Atatürk’ün toplayıcı ve birleştirici, kaynaştırıcı milliyetçilik anlayışı, milli birlik ve beraberlik olarak ifadesini bulur. Türkiye’de milli birlik ve beraberliği, millet gerçeğine dayanarak olumlu sonuçlar sağlayan ve büyük zaferler kazanan, milletin azim ve iradesi ile millet gerçeğini hâkim kılan büyük Atatürk’ü saygı ve şükranla anmak bir vatan borcudur*” şeklindeki düşüncelerini okuyucu ve izleyicilere iletmiştir; **Çukurova** 6 Kasım 1987.

³⁴⁴ **A.g.e.**, s. 538.

³⁴⁵ Aynı yer.

³⁴⁶ **A.g.e.**, s. 542-545.

kıldığını değerlendirmektedir. Yazara göre, 1961 Anayasası'nda Başlangıç Kısmının 3. fıkrasında, devletin niteliklerini belirten 2. maddesinde ve devletin bütünlüğü ile ilgili 3. maddesinde milli birlik ve beraberlik ilkesine yer verilmektedir. Benzer şekilde 1982 Anayasasında Başlangıç 1., 7. ve 9. fıkralarında, cumhuriyetin niteliklerini belirten 2. maddesinde, devletin bütünlüğünü öngören 3. maddesinde ve devletin temel amaç ve görevini öngören 5. maddesinde milli birlik ve beraberlik ilkesine doğrudan yer verilmiştir. Eroğlu'nun önemli görerek yer verdiği bir konu da, cumhurbaşkanının ant içmesi, görev ve yetkileri ile milletvekillerinin ant içmesini öngören hükümlerdir. Yasama görevi gören milletvekillerinin milli birlik ve beraberlik sağlamada üstlendikleri yükümlülüklerin de bir anayasa kuralı olduğunu belirtmesi bakımından bu konu önem taşımaktadır.

1.2.2 Bilimsellik, Akılcılık ve İnsanlık Sevgisi: Türk İnkılâbı'nın evrensel değerinden bahsedebilmek için uluslararası arenada görülen olumlu sonuçlarının belirtilmesini zorunlu gören yazar, Atatürk'ün görüşlerine dayanarak ortaya koyduğu ve çeşitli devlet adamı ve düşünürlerin (M. Saffet Engin, Suat Sinanoğlu, Habib Burgiba, Hüda Şaravi, Çang Kay Şek, Eyüp Han, Pandit Nehru, Norbert Von Bischoff, Y. K. Karasmanoğlu, Maurice Duverger, Erol Manisalı) fikirlerinden alıntılar yaptığı değerlendirmelerini şu başlıklarda toplamıştır:

- Genel olarak İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'ye yönelik ilginin nedeni, Türkiye'nin büyük bir değişimle Batı medeniyetine katılması ve bu medeniyeti bir ortak medeniyet olarak benimsemesidir. Batı medeniyeti sadece Hıristiyanlığın malı değildir, tüm dünya için ortaktır, medeni bir toplum olabilmek için Batı medeniyetine katılmak kaçınılmazdır.³⁴⁷

- İnsana ve insan kişiliğine değer veren Türk İnkılâbı, amaç olarak ele aldığı kişisel hak ve özgürlüklere en iyi örnek olarak kadın haklarını vermiştir.³⁴⁸

- Bağımsızlık mücadelesi veren uluslara örnek olması, Türk İnkılâbının uluslararası alandaki bir özelliğidir. Modern anlamı ile milliyetçilik akımının ve milli siyasetin örnek uygulamaları, bağımsızlık inancı ve aşkı aşmıştır. Birinci Dünya Savaşı galiplerine karşı direnerek zafer kazanması takdir edilmiştir. Benzer şekilde İkinci Dünya

³⁴⁷ Eroğlu, “*Türk İnkılâbının Milli ve Evrensel Değeri*”, **Atatürk ve Türk Toplumunu**, TZDK Yayını, Ankara, 1981, s. 316.

³⁴⁸ **A.g.e.**, s. 318.

Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler, batıya yönelirken komünizmin zararlarından korunmak için de Atatürkçülüğün, Türk İnkılâbının prensiplerine bağlanmıştır.³⁴⁹

- Türk İnkılâbı'ndaki Devletçilik ilkesi ve karma ekonomi kuralları Türkiye tarafından ortaya atılan sistemlerdir. Etkileri bakımından iki ayrı kategoride incelenebilir:³⁵⁰ Gelişmemiş ülkeler açısından konuyu ele alırken, gelişme ekonomisinin teorilerini ve özelliklerini iktisatçıların görüşlerine dayanarak ele almıştır. Kalkınmak için Türkiye, kendine özgü bir devletçilik politikası ve kamu hukuku uygulamıştır.

- Türk İnkılâbının dikkat çeken bir özelliği de dış politika ilkelerinde görülmektedir. Barışçı bir politika uygulayarak insanlık yararına çalışan Türkiye, karşılıklı ilişkilerde uyguladığı bu politika ile barışa hizmet ederek Balkanlarda ve Orta Doğu'daki anlaşmazlıkları çözmüştür.³⁵¹

1.2.3 Çağdaşlaşma ve Batılılaşma: Türk İnkılâbının esas amacını, yeni kurulan Türk devletinin medeni insanlık ailesi içinde yer alması ve bu nedenle her yönden medeni bir devlet kurması olarak belirten Profesör Eroğlu, öncelikle 'Çağdaşlaşma' ve 'Batılılaşma' kavramlarının farklı mı yoksa eş anlamlı mı olduğunu incelemiş ve şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

- Batılılaşmak rasyonel ve üniversal dünya medeniyetine katılmak, Batı medeniyetine, ortak ve üstün medeniyete yönelmektir.

- Batıdan ilim, teknik ve ilim zihniyeti almak, yaratıcı ilim zihniyetine dayanarak modern bir toplum, demokratik bir devlet kurmaktır.

- Batılılaşma ile medeniyet, asrılık ve modernleşme anlaşıldığından, çağdaşlaşma ve modernleşme kavramları da eş anlamlıdır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma, bilim ve teknikte ileri amaçlara yönelme anlamına gelen çağdaşlaşma, bir anlamda, batılılaşmaya nazaran daha dar kapsamlıdır.³⁵²

İnkılâbın genel prensipleri arasında batılılaşmanın yerini belirlemeye çalışan Eroğlu, Milli Mücadele'nin başından itibaren Kurtuluş Savaşı sonuna kadar olan devrede,

³⁴⁹ A.g.e., s. 318-320, 327.

³⁵⁰ A.g.e., s. 322-326.

³⁵¹ A.g.e., s. 326.

³⁵² Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 405; Eroğlu, **Atatürkçülük, El Kitabı**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981, s. 124.

milliyetçilik, milli egemenlik ve bağımsızlık ilkelerinin gelişimine paralel bir batılılaşma – ve bir bakıma onun hukuki yönünü oluşturan laiklik- göremez. Ona göre batılılaşma ve laiklik, özellikle Kurtuluş Savaşı’ndan sonra gelişme imkânı bulmuştur.

Hür ve bağımsız olmak azim ve kararlılığında olan yeni devletin, Batıya rağmen batıcı olmak ve Batının sakıncalı akımlarına karşı direnecek iradesinin olduğunu ele alan Hamza Eroğlu, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde yapılan tartışmaların, memleketi çağdaşlaştırma gereğini ortaya koyduğunu hatırlatır. Atatürk’ün “*Memleket behemehâl asri, medeni ve müreffeh olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün fedakârlıklarımızın semere vermesi buna bağlıdır*” söyleminden hareketle, Türkiye için Batı medeniyeti alanına geçişin milli bir hayat prensibi sayıldığını değerlendirir.³⁵³

Osmanlı Devleti’nde, Tanzimat’tan itibaren “*Batı-Doğu çarpışması önüne geçilmez bir tezat halinde, toplumun en küçük parçalarına kadar sirayet etmiş ve huzursuzluk sebebi olmuştur*” düşüncesindeki Eroğlu, yeni Türk devletinin kesin bir kararla Batı medeniyetine geçişi kabul etmesini, Osmanlı ıslahat hareketlerinden ayırıcı büyük özellik olarak görmektedir. Dahası, ideolojik bağımsızlık, devlet ve hükümet şekillerinin yenilenmesi, siyasi ve hukuki yenilikleri ile Türk İnkılâbının Osmanlı ıslahat hareketlerinden tamamen farklı olduğunu ele almıştır.

Batılı bir toplumun ve devletin kurulabilmesi için öncelikle yeni bir hayat tarzının yerleştirilmesi, sonra da bu tarzın yeni bir hukuk düzeniyle korunmasının gereğine inanan Eroğlu’na göre, hukuk değişikliğinin temel prensibi laikliktir. Türkiye’nin Batılılaşma sürecinde bir takım prensiplerin hâkim olduğundan bahisle, bu girişimin bir taklitçilik olmadığını savunan Eroğlu’nun düşününde bu prensipler şöyle belirir:

- Türkiye’nin gelişmesi için tek yol olan batılılaşma, bir lüks değil kaçınılmaz zorunluluktur. Batılılaşmaya karşı direnmenin gerilik, geri hayat şartları olacağı hesap edilmiştir.
- Yeni devletin batılılaşmasında kültür ve medeniyet ayrımı yapmadan kökten bir batılılaşma, zihniyet ve düşünüş tarzı ile Batı bütünlüğü ele alınmıştır.
- Türklerin milli ve sosyal vasıflarını ortadan kaldıracağından endişe duyulan batı medeniyeti dinin, ahlakın kaybedileceği tehlikesine yol açmaz.

³⁵³ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 406.

- Medeniyet kavramını insanlığın ortak malı olarak gören Türk İnkılâbına göre batı medeniyeti sadece Hıristiyanlığın eseri değildir.

Eroğlu, Türk İnkılâbının batılılaşma yönünden değerini ortaya koymasından önemli gördüğü bir konuya açıklık getirmek üzere; Batı medeniyetinin bir Hıristiyan medeniyeti olmadığını tarihsel süreç içinde ele alır. Bu konudaki değerlendirmesinde iki noktaya vurgu yapar: Birincisi, Batı medeniyetini diğerlerinden ayıran kıstasın özgürlük ve insan unsuruna verdiği değer; ikincisi ise bu iki kavramın Hıristiyan düşüncesi olmayıp eski Yunan düşünce sisteminin (hümanizma) bir özelliği olmasıdır. Bu temellere dayanan akılcı ve insani değerler sisteminin Yunanistan’da doğmuş, Romalılar döneminde gelişmiş ve yayılmış olduğunu belirten Eroğlu’na göre, Hıristiyanlığın etkileri ile teokratik özellikler taşıyan, düşünce ve vicdan özgürlüklerini ortadan kaldıran Orta Çağ Avrupası, söz edilen anlamdaki Batı değildir. “*Gerçek batı rönesans ve reformdan sonra, Avrupa’nın kendi kendini tanıması, eski Yunan felsefe ve görüşüne dönüşü ile ortaya çıkmıştır. Ortaçağın tutucu, skolastik hıristiyan görüşü ile Yunan görüşü aslında birbirine zıttır*”³⁵⁴ düşüncesiyle bir bakıma, Türk İnkılâbına dinsel eleştirilerde bulunan olumsuz görüşlere de bir mesaj iletir.

1.2.4 İnsan ve İnsanlık Sevgisi: Atatürk ve Atatürkçülükte özel bir yere sahip olduğunu gördüğü insan ve insanlık sevgisini, Türk İnkılâbının en büyük özelliklerinden biri olarak ele alan Eroğlu, İnkılâbın dayandığı temel ilkelerin hümanist karakterlerini de incelemiştir.³⁵⁵ Bu kapsamda;

- Milliyetçilik şovenizmi değil iyi ilişkileri ve sevgiyi hedefler.
- Cumhuriyetçilik demokrasi ve insan haklarına dayanır.
- Devletçilik sadece kalkınmayı düşünmez, devlet yardımı ile sosyal adaleti sağlamaya yönelir.
- Halkçılık insanlar arasındaki eşitlik ve demokrasinin zafere ulaşmasıdır.
- Laiklik tüm inanç gruplarına saygıyı gerektirir.

³⁵⁴ A.g.e., s. 410.

³⁵⁵ Bkz. EK-23 Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun kendi el yazısı ile “İnsan Atatürk” başlıklı yazısı.

- İnkılâpçılık düşünce hayatındaki gelişmeler doğrultusunda insan haklarını değerlendirmektir.

İnsan ve insanlık sevgisi çerçevesinde insan haklarına yönelik düşüncelerini de belirten Eroğlu, milletvekilliği döneminde hazırladığı gazete yazılarıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni hatırlatmış, iç ve dış politikadaki önemini vurgulamıştır. DP iktidarı uygulamalarını eleştiri mahiyetinde “*Bugün memleketin temel davası hak ve hürriyetlerin korunması ve garanti altına alınmasıdır. Vatandaşın hak ve hürriyetlerini garanti edebilmek için kanun hâkimiyeti temin edilmiş bir hukuk devletine ihtiyaç vardır*” düşüncelerini kaleme almıştır.³⁵⁶ 27 Mayıs askeri müdahalesi hakkındaki olumlu görüşlerini, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 12. yıldönümü vesile ile de tekrarlayan yazar, uluslararası ilişkilerde başarılı olabilmenin bir yolunun da iç ve dış politikada insan ana hak ve hürriyetlerine saygı ile bu hak ve hürriyetleri koruma ve teminat altına almakla gerçekleşebileceğini değerlendirir.³⁵⁷

Hamza Eroğlu'na göre dikkatle incelenmesi gereken bir başka özellik de Türk insanının özgürlüğüne yönelik bu hedeflerin, aynı zamanda tüm insanlık için de geçerli olması ve mazlum ulusların bağımsızlık mücadelelerinde örnek teşkil etmesidir. Atatürk'ü “*millet menfaati ile insanlık duygusunu birleştiren ve bağdaştıran insan*” olarak inceleyen Eroğlu, insanlara olduğu gibi ölülerine de saygılı davranmanın örneğini de yine Atatürk olarak işaret ederken, onun Çanakkale'de hayatını kaybeden yabancı askerlere hitabesini de hatırlatmıştır.³⁵⁸

1.3 Yeni Türk Devleti – Kuruluş ve Sonrası

1.3.1 Lozan Barışı ve Sonrası: Yeni Türk Devleti'nin kurulması ve sonrasındaki gelişmelerinde Lozan Barış Antlaşması'nın seçkin yerini değerlendiren ve toplum hayatında dengenin sağlanmasında bölgesel ya da ülkesel barıştan ziyade, iç ve dış barışın bütünselliğini önemseyen Prof. Dr. Hamza Eroğlu, “...*Avrupa barışı, Amerika barışı, İngiltere barışı, Sovyet barışı...*”³⁵⁹ gibi bir ayırım yapılamayacağına inanmaktadır. Eroğlu'na göre, barışın sağlanması için yalnız diplomasi faaliyetleri yetmez, savaşa sebep

³⁵⁶ **Ulus** 11 Aralık 1959.

³⁵⁷ **Ulus** 10 Aralık 1960, 13-14 Aralık 1960.

³⁵⁸ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 411.

³⁵⁹ Eroğlu, “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S. 2, 1985, s.435.

olacak etkenlerin öncelikle ortadan kaldırılması gereklidir. Alınabilecek tedbirler kapsamında şu başlıklara yer vermiştir:³⁶⁰

- *Kuvvete ve kuvvet tehdidine müracaat etmemek,*
- *Uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözmek,*
- *Ekonomik ve sosyal işbirliğini sağlamak,*
- *Her ülkede insan ana hak ve hürriyetlerini garanti altına almak,*
- *Milli düzenleri, birbirine düşman ideolojilerin ve hayat telakkilerinin tesirlerinden kurtarmak.*

1961 ve 1982 Anayasaları'nda yer alması ve yönlendirici bir özelliği bulunmasıyla nedeniyle, "*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*" ilkesinin üstün bir hukuk kuralı olarak belirlediğini ele alan Eroğlu, Atatürk'ün 1933'te ABD Başkanı Roosevelt'e gönderdiği mesajına yer vererek, bu ilkenin insanlığın ve uygarlığın refah ve gelişmesinde de en esaslı etken olduğunu vurgulamak suretiyle, bu ilkeye hizmet etmekten iftihar ettiğini ifade eden Atatürk'ün düşüncelerini ön plana almıştır. Bu arada, Milli Mücadele yıllarında ilk hedefin Misak-ı Milli'de belirlenmiş vatan topraklarının işgalden kurtarılması için mücadele etmek ve daha sonra adil bir barış imzalamak olduğuna da dikkat çekmektedir.³⁶¹

Lozan'dan sonra barış idealini içtenlikle ve dürüst olarak savunan Türkiye Cumhuriyeti'nin politikaları belirlenirken, gerçekçi bir bakışa sahip olan Atatürk'ün gerek dış politikada barışı sağlamada ve gerekse iç politikada vatandaşa huzur sağlayacak bir düzenin kurulmasında, "*güçlü bir orduyu vazife ve hizmette bulundurmanın en doğru yol olduğunu*"³⁶² göz ardı etmediğini de sözlerine eklemiştir. Eroğlu'nun bu bakışı, ülkenin bekası, huzuru ve güvenliği için ordunun ne denli önemli olduğu konusundaki görüşlerini yansıtmaları bakımından etkileyicidir.

Türkiye'nin uluslararası anlaşmazlıklarda barışçı yolları tercih ederek kuvvete başvurmadığını örneklerle ele alan Eroğlu, "*...Yurtta Sulh, Cihanda Sulh vecizesini devletler arasında münasebetlerde kılavuz yapan inkılâp Türkiyesi kadar Devletler hukukuna, hem inanı, hem de hareketi ile bağlı bulunan ve ona samimi olarak riayet eden*

³⁶⁰ A.g.e., s.436.

³⁶¹ A.g.e., s.438-439.

³⁶² A.g.e., s.440.

başka bir devlet yoktur”³⁶³ yorumunu yapar ve 1930’lardaki Hatay Davası ile Boğazlar Sorunu’nu, ilgili devletlerin karşılıklı rızaları ile çözümlenmiş uluslararası olaylar olarak hatırlatır.

Lozan Barış Antlaşması’nı Türklüğe karşı yapılan haksızlıkları ve ağır suçlamaları ortadan kaldıran bir belge olarak tanımlayan Eroğlu, bu özelliği vurgulamak için savaş sonrası yapılan diğer barış anlaşmaları ile Lozan’ı kıyaslayan şu özellikleri özetler:³⁶⁴

- Lozan Barış Antlaşması devletlerin eşitliği prensibine göre hazırlanmış, karşılıklı anlaşma ve uzlaşma ile barış sağlanmıştır. Diğer anlaşmalar ise galip devletler tarafından hazırlanarak mağluplara dikte ettirilmiştir.

- Savaş sonrası antlaşmalarda yer alan harp tamirati mağluplar için ağır bir mali külfet olmuş ancak Lozan’da böyle bir mali yük görülmemiştir.

- İktisadi ve ticari konularda mağlup devletlere sınırlandırıcı şartlar getiren hükümler Lozan’da yer almamıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti Lozan ile savaş öncesi bütün sözleşme yükümlülüklerinden kurtulmuştur. Oysa diğer anlaşmalarda galip devletlere savaş öncesi imzalanan anlaşmalarla savaş sonrası imzalananlar arasında seçme tercihi verilmiştir.

- Lozan’da Türkiye Cumhuriyeti’nin istiklal ve hâkimiyetini sınırlandıracak hükümlere yer verilmemiştir, ancak diğer devletler ya tamamen savunma hakkından mahrum bırakılmış ya da geniş ölçüde sınırlandırılmışlardır.

- Diğer tüm antlaşmaların başlangıç kısmında ‘Milletler Cemiyeti Misakı’ yer almasına rağmen Lozan’da görülmemektedir. Lozan’a ilişkin olarak bu, şekli yönden önemli bir farktır.

- Son olarak Sevr’in ölüm, Lozan’ın ise hayat olduğu vecizesi tam anlamıyla gerçekleşmiştir.

Türk istiklâl ve hâkimiyetinin tanınması bakımından önem arz eden Lozan Antlaşması’nın sekiz aylık zor ve uzun bir müzakere süreci sonrası imzalandığına değinen yazar, burada imzalanan belgelerin Esas Barış Antlaşması, 16 adet sözleşme, protokol, beyanname ile nihai senetten oluştuğunu belirtir. Bir önsöz ile beş kısımdan oluşan Esas Barış Antlaşması’nda düzenlenen önemli konular; sınır meselesi, azınlıklar,

³⁶³ A.g.e., s.444.

³⁶⁴ Eroğlu, “Şerefli Bir Tarih: Lozan”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. I, S. 3, 1985, s. 806.

kapitülasyonlar, harp tamirati ve borçlar meselesidir. Eroğlu'na göre Türkiye Lozan'da genel olarak Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nın 40.yıldönümü dolayısıyla ilim ve fikir adamları arasında düzenlenen bir ankete verdiği cevapta Eroğlu: “*Lozan Barış Antlaşması, Amasya Tamimi'nden itibaren gelişen Türk davasının milletlerarası bir vesikada yansımastır. Türk Heyeti devletlerin eşitliği tezini savunmuş. Kapitülasyonların kaldırılması ve azınlıklara özel haklar tanınmaması ile insan hakları en doğru gerçekleşme imkânını bulmuştur. Toprak bütünlüğünü tahdit edecek kayıtlara yer verilmemiştir*”³⁶⁵ şeklinde düşüncelerini aktarmıştır. Lozan Barış Konferansı'nı sadece Yunanistan'la bir hesaplaşma ve savaşa son veren barış antlaşması olarak görmeyen Eroğlu, Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri ile hukuki ve siyasi uyumsuzlukları halletme ve Doğu Sorunu'yla ilgili düzenlemeleri ele alma toplantısı olarak değerlendirmektedir.

1.3.2 Atatürk ve İnönü:

Prof. Dr. Hamza Eroğlu'na göre, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin şefi ve lideri olmasının sebepleri tarihi olaylarda sosyal çevrede aranıldığı gibi, O'nun kişisel üstünlüğünde, dehasında ve sahip olduğu engin kültür hazinesinde ve idealinde de aranmalıdır. Mustafa Kemal Paşa'yı Milli Mücadele'nin şefi ve lideri yapan özelliklerini şu başlıklar altında toplar:³⁶⁶

- Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletine inancı ve güveni, Türk milleti ile arasında güçlü bir bağlılık kurmuştur.
- Türk Devrimi'nin fikri yönden hazırlayıcısı ve aksiyon alanında başarıya ulaştıran lideridir. Osmanlı Devleti'nin sona erişini en net şekilde görmüş, değerlendirmesini yapmış ve tarihi kararını vermiştir.
- Fikir ve idealleri ile Milli Mücadele'nin şefi ve lideri olan Atatürk, Osmanlı Devleti'nin yeniden canlanması ve dirilmesi için başarılı olamayan fikir akımlarının (Baticılık, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük) dışında, Milli Mücadele'nin fikri

³⁶⁵ **Ulus** 26 Temmuz 1963.

³⁶⁶ Eroğlu, “*Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin Lideri Olması*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXI, S. 63, 2005, s. 841-858.

temeline milliyetçilik kavramını yerleştirerek hem Milli Mücadele'yi başarıya ulaştırmış hem de milli birlik ve beraberliği sağlamıştır.

• Atatürk'ü Milli Mücadele'nin şefi ve lideri yapan en önemli etkenlerden birinin O'nun kişisel özellikleri olduğunu vurgulayarak;

- Birleştirici ve toplayıcı liderliğine,
- Milli bir kahraman oluşuna,
- Büyük bir asker ve üstün vasıflı komutanlık özelliklerine,
- Yetki alma ve kullanmada güçlükleri yenerek, yetkisini meşru temellere dayandırmasına,
- Büyük bir teşkilatçı oluşuna dikkat çekmiştir.

Ayrıca, '*yiğit ve dürüst davranışların sembolü*' olarak gördüğü, Milli Mücadele komutanlarından İsmet İnönü'nün kişisel özelliklerini de soyadını aldığı İnönü Muharebelerinin genel değerlendirmesi ile birlikte inceleyen Eroğlu, kronolojik olarak, İnönü'nün 20 Ocak 1920'de Ankara'ya ilk defa gelişi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne (Genelkurmay Başkanlığına) tayini, Garp Cephesi Komutanlığı'na tayini, Çerkez Etem Sorunu, I. İnönü Zaferi, yeni devletin ilk anayasası, Londra Konferansı, Moskova ve Afganistan Anlaşmaları ve II. İnönü Zaferi konularını değerlendirmiştir.

İsmet Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı'na atanmasına yönelik olarak, Refet Paşa ile Ali Fuat Paşa'nın tepkilerini ve itirazlarını, Atatürk'ün Nutuk'taki açıklamaları ve Hikmet Bayur'un anılarına dayanarak ele alan yazar, Atatürk'ün tercihini İsmet Paşa'dan yana kullandığını hatırlatır.³⁶⁷ Atatürk'ün, emir komuta birliğini sağlayacağını ve askeri otoriteyi tesis edeceğini iyi değerlendirdiği İsmet Paşa hakkındaki diğer bir görevlendirmesi de Garp Cephesi Komutanlığı olmuştur. Bu düzenlemenin gereği, 10 Kasım 1920'de Bilecik'e giden İsmet Paşa'nın ilk iş olarak emrindeki milis kuvvetlerini düzenli ordu birliği halinde teşkilatlandırma olduğunu belirten Eroğlu, I. İnönü muharebesi ile yakından ilgili gördüğü Çerkez Etem Sorununun Gediz yenilgisinden sonra ortaya çıktığını ve o ana kadar başarılı hizmetleri görülen Çerkez Etem'in İsmet Paşa'yı

³⁶⁷ Eroğlu, "*İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebesinin İçerde ve Dışarıda Etkileri*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. II, S. 4, 1985, s. 67.

dinlemeyerek emirlerine uymaması neticesinde isyan etmesi nedeniyle İsmet Paşa emrindeki birlikler tarafından ortadan kaldırıldığını belirtmiştir.³⁶⁸

Çerkez Etem'in isyanını destekleyen ve iyi değerlendiren Yunan kuvvetlerine karşı, Batı Cephesi'nde kazanılan ilk zafer olarak incelediği I. İnönü muharebelerinin yankılarını yerli ve yabancı yayınlardan örneklerle açıklayan Eroğlu, BMM hükümeti ve ordusuna itibar kazandıran zaferin en önemli sonuçlarını şu başlıklar altında değerlendirir:³⁶⁹

- Yeni bir devletin kuruluşunu hukuki yönden ortaya koyan ilk anayasasının kabul edilmesi,
- İtilaf Devletleri tarafından Londra Konferansı'na yeni devletin de davet edilmesi,
- Yeni kurulan devletin bağımsızlığının tanınması bakımından önem arz eden 1 Mart 1921 tarihli Afganistan Dostluk Antlaşması,
- Türkiye ile Sovyet Rusya ilişkilerini dostluğa çeviren ve ülkenin doğusunun güvence altına alındığı 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması.

Londra Konferansı (Şubat-Mart 1921)'ndan bir sonuç alınamaması üzerine, İtilaf Devletleri tarafından Yunanlıların ileri harekâta geçirildiğini ve ilerlemenin 31 Mart 1921 akşamı İnönü'de büyük bir başarıyla durdurulduğu belirten Hamza Eroğlu, kesin zaferin 1 Nisan 1921'de İsmet Paşa tarafından bildirildiğini ve Atatürk'ün değerlendirmelerini Nutuk'tan aktarır. Ülkede sevinçle karşılanan, Anadolu'nun saygınlığını artıran, yabancı devletlerin yeni değerlendirmelere girmesini sağlayan İnönü zaferlerinin İsmet Paşa bakımından değerini de inceleyen Eroğlu, Atatürk'ün İsmet Paşa hakkındaki duygularına yer vererek, Atatürk'ün hayatında hiç kimseyi bu derecede takdir etmediğini belirtmiştir.³⁷⁰ Bu incelemeler ışığında, Eroğlu'nun İsmet Paşa hakkında “...*Büyük kumandandır. Cesaret ve güç sahibidir; sağlam karakteri onun başarısının sırrını teşkil etmiştir*” şeklindeki görüşü, açık ve net bir beğeni ifadesidir.

1.3.3 Osmanlı Islahatları ve Atatürk Devrimi:

³⁶⁸ A.g.e., s. 68.

³⁶⁹ A.g.e., s. 73.

³⁷⁰ A.g.e., s. 80.

Atatürk Devrimi ile Osmanlı ıslahat hareketleri arasında ilişki iki ayrı görüş açısından ele alınabilir. Birinci görüş, radikal ve inhisarcı bir görüş olup bazı yazarlar tarafından resmi görüş olarak ele alınmıştır. Bu görüş, Atatürk Devrimi ile Osmanlı ıslahat hareketleri arasında bir bağ olduğunu kabul etmeyen, bu devrimi ıslahat hareketlerinin devamı saymayan anlayışı temsil eder. Bu görüşe göre;

- Osmanlı ıslahat hareketleri adı altında yapılanlar, toplum hayatında belirli alanlarda yapılan belirli düzeltmelerdir. Türk Devrimi veya Atatürk Devrimi bir bütün olarak yeni bir fikrin, yeni bir idealin gerçekleşmesi amacıyla başvurulmuş geniş bir halk hareketidir. Eski düzeni zorla yıkmayı yerine yeni bir düzen koymayı amaç bilir. Yeni düzen kurulurken eski düzen de toptan tasfiye olmuştur.

- Islahat hareketleri, Osmanlı imparatorluğunun çökmesini, toprakların bölüşülmesini önlemek için başvurulan bir çare ve kurtuluş yolu idi. Türk Devrimi ise, fiilen sonra eren Osmanlı İmparatorluğu'nu diriltmektense, yeni bağımsız ve modern bir devlet kurmak için yapılmıştır. Arada amaç bakımından çok önemli farklar vardır.

- Genel olarak Osmanlı ıslahat hareketleri ıslahatçı devlet adamlarının eseridir ve yukarıdan gelme bir harekettir. Türk Devrimi bir halk hareketidir. Önce bir kurtuluş savaşı olarak başlamış, sonra eski düzeni yıkarak yeni düzeni kurmuştur.

- Osmanlı ıslahat hareketleri sınırlı ve dar alanda tesirleri görülen yenileştirme hareketleridir. Yenileşirken de batıdaki kurumlar örnek alınmıştır. Ancak batı örneği de sınırlı olduğu için tesirli olmamıştır. Atatürk Devrimi ise ıslahat değil, kökten değişmeyi kabul etmiştir. Eski kurumları Devrimin amacına uygun olarak kökten temizlemiş, yepyeni bir sistem getirmiştir.

- Osmanlı ıslahat hareketleri, saltanat ve halifeliğe dayanan bir yarı-dini devlet anlayışı içinde yenileştirme davranışı idi. Bundan ötürü eski devirler, eski ile yeninin, doğu ile batının dini hayat ile laik hayatın her alanda ortaklaşa ve karışım halinde bulunan telifçi, ikici ve şekilci bir görüşü temsil ediyordu. Türk Devrimi ise Batı medeniyetinin bölünmezliğine, bütünlüğüne inanan radikal bir görüşü temsil etmektedir.

İkinci görüş eski reformlarla Atatürk Devrimi arasında mantıki bir sebep ve sonuç bağlantısı belirlemektedir. Tarihi devamlılık ve sosyolojik determinizm olarak açıklanabilecek bu görüşe göre, Atatürk Devrimi, Tanzimat'tan beri gelişen fikirlerin

doruguna erismesi ve kesinlik kazanmasıdır. Buna göre Devrimin temelleri yüz, yüz elli yıllık tarihi gelişmelerin içinde bulunur. Türk Devrimi'ni tarihi bir gelişmenin aşaması olarak görenler bu iki yenileştirme hareketi arasında sebep ve netice bağlantısı kurmuşlardır. *“Devrim nasıl olsa olacaktı, olayların akışı bir değerlendirme ile yine buraya varacaktı, devletin müdahalesine gerek yoktur”* diyenler, Türk Devrimi'nin başarısına ve gerekliliğine inanmayanlardır. Türk Devrimi'ne göre gerici ve tutucu anlayışın temsilcileri olarak görünen bu anlayış, Türk Devrimi'nin başarılı gelişmesi karşısında sağduyudan yoksun, ilmi gerçekten uzak kaldığı için değerini kaybetmiştir. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın *“...Toplumlarda hiçbir kural ve müessese yokken ortaya çıkamaz. Bugün, düne ve yarına görünen ve görünmeyen bağlarla bağlıdır. Tarihin ve sosyolojik determinizmin bize öğrettiği ilmi gerçek budur”*³⁷¹ görüşüne karşılık, Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun *“...Yeni eskiyi kapsar, bu yüzden de biz yeniyi eskinin bir sonucu imiş gibi kavrarız. Oysa olağanüstü bir durum, olağanüstü bir insan yeni bir durum yaratmıştır. Toplumunu ileri götüren de bu olağanüstü durumlar, olağanüstü insanlardır... Atatürk olağanüstü olaylar sonucu ortaya çıkmış olağanüstü bir insan olarak toplumu ileriye yöneltmiştir.”*³⁷² görüşü, Türk Devrimi'nin özelliğini açıklamaya çalışmıştır. Bu açıklanan sebeplerden ötürü, Atatürk Devrimi'ni Osmanlı ıslahat hareketlerinin bir devamı saymak mümkün değildir. Yeni ile eski arasında her zaman ilişki kurulabilir. Asıl önemli olan yeninin eskiden şekil ve muhteva itibarıyla farklılık arz etmesi, yeninin eskiye nazaran özellikler arz etmesidir. Türk Devrimi'nin yapıcıları da, Türk Devrimi'ni Osmanlı ıslahat hareketlerinin bir devamı saymamışlardır.

Eroğlu'na göre, yabancılar, Türk Milleti'nin bütün varlığına el koydukları zaman Osmanlı düzeni ona boyun eğmiştir. Milli olmayan bünye kuvvet önünde sarsılmış, milli olmayan iktidar, millet menfaatini hiçe saymıştır. Kuvvet önünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun teslimiyetine, boyun eğmesine karşı, Türk Devrimi'nin ret ve mücadele kararının kaynağı, millet davasında millete yer ve değer verilmesindedir. Türk Devrimi, milli yönden değerini Kurtuluş mücadelesinde gösterdiği gibi ondan sonraki devrede de göstermiştir. Türk Devrimi'nin aksiyon safhasını teşkil eden Milli Bağımsızlık ve Milli Egemenlik Mücadelesinde millet gerçeği, millet gerçeğine dayanan millet olma ve millet

³⁷¹ Hüseyin Nail Kubalı, *Atatürk Devrimi ve Gerçeklerimiz*, İstanbul, 1968, s. 435.

³⁷² Bedia Akarsu, *Atatürk Devrimi ve Yorumları*, TDK Yayını, Ankara, 1969, s. 34.

menfaatini sağlayan milliyetçilik ilkesi, Türk Devrimi'ni yeniden düzenleme safhasında da bütün gücü ile kendini göstermiştir.

1.3.4 Siyasi, Hukuki, Eğitim ve Sosyo Kültürel ve Ekonomik Alanda İnkılâp Hareketleri:

Modern ve bağımsız bir devlet olmanın, hukuk düzeninde batıya yönelerek laik hukuk düzenine yer vermeyi zorunlu kıldığını belirten Prof. Dr. Hamza Eroğlu, hukuk kurallarının toplum düzeni içindeki yerine ve önemine bir hukukçu gözüyle bakmıştır. İlkel toplumlarda topluma düzen veren kuralların dini özellik ve karakterde olmasına karşılık, modern toplumlarda bu kurallar maddi ve dünyevi ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğunu belirten yazar, dini hukuk yapısından laik hukuk yapısına geçişi açıklamıştır.

Osmanlı hukuk sistemine ilişkin olarak, din, mezhep, cinsiyet, etnik köken gibi farklı oluşumlar için farklı uygulamaları gerektiren bu hukuk sisteminin değiştirilmesini bir zorunluluk olarak gören Prof. Eroğlu, dini hukuk sisteminin bırakılarak laik ve medeni bir hukuk sisteminin kabul edilmesini yeni devlet için vazgeçilmez bir zorunluluk olarak değerlendirmiştir.³⁷³ Laik hukuka yönelmenin nedenlerini şu şekilde özetlemiştir:³⁷⁴

- Modern yaşamın gelişmesine ayak uyduramayacak olan eski hukuk sisteminin değiştirilmesi,
- İvedilikle batı medeniyetine katılmak istenmesi,
- Farklı dinlere mensup vatandaşlar için farklı hukuk kurallarının uygulanması ile ülkede hukuk birliğinin baltalanması,
- Lozan Barış Antlaşması ile yükümlülük altına girilen modern ve laik hukuk tesisi,
- Laik bir kimliğe yönelen devletin hukuk sisteminin de laikleşmek zorunda olması,
- Medeni hayatın bir gereği olan laik hukukun önemi.

Çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmek için öncelikle toplumun ve insan hayatının çağın gereklerine göre düzenlenmesini, özellikle toplum düzenini ifade eden hukukun

³⁷³ Eroğlu, “Hukukta Batıya Yönelmenin Zorunluluğu”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu* (9-11 Eylül 1991), Atatürk Araştırma Merkezi, C. I, Ankara, 1996, s. 14.

³⁷⁴ **A.g.e.**, s. 15-16.

yenilenmesini gerekli gören Eroğlu'na göre, Türkiye'de gerçekleştirilen geniş kapsamlı resepsiyon hareketi ülkenin hukuki ve sosyal kaderine etki ederek köklü değişikliklere imkan hazırlamıştır. Yazar: “*Türkiye’de Cumhuriyet sonrası benimseme veya diğer deyimle resepsiyon (adaptation) hareketinde, yabancı hukukun alınması ve aktarılması yoluyla, toplumun geçmişle olan bağlılığının sökülüp atılması, yeni bir dünya görüşünün ve hukuk anlayışının yaratılması ile yeni hukuki biçim ve kalıpların getirilmesi amaçlanmıştır*”³⁷⁵ açıklamasıyla, milli hukukun yeni değerler ve biçimler içinde oluştuğunu belirtmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı geniş *resepsiyon* hareketinin köklü bir zihniyet değişikliğine fırsat verdiğine değinen Eroğlu, Batı Avrupa hukuk sistemi içinde yer alan Türkiye'nin girişimlerinin Avrupalı hukukçular tarafından dikkatle izlendiğini ve uygulamaların hukuk tarihinin en önemli olaylarından biri olarak görüldüğünü belirtmiştir.³⁷⁶ Hukuk inkılâbı ile ilahi iradeye dayanan ve nakli olan hukuk sisteminin yerine, insan iradesine dayanan akli hukuk sistemine geçildiğini belirten Hamza Eroğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğunu hatırlatarak devlet işlerinde din kurallarının değil hukuk kurallarının uygulandığını incelemiştir. Hukuk devletinin insan haklarını korumayı ve güvence altına almayı gerekli kıldığını hatırlatarak insan haklarının temel dayanağının eşitlik olduğunu belirtir. Türk İnkılâbının en belirgin özelliğini “*akılcı olmak ve çağdaş bilim ve uygarlıktan nasibini almak*”³⁷⁷ olarak gören Eroğlu, laikliğin bilim ve akıl yolunu izlemeye imkân verdiğini belirtmiştir. Çağdaş batı uygarlığını benimseyen Atatürk'ün bu seçim nedenini, bu uygarlığın bilim temeline dayanması ve hümanist bir hayat felsefesini yansıtmaması olarak gören yazar, laiklik sayesinde Türkiye'de akılcı ve bilimsel yöntemlerin geliştiiğini değerlendirmektedir.

Milli değerin, milli sınırlar içinde etkileri ile devlet ve toplum hayatında gerçekleştirilen kökten değişiklikleri ifade ettiğini belirterek bu değişiklikleri siyasi, hukuki ve sosyal bakımdan ele alan Eroğlu, Türk milletinin siyasi ve hukuki bir topluluk olarak modern bir devlete, sosyal yapı yönünden de ileri ve modern bir topluma dönüştüğünü değerlendirmiştir.

³⁷⁵ A.g.e., s. 19.

³⁷⁶ A.g.e., s. 21.

³⁷⁷ A.g.e., s. 23.

• **Siyasi yönüyle Türk Devrimi:** Hamza Eroğlu, “*Siyasi yönüyle Türk Devrimi’nin milli değeri, millet gerçeğini bulup çıkarmasında ve onu işlemesinde görülür*”³⁷⁸ açıklamasıyla Osmanlı toplumunu birleştirmek yerine ayrıma götüreceği için reddedilen milliyetçiliğin Türk Devrimi’nde bilinçli bir bağ oluşturduğunu belirtir. Osmanlı Devleti’nin düzenini kozmopolit olarak gören ve bu yapı nedeniyle Türk milletinin istilaya uğratıldığını belirten yazar, bu durum karşısında Osmanlı düzeninin sessiz kaldığına, milli olmayan iktidarın milli menfaatleri göz ardı ettiğine ve dahası ihanetini tescil ettiğine ağır bir dille işaret eder.³⁷⁹

Prof. Dr. Eroğlu’nun ele aldığı bir diğer konu da Milli Mücadele sonrası devrimler safhasında ortaya çıkan Türklük özelliğidir. Milli olmayan değerlerin savaş sonrası tasfiye edildiğini belirten yazar, Türk vatanı, Türk milleti ve Türk devleti olarak yeni bir yapının kurulduğunu yazmıştır. Siyasi olduğu kadar hukuki yönden de ele alınması gereken bir konu olarak görülen laiklik, Türk Devrimi’nin başarılı eseridir ve topluma yön veren sosyal politika prensipleri olarak görülmüştür. Siyasi açıdan hürriyetçi olarak gördüğü Türk Devrimi’nin esas amacını demokratik rejim kurma olarak ele alan Hamza Eroğlu, bu özelliği, dünyada diktatörlük eğilimlerinin yaşandığı bir zamanda dikkat çekici bulmaktadır. Türk Devrimi’nin devamlılığını incelediği kısımda, devrimlerin bitip bitmediği konusunun açıklığa kavuşturulmasını belirten Eroğlu, sosyal yaşamın gerekleri ve yapılan değişiklikler, eğer Türk Devrimi’nin temel yapısını sarsacak değişimlere neden olursa Devrimden eser dahi kalmayacağını hatırlatarak şu örneği verir: “*Milliyetçilik prensibini ve millet gerçeğini ortadan kaldıran, milliyetçiliği reddeden bir akım, ne olursa olsun, Türk Devriminin temel prensiplerine, Atatürkçülüğe aykırıdır. Bu akım Türk Devriminin devrimcilik ilkesi ile de bağdaşamaz*”³⁸⁰

• **Hukuki yönüyle Türk Devrimi:** Hukukta devrim ya da reform hareketleri olarak incelenen düzen, Prof. Dr. Hamza Eroğlu tarafından kamu hukuku ve özel hukuk açısından değerlendirilmiş, Osmanlı şer’i düzeninden tamamen farklı bir yapının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu değişim öncelikle yeni devletin kuruluşu ve siyasi düzeni ile ilgili olup devlet modern ve laik bir yapıda oluşu, hukuk alanında değişimleri zorunlu kılmıştır.

³⁷⁸ Hamza Eroğlu, “*Türk Devrimi’nin Milli Değeri*”, **Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu Yayınları: 2**, Ankara, 1977, s. 5.

³⁷⁹ **A.g.e.**, s. 6.

³⁸⁰ **A.g.e.**, s. 9.

Yeni bir devletin doğabilmesi için gereken şartları bir hukukçu gözüyle dikkate alan Hamza Eroğlu, Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde kurulan devleti Osmanlı'nın bir devamı değil tüm nitelikleri ile yeni bir devlet olarak görür ve Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası toplumda da bu şekilde tanındığını belirtir. Modern bir devlet olmanın zorunlu bir sonucu olarak gördüğü laikliğin hukuki alandaki uygulamalarını değerlendiren Eroğlu, yeni Türk devletinin hazırlık sürecinde hukukun laikleştirilmesi konusunun gündeme getirilmediğini, aksine bazı konularda tavizler bile verildiğini belirtmektedir.³⁸¹ Cumhuriyetin ilanı ile bu konunun yavaş yavaş gündeme alındığını hatırlatarak hukukta laikleşmenin (Batı hukuk alanına yönelmenin) nedenlerini şöyle açıklar: Eski sistemin modern hayata uyum sağlayamaması; süratle Batı medeniyetin katılma isteği (*Batı hukukunu kabul ederken geleneklerimizi ve zihniyetimizi de değiştirmek istiyorduk*); farklı din mensuplarına göre hukuk gereğinin ortadan kaldırılması; Lozan Antlaşması ile yükümlülük altına girilen laik kanun hazırlama zorunluluğu, laik hukuk sisteminin medeni hayatın bir gereği olması.³⁸²

• **Sosyal yönüyle Türk Devrimi:** Kültürel alanda ortaya çıkan geniş ve yaygın değişikliklerle etkisini gösteren sosyal devrimlerin, diğer ifadeyle Türk toplumunun Batı medeniyetine girişinin bir taklitçilik olmadığını belirten Eroğlu, bu konuda hâkim olan bazı prensipleri şu şekilde sıralamıştır.³⁸³

- Türkiye'nin gelişmesi için tek yol batılılaşmadır, bu bir lüks değil zorunluluktur.

- Batılılaşmaya karşı direnme bir gerilik olarak görülmüştür.

- Sadece Hıristiyanlığın eseri olarak görülmeyen Batı medeniyeti insanlığın ortak malıdır. (Bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapan yazar, Batı medeniyetinin bir Hıristiyan medeniyeti olmadığını, esas kıstasın hürriyet kavramı ve hümanizma olduğunu belirtir. Bunun kaynağını da Hıristiyanlık dini değil Yunan kökenli bir düşünce sistemi olarak irdeler).

- Sosyal ve milli özellikleri ortadan kaldırmayacak olan batılılaşma, daha önce denenmiş olan kısmi batılılaşma şeklinde değil radikal olarak benimsenmelidir.

³⁸¹ A.g.e., s. 16.

³⁸² A.g.e., s. 18.

³⁸³ A.g.e., s. 20-24.

Aşırı sol akımların temsilcilerince yöneltilen ve sosyal yönüyle Türk Devrimi'nin eksik, yetersiz olduğuna yönelik eleştiriler üzerinde duran Eroğlu, Türk Devrim'ni bir burjuva ihtilali olarak gören ve sadece üst yapı tarafından gerçekleştirilen bir olay şeklinde ele alan görüş sahiplerine verdiği cevapta, Türk Devrimi'nin amacını ve devrimle gerçekleştirilen değişimlerin anlamını açıklayarak örnekler verir. Devrimin bir tesadüf olmadığını vurgulayarak her alanda planlı gelişmelerin varlığını ve sınıfsız bir toplum idealini açıklar.³⁸⁴

2. TÜRK İNKİLÂBININ GELİŞME SÜRELERİ

İç ve dış politikadaki gelişmeler ekseninde yaptığı değerlendirmelerini üç dönem halinde ele alan Prof. Dr. Hamza Eroğlu, İkinci Dünya Savaşı'nı birinci dönemde incelemiştir. İkinci dönemde ise, 1950-1960 yıllarının iç politika hayatında DP iktidarını ve demokratik rejimden sapmaları konu edinmiştir. Bu dönemin son yıllarında kendisinin de bir CHP milletvekili olarak Meclis'te yer alması, hem iki farklı görüşün değerlendirmelerini yakından anlayabilmek hem de Eroğlu'nun düşünceleri hakkında bilgi sahibi olabilmek bakımından özel bir yer işgal etmektedir. Aynı dönemin dış politik gelişmelerini, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik ittifak anlayışları içinde gören yazar, dış politikanın temel prensiplerinde iktidar ve muhalefetin uyum içinde çalışmış olmalarını vurgulamıştır. Eroğlu'nun incelediği üçüncü dönem, 1960-1980 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. İç politikada 1962 ve 1982 Anayasalarının oluşum süreçleri hakkında ayrıntılı bilgilerin yer aldığı dış politika değerlendirmeleri, esas olarak Kıbrıs meselesi üzerine yoğunlaşmış ve Türk-Yunan ilişkilerinde ortaya çıkan gerginliklerden bahsedilmiştir.

Hamza Eroğlu'nun 1980 sonrası olaylara ilişkin güncellenmiş değerlendirmelerini aktarabilmek amacıyla tanzim edilen 'Geleceğe Yönelik Bakışlar, Öneriler' başlıklı bir kısım da, bu bölümün sonunda yer almaktadır.

2.1 İç Politikada Gelişmeler (1950-1960)

2.1.1 DP İktidarı ve 27 Mayıs: DP'nin iktidardaki uygulamalarını, "*dini istismar politikası, ekonomik başarısızlık ve siyasi hürriyetlerin sınırlanması ile baskı rejiminin kuruluşu*" olarak üç kategoride ele alan yazar, bu çerçevede aşağıdaki örnekleri inceler:

³⁸⁴ A.g.e., s. 25-31.

- Arapça ezan yasağının kaldırılmasıyla başlayan laik ve devrimci düzeni sarsan eylemler, din istismarına dayanan siyasi olaylar;

- 1950'den sonra ortaya çıkan olumlu faktörlerle desteklenen ekonomik gelişmelerin, ileriki yıllarda plansız uygulamalar, enflasyon, tarım ve sanayi politikalarının koordineli yürütülememesi gibi nedenlerle beliren ekonomik sıkıntılar;

- 1954 seçimlerinden sonra demokratik rejimden sapmaları işaret edici tedbirler kapsamında, 25 yılını doldurmuş hâkimlerin “*görülen lüzum üzerine*” emekliye sevkî; Kırşehir vilayetinin ceza mahiyetli olarak ilçeye dönüştürülmesi; Radyo ve basın sansürleri ile toplantı ve gösteri haklarının kısıtlanması; muhalefete yaptırımlar uygulanması; Tahkikat Encümeni kurulması.³⁸⁵

DP iktidarının uygulamalarını eleştiren Eroğlu, 1957'de bir rejim sorunsallığının çözümü olarak kanun yapıcılara ve muhalif siyaset çevrelerine hitaben şu hususların altını çizmiştir:

- “*Rejim davasını halletmek amacıyla seçimde işbirliği yapmayı kararlaştıran muhalif partilerin nasıl bir yol izleyeceği ve bu hususta tanınmış adayların feragat ve fedakârlığı yapmasının olması gerektiği*”

- “*muhalif parti mensuplarının feragat ve fedakârlık yapması gereği*”

- “*Anayasa'nın değiştirilmesi için Meclis'te üçte iki çoğunluk sağlamak zorunda olan muhalif milletvekillerinin, ilk önce rejim davası konusunda takip olunan politikaya inanmaları ve çevrelerini inandırmaları gerekliliği*”.³⁸⁶

Muhalif partilerin 4 Eylül 1957 tarihli ortak açıklamasını değerlendiren Eroğlu, esas olarak temel hak ve hürriyetlerin tanınması ve garanti altına alınmasının hedeflendiğini belirtmiştir. İstikrarlı bir hukuk devletinin, jandarma ve polis devletinden farklı olarak, hukuka ve hukuk prensiplerinin kodlaştırılmış şekli olan kanuna bağlı bir devlet olduğunun vurgulandığı tebliği göz önünde bulundurarak, Eroğlu mahkeme bağımsızlığının tanınması, seçim sisteminin incelenmesi, ekonomik alandaki düzenleme

³⁸⁵ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 281-283.

³⁸⁶ Eroğlu, “*İşbirliği ve Muhalif Partilere Düşen Vazife*” (M.S.Aslandoğlu takma adı ile), **Türk Sözü** 28 Ağustos 1957.

teklifleri açıklanmış olup akliselim olan herkesin bu görüşlere katılması gereğine inanmaktadır.³⁸⁷

DP iktidarı uygulamalarının, “...*muhalafete artık hak ve hürriyet tanımayan diktatoryal rejimin bariz özelliklerini*”³⁸⁸ sergilediğini değerlendiren Eroğlu, DP’nin savunucularından biri olarak gördüğü Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil’in, ülkedeki gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes ile görüşerek hükümetin istifa etmesini ve yerine daha ılımlı bir hükümet kurulmasını tavsiye ettiğini hatırlatır. Başgil’den aktarımla, Bayar’ın bu düşünceye şiddetle karşı çıktığını ve sert tedbirlere başvurularak mevcut uygulamanın devamını istediğini kaleme almıştır. Sert tedbirlerin ve baskı idaresinin, mevcut sıkıntıları gideremediğini ve 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Ordusu’nun “*Cumhuriyeti ve Kanunları korumak görevi*” ile yönetime el koyduğunu belirten Eroğlu, baskı idaresinin son bularak yeni bir devirle yeni bir zihniyetin yerleştiğini düşünmektedir.³⁸⁹

27 Mayıs müdahalesine, demokratik rejimden ayrılarak baskı idaresi oluşturan DP iktidarının neden olduğunu belirten Hamza Eroğlu, 27 Mayıs askeri müdahalesini ‘Ak Devrim’ olarak değerlendirir: “*Ak Devrimin gerçek sonucunu ve şuurlu anlamını bütün nitelikleri ile belirten ve Devletin temel yapısını düzenleyen T.C.’nin ikinci anayasası, demokratik hukuk devletinin bütün kurumlarıyla tesisini amaçlamıştır. Kötüye karşı iyinin, çirkine karşı güzelin, eğriye karşı doğrunun, seciyesize karşı seciyeli ve ahlaklının bir zaferidir.*”³⁹⁰ 1961 Anayasası’nı, Türkiye’nin gerçeklerine cevap veren, realist, Türk milliyetçiliğine değer veren, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” formülü ile barış ve kolektif güvenlik ilkesine bağlanan, yargı organının bağımsızlığının genişlediği, hürriyete, adalete ve fazilete âşık Türkiye’nin hürriyet destanı olarak görür.

Prof. Dr. Eroğlu’nun bakış açısında 61 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ışığı altında, sosyo-ekonomik haklara geniş ölçüde yer veren ve modern anayasa teamüllerini de göz önünde bulundurmaktadır.³⁹¹ Dahası yeni Anayasanın, uluslararası toplumun üyesi olan devletin

³⁸⁷ Eroğlu, “*Muhalif Partilerin Tebliği*” (M.S.Aslanoğlu takma adı ile), **Türk Sözü**, 10 Eylül 1957.

³⁸⁸ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 285.

³⁸⁹ s. 287.

³⁹⁰ Eroğlu, “*Özellikleriyle Yeni Anayasa*”, **Türk Sözü** 17 Haziran 1961.

uluslararası ilişkilerde izleyeceği politikanın genel esaslarını ve uluslararası hukukun iç hukuka yaptığı atıflarda yetkili organların hak ve görevlerini günün ihtiyaçlarına uygun olarak tayin ettiğini açıklar.³⁹²

İç politika gelişmelerinin ikinci dönemini 1961-1982 yılları arası gelişmelere ayıran Eroğlu, 27 Mayıs 1960'da işbaşından uzaklaştırılan DP'nin Hükümet ve Parlamento üyelerinin yargılandığı Yassıada davalarının sonuçlanmasını ve cezaların infazının toplumda kaygı ve huzursuzluk yarattığını belirtmiştir. Eroğlu'nun açıklama gereği duyduğu ikinci konu ise, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgür ve rahat ortamdan kaynaklanan sağ ve sol çatışmalarıdır. Kanunlardaki düzenlemelerin bunalıma çözüm sağlayamaması, kurtarılmış bölge adı verilen devlet otoritesine karşı oluşumlar, ülke içinde ciddi sıkıntılara neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine bir askeri müdahalenin gerçekleştiğini belirten Eroğlu, 27 Mayıs'takine benzer şekilde savunduğu bu müdahaleyi “*milli birliği korumak, anarşi ve terörü önlemek, can ve mal güvenliğini sağlamak, devlet otoritesini hâkim kılmak ve korumak, sosyal barışı sağlamak, insan hak ve hürriyetlerine dayalı laik ve demokratik rejimi başarılı kılmak*”³⁹³ amaçlı bir uygulama olarak değerlendirir.

2.2 Dış Politikada Gelişmeler (1950-1960): Türk dış politikasında önemli gelişmelerin görüldüğü 1950-60 arası oluşumların, esas olarak Türkiye'nin kendini daha güvende hissetmesini sağlayan anlaşmalara sahne olduğunu ele alan Hamza Eroğlu, dönemin önemli olaylarını Kore uyuşmazlığı, NATO'ya katılım, Balkanlarda ve Orta Doğu'da savunma anlaşmaları ve Kıbrıs Sorunu olarak incelemiştir. Uygulanan milli dış politika ile Türkiye'nin yabancı ülkeler nezdinde itibarının arttığını belirten Eroğlu'na göre bu devre, iktidar ve muhalefetin dış politikanın temel prensiplerinde uyumlu olduğu bir dönem olmuştur.

2.2.1 Kore Uyuşmazlığı: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikada en çok düşünülen ve hakkında konuşulan memleketlerden biri olarak gördüğü Kore'nin unutulmuş memleket olarak anıldığını düşünen Hamza Eroğlu, çok eski devirlerden beri

³⁹¹ Eroğlu, “*Yeni Anayasa ve İnsan Hakları*”, **Sabah** 6 Temmuz 1961.

³⁹² Eroğlu, “*Yeni Anayasamız ve Milletlerarası Münasebetler*”, **Orta Doğu Dergisi**, S. 5, Ankara, 1961, s. 28-32.

³⁹³ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 301.

Çin'in nüfuzu altında bulunan Kore'nin, bir taraftan Japonya'nın, diğer taraftan da Rusya'nın emperyalist politikasına hedef olduğunu belirtmiştir. Kore İmparatorunun 1910'da Kore'nin Japonya'ya katılmasını onaylamasıyla 1945'e kadar tarihinin en karanlık günlerine giren Kore'nin, 1 Ocak 1942 tarihli BM deklarasyonu ile bağımsızlığı ele alınmış, 15 Eylül 1945'ten itibaren ülke Amerikan ve Sovyet askerleri arasında ikiye ayrılmıştır. Kuzey Kore'nin taarruzları neticesinde BM'nin müdahale kararı aldığı, 35 aylık kanlı mücadelelerin yapıldığı Kore'deki huzursuzlukların nedenini bu olaylara bağlar.³⁹⁴

2.2.2 Kuzey Atlantik Paketi'na Katılma: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın doğuşuna tesir eden sebepleri, antlaşmanın hazırlanışını ve içeriğini inceleyen Eroğlu, bu antlaşmanın dünyadaki gelişmelerin doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Pakt içindeki kararlar ittifakla alındığından, çok önemli kararların alınmasında muhalefet gösterebilecek bir devlet olması durumunda kararın alınmaması riskinin olması uygun görülmemektedir. NATO teşkilatı, milletlerarası barış ve güvenliği korumak maksadıyla kurulmuş kısmi fakat etkili, BM amaçları ve prensiplerine uygun faaliyet gösteren bir teşkilattir.³⁹⁵ Başlangıçta Nazi Almanya'sına ve Faşist İtalya'ya karşı birlikte hareket eden batı demokrasileri ve Sovyetler'in zafer elde etmek için gayretlerini birleştirdiğini ancak daha sonraki gelişmeler neticesinde uluslararası güvenliğin sıkça ihlal edilmesi nedeniyle faaliyete geçirilen yardımcı bir güvenlik mekanizması olarak gördüğü Kuzey Atlantik Paketi'ni dünya barış ve güvenliğini en tesirli şekilde sağlayan eşsiz bir eser olarak görmüştür.³⁹⁶ 5886 sayılı kanunla onaylanan, Resmi Gazetenin 19.2.1952 gün ve 8038 sayı ile yayımlanan karar gereği, Türkiye Kuzey Atlantik Paketi'na dâhil olmuştur. Bu gelişme Sovyet Rusya'yı harekete geçirerek Türk Hükümeti nezdinde teşebbüslere geçmesine ve siyasi bir soğuk savaş taarruzunda bulunmasına neden olmuştur. 1945'ten beri Sovyet Rusya'nın tehditkâr politikası altında kalan Türkiye'nin Pakt'a girişi özel bir önem arz etmiştir. NATO devletleri içinde Sovyet Rusya ile uzun bir kara sınırı bulunan tek devlet Türkiye'dir³⁹⁷ düşüncesiyle konunun Türkiye açısından önemini vurgulayan Eroğlu,

³⁹⁴ Eroğlu, "Talihsiz Kore", **Ulus** 31 Mayıs 1961.

³⁹⁵ Eroğlu, "Kuzey Atlantik Paketi", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XXI, S.1-4, 1957, s. 3-29.

³⁹⁶ **Yeni Adana** 18 Nisan 1957; **Türk Sözü** 7 Mayıs 1957.

³⁹⁷ **Türk Sözü** 10 Mayıs 1957.

benzer görüşlerini NATO'nun onuncu yıldönümünde de tekrarlayarak barış ve güvenliğin dayanağı, batı dünyasının huzur ve refahının temininde esas temel sayar.³⁹⁸

2.2.3 Balkan İttifakı: İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelerin Türk-Yunan ilişkilerinde olumlu sonuçlara neden olduğunu belirten Hamza Eroğlu, gerek Truman Doktrini ile elde edilen yardım, gerekse NATO'ya girişin verdiği yakınlığın, diğer Balkan devletleri ile olan ilişkilere de olumlu yansıdığını belirtmiştir. Aynı dönemde Yugoslavya'nın Komünform'dan ayrılarak bağımsız oluşu, üçlü Balkan Paketi'nı kolaylaştırmıştır. Dahası, 9 Ağustos 1954'de, Eroğlu'nun da askeri danışman heyeti üyesi olarak katıldığı Bled İttifak ve Karşılıklı Yardım Paketi imzalanmıştır. Ancak ileriki tarihlerde Yugoslavya'nın Sovyet yakınlaşması ve Kıbrıs Sorunu nedeniyle Türk-Yunan anlaşmazlığı, paktiların siyasi değerini yitirmesine neden olmuştur.

2.2.4 Bağdat Paketi: Hamza Eroğlu, Merkez Antlaşması Teşkilatı (CENTO) olarak da anılan Bağdat Paketi'nin oluşumunu incelerken, başlangıç çalışmalarının Türkiye ve Pakistan tarafından gerçekleştirildiğini hatırlatır. 24 Şubat 1955'de Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta imzalanan Pakt'a, daha sonra İngiltere, Pakistan ve İran'ın da katıldığını belirten Eroğlu, "*Bağdat paketi, Amerika'nın teşvikiyle kurulmuş, Amerika'nın Pakta katılması ümit ve arzu edilmiş fakat Arap âleminin tepkisi karşısında Amerika Pakta katılmaktan sakınmıştır*"³⁹⁹ değerlendirmesinde bulunmuştur.

2.2.5 Kıbrıs Meselesi: 1954 yılından itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik nedeni olarak gördüğü Kıbrıs Sorunu'nun başlangıç safhasında, Türk kamuoyu, Türk basını ve Türk gençlik teşkilatlarının ENOSİS'e karşı tepkisini vurgulayan ancak Türk hükümetlerin duyarsızlığını hatırlatan Hamza Eroğlu, Kıbrıs konusunda ayrıntılı çalışmalar yapmıştır. Yazdığı kitap ve makaleleri ile Kıbrıs'ın önemini zihinlerde tutmaya çalışmış, gelişmelerin her safhasında Rauf Denktaş'ı desteklemiştir.

2.3 İç Politikada Gelişmeler (1960'tan Günümüze): Türk İnkılâp Tarihi kitabında '*Türk İnkılâbının Gelişme Süreleri (1960-1980)*' başlığı altında bir inceleme konusu yer almasına rağmen, Hamza Eroğlu'nun yeterince bilgi aktaramadığı izlenimini veren konulardan birini de bu dönem olayları oluşturmaktadır. Çünkü gerek 1961 gerekse 1982 Anayasalarının özellikleri ile ele alındığı bölümlerde yeterli seviyede açıklamalar

³⁹⁸ Eroğlu, "*Onuncu Yıldönümünde NATO*", **Kim Dergisi**, S. 45, İstanbul, 1959, s. 25.

³⁹⁹ Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s. 293.

mevcut olmakla birlikte, 1961-1982 yılları arasındaki gelişmeler genel ve kısa ifadelerle yer almıştır. Eroğlu, 27 Mayıs askeri müdahalesi sonucu görevden uzaklaştırılan DP milletvekillerinin yargılanması, davaların sonuçlanması ve cezaların infazının toplumda yarattığı kaygı ve huzursuzluğa vurgu yapar. 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunulmuş kabul edilen 1961 Anayasası’nın yürürlüğe girmesi ile kişilere sağlanan özgürlüklerin yanlış kullanıldığını değerlendirerek;

- Sağ ve sol çatışmaların başladığını, masum öğrenci hareketlerinin Türkiye’de sert çatışma ve zıtlara neden olduğunu,
- Ortaya çıkan bunalımın çözümü için Anayasa ve bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına rağmen, istenen sonuçların elde edilemediğini,
- Ülkenin kaderini tehdit edecek seviyede eylemlerde bulunan bazı örgütlerin ortaya çıktığını ve kurtarılmış bölgeler oluşturulduğunu, ülkede can ve mal güvenliğini kalmadığını değerlendirir.⁴⁰⁰

Hamza Eroğlu, sahip olduğu bu bakış açısıyla, “*milli birliği korumak, anarşi ve terörü önlemek, can ve mal güvenliğini sağlamak, devlet otoritesini hâkim kılmak ve korumak, sosyal barışı sağlamak, insan hak ve hürriyetlerine dayalı laik ve demokratik rejimi başarılı kılmak*” amaçlarıyla 12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen askeri müdahaleyi haklı gösteren nedenleri sıralarken devletin içinde bulunduğu kötü ortamı da hatırlatır. Yasal düzenlemelerin tamamlanmasından sonra yönetimin sivillere devredileceği yönünde Orgeneral Kenan Evren tarafından yapılan açıklamaları kaleme alarak askeri yönetimin geçici özellikte olduğunu belirtmekte fayda görür.⁴⁰¹

2.4 Dış Politikada Gelişmeler (1960’tan Günümüze): 1961 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmelerindeki uzun konuşması, Hamza Eroğlu’nun Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikası hakkındaki görüşlerini açıkça dile getirme fırsatını doğurmuştur. Bu konuşmada Eroğlu’nun önemle dikkat çektiği hususlar şunlardır:⁴⁰²

⁴⁰⁰ A.g.e., s. 300.

⁴⁰¹ A.g.e., s. 301.

⁴⁰² Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/4, Kurucu Meclis Tutanak Dergisi C. 1, Birleşim: 4, Oturum: 2, 22 Şubat 1961.

- Lozan'dan sonra dış politikada, devletin egemenliğine ve eşitlik prensibine değer verilmiş, hiçbir devlete, memleketin hiçbir bölgesinde imtiyaz verilmemesine özen gösterilmiş ve diğer devletlerle eşitlik dairesinde siyasi, hukuki, adli ve iktisadi sahalarda antlaşmalar imzalanmıştır.

- Milli egemenlik ve bağımsızlık prensibini zedeleyen, eşitlik prensibine aykırı bir politikayı asla benimsemediğini ve böyle bir politikanın milli menfaatlere aykırı olduğunu ifade eden Eroğlu, DP döneminde imzalanan NATO Kuvvetler Sözleşmesi'ne dayalı bazı ikili anlaşmalarla, ABD ile imzalanan istimplâk ve garanti anlaşmalarını milli egemenlik ve eşitlik prensibine aykırı bulmaktadır. Ülkenin siyasi prestijiyile bağdaştıramadı tek taraflı garantilerin de dış politikada yer almaması gerektiğini vurgulamıştır.

- Uluslararası barışın korunmasına ve iş birliğine içtenlikle taraftar olan Türkiye, izlediği “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” politikası gereği, ‘Milletler Cemiyeti’ne katılmış ve savaşı kanun dışı gören Briand-Kellog Paktı'nı imzalayarak uyuşmazlıkların barışçı yollarla giderilmesi çarelerini aramıştır.

- Türkiye hem kendi güvenliği hem de örgütün menfaatleri gereği Kuzey Atlantik Paktı'na dâhil olmuştur. Bir NATO politikası takip etmesi gereken Türkiye, kolektif güveni temine yarayan CENTO'nun Orta-Doğu'da barış ve güvenliği koruduğuna kani olarak bu Pakta da gereken değeri vermelidir.

- “*İnsan Haklarının dış politikadaki rolü, insan şahsiyetine atfedilen kıymetten, insanı milletlerarası planda değerlendirmekten ileri gelir. Hürriyet ve adalet içinde bir dünya barışı insan haklarının tam bir garanti ile korunmasına bağlıdır.*” görüşündeki Eroğlu, insan ana hak ve hürriyetlerine değer veren ulusların dış politikasının da barış, güvenlik ve istikrar politikası olacağını belirtir. “*Keyfi ve kanun dışı tasarruflarla çiğnenen ana hak ve hürriyetlere 27 Mayıs İnkılâbı ile son verdiğimiz ve İnsan Haklarını muzaffer kıldığımız için, iç ve dış politikada da İnsan Hakları davasının en sadık hadimi olduğumuzu bütün imkânlarımızla göstermeliyiz.*” düşüncesiyle konuya verdiği önemi açıklar.

- Avrupa Konseyi hakkındaki görüşlerini açıklarken, gerçek demokrasilerin dayandığı ahlaki prensiplere ve manevi değerlere önem gösteren bu kuruluşun üyesi bir devlet olarak, bahsedilen özelliklerin içeride ve dışarıda uygulanması gerektiğini hatırlatır.

- Devletler Hukukuna saygı prensibinin devam ettirilmesinin gereğini ele alırken, İkinci Dünya Savaşı sonrası hazırlanan anayasalardaki genel eğilime uygun olarak, hazırlanan yeni anayasada “*Devletler Hukukunun Milli Hukuka üstünlüğü*” prensibinin ifade edilmesinin gereğinden bahseder.

- Eroğlu’na göre başarılı bir dış politikanın görüntüsü, maceraperest olmayan, uzak görüşlü, kendi vatandaşlarına olduğu gibi dost ve müttefiklerine de güven veren bir politikanın gerçekleştirilmesidir.

Türk dış politikasının temel ilkeleri ve dış politikada değişiklik problemini ele aldığı başka bir çalışmada Hamza Eroğlu, 1964 Kıbrıs olaylarının, Türk halkının haklılığını dost ve müttefiklerine gereği gibi duyuramadığını ortaya çıkardığını belirtir. Türk kamuoyunun beklediği desteği göremediğinden kırılgan ve üzgün olduğunu, bu üzüntünün Kıbrıs çıkmazı karşısında politika değişikliği fikirlerini ortaya çıkardığını hatırlatır. Bir görüş NATO ve CENTO’dan ayrılmayı ele almaktadır. Batı âleminden ayrılıp Doğu’ya yönelmeyi gerektirecek bu görüş siyasi, ekonomik ve ideolojik sakıncalar arz ettiğinden bir çözüm değildir. İkinci görüş tamamen tarafsız bir politika izlemektir. İç politikada bir düzenleme gerektirmeyen ancak dış politikada “*bitaraf olan bertaraf olmaya mahkûmdur*” sözünün gerçekliğini akla getiren bu görüş kolektif güvenlikle bağdaşmaz. Üçüncü görüş mevcut durumun muhafazasının yanında daha bağımsız, daha hareketli bir dış politika izlenmesidir. Batı âlemini kapitalist ve sömürgeci olarak değil, hürriyetçi ve insan şahsiyetine değer verici nitelikleri ile benimsediğimizi belirtir.⁴⁰³

2.4.1 Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu: Türkiye ile Yunanistan’ın NATO üyesi olduğunu hatırlatan Eroğlu, ortak yasaya dayanan savunma sistemine sahip olan bu kuruluşun üyeleri arasında çıkan uyuşmazlıkların sistemi zayıflattığı gibi zaafa da uğratacağını ele almaktadır. Yazara göre Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların başında Kıbrıs Sorunu gelmektedir. Ege Denizi ile ilgili uyuşmazlıklar (kıt’a sahanlığı, karasularının genişliği, hava kontrol sahası...), Yunanistan’da yaşayan Batı Trakya Türklerinin insan hakları ile ilgili şikâyetleri, Yunanistan’ın Lozan Barış Antlaşması’na uymayan tutumundan duyulan rahatsızlık, Türk Yunan ilişkilerini

⁴⁰³ Cumhuriyet 2 Ekim 1964.

gerginleştirmiştir. Türkiye'nin karşılıklı görüşme ve müzakerelerle anlaşma, uzlaşma yolundaki çabalarının boşa çıktığını, 1997 yılında da Ege'de güvenliği artırıcı tedbirlerin alınabilmesi için Yunanistan ile karşılıklı anlaşmaya dayalı öncelikle bir yöntem bulunmasının da sonuç vermediğini örnek gelişmelerle açıklamıştır. Bu konuda, Türkiye tarafından seçilen iki akıl adamının (Prof. Dr. Suat Bilge ve Emekli Büyükelçi Dr. Şükrü Elekdağ) gayretlerinin sonuçsuz kalmış olduğu gibi, ABD'nin çabasıyla gerçekleşen Madrid toplantısı ve tespit edilen ilkelerde oluşan görüş yakınlığının, daha sonraki ters yönlü gelişmelerle hiçbir fayda sağlamadığını belirlemiştir.⁴⁰⁴

Türkiye'nin Milli Mücadele sonunda kendi kendini yönetme "*self determination*" ilkesine dayanan ulusal bir devlet kurduğunu, imparatorluktan vazgeçip sınırları Milli Misak'la belirlenen yeni bir devlet kurarak "Yurtta Barış, Dünyada Barış" politikası ile tam barışçı bir politika izlediğini kaleme alan Eroğlu, Yunanistan'ın ise "*Megali Idea – Büyük İdeal, Büyük Düş*" politikası ile ülkesine ülkeler katmak politikasına yöneldiğini belirtmiştir. Ona göre, *Megali Idea* politikası, Türk topraklarını işgale yönelik bir politikadır, Türk Devleti'nin varlığını yok etmeye yönelik bir politikadır. 20. yüzyılın başında Anadolu topraklarının işgali, Yunanistan'a katma politikası, Yunanistan'ın ağır bir biçimde bozguna uğramasıyla sonuçlanmıştır. Yunanistan bu yanlış ve hatalı politikadan ders almamıştır. Kıbrıs'ta uyguladığı ENOSIS (Kıbrıs'ı Yunanistan'a katma) politikası ve Türkiye'ye karşı teröristleri desteklemesi olağanüstü hatalı bir tutumdur. Terörizmin insanlığa karşı bir suç olduğunun değerlendirilmesi, Yunan politikacıları ağır itham altında bırakacaktır.

Kıbrıs'taki gelişmeler konusunda yazarın değerlendirmeleri şu şekildedir: Zürih ve Londra Antlaşmaları ile oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ortak iradeleri ile kurulmuş, 1960 Lefkoşa Anlaşması ile tamamlanmış ve hayatiyet kazanmıştır. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile doğan yeni devlet Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına dayanmaktadır. Devlet fonksiyonlarının yerine getirilmesinde iki toplumun eşitliği prensibi sağlanmış ve bir toplumun diğer topluma baskı ve tehdit yolları, Anayasanın koyduğu garantilerle önlenmiştir. Antlaşmalarla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti fonksiyonel federasyona dayalı bir devlet yapısını öngörmekte idi. İki toplumun iç içe bir arada yaşadığı bir toplum düzeni için uygun görülen bu sistem,

⁴⁰⁴ Bkz. EK-22, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Bazı Konulardaki Değerlendirmeleri.

çeşitli ihlaller sebebi ile yaşatılamamıştır. Nüfus bakımından çoğunluğu elinde bulunduran Kıbrıs Rum Toplumunu devlete sahip çıkararak Antlaşma hükümlerini ihlal etmiştir. En ağır ihlal ve tecavüz Temmuz 1974'te Kıbrıs Rum lideri Nicos Sampson darbesi ile gerçekleşmiştir. Kıbrıslı Türkleri imha politikası, BM'nin meşru müdafaa sistemine dayanan Türk askeri gücünün sağladığı yardım ile önlenmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunun kuzeyde, Kıbrıs Rum toplumunun güneyde yerleşmesi, iki toplumu iç içe yaşamaktan uzaklaştırmış, her toplum kendi güvenliğini sağlamada yetkili kılınmıştır. Bundan sonra Kıbrıs'ta tek bir devletten bahsetmek imkânsız hale gelmiştir. Tarihi gelişmeler, siyasi ve sosyal gerçekler iki toplumu birbirlerinden farklı yönetime tabi olmalarını zorunlu kılmıştır.

Önce 13 Şubat 1975'te kurulan KTFD ve daha sonra da 15 Kasım 1983'te kurulan KKTC, Kıbrıslı Türklerin iradeleri ile kurulmuş bağımsız bir devlettir. Demokratik düzene dayanmaktadır. Güneyde ise Kıbrıslı Rumların kurdukları devlet varlığını sürdürmektedir. Uluslararası barışı tehlikeye sokarak 30 yılı aşan bir süreden beri Kıbrıs'ta sağlanan barışı tehditle, zorlayarak statü değiştirme çabaları, yalnız Kıbrıs'ta değil Orta Doğu'da da büyük huzursuzluk ve kargaşa yaratacaktır. Zürih ve Londra Anlaşmalarına aykırı olarak Türkiye'nin muvafakati alınmadan Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Kıbrıs Rum Yönetiminin AB'ne katılması, uluslararası hukukun ağır ihlali olmuştur. AB'nin de Yunanistan'ın etkisiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'ni birliğe katması, barışa hizmetten uzak bir işlem olmuştur. AB'nin yanlış ve hatalı kararının sorumluluğunu, bölge ülkeleri, Doğu Akdeniz bölgesi ülkeleri ödememelidir. Kıbrıs Sorunu Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorundur. Konuyu AB'nin sorunu haline getirmek, milletlerarası hukuku ihlal eden bir ülkenin tarafında olmak demektir.

Bugün Kıbrıs'ta 15 Kasım 1983'te kurulan KKTC'nin varlığını hatırlatarak Kuzey Kıbrıs Türk halkının iradesi ile kurulan bir devletten bahseden Eroğlu: *“Sözüm ona Kıbrıs'ta uyuşmazlığı çözmek için Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'ni gözden çıkarmak, kazanılmış hakları ve elde edilen yetkileri yok etmek, esareti kabul etmek, yenilgiye boyun eğmek demektir. Ne demektir “ver kurtul” politikası? Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'ni A.B.'nin emrine mi vereceğiz yoksa Güney Kıbrıs Rum topluluğuna mı bağışlayacağız? Yoksa Bizans'ı yeniden kurma hayali içinde olan Yunanistan'a mı armağan edeceğiz? Türklüğün ve Kuzey Kıbrıs Türk Halkının anlaşmalardan doğan hakları ne olacak? Barış*

ve güvenliğin sağlamlılığı ve sürekliliği hakka ve adalete yer ve değer vermekle mümkündür. Sırf uyuşmazlığı çözmek ve Kıbrıs'ta barış sağlamak için ulusal çıkarlardan vazgeçmek, kolaylıkla kabul edilebilecek bir politik tutum değildir. Konunun önemini ve ciddiyetini, Türk insanının hassasiyetini dikkate alarak değerlendirmek gerekir"⁴⁰⁵ görüşüyle bu cumhuriyetin devlete özgü yetkileri bağımsız bir şekilde kullandığını savunur.

2.4.2 Ermeni Terör Olayı: Hamza Eroğlu'nun yaklaşımında ve düşününde⁴⁰⁶, Ermeni Sorunu bir uyuşmazlık ve tehdit olarak hayali soykırım iddiası, toprak talebi ve ASALA terör örgütünün etkinliği olarak politika sahnesinde yer almıştır.

2.4.2.1 Hayali Ermeni Soykırımı İddiası: Soykırım iddialarını 'hayali' olarak değerlendiren ve bu konuda ayrıntılı bilgiler kaleme alan Eroğlu'na göre; Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile Ermeniler Osmanlı Devleti'ne karşı düşman devletlerle işbirliği yapmışlardır. Doğu Anadolu'da Rus güçleri ile yapılan işbirliği, Doğu Anadolu'nun, Van'ın ve çevresinin işgaline neden olmuştur. Osmanlı Devleti, tebaası (uyruğu) olan Ermenilerin düşmanla işbirliği yapmalarına engel olmak için ve Ermenilerin huzurlu ve güvenli bir ortamda yaşamaları için zorunlu göçe zorlanmalarını öngören karar almıştır. Çıkarılan Tehcir (Göç) yasasıyla Osmanlı uyruğu Ermeniler daha emin yerlere göçe zorunlu kılınmışlardır. Alınan her türlü güvenlik ve sağlıkla ilgili tedbirlere karşın Ermenilerin ağır kayıpları olmuştur. Bu kayıplar konusunda dünya kamuoyuna çok abartılı rakamların aktarıldığını düşünen Eroğlu, Osmanlı Devleti'nde Ermenilerin sayısı çeşitli istatistiklere göre 1.250.000 ile 1.500.000 arasında değiştiğini, abartılı olarak ise Ermenilerin sayısının 1.500.000 ile 3.000.000 arasında gösterildiğini belirtir.⁴⁰⁷

Olayların Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde ortaya çıktığını belirten Eroğlu, alınan göç kararının devletin güvenliği açısından zorunlu bir karar olduğunu savunur. Göç sırasında ve göçten sonra alınan tedbirlerin Ermeni toplumuna güvenlik ve huzur sağlamaya yönelik olduğundan bahisle, gerek göç sırasında ve gerekse göçten sonra işlenmiş olabilecek suçların hesabının görüldüğünü ele almıştır. Dahası, teşkil

⁴⁰⁵ Bkz. EK-22, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Bazı Konulardaki Değerlendirmeleri.

⁴⁰⁶ Ermeni Terörü kapsamında Hamza Eroğlu'nun değerlendirdiği olaylar ve gelişmeler hakkında, ağırlıklı olarak kendisiyle yapılan 10 Mayıs 2010 tarihli görüşmeden faydalanılarak ilgili bilgiler verilmiştir. Bkz. Hamza Eroğlu Dosyası/2 ve EK-22.

⁴⁰⁷ Bkz. EK-22, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Bazı Konulardaki Değerlendirmeleri.

edilen mahkemelerin işgal kuvvetlerinin gözetimi altında görev yaptığını ve suçlu bulunanların gerektiği şekilde cezalandırıldığını belirtmiştir. İngilizlerin savaş suçlusu olarak gördükleri bazı aydınları tutuklayıp Malta Adası'na sürgüne gönderdiğini, Ada'da yapılan araştırma ve suçlananların yargılanmaları neticesinde adı geçen aydınların beraat etmesi ile sonuçlanması ile sürgünlerin tamamlandığını hatırlatmıştır.

Eroğlu, 12 Aralık 1922⁴⁰⁸ tarihinde Lozan Barış Konferansı'nda, güçlü diplomat ve devlet adamı olarak gördüğü İngiliz baş delegesi, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un, Ermenilerin kayıplarını 3.000.000 diye açıkladığını ve Ermeniler için Türkiye'den toprak talebinde bulunduğunu hatırlatmıştır. Türk baş delegesi İsmet Paşa'nın ortaya koyduğu inandırıcı kanıtlarla gerçeği dile getirdiğini, bu suretle Lozan Konferansı'nda Ermenilerin isteklerine olumlu yanıt çıkarılmadığını belirtmiştir. Bu gelişmenin, Ermeni isteklerinin Anlaşmada yer almamasını sağladığını hatırlatarak daha sonraki yıllarda -1948 yılında- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nürnberg Askeri Mahkemesi'nin kararlarının da ışığı altında, BM Genel Kurulu soykırım suçunu bir uluslararası suç sayarak bir sözleşme düzenlemesini bu açıdan incelemiştir. Bu tarihten sonra Ermenilerin soykırım suçu konusunda aradıkları bir desteği bu kararda bulduklarını ve dünya kamuoyu önünde 1915 tarihli zorunlu göç olayından ötürü Türkiye'yi suçlamaya başladıklarını hatırlatır. Yazar, çağdaş uluslarca hukuk kurallarına göre, bir suçun geçmişte yürürlük kazanmayacağını (*makable şamil olmayacağını*) hukukçu bakış açısıyla değerlendirir.

Türk Ulusu için onur kırıcı, haksız bir suçlama olarak gördüğü bu hayali soykırım olayı ile Türkiye'nin dünya kamuoyu önünde, ülke parlamentolarının aldığı kararlarla kınanmasını, haksız ve yasalara aykırı bir olay olarak gören Eroğlu, gerçeklerin ortaya çıkarılması için çalışmalar yapılmasının gereğine işaret eder. Türk resmi tezi olarak gördüğü 'Tarafsız bilim adamlarınca tarihi belgeler, dokümanlar ve arşivler üzerinde yapılacak ciddi araştırmalarla gerçeklerin gün ışığına çıkması' yolundaki girişimlerin karşılık bulamadığından yakınır. Ortada, birçok Avrupa ve Amerika ülkesinde yankı bulan 1915'te Osmanlı Devleti döneminde gerçekleştiği ileri sürülen bir soykırım olayı olduğunu ve bundan Türkiye Cumhuriyeti sorumlu tutulduğunu ele alan yazar, yeni Türk

⁴⁰⁸ Hamza Eroğlu ile bir röportajın yayınlandığı Anıtkabir Dergisinin Mart 2009 basımında, bu tarih sehven 12 Aralık 1920 olarak yazılmıştır. Bkz. “*Anılar, Yorumlar, Söyleşiler*”, **Anıtkabir Dergisi**, S. 33, Ankara, 2009, s. 25.

Devleti'nin, Osmanlı Devleti'nin halefi (ardılı) olduğunu belirtmiştir. Uluslararası hukukta bir devletin diğer bir devletin halefi olması kurallarının, Lozan Barış Antlaşması'nda da yer aldığı ve uygulandığı gibi söz konusu olabileceğini savunarak halef olan devlete cezai sorumluluk yüklenemeyeceğini belirtmiştir.

Eroğlu, her fırsatta gündeme gelen Ermeni sorununu hayali bir gelişme olarak görür ve Türk insanını çok rahatsız ettiğini değerlendirdiği bu konunun çözümü için diplomatik girişimleri destekler. Tarafı, yanlış ve hatalı görüşlerin, iddiaların ve gerçeklere uymayan asılsız beyanların çok iyi incelenerek gerçeklerin mutlaka ortaya çıkarılması, Türk Devleti'ne yönelik asılsız suçlamaların hukuki zeminde yok edilmesi için her türlü girişimin yapılması gereğine işaret eder.

2.4.2.2 Ermeni Toprak Talebi: 5 Temmuz 1991'de yayımlanan Ermeni Büyük Bağımsızlık Bildirgesi ile Batı Ermenistan diye nitelendirilen 250.000 km. karelik bir alan, Türkiye'den talep edilmektedir. Ermenistan Anayasası, Bağımsızlık Bildirgesi'ni anayasanın bir parçası sayarak Türkiye'den toprak taleplerini anayasa hükmü haline getirmişlerdir. Ermenistan devlet olarak, anayasası ile Türk Devleti'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına tehdit savurmaktadır. BM Anayasası'nın 7.bölümünde öngörülen barışın bozulması ve tehdidi ile ilgili hükümler Ermenistan'ı sorumluluk altına koymaktadır. Ermenistan bu tutumu ile uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmektedir. Uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokmaktan açıkça sorumludur. Türkiye, Ermenistan'ın bu tutumu karşısında BM sistemini harekete geçirmek zorundadır.

2.4.2.3 Terörizm – Ermeni Terör Olayı: Türkiye için çok önemli bir tehlike olarak da Ermeni terör olaylarını gören Eroğlu, Büyük Ermenistan kurulması hayali ile ortaya çıkan Ermenilerin, Türk diplomatlarını öldürerek işe başladığını hatırlatır. 1973 yılında ABD'nin Los Angeles şehrinde başlayan terör dalgasının, Lübnan'da Ermeni ASALA terör örgütünün kurulması ile doruk noktasına ulaşması, çeşitli Avrupa ve Amerika ülkelerinde Türk diplomatlarının öldürülmeleri ve yaralanmaları, dünya kamuoyunda da geniş tepkilere yol açan gelişmelerdi. Alınan çok ciddi ve sıkı takipler sonucu ASALA terör örgütünün, 1980'li yıllarda taktik değiştirerek PKK terör örgütü ile işbirliğine girdiğini belirten yazara göre, ASALA'nın Türkiye'yi bölmek ve parçalamak, Büyük Ermenistan kurmak iddiası, Ermenistan Devleti'nin açık desteği ile günümüzde de devam etmektedir.

2.4.3 PKK Terör Olayı: Yalnız Türkiye'yi değil dünya barış ve güvenliğini de tehdit etmekte olan ağır ve vahim bir uyuşmazlık olarak ele aldığı PKK terörünü, terörizmin bütün niteliklerini, özelliklerini taşıyan, suçsuz olan halka da yönelik politikası ile korku ve dehşet saçan bir yıldırma ve korkutma hareket olarak tanımlayan Eroğlu, PKK terörizmini ülkeyi bölmek ve parçalamak amacını güden hukuklu bağdaşmayan bir hareket olarak görür. Terör örgütünün güç ve zor kullanarak en yeni silahlarla donatılmış şekilde silahlı tecavüze yöneldiğini, kitleleri korkutmak amacı ile acımasız eylemler yaptığını değerlendiren yazar, otuz yıldan fazla süren terörist eylemlerin, NATO ittifakı içinde Türkiye ile dostluk ilişkileri bulunan kimi devletlerin de yardım ve desteğini görmesini şaşkınlıkla izlenecek bir oluşum olarak değerlendirmektedir.

Eroğlu'na göre, Türkiye 1990'ların ilk yarısında PKK'yı askeri alanda bitirmiştir. Ancak ABD'nin Irak'ı işgali, Irak'ta bir Kürt Devleti kurma çabası, Kürt aşiret reisleri olan Talabani ve Barzani'ye Irak devlet yönetiminde en üst dereceler ve sıfatlar verilmesi, PKK'yı yeniden güçlendirmiş ve harekete geçirmiştir. İfadeleriyle, PKK terörizmi ile Irak arasında ve dolayısıyla ABD arasında bir bağ gören yazar, uluslararası bir suç olan terörizmin yalnız Türkiye'nin katkısı ve çabası ile değil, uluslararası işbirliği ile çözümlenmesi gerektiğini hatırlatır. Uluslararası hukuk kurallarının açıkça ihlalinin, uluslararası barışı da tehlikeye sokacağını unutulmamasını belirtir.

PKK terörizminin önlenmesi için NATO'nun gereken desteği vermediğinden yakınan Eroğlu, Türkiye bir NATO üyesi olduğunu ve barışın sağlanmasında önemli yükümlülükler üstlendiğini ele almıştır. Benzer şekilde, NATO üyesi devletlerin de birbirlerine karşılıklı yardım yapmakla görevli olduklarını, Kuzey Atlantik Paktı'nın 3. maddesinin, üye devletlerin saldırıya karşı birbirlerine karşılıklı yardımını ön gördüğünü belirtir. PKK terörizmi karşısında NATO üyesi kimi devletlerin bu yükümlülüğü yerine getirmediği gibi, terörizmi kışkırtmak ve korumak yoluna yönelmelerinin, uluslararası barışı tehdit ettiğini değerlendiren Eroğlu, günümüzde dünyada en güçlü barış ve güvenlik kuruluşu bulunan ve önemli sorumlulukları olan NATO'nun amaçlarından uzak bulunduğunu düşünmektedir.

2.5 Geleceğe Yönelik Bakışlar, Öneriler

Eroğlu'nun kaleme aldığı çalışmalarında, bazen düşmana ilk kurşunu atan kişinin İzmir'de gazeteci Hasan Tahsin değil Ali Çetinkaya⁴⁰⁹ olduğu gibi genel kabul görmüş bazı bilgilerin tekrar araştırılması gibi bir yaklaşım izlediği, bazen de Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinin⁴¹⁰ moral üzerindeki etkisini, halkla bütünleşmesini adeta kelimelerle tasvir eden duygusal paylaşımlara başvurduğu görülür. Tarih sayfalarında yerini almış bu bilgiler yanında, günümüzdeki gelişmelere ışık tutabilecek bazı görüşlerini de yeni nesillerin faydalanması maksadıyla açıklamıştır.⁴¹¹

2.5.1 Devletin Üniter Yapısı: Türkiye Cumhuriyeti'nin hem ülke hem de insan özelliği bakımından tek yapılı bir devlet tipine örnek olduğunu hatırlatan Eroğlu, Anayasa'da "*Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür*" maddesinin yer alması nedeniyle her Türk vatandaşının eşit hak ve yetkilere sahip olduğunu belirterek, insan unsuru açısından devlette birlik ve beraberlik olduğunu incelemiştir. Her devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin de varlığını, bütünlüğünü ve birliğini korumayı hedeflemesinin son derece doğal bir tepki olduğundan hareketle, devletin çeşitli iç ve dış tehditlerle karşı karşıya olduğunu değerlendirmiştir. Bu tehditlere karşı koymak üzere ciddi tedbirlerin alınması gereğini hatırlatarak, devletin varlığını ve devamını sağlayan en önemli hizmetin milli savunma olduğunu belirtir. Bu kapsamda da devletin güvenliğinin askerlik hizmeti ile yerine getirileceğini savunarak askerlik hizmetinin her Türk'ün başta gelen vazifesi olduğunu belirtir. Kutsal bir vazife saydığı askerlik hizmetini, Atatürk'ün "*Türk vatanseverliğinin birinci özelliği vatan savunması çağrısı karşısında her işi bırakarak silâh altına koşmaktır*" parolasıyla bağdaştırır. Dahası, "*Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamakla yükümlü olan Türk Ordusu'na engin sevgi beslemek, yaptığı görevlere saygı*

⁴⁰⁹ Eroğlu, "*Atatürk ve Çetinkaya*", **Ali Çetinkaya Paneli Bildirileri**, Afyon Belediyesi Yayını, Ankara, 1986, s.69-75.

⁴¹⁰ Eroğlu, Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da karşılanmasının, Ankara'da bulunan İngiliz ve Fransızlara karşı Kuva-yı Milliye'nin gücünü göstermek açısından önemli bir fırsat olduğu belirterek "...*Anadolu'nun İstanbul'a hâkimiyetini sağlayacak en uygun merkez Ankara olduğu için Ankara'ya gelinmiştir... Ankara, Milli Mücadele'nin başında bir ara şehir değil, gerçek anlamda bir merkez olmuştu. Bütün Anadolu'yu temsil etmekte ve Milli Mücadele'nin ruhu olmakta idi...*" der. Ayrıca Lozan sonrası Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'nın 9 Ekim 1923 tarihli önergesi ile Ankara'nın başkent olmasını, yeni kurulacak devletin politikasına ve ideallerine yazılı bir yön veren kesin bir adım olarak görür. Eroğlu, "*Atatürk ve Ankara*", **Atatürk ve Ankara**, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, 1988, s. 25-26.

⁴¹¹ Bkz. EK-22, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Bazı Konulardaki Değerlendirmeleri.

duymak her Türk'ün vazifesidir. Devlette görev alanlar, iktidarı elinde bulunduran güçler, Türk Ordusu'nun değerini ve gücünü bilmeli, Türk Ordusu'na sevgi ve takdirle yaklaşmalıdır. Orduya sevgisi olmayan, gerekli dikkati ve özeni orduya göstermeyen toplumların sonu çöküntüdür” düşüncesiyle, devletin üniter yapısını sağlamakla görevli gördüğü orduya destek ister.

2.5.2 Türkiye'nin AB'ne Üyeliği Konusundaki Gelişmeler: İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın ağır bedeller ödemek zorunda kaldığını ve Avrupa uluslarının huzur ve güvenliği için her alanda bütünleşmeyi öngördüğünü düşünen Eroğlu'nun düşününde AB, bu öngörülerin bir sonucu olup hala oluşum halindedir. Bu oluşumun Türkiye ayağının, 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması ile başladığını hatırlatarak, tam üyelik sürecinin planlanmasına rağmen 14 Nisan 1987'deki tam üyelik başvurusunun başarıya ulaşmadığını, dahası 12 Aralık 1999'da Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmasına ve bu dönemde 12 devletin AB'ne üye olmasına rağmen, Türkiye'nin üyeliğinin her defasında engellerle karşılaştığını vurgulamıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Avrupa Parlamentosu raporları ile AB'nin Türkiye'den isteklerini inceleyen yazar, ülkenin bağımsızlığına bir tehdit olarak gördüğü bu beklentileri şu şekilde özetler:

- İstanbul'daki Fener Rum Patriği, Lozan Barış Antlaşması'na göre uluslararası kişiliği olmayan bir kamu tüzel kişiliktir. Bu kuruluşu, *ekümeniklik* (Dünya Rum Ortodoks Patriği unvanı) sıfatı verilmesi, Lozan Barış Antlaşması'na ve iç hukuka aykırıdır ve patriğe devlet yetkileri tanınması, devletin bağımsızlığına aykırıdır.

- *“Tarihle ve gerçekle oynayarak bütün organları ile Ermeni kozunu oynayan”* AB'nin, Türkiye'nin 1915'teki hayali Ermeni soykırımını tanınması ve Türkiye-Ermenistan sınırlarının açılması beklenmektedir. Benzer şekilde Kıbrıs konusuyla ilgili olarak, 1959-1960 Zürih ve Londra Antlaşmalarına aykırı bir şekilde, Kıbrıs Rum Kesimi 'Kıbrıs Cumhuriyeti' adı altında AB'ye tam üye olarak kabul edilmiş ve dış politikada çok tehlikeli gelişmeler başlatılmıştır.

- Devletin iç işlerine karışılarak, Kürt ve Alevi Türk vatandaşlarına azınlık statüsü tanınması dâhil, Türkiye'yi bölmeye ve parçalamaya yönelik politik hesaplar planlanmış, aynı zamanda terörizm desteklenmiştir. En az bu girişimleri kadar cüretkâr olan diğer bir

beklenti de Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının uluslararası bir yönetime bırakılmasının önerilmesi olmuştur.

Hamza Eroğlu'na göre, bahsedilen bu gelişmeler Türkiye'yi Avrupa'dan uzaklaştırmıştır ve AB Türkiye için tehlikeli olmaya başlamıştır. Türkiye'nin diğer AB üyesi devletler gibi eşit hak ve yetkilere sahip olarak üyelik beklentisine olumsuz bakan ve sadece bazı ayrıcalıklar tanınmasını düşünen AB'nin bazı üyeleri - Fransa, Almanya ve Avusturya- beklentilere resmen karşı çıkmaktadırlar. 'İmtiyazlı ortaklık' deyiminin yanlış kullanıldığını belirterek Türkiye lehine ayrıcalık değil tam tersine yetki sınırlamaları istendiğini hatırlatan Eroğlu konuyla ilgili son değerlendirmesini; *"Bugün AB'ne ulusal çıkarlarımız açısından olumlu bakmak olanaklı değildir"* cümlesiyle belirlemiştir.

2.8.3 Siyasi Partilerin Tutum ve Davranışları: Demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü siyasi partileri ve demokrasinin faziletinden yararlanarak iktidara gelen siyasetçileri, demokrasiye ve onun dayandığı temel ilkelere saygılı davranmakla mükellef gören Eroğlu, hukuk devleti anlayışına (hukukun üstünlüğü ilkesine) saygının unutulmaması gerektiğini belirtmiştir. Değerlendirmesini modern anayasalara dayandırarak, iktidarda dahi olsa siyasi partilerin insan haklarına, hukuk devletine uyma zorunluluğunu kontrol eden mekanizmalara yer verildiğini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda kanunların anayasaya uygunluğunun denetim görevinin Anayasa Mahkemesi'ne, yürütmenin eylem ve işlemlerinin denetim görevinin de idari yargıya bırakıldığını hatırlatmaktadır. Konuya hukuki açıdan bakan Eroğlu'nun ana fikri, kamu tüzel kişiliği olan siyasi partilerin de kanunlara uymak zorunluluğunda olduğunu hatırlatmak, eylemleri ve uyguladıkları politikaları ile suç işlenirse gereken yaptırımlarla karşılaşacaklarını hatırlatmaktır.

Anayasa ve kanunlarda yer alan ilkelerin hukukun himayesinde olduğunu düşünen Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Atatürkçülüğün Anayasa ve kanunlarımızda yer aldığını belirtir ve bunun bir tezahürü olan Anayasa'nın 1., 2. ve 3.maddelerinin değiştirilemeyeceğini, değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğini açıkça yineler. Buna rağmen, Anayasa'nın söz konusu hükümlerinin değiştirilmesi yönünde bir girişim gerçekleşirse, bu işlemin *"keenlem yekun"* yani yoklukla malul olduğunu hukuki dille açıklar. Parti tüzük ve programları Anayasa ve kanunların belirlediği hükümlere uymak zorunluluğu olan siyasi partilerin, bahse konu girişimleri sonucu hukuk ihlali tespit edildiğinde çeşitli yaptırımlara muhatap

olacaklarının kaçınılmaz olduğunu savunur. Siyasi partilerin, tüzük ve programları ile kanunlara uymazsa kanunda öngörülen yaptırımlara muhatap olacaklarını belirten Hamza Eroğlu'na göre hukuk ve adalet düzeni, toplumda huzur ve güveni sağlamayı amaç edinir, “*siyasi partiler bu çarkın dişlileri olabilirler, çarkın dönüşüne hizmet edebilirler ancak çarkın işleyişine engel olamazlar*”. Hiçbir siyasi partinin suç ve cezadan muaf olmadığını belirten Eroğlu, siyasi partilerin tüzel kişiliği nedeniyle verilecek cezanın parti kapatma ya da para ceza şeklinde olacağını, demokratik düzenin uygulandığı ülkelerde de durumun aynı olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

Bu Doktora tezi, Türkiye Cumhuriyeti tarihi yazıcılığında bir hukukçu akademisyen olan Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nu, hayatı ve eserlerini konu edinmektedir. Bu çalışma üç esas üzerinde temellenmiştir: *Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun kişisel, akademik ve siyasal hayatından paylaşımlar, kaleme aldığı belli başlı eserler ve genel hatlarıyla düşün hayatından kesitler*. Bu kapsamda, bahsedilen her üç konunun birbiriyle etkileşim halinde olduğundan hareketle, Atatürk'ü tanımayı ve tanıtmayı kutlu bir görev addeden ve bu amaçla çeşitli eserler hazırlayan bu hukukçu-tarihçi bilim adamının Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşayan bir tarihi olduğuna da göz ardı edilmemiştir.

Hukukçu bir akademisyen, Türk Devrim/İnkılâp Tarihi öğretim üyesi ve çeşitli kuruluşlarda etkin görevler alan bir aydın olan Eroğlu, XI. Dönem (1957-1960) CHP Adana milletvekilliği ile 1960 ve 1980 askeri müdahaleleri sonrası kurucu meclis üyeliği yapmış bir siyasetçidir.

Hukuk profesörü olarak esas branşı milletlerarası hukuk olan Hamza Eroğlu'nun bu hüviyetinin yanı sıra, politikayla uğraşmış olması, 1961 ve 1982 anayasalarını hazırlayan

kurucu meclislerde üye olarak bulunmuş olması, ayrıca aileden gelen tarih sevgisi, Türk Devrim / İnkılâp Tarihi dersleriyle ilgili çalışmalara başlarken kendisine güç ve cesaret sağlamıştır.

Birinci ve İkinci (1961 ve 1982) Kurucu Meclislerde bulunması, onun anayasa hukuku ile çok yakından ilgilenmesini, konu üzerinde çalışmasını zorunlu kılmıştır. 1961 yılı sonunda Temsilciler Meclisi'nin çalışmasını tamamlamasından sonra tayin edildiği AİTİA'de kendisine görev olarak Türk Devrim Tarihi dersi ile birlikte, idare hukuku dersi de verilmiştir. Eroğlu'nun hem öğrenerek hem de öğreterek idare hukuku alanında çok yönlü çalışmalarda bulunmuş olması, Türk Devrim Tarihi ders kitabının oluşumuna da dolaylı katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan 'Kamu Ekonomi Hukuku' branşı, olayları hem ekonomik hem de idare hukukunun parçası olarak incelemesi nedeniyle, Eroğlu'na fayda sağlamıştır. ATSO genel sekreterliği görevinden elde ettiği gibi, kamu hukuku çalışmalarından da devletçilik ilkesinin değerlendirilmesinde istifade etmiş ve kitabına bu kazanımlarını aktarmıştır. Türk Devrimini hukuki ve siyasi açıdan ayrıntılı olarak inceleyen Eroğlu'nun eserlerinde ekonomik konulara yer vermesi, 'Atatürk ve Devletçilik' adlı eserinde de görülebileceği üzere, ekonomik gelişmelerin Türkiye'ye özgü niteliğine dikkat çekmesi kayda değerdir.

Yeni Türk devleti bir devrimle kurulmuştur. Devrim Tarihi de o devrimin tarihidir ve devrim teorisi ile incelenmeye alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de bilinçli vatandaşlar olarak gelecekte söz sahibi olacak, Türk Devrimini bilen ve Atatürk'ü tanıyan Türk vatandaşlarının yetiştirilmesi, üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir. Bu konuyu sağlamak üzere değişik isimlerle (Türk Devrim/ İnkılâp Tarihi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi vb.) müfredata konulan derslerin başarılı olup olmadığı muhtelif platformlarda tartışılmaktadır. Bu anlamda Hamza Eroğlu da, yazdıkları ve düşünceleri ile söz edilen bir şahsiyet olmuştur.

Hamza Eroğlu'nun Türk Devrim Tarihi/ Türk İnkılâp Tarihi adlı eseri hem ele alınan konular bakımından hem de konuların bir sisteme, düzene dayandırılması bakımından orijinallik arz eder. Bu sistem akılcılık ve bilimselliktir, felsefî temeli budur, buna gerçekçilik ve pozitivism de eklenebilir. Onun düşününde Türk Devrim Tarihi, Türk tarihinin ve Türk gerçeğinin ifadesidir.

Eroğlu, alışmalarının 12 Eylöl 1980 öncesine ait bölümlerinde genellikle ‘*Devrim*’ kelimesini kullanmışken bu tarihten sonra ‘*İnkılâp*’ kelimesini tercih etmiştir. Bu iki kelimenin, özünde ve içeriğinde bir anlam farkı olmadığını belirten Eroğlu, kanunlarda yer alan kelimelerin kullanılmasını bir zorunluluk olarak değerlendirmekte ve bu nedenle bazı çalışmalarında devrim, bazı çalışmalarında ise inkılâp kelimesini tercih ettiğini belirtmektedir.

Başka eserlerde pek rastlanamayacak şekilde, Eroğlu’nun çalışmalarında devrim ve teorisi geniş bir şekilde incelenmiştir. Türk Devriminin meşruluğu ve dayandığı temel fikirler açıkça ortaya konmuştur. Benzer bir özellik ayrı bir başlık altında ele alınan ‘Milli Savunma’ ve ‘Türk Ordusu’ konularında da görülür. Ordu ile millet arasındaki yakınlığı geleneksel açıdan değerlendiren Eroğlu, orduyu milletin ordusu olarak görür ve ordunun millet emrinde olmasını tarihi bir sonuç olarak inceler. Onu bu incelemeye sevk eden düşünce, daha henüz millet bilinci oluşmadan dahi Türk toplumunun ordusuna beslediği sevgidir.

Hamza Eroğlu Türk Devrimini üç evrede incelemiştir: Hazırlık, aksiyon ve yeniden düzenleme evreleri. Hazırlık evresini iki kısımda ele alan yazarın birinci kısımdaki değerlendirmesi tarihi bir gözleme dayanmaktadır. Türk tarihinden gelen ve Türk milletinin bir özelliği olarak gördüğu, özgür ve bağımsız yaşama isteği burada da kendisini göstermiştir. Dünyada hiçbir milletin Türkler kadar devlet kurma özelliği göstermediğini, yüzden fazla devlet kurulmasını Türklerin özgür ve bağımsız yaşama kabiliyetlerinin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Nerede bir Türk devleti sona ermişse hemen yenisinin kurulmasını, Türk milletinin devlet kurma konusundaki örgütlenebilme kabiliyetine dayandırır. Bu durum Osmanlı Devleti fiilen sona erdikten sonra Türklerin bu tarihi geleneklerini gerçekleştirmeleri, büyük asker, devlet kurucusu Mustafa Kemal’in ortaya çıkışıyla kendini göstermiştir. Yakın hazırlık evresi olarak ele aldığı kısımda ise, Mondros Ateşkesi ile Osmanlı Devleti’nin devlete has yetkilerini ve özelliklerini kaybederek fiilen sona erdiğini belirten Eroğlu, parçalanmış ve işgal edilmiş ülkede büyük bir ümitsizlik ve hayal kırıklığının yaşandığını ve Mustafa Kemal’in beklenişi irdeler.

Eroğlu’na göre kurtuluş savaşı veren bir milletin ve onun ihtilalinin dayandığı temel ilke ‘*Ya istiklal ya ölüm*’ parolasıdır. Yola onunla çıkılmıştır. Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışıyla aksiyon evresi başlamıştır. Amasya’ya kadar aksiyon evresinin hazırlık

safhası yaşanır, Amasya Genelgesi ile aksiyon evresi su yüzüne çıkmıştır. Bu genelge ile gelişmeler resmen ihtilal olarak duyurulmuştur. Genelgenin en önemli özelliği 3. maddesinde belirtilen '*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*' ilkesidir. Bu ilke Türk Devrimi'nin meşruluğunu ilan etmekle birlikte dayandığı yasal ilkeleri de ortaya koymaktadır, yani Türk Devrim hareketini milletin iradesine dayandırarak meşruluk kazandırmıştır. Bir diğer anlamı ile işgal edilen ve parçalanmış Türklerin yerleşik topraklarını kurtarmak amacıyla 'zulme karşı mukavemet' hakkını dile getiren bir hareketi belirtmesidir. Kitabında 'Osmanlı-Hilafetçi Cemiyetler' başlığı altında ele aldığı Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni olumlu bir gelişme olarak değerlendirmeyen Eroğlu'na göre, dünya tarihinde yüzden fazla devlet kurarak bağımsız yaşama azim ve iradesini gösteren Türkler, sahip oldukları bu yetenekle Wilson prensipleri olsa da olmasa da bağımsızlığa ulaşabilecek hareketlerde bulunmuştur. İşgal altında olan bir ülkenin Wilson'dan yardım ve destek beklemesi bir şart değildi. Mustafa Kemal'in bağımsızlık konusunda Wilson'a ihtiyacı yoktu.

Hamza Eroğlu'nun dikkat çektiği bir başka nokta da, aksiyon evresinin birinci kısmını askeri zaferlerle tamamlayan büyük devlet adamı Mustafa Kemal Paşa'nın, bütün gücünü millettten aldığını ifade etmesi ve TBMM'ne büyük değer atfetmesidir. İkinci kısım barışın sağlanması devresidir. Burada en önemli olay, siyasi ve hukuki birer zafer sayılabilecek Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Antlaşması'dır. Bu konunun önemine çalışmalarında özenle yer veren Eroğlu, özellikle kapitülasyonlarla ilgili bölümde olduğu gibi, dikkat çeken bir yoğunlukta bu konulara değinmiştir.

Eroğlu'nun aktarımıyla, devrimin üçüncü evresi olan yeniden düzenlenme evresinde modern, çağdaş devletin varlığı için gerekli adımlar atılmıştır. Bunlar Türk Devrimi'nin temel ilkelerine paralel kökten değişim olduğu için, çoğul olarak 'devrimler' şeklinde ifade edilmiştir. Birçok yazar, özellikle batılılar, bunları 'reformlar' olarak ifade eder. Yeniden düzenlenme evresinde yapılan kökten değişikliklerin özelliği, Türk insanının barış ve huzur içinde geleceğe yönelmesi, rahat yaşamasının sağlanmasıdır. Bunun sağlanmasında en önemli rol, yine Atatürk'ün ifade ettiği '*Yurtta sulh, cihanda sulh*' parolasıdır. Bu parolanın gerektirdiği politika, ülke içinde ve tüm dünyada barışın sağlanmasına yönelik olmuştur. Eroğlu'nun üzerinde dikkatle durduğu bir özellik, Milli Mücadele'nin sadece Türk milleti adına değil -Atatürk'ün konuşmalarında açıkça dile

getirdiği gibi- bütün insanlığın, özellikle Doğu'nun, özgürlük ve bağımsızlığına yönelik bir mücadelesidir. Yazarın 'Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği' adlı kitabında ayrı bir bölüm halinde incelediği 'Yurtta sulh, cihanda sulh' ilkesinin yazımındaki önemi büyüktür. Barış taraftarı olduğunu belirten batılı yazarların çoğu, barışın devamlılığı ve ebedi oluşu konusunda Batı dünyasını hedef aldıkları halde, Atatürk'ün barış kavramı tüm insanlık içindir ve bu konu Eroğlu tarafından ısrarla vurgulanmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında kendisi ile 2010-2011 sürecinde muhtelif zamanlarda karşılıklı yapılan görüşmeler esnasında Eroğlu, 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' konulu geniş bir çalışmasını, çok istediği halde sağlık nedenleriyle tamamlayamadığını ifade etmiştir. Taslak çalışmasının sonuç bölümünde yer vermeyi arzu ettiği "*Barış aşığı büyük insan Atatürk*" hakkında çeşitli değerlendirmelerini özetlemiştir. 'Atatürk' ile Türk İnkılâbının temel ve bütünleyici unsurlarını etkileşen yönleriyle ele almaya özen gösteren Eroğlu'nun, Cumhuriyet Tarihi'ne ilişkin hayatiyet taşıdığını düşündüğü ve hukuk başta olmak üzere, cumhuriyet, demokrasi, devlet, anayasa eksenli konulara değinirken, sorumlu bir dava adamı bilinciyle, inandığı ve kanunlarla tespit edilmiş ülke gerçeklerini sahiplenme özelliği göstermesi ve gündem oluşturan önemli hususlar da dâhil olmak üzere güncel konularla yakından ilgilenerik üzerine düşen görevi üstlenmekten yılmaması takdire şayandır.

Kemalizm veya Atatürkçülüğü eş anlamlı görerek tarihsel gelişim sürecini incelediği kavramlara ilişkin değerlendirmelerde de bulunan Eroğlu, 'Kemalizm' ifadesinin, ilk önce, Milli Mücadele'nin başlangıç yıllarında yabancı yayınlarda görüldüğünü belirtmiştir. Mustafa Kemal'in lideri görüldüğü milliyetçi mücadele hareketinin belirtilmesinde kullanılan 'Kemalizm' ifadesinin, daha sonraki yıllarda yayınlanan eserlerde, yapılan devrimleri de içine alacak şekilde kullanıldığını değerlendirmiştir. Mustafa Kemal'in 'Atatürk' soyadını almasından sonra 'Kemalizm' yerine 'Atatürkçülük' deyimine yer verildiğini, özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra ve Türkçe yayınlarda kullanıldığı, yabancı eserlerde Atatürkçülük karşılığı olarak 'Atatürkizm' kelimesi yerine 'Kemalizm'in tercih edildiği yorumuyla, Eroğlu da çalışmalarında 'Atatürkçülük' ifadesini tercih etmiştir.

Hamza Eroğlu, Atatürkçülüğü kaleme alırken kendine özgü bir tasnif yapmış ve bu kapsamda önce altı ilkenin incelenmesi, sonra da bütünleyici ilkeler adını verdiği diğer konuların aktarılması yöntemini takip etmiştir. Atatürk'ün kendi ifadelerinde veya yaşadığı

dönemde bu şekilde bir tasnife rastlanmamakla birlikte Eroğlu, Atatürkçülüğün dar bir çerçeve ile aktarılması adına böyle bir yöntemi tercih ettiği izlenimini vermektedir.

Türk milletini sevmek ve yüksek ideallerine bağlı kalmak anlamıyla gördüğü Atatürkçülük ile Türk Devrimini eş anlamlı olarak ele alan Eroğlu, Devrimin temel ilkelerini milliyetçilik, milli egemenlik, milli bağımsızlık, batılılaşma ve laiklik olarak kaleme almıştır. Bu kapsamda laiklik karşıtı ya da devletin ve rejimin varlığını tehdit eden aşırı sol ve aşırı sağ akımları kendi bakış açısından değerlendirirken, özellikle Nurculuk bahsinde, onların eylemlerinden ziyade nasıl bir düşünce tarzı taşıdıklarını yansıtmaya çalışarak ‘zararlı akımlar’ konusuna çalışmalarında yer vermiştir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini hukuk dışılığına karşı bir direniş olarak değerlendiren Eroğlu, ‘demokrasi’ kavramını özellikle seçimler ve hukuk devletinin yeniden tesis edilmesi konusunda kullanmayı tercih etmiş, hukukçu kimliğine rağmen bir askeri müdahaleyi ‘devrim’ olarak yorumlamasına açıklamalar getirmeye çalışmıştır.

Çalışmalarını her zaman yasal zemine dayandırmaya özen gösteren ve ele aldığı konuları anayasal çerçevede incelemeye çalışan Eroğlu, özellikle 1961 ve 1982 Anayasalarının gelişim sürecini oldukça iyi değerlendirmiştir. Demokrasi ile milli egemenlik arasındaki etkileşime büyük önem veren Eroğlu, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu hatırlatarak temsili demokrasinin tam ve kusursuz bir şekilde kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Halk tarafından seçilen temsilcilerin iradesini milletin iradesi olarak gören Eroğlu, Anayasa Mahkemesi örneğinde olduğu gibi, meclis dışında bir kuvvet tarafından kontrol edilmesini olanaksız görmüştür.

Milli egemenlik konusunda Eroğlu, örneğin 9 Temmuz 1961 tarihli Anayasa’nın konuyla ilgili olan 4. maddesini inceleyerek, öncekilerden farklı olarak “*Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindedir*” denerek “*Türk*” kelimesinin eklendiğine; egemenliğin kullanımı ile ilgili olarak, sadece TBMM tarafından değil “*Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılacağını*” öngörmesi şeklinde değiştiğine ve bunun “*egemenliğin münhasıran TBMM tarafından temsiline karşı bir tepkinin sonucu*” olduğuna dikkat çekmektedir. Yetkili organlarda ilk akla gelen Anayasa Mahkemesi kurumunun olduğunu hatırlatan yazar, Mahkemenin bazen yetkisini aşmak suretiyle (1974 tarihli af kanununu şekil yönünden iptal eden Anayasa Mahkemesi kararını hatırlatarak) milli egemenlik ilkesinin zedelendiğini değerlendirmiştir.

Dış politika konularına ilişkin olarak, Kıbrıs'lı Türklerin yaşadığı gelişmeleri bir 'haklı dava' olarak ele alan Eroğlu'nun bu konudaki çalışmaları, yaşananları duygusal ve objektif nedenlere dayanarak savunmak yerine, objektif ölçülerle değerlendirmek, hukuki ve siyasi gerçekleri ortaya koymak düşüncesine dayandırılmıştır. Kıbrıs sorununu öncelikle bir Türk-Yunan uyuşmazlığı olarak gören Eroğlu, Kıbrıs'lı Türklerin bağımsızlık taleplerinin haklı nedenlere dayandığını, başta İslam ülkeleri olmak üzere KKTC'yi tanımak isteyen ülkelerin İngiltere ve Amerika'nın baskısı ile geri adım attığını vurgulamıştır. Güncel gelişmeleri takip etmeye çalıştığının bir göstergesi olarak, Annan Planı ve AB'nin girişimleri gibi konulara da çalışmalarında yer veren Eroğlu, Kıbrıs Sorunu'nun çözümünde en önemli kişi olarak gördüğü Rauf Denktaş'ı her fırsatta desteklediğini açıklamıştır.

Kıbrıs konusunda olduğu gibi, çeşitli çalışmaları hakkında olumsuz eleştirilere de muhatap olan Prof. Eroğlu'nun sıklıkla karşılaştığı bir eleştiri “...Devletin resmi tarih tezini savunan bir kişidir” şeklinde cereyan etmiştir. Devlete bağlı olmanın ve dolayısıyla Devletin görüşlerini savunmanın suçlanacak bir özellik olmaması gereğini dile getiren Hamza Eroğlu, çalışmalarında diğer yazar ve bilim adamlarının görüşlerine de yer vermiş, bazen de kendi fikirlerinin teyidini sağlamak üzere onların fikirlerine yer vererek onlarla aynı fikirde olduğunu vurgulamıştır.

Fransızca eserleri çok iyi inceleyebilmesine rağmen, laiklik konusunda ayrıntılı eserler kaleme alamayan Eroğlu, bu konuda yazılmış eserlerin yeterli olduğunu değerlendirirken, Atatürk'ün uluslararası kişiliğini tanıtmada konusunda da –çok disiplinli ilgi sahasına, birikimine ve uzun yıllara dayanan tecrübelerine kıyasla— yeterince çalışma yapamamıştır. Devrim'in tarihsel süreci ile ilgili çalışmalarında yetersiz olarak görülebilecek bir özellik de Atatürk'ten sonra Türk Devrimi ve uygulama şekli üzerindedir. Şöyle ki, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarından kaynaklanan tüm olumsuzluklara rağmen, ülkenin savaş felaketinin dışında kalmasının verdiği sevincin yaşandığı 'Tek Parti' döneminin belirgin uygulamaları ele alınamamıştır. İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün farklı bakış açısı, eğitim, kültür ve sosyo-ekonomik alanda yapılan uygulamalar, çok partili siyasi yaşama geçiş aşaması gibi konulara yönelik olarak Eroğlu'nun yazılı değerlendirmesinin öğrenilememesi, bir eksiklik olarak görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin kayda değer hukukçu aydınlarından biri olan Prof. Dr. Hamza Eroğlu, sahip olduğu Atatürk sevgisini her fırsatta dile getiren, O'nu tanıtmak üzere çalışan, kaleme aldığı eserlerinde bu özelliği ile dikkat çeken bir bilim adamıdır. Ailesine ve akrabalarına her konuda örnek olmuş, görevli olduğu ortamlarda her zaman saygı ile kabul gören bir aydın olarak; akademisyen, siyasetçi, çeşitli kurumlarda yönetici özelliklerine sahip olan Hamza Eroğlu, devletin varlığı ve bekası için üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmıştır. Atatürk ve Atatürkçülük üzerine yazılan eserlerin çok az olduğu yıllardaki çalışmaları ile aynı zamanda öncülük vazifesini de üstlenen Eroğlu, bu özverili uğraşlarının karşılığını çeşitli kurumlar tarafından tevdi edilmiş onur ödülleri ile görmüştür. İçinde bulunduğu olumsuz sağlık koşullarına rağmen, Atatürk ve Türk Devrimi hakkında yeni çalışmalar yapma arzusu, Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun her zaman takdirle anılmasını sağlayacak erdemli bir davranıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Meclis Tutanakları

Kurucu Meclis Tutanak Dergisi

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi

Danışma Meclisi Konuşma Tutanakları

Kitaplar

Acaroğlu, Türker; **Açıklamalı Atatürk Kaynakçası**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1981.

Adana Ticaret Odası, **Kuruluşunun 80. Yılında Adana Ticaret Odası**, Kemal Matbaası, Adana, 1974.

Adana Valiliği, **Adana İl Yıllığı**, Adana, 1973.

Aşkun, İnal Cem; **Yüksek Öğrenimde ve İşletmecilik Okullarında Türk Devrim Tarihi Öğretimi ve Eğitimi**, Eskişehir İTİA Yayını, Eskişehir, 1977.

- Akarsu, Bedia; **Atatürk Devrimi ve Yorumları**, TDK Yayını, Ankara, 1969.
- Bozkurt, Mahmut Esat, Recep Peker ve Yusuf Kemal Tengirşenk; **İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları**, haz. Oktay Aslanapa, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1997.
- Carr, Edward Hallet; **Tarih Nedir?**, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, Beşinci Basım, İstanbul, 1996.
- Ener, Kasım; **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, San Matbaası, Ankara, 1970.
- Ertan, Temuçin Faik; **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Birinci Basım, Ankara, 1994.
- Genelkurmay Başkanlığı, **Atatürkçülük, Birinci Kitap**, Ankara 1982.
- İletim, **Türkiye Tarihi ve Turistik Noktalar Rehberi**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007.
- İnan, Afet; **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960.
- Kocatürk, Utkan; **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, AAM Yayını, İkinci Basım, Ankara, 1999.
- Kubalı, Hüseyin Nail; **Atatürk Devrimi ve Gerçeklerimiz**, İstanbul, 1968.
- Mumcu, Ahmet; **Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Yayınevi, On Dokuzuncu Basım, İstanbul, 1996.
- Öklem, [Necdet](#); **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları**, İstanbul, 2008.
- Özbudun, Ergun; **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Üçüncü Basım, Ankara, 1993.
- Peker, Recep; **İnkılâp Dersleri**, İletişim Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 1984.
- Tanör, Bülent Zafer Toprak, Halil Berktaş; **İnkılâp Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı?**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Tanör, Bülent, Necmi Yüzbaşıoğlu; **Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- TBMM, **Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar**, TBMM Basımevi, Ankara, 1982.
- Tunaya, Tarık Zafer; **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul, 1982.

Turan, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap (İkinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

-----; **Türk Devrim Tarihi 5. Kitap**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

Türk Tarih Kurumu; **Tarih-IV**, Devlet Matbaası, İkinci Basım, İstanbul, 1934.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu; **1967 Genel Kurul Tutanağı**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1968.

Yardımcı, Remzi; **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Derslerine İlişkin Temel Kavramlar**, Nobel Yayın, Ankara, 2006.

Walter F. Weiker, **Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali**, çev. Mete Ergin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1967.

Widmann, Horst **Atatürk ve Üniversite Reformu**, çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

Makaleler

Aslan, Erdal; “*Devrim Tarihi Ders Kitapları*”, **Tarih Öğretimi Ders Kitapları Sempozyumu**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya; “*Darülfünun ve İnkılab Hassasiyeti*”, **Kadro**, S. 14, 1933.

Baştav, Şerif; “*Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi)*”, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 50, Ankara, 1966.

Belge, Burhan Asaf; “*Üniversitenin Manası*”, **Kadro**, S. 20, 1933.

Çapa, Mesut; “*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi*” **Atatürk Yolu**, S. 29-30, Ankara, 2002.

Çaycı, Abdurrahman; “*Atatürk, Bilim ve Üniversite*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.10, C.4, Ankara, 1987.

Erkin, Veysi; “*Laiklik*”, **İlk Adım Dergisi**, S. 229, Nevşehir, 2007.

Günaltay, Şemsettin; “*Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatlara Mahiyeti ve Tezin Kat'ı Zaferi*”, **Bellekten**, C. 2, S. 7-8, Ankara, 1938.

Halkevleri Genel Merkezi; “*Atatürk Enstitüsü Haberleri*”, **Halkevleri Dergisi**, S. 22, Mars Matbaası, Ankara, 1968.

İnan, Afet; “*Atatürk ve Tarih Tezi*” **Bellekten**, C. 3, S. 10, Ankara, 1939.

Milli Eğitim Bakanlığı; **Haber Bülteni**, S. 55, MEB Basımevi, Ankara, 1971.

Mumcu, Ahmet; “Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Dersinin Okutulmasındaki Belirgin Aksaklıklar ve Yeni Bir Program Önerisi”, **Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi**, haz. Mehmet Saray, Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2005.

Özdemir, Hikmet; “Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi”, **Türkler Ansiklopedisi**, ed. H. C. Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, On altıncı Cilt, Ankara, 2002.

-----; “Siyasal Tarih (1960-1980)” **Yakınçağ Türkiye Tarihi-1**, Hazırlayan: Sina Akşin, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003.

Özerdem, Sami N.; “Hayat ve Kültür”, **Ulus**, 7 Haziran 1965.

Yücel, M. Serhan; “Menderes Dönemi (1950-1960)”, **Türkler Ansiklopedisi**, ed. H. C. Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, On altıncı Cilt, Ankara, 2002.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akşam
Bugün
Cumhuriyet
Demokrat
Demokrat İzmir
Dünya
Feuille d’avis de Neuchatel
Hür Adam
Hürriyet
İş Bankası Gazetesi
Milliyet
Sabah Postası
Son Haber
Türk Sözü
Ulus
Vatan
Vatandaş
Yeni Adana
Yeni Gün
Yeni Sabah
Yeni Tanin

Dergiler

Anıtkabir Dergisi

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi

Ata Yolu Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu

Bellekten

Best Dergi

İlk Adım Dergisi

Halkevleri Dergisi

İnanç Dergisi

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

Kadro

Karınca Dergisi

Kim Dergisi

Kooperatif Dünyası

Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi

Milli Eğitim Dergisi

Orta Doğu Dergisi

Parlamento Dergisi

Size-Aktüel Dergi

Sözcü Dergisi

Türk Dili

Türk Kültürü Dergisi

Ziraat Bankası Dergisi

Bülten, Ansiklopedi ve Yıllıklar

Adana İl Yıllığı

Haber Bülteni
Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı
Türkler Ansiklopedisi

Tez

Yılmaz, Mehmet Serhat; **İlköğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı İçeriğinin Değerlendirilmesi**, Hacettepe Üniversitesi AİİTE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

İnternet Kaynakları

<http://www2.unine.ch/webdav/site/bibliotheque/shared/documents/these/Listetheses.doc>.
Neuchatel Üniversitesi resmi web sitesi (erişim tarihi: 12 Ocak 2010)

<http://www.dilderneği.org.Tr/TR/BelgeGoster.aspx>

Dil Derneği web sitesi (erişim tarihi: 10 Mayıs 2010)

HAMZA EROĞLU DOSYASI

1. HAMZA EROĞLU'NUN KİTAP VE MAKALE LİSTESİ

Kitapları:

Gerçek Yönüyle Atatürkçülük (Türk Devrimi'nin Temel Prensipleri ve Cumhuriyet Rejimi), Kardeş Matbaası, Ankara, 1965.

Türk Devrim Tarihi, Kardeş Matbaası, Beşinci Basım, Ankara, 1977.

Atatürkçülük, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.

Atatürk ve Devletçilik, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.

Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2008.

Atatürk, Hayatı ve Üstün Kişiliği, Savaş Yayınevi, Dördüncü Basım, Ankara, 2008.

Atatürk ve Milli Egemenlik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım, Ankara, 1998.

Atatürk ve Cumhuriyet, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2005.

Atatürk ve Milliyetçilik, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992.

İdare Hukuku, Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi, Olgaç Matbaası, Beşinci Basım, Ankara 1985.

Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Emel Matbaacılık, Ankara,1975.

Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı, Türk Devrim Kurumu Yayını No.:2, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1976.

Devletler Umumi Hukuku, El Kitabı, Adım Yayıncılık, Üçüncü Basım, Ankara, 1991.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003.

Makaleleri:

“Atatürk’e Göre Millet ve Milliyetçilik”, **Atatürk Yolu**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1987.

“Türk Devrimi'nin Milli Değeri”, **Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu Yayınları: 2**, Ankara, 1977.

“Devlet Kurucusu Atatürk'ün Kişisel Niteliği”, **Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi**, S. 321, Ankara, 1979.

“Atatürk ve İnkılâpları ”, **Atatürk ve Türk Toplumunu**, TZDK Yayını, Ankara, 1981.

“Türk İnkılâbının Milli ve Evrensel Değeri”, **Atatürk ve Türk Toplumunu**, TZDK Yayını, Ankara, 1981.

“Milli Egemenlik İlkesi ve Anayasalarımız”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, S. 1, 1984.

“İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebesinin İçerde ve Dışarıda Etkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.II, S. 4, 1985.

“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, S.2, 1985.

“Şerefli Bir Tarih: Lozan”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, S.3, 1985.

“Atatürk ve Çetinkaya”, **Ali Çetinkaya Paneli Bildirileri**, Afyon Belediyesi Yayını, Ankara, 1986.

“Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun Hukuki Durumu ile İlgili Görüş ve Düşünceler”, **Türk Dili**, C. LI, S. 412, 1986.

“*İnkılâp Nedir?*”, **Türk Dili**, C. LIV, S. 431, 1987.

“*Modern Eğitim İlkesi Olarak Eğitim Birliği ve Yanlış Uygulamalar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. IV, S. 10, 1987.

“*Atatürk ve Ankara*”, **Atatürk ve Ankara**, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, 1988.

“*Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VI, S.16, 1989.

“*Milli Birlik ve Beraberlik*”, **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992.

“*Atatürk ve Devletçilik*”, **Atatürkçü Düşünce**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1992.

“*Laikliğin Bedeli*”, **Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu** (21-23 Eylül 1987), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1994.

“*Atatürk'e Göre Millet ve Milliyetçilik*”, **Atatürk Yolu**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1995.

“*Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden Laiklik*”, **Panel**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1995.

“*Hukukta Batıya Yönelmenin Zorunluluğu*”, **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu** (9-11 Eylül 1991), Atatürk Araştırma Merkezi, C. I, Ankara, 1996.

“*Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin Lideri Olması*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXI, S. 63, Ankara, 2005.

“*Milletlerarası Antlaşmalara Göre Ermeni Sorunu ve Ermeni Toprak Talepleri*”, **Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi** (12-16 Kasım 2007), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. I, Ankara, 2010.

“*Milletlerarası Polis ve Antlaşmalar*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XX, S. 1–4, İstanbul, 1954.

“*Kuzey Atlantik Pakti*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XXI, S.1–4, İstanbul, 1957.

“*La constitution Turque de 1961 et les relations internationales*”, **Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı**, Ankara, 1961.

“*Türkiye ile ABD Arasında İmzalanın 3 Temmuz 1969 Tarihli İkili Temel Anlaşma*”, **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, C. II, S.1, Ankara, 1970.

“*Kurtuluş Savaşı ve Ulusal Egemenlik Kavramı*”, **Milli Egemenlik Sempozyumu, TBMM’ nin 65. Kuruluş Yıldönümü**, Ankara, 1985.

“*Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Sorunu*”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım, Ankara, 1987.

“*Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Andlaşması*”, **Belleten**, C. LI, S. 201, 1987.

“*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XVIII, S. 54, 2002.

“*Kuzey Atlantik Paktı*”, **Yeni Adana** 18 Nisan 1957.

“*Kuzey Atlantik Paktı ve Doğuşuna Tesir Eden Sebepler*”, **Türk Sözü** 7 Mayıs 1957.

“*Kuzey Atlantik Paktı ve Türkiye’nin Harici Politikası*”, **Türk Sözü** 10 Mayıs 1957.

“*İşbirliği ve Muhalif Partilere Düşen Vazife*” (M.S.Aslandoğlu takma adı ile), **Türk Sözü** 28 Ağustos 1957.

“*Muhalif Partilerin Tebliği*” (M.S. Aslandoğlu takma adı ile), **Türk Sözü** 10 Eylül 1957.

“*Milletvekilleri Seçimi Kanununun Tadilatı*” (M.S.Aslandoğlu takma adı ile), **Türk Sözü** 20 - 21 Eylül 1957.

“*Onuncu Yıldönümünde NATO*”, **Kim Dergisi**, 1959.

“*İnsan Hakları*”, **Ulus** 11 Aralık 1959.

“*On ikinci Yıldönümünde İnsan Hakları*”, **Ulus** 10 Aralık 1960

“*İnsan Hakları ve Dış Politika*”, **Ulus** 13, 14 Aralık 1960

“*Santa Maria Olayı*”, **Ulus** 29 Ocak 1961.

“*Özellikleriyle Yeni Anayasa*”, **Türk Sözü** 17 Haziran 1961.

“Yeni Anayasa ve İnsan Hakları”, **Sabah** 6 Temmuz 1961.

“Yeni Anayasamız ve Milletlerarası Münasebetler”, **Orta Doğu Dergisi**, 1961.

“Talihsiz Kore”, **Ulus** 31 Mayıs 1961.

“İran Olayları ve Sebepleri”, **Ulus** 14 Haziran 1961.

“İran’ın Dış Politikası”, **Ulus** 16 Haziran 1961.

“Avrupa Konseyi”, **Sözcü Dergisi**, 1961.

“İran’ın Dış Politikası”, **Orta Doğu Dergisi**, 1961.

“Lozan Andlaşması ve Kapitülasyonlar”, **Ulus** 28 Temmuz 1963.

“Türkiye’de Demokratik Rejimin Doğuşu ve Gelişmesi”, **Yeni Tanin** 10 Haziran 1964.

“Türk Devrimi ve Demokratik Rejim”, **Yeni Tanin** 18 Haziran 1964.

“Dış Politikamızın Temel İlkeleri ve Dış Politikada Değişiklik Problemi”, **Cumhuriyet** 2 Ekim 1964.

“Meclis Görüşmelerinin Radyo Yayını”, **Cumhuriyet** 7 Eylül 1964.

“Yeni Anayasada Milliyetçilik”, **Ata Yolu Dergisi**, 1967.

“Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İkili İşbirliği Anlaşması”, **Cumhuriyet** 22 Mart 1968.

“Türk Devrimi’nin Milli Değeri”, **AİTİA Dergisi**, 1971.

“Atatürkçülük Nedir?”, **Karınca Dergisi**, 1978.

“Laiklik Anlamı ve Türkiye”, **Karınca Dergisi**, 1979.

“Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi”, **Karınca Dergisi**, 1979.

“Devlet Kurucusu Atatürk’ün Kişisel Niteliği”, **Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi**, 1979.

“Dahi Atatürk”, **Karınca Dergisi**, 1980.

“Her Yönüyle Büyük Atatürk”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1980.

“Doğumunun 100. Yılında Atatürk’ü Anarken”, **Karınca Dergisi**, 1981.

“100. Doğum Yıldönümünde Büyük Atatürk”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1981.

“Atatürk’ün Yetiştirilmesi”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1981.

“Dahi Atatürk”, **Karınca Dergisi**, 1981.

“Atatürk ve Zaman Birimi”, **Kooperatif Dünyası**, 1981.

“İdealist ve Realist Atatürk”, **Kooperatif Dünyası**, 1981.

“Atatürk’e Göre İnsan ve İnsanlık Anlayışı”, **Size-Aktüel Dergi**, 1981.

“Devlet Kurucusu Atatürk”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1981.

“Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı”, **Karınca Dergisi**, 1981.

“19 Mayıs 1919”, **Karınca Dergisi**, 1981.

“Büyük Zafer Günü, 30 Ağustos”, **Karınca Dergisi**, 1981.

“19 Mayıs 1919”, **Kooperatif Dünyası**, 1981.

“Atatürk Devrimleri”, **İş Bankası Gazetesi**, 1981.

“23 Nisan”, **Size-Aktüel Dergi**, 1982.

“23 Nisan 1920’nin 62. Yıldönümü”, **Milli Eğitim**, 1982.

“Sanayi Alanlarında Devlet Müdahalesi”, **Kooperatif Dünyası**, 1982.

“Atatürk ve Cumhuriyet”, **Size-Aktüel Dergi**, 1982.

“Atatürk ve Cumhuriyet”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1983.

“Milli Egemenlik Bayramı”, **Ziraat Bankası Dergisi**, 1983.

“Atatürk ve Cumhuriyet”, **Size-Aktüel Dergi**, 1983.

“Ekonomik ve Sosyal Konsey”, **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, 1984.

“Milli Egemenlik”, **Size-Aktüel Dergi**, 1984.

“10 Kasımlarda Yaşayan Atatürk”, **Size-Aktüel Dergi**, 1984.

“Millet Egemenliğinin Bayramı”, **İnanç Dergisi**, 1984.

“Atatürk Milliyetçiliği”, **Atatürk Milliyetçiliği Sempozyumu**, 1985.

“*Milli Birlik ve Beraberlik*”, **AAM Dergisi**, 1986.

“*Atatürk ve Bilim*”, **Çukurova** 6 Kasım 1987.

“*Atatürk ve Devletçilik*”, **Bellekten**, 1988.

“*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*”, **Atatürkçü Düşünce**, AAM, 1992.

“*70. Yıldönümünde Lozan*”, **Kültür Bakanlığı Yayını**, 1993.

“*Laikliğin Bedeli*”, **Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, 1994.

“*Atatürk'ün Son Günleri*”, **Parlamento Dergisi**, 2001.

“*Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçlar*”, **Best Dergi**, 2003.

“*Anılar, Yorumlar, Söyleşiler*”, **Anıtkabir Dergisi**, S, 30, Ankara, 2008.

2. HAMZA EROĞLU İLE YAPILAN 10 MAYIS 2010 TARİHLİ GÖRÜŞME METNİ

“Aslında 16 Kasım 1921 doğumluyum. Nüfusa 1922 olarak kaydedilmişim. Babamın annesi Fatma/Fadime hatun Adanalıdır. Adana'nın Kumrulu köyünden Hacı Hüseyin Ağa'nın torunudur. Hacı Hüseyin Ağa Adana'ya yerleşmiş, o dönemin hem pamuk ticareti hem de çevirme-kırma (bir tür pamuk sanayi) ile uğraşırdı. O'nun kızı Âma Hatice Sultan'dır. Aydınli yüzbaşı Ali Bey ile evlidir. 93 Harbi'nde yüzbaşı Ali şehit olur, 3,5 -4 yaşındaki kızı Fatma yetim kalır. Dedem Hamza Ağa Salonzo'ludur. Amcam Ali Çavuş ile beraber Siirt- Şirvan'dan Adana'ya gelirler.

Mütevazı bir aile yapımız vardır. Annem tam bir Anadolu kadını idi, yuvasına, çocuklarına düşkün bir melekti. Mutlaka temiz kıyafetler giydirir, ütülü pantolon hazırlardı. Babam öğretmendi. Birinci Dünya Harbi'nin yedek subaylarındandı yani aydıandı. Misis bölgesinde görevlendirildiği için Batı Cephesine gidememiş, İstiklal Savaşı madalyasına sahip olamamanın üzüntüsünü yaşamıştır. Öğretmenler, eski 'Muallim Mektebi' mezunları olarak genellikle Türk eğitime büyük katkıda bulunmuşlardır. Çocukların ilk bilgileri onlardan alması nedeniyle bu öğretmenler Türk İnkılâbı'nı öğretme bakımından ağır yük taşımıştır. Babam Salih Eroğlu da bu yükümlülüğü üstlenmiştir. Ticaret hayatı esnasında evde kara tahta ile yeni Türk harflerini yakın çevresine öğretmiş ve çok önemli bir vazife yerine getirmiştir. Babam Birinci Dünya Harbi nedeniyle yüksek öğrenim göremediği için benim doktora yapma konusundaki isteğimi hevesle karşıladı. Orta halli bir aile olmamıza rağmen beş yıl süreyle İsviçre'de okumamı sağladı, fedakârlık yaptı. Şubat 1944'te İsviçre'ye gittim. Ailede Hamza Eroğlu'ndan sonra, torunlar arasında da iki profesör yetişti. Kız kardeşimin oğlu Prof. Dr. Ahmet Özsoy, Çukurova Üniversitesi İİBF ekonomi profesörüdür. Erkek kardeşimin kızı Prof. Dr. Ferda Okan da Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde profesördür. Aile bütünüyle birlikte okumaya, çalışmaya yönelmiştir. Bu durumdan babamın ve annemin rolü büyüktür.

Babam Teyfik Fikret ve Namık Kemal'in şiirlerini çok severdi. Akşam yemeklerinden sonra bana şiir okuttururdu, şiir sevgim o zamandan kaldı. Yahya Kemal, Faruk Nafiz ve Behçet Kemal'in hamasi şiirlerini severim.

Eşim Beyhan Hanım Adanalıdır. Babası 'Kalağoğlu', annesi tarafından Adana'nın tanınmış 'Pamukçular' ailesindedir. 53 yıllık evliyiz. Kızım İngilizce öğretmeni, oğlum Mehmet Salih inşaat yüksek mühendisi, küçük oğlum Özgür ziraatle uğraşiyor.

Tarihi bir lise olan Adana Erkek Lisesi'nde okudum. Öğretmenlerimin çok yakın ilgi ve etkisi oldu. Arif Nihat Asya, bir ödevimi beğendi ve Adana Halkevi'nin yayın organı olan 'Görüşler' dergisinde yayınlattı. 10 Kasım 1938'de yazdığım şiirimi de aynı dergiye gönderdi.

İstanbul Hukuk Fakültesinde anayasa hukuku Prof. A. Fuat Başgil, Prof. Sıddık Sami Onar, devletler hukuku Prof. Cemil Bilsel'in büyük katkılarını gördüm. Özellikle Cemil hoca, devletler hukukuna yönelmemde çok etkili oldu.

Fakülteden sonra 24 Temmuz 1923'te Adana'da Atatürk Parkı Atatürk Heykeli önünde yaptığım konuşma yankı uyandırdı. 'Yeni Adana' ve 'Türk Sözü' gazeteleri genç hukukçu Hamza Eroğlu'na sahip çıktı. Çok iltifat aldım, o yaşlardan beri kitleye etkili davranma özelliğine sahiptim.

Müzik eğitimi almadım. Bunun ıstırabını çektim. Müziği seviyorum. Türk ve Batı müziğini, operayı, tiyatroyu seviyorum. 1945-49 arasında Neuchatel'de idim. Dünyaca tanınmış bir piyanistin bir kilisede konserini izledim. Herkes coşkulu ve mutlu bir şekilde ayrıldığında "ben neden zevk alamadım" diye saçımı başımı yoldum. Paris'teki Opera Meydanı'nda operaları kaçırmamaya dikkat ettim. İyi bir müzik eğitimi alamamanın ıstırabını çektim.

Felsefeden hoşlanıyorum ama gereken felsefe eğitimi, özellikle hukuk felsefesi, alamadığım için eksiklik hissediyorum, üzüntü duyuyorum. Hayatımda felsefeye çok değer verdim. Benim için felsefenin anlamı bilimsel gelişmenin sağlanması için ışık tutmuş olmasıdır. Türk Devrimi'nin iki temeli vardır: 1. Akılcılık, 2. Bilimsellik. Bilimsellik için mutlaka felsefenin ışığına ihtiyaç vardır. Akılcılık ise felsefi anlayışın temelini teşkil eder.

Bir hukukçu olarak akla, mantığa ve zekâyâ her zaman ihtiyaç duyulduğundan felsefenin yardımına hep ihtiyaç duydum. Ancak bu konuda gerekli çalışma yapamadım.

Hırslı ve inatçı bir kişilik yapım var, özellikle inançla bir çalışma içerisinde eserlerimi tamamladım. Optimist, geleceğe ümitle bakan fakat tedbirliyimdir. Devamlı faal olmayı isterim, insancıl kişiliğim nedeni ile hümanizma hayatımda geniş yer tutmuştur. Güzel ve heyecanlı konuşmayı severim.

AİTİA'ne başlangıç döneminde hissettiğim yalnızlığı, aşırı çalışmayla giderdim. Siyaset sonrası yeni bir ortamda çok çalışarak kendimi ispatladım.

Tarihiçi değil hukukçuyum. Milletlerarası hukuk ve idare hukuku alanında uzmanlaştım. Politika ile meşgul olmam, 1961 ve 1982 anayasalarında vazife almamı sağlarken cumhuriyet tarihini inceleme ve değerlendirme konusunda, belki tarihçilerden farklı şekilde çalışmaya yöneltti. 1961 ders yılında AİTİA'de bu dersi bana verdiler. Çok sevindim. Hemen kaynakları araştırdım. Kaynak olarak;

- *Yavuz Abadan'ın 4 ciltlik notu,*
- *Mahmut Esat'ın "Atatürk İhtilali",*
- *Dış işlerle ilgili Hikmet Bayur'un çalışmaları,*
- *Lise cumhuriyet tarihi konuları,*
- *Atatürk ile ilgili kitaplar ve bunların içerisinde özellikle İslam Ansiklopedisi*

"Atatürk" maddesi dikkatimi çekti. 3 ay sonra ders notu hazırladım. İlk önemli kitap "Gerçek Yönüyle Atatürkçülük" oldu. Bu kitabın tanıtımı konusunda Şerif Başstav'ın yazısı önemlidir. Büyük güçlüklerle karşılaştım. Türkçe/Fransızca ve kısmen İngilizce kaynakları inceleyerek ilk kitabı yazmaya çalıştım. Hukukçu olduğum ve özellikle kamu hukuku alanında çalıştığım için, devrim teorisi dikkatimi çekti. Devrim teorisinin verdiği güçle Türk Devrimi'ni yorumlamaya çalıştım.

1961 sonrasında hem Polis Akademisi hem de AİTİA'de görevlendirildim. Hem hukuk hem de İnkılâp Tarihi kitabı yazdım. Terminolojiye bağlılığımdan dolayı Anayasada yazılı olan kavramlara sahip çıktım, hem inkılâp hem de devrim kelimelerini kullanmamın nedeni budur. TV ve radyo yayınları ile kamuoyunu aydınlatma görevim ve şansım oldu. Sadece siyasi ve akademik çalışmalarla sınırlı olmayan bu faaliyetlerimde bilimsel

değerleri kamuoyuna duyurmaya gayret ettim. Benimle bulunan asistanlarıma da bu şansın verilmesine önem gösterdim.

Atatürk aşığı ve düşkünüyümdür. Ülkem, şehrim Fransız işgalinde idi. Ailem Kaç-Kaç hareketi ile Toros dağlarına çekilmişti. Ailemin çektiği ıstırapı bütün çocukluk ve gençliğimde işittim. Babam Birinci Dünya Harbi'nin yedek subaylarından olarak Toroslar'da vazife yapmıştı. Bağımsızlığa ve özgürlüğe duyduğu ıstırapı önce bir Türk aydını, sonra da Türk insanı olarak hep anlattı. İnsanların özgürlüğe, bağımsızlığa ne kadar ihtiyacı olduğunu anlattı. En ümitsiz günlerde Atatürk'ün ortaya çıkarak ümit olması, tüm insanlığı arkasına alarak yaptığı özgürlük mücadelesi, bizi Ata'ya sevgi, minnet ve şükranla bağlamıştı. Özgürlük ve bağımsızlık, Atatürk tarafından dile getirilmiştir. Bütün insani davranışlar O'nun tarafından dile getirilmiştir. "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" diyerek bilimin değerini ve insanlığın gelişiminin yolunun bilimsellik olduğunu belirtiyor. Ben bu yüzden Atatürk hayranıyım.

Siyasi hayatım: 1957 seçimi öncesi çoğunluk sistemi vardı. Adana'dan 16 milletvekili çıktı. Benim parti içinde herhangi bir vazifem olmadığı için seçilme şansım çok azdı fakat ATSO genel sekreteri olarak çalışmam sayesinde tüccar, sanayici ve esnafın desteğini aldım. 1957-60 XI. Dönem CHP Adana Milletvekili seçildim ve dışişleri komisyonu üyesi oldum. Ankara'ya gelince başlangıçta yabancılık çektim ama sonradan sevilen bir vekil oldum. Ön yoklamada adım geçmemesine rağmen diğer arkadaşların desteği ile yüksek haysiyet divanı üyeliğine seçildim.

Fatin Rüştü Zorlu ile sık sık karşılaşırdık. Güçlü bir dışişleri bakanıydı. Çok beğenirim, kafası çalışan, güçlü bir kişilik sahibi idi. İdamına üzüldüm. Azimli ve iradeli bir kişiliği olup ele aldığı konuları iyi değerlendirirdi. Türk milliyetçiliğini savunan, Kıbrıs'ın kazanılmasında başrol oynayan bir bakandı. Başbakan Menderes'i dahi bu konuda yönlendirmiş mücadelecisi bir bakandı. Sık sık tartışmamıza rağmen toplantılar sonrası beni odasına kahve içmeye götürürdü.

Muhalefete pek söz hakkı verilmediği için oturumlarda genellikle parti yöneticileri konuşurdu. Söz alabildiğim zaman bütçe konularında eleştirilerde bulunurdum.

1961 döneminde CHP'ye tanınan 49 kişilik kontenjana girerek Siirt üyesi seçildim. Meclis'te dışişleri komisyonunda idim. Sonradan sözcü seçildim, komisyon adına

konuşmalar yaptım. DP dönemindeki dış borç anlaşması o dönemde ortaya çıktı. Bülent Ecevit ile ilişkilerim çok iyi idi. Daha sonra uzak kaldık. Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt, Kasım Gülek gibi milletvekilleri ile iyi ilişkilerim oldu.

1981-83 arasında Danışma Meclisi üyesi olarak mecliste yer aldım. Üyelik için her ilin 1 kontenjanı vardı. Seçimde valilikler yetkili idi. O tarihlerde Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı kutlama komisyonunda olduğumdan üyelik için benim herhangi bir müracaatım olmadı. Bu komisyona üyeliğim bakan Mehmet Özgüneş tarafından önerilmişti. Kenan Evren Paşa da beni Ege Ordu Komutanlığı dönemindeki konuşmalarımdan tanır. O dönemde Enver Ziya Karal başkanlığında bir komisyon oluşturuldu ve inkılâp tarihi ders kitabı yazılması kararlaştırıldı. Müfredat programında ana başlıklar olduğunu ve içeriğine müdahale edilmeyeceğini söyleyen MEB Hasan Sağlam tarafından verilen kitap yazma görevi tebliğ edildi. İnkılâp Tarihi kitabı için bakanın herhangi bir baskı ve telkini olmadı, kendi isteğime göre yazdım. 13.08.1981'de Ankara Valisi telefonla arayarak DM için müracaatımı sordu. Çalışmalarım nedeniyle bir müracaatım yoktu, arzu ettiklerini söyledi. Bunun üzerine ben de 15.08.1981 günü müracaatta bulundum. Daha tecrübeli, bilgili ve yetkili bir üye olarak meclis hesaplarını inceleme ve Sayıştay komisyon başkanı idim. Anayasa komisyonuna girmedim. Çünkü bir grup daha önce anlaşarak komisyonu oluşturmuştu.

Türk Devrimi'nin dünyaya bakışının en güzel parolası "Yurtta sulh, cihanda sulh"tur. Bu söz barışa ve insani duygulara Türk gözüyle bakmayı ifade eder. Bunlar bir bütündür, ikisi birbirinden ayıramaz. Yurtta barışın sağlanması için milli, modern, hukuk devleti olması gereklidir. Yurtta barışın esası ise savaşı önlemek, savaşın insanlığa verdiği zararları önlemektir. Savaşın bir felaket olduğunu savunan Atatürk, Milli Mücadele döneminde bile bu görüşünü devam ettirmiş, ancak zulme karşı mukavemet hakkını kullanarak savaşa girmiştir. Tüm insanlığın mutluluğu için Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunda bu fikirlerini tekrarlamıştır. Atatürk'e göre barış devamlı ve tüm insanlığı içine alacak şekilde olmalıdır. Devletlerin egoizmasından uzak, karşılıklı anlayışa dayalı bir barış...Hukukla felsefeyi birleştirerek ebedi barışın yollarını çizen Kant, her ülkede demokrasi anlayışını vurguluyor ancak bu görüşleri evrensel değildir. Bu öngörüler Hıristiyan Avrupa âlemi içindir. Kant'tan farklı olarak Atatürk, barışı bütün insanlık için öngördü, barış içinde mutlu olunabileceği politikasını destekledi. Atatürk barışı yalnız

Türkiye için değil tüm insanlık için düşünmüştür. Çünkü barış bir bütündür. Bir tarafta “Yurtta sulh, cihanda sulh” vecizesi ile bu bütünlük ifade edilirken, diğer taraftan da insanlık bir bütün halinde değerlendirilmiş, insanlığın huzur ve güvenliğine kıymet verilmiştir.

İnsanlık ailesi içerisinde bağımsız, özgür bir devlet olmanın şartı modern devlet olmaktır. Tarık Zafer Tunaya'nın sık sık dediği gibi “Batıya rağmen batılılaşma”. Suat Sinanoğlu (Türk Hümanizması yazarı)'nın belirttiği gibi “Üstün medeniyet olan, tek medeniyet olan Batı'ya katılmaktır. Yönelmek değil” Bilimin ışığı altında hep ileriye yönelmektir. Atatürk'ün konuşmalarında hep bu yer etmiştir. Dar anlamda inkılâbın/devrimin anlamını ifade eder. Bu, Osmanlı Devleti'nin batılılaşma hareketlerinden farklıdır. Devleti kurtarmak için değil yeni bir devlet kurmak amacıyla yapılmıştır. İslahat değil devrimdir. Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık esaslarını dikkate almayıp bazı hususları kıymetlendirmiştir. Türk milliyetçiliğini Turancılık ve İslamiyet'ten ayırmıştır. Misak-ı Milli ile sınırları belirlenmiş bir toprak üzerinde yeni bir Türk milliyetçiliği hedeflemiştir. Türk vatani üstünde yaşayan insanları, modern Türk milliyetçiliği altında birleştirmeye çalışmıştır.

Türk tarihinde bir özellik vardır, en çok bağımsız devlet kuran millet Türklerdir. Nerede Türk devleti yıkılırsa orada yenisi kurulur. Yüzden fazla Türk devleti vardır. Bu tarihi bir özelliktir. Bazılarının savunduğu gibi Wilson olsa da olmasa da Türkler yeni bir devlet kurardı. O ilkelerin gereği olarak değil karakterimiz gereği devrim yapılmıştır. Türk toplumunun özgürlük ve bağımsızlık karakteri, Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkılışından sonra yeni bir devlet kurmaya yöneltmiştir. Bu devletin baş özelliği devrimle kurulmuş olmasıdır. Devrim iki başlı kartal hüviyetinde, bir taraftan milli bağımsızlığa yönelirken (İstiklal Harbi) diğer yönüyle de milli egemenliğe dayanarak millet gerçeğinden hareketle İstanbul'da sultan ve halifeye karşı isyan ve ihtilalle ortaya çıkmıştır (Milli Mücadele). Her iki deyimini de içine alan bir devrimdir.

3. HAMZA EROĞLU HAKKINDA GAZETE HABER ÖZETLERİ

PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN XI. DÖNEM MİLLETVEKİLLİĞİ DÖNEMİNE (1957 – 1960) AİT GAZETE HABERLERİ

A. DIŞ İŞLERİ VE DIŞ POLİTİKA KONULARINDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Ulus	8 Ocak 1959	Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi görüşmelerinde söz alan bazı CHP milletvekillerinin, Bakana önemli sorular sormaları; CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Bağdat Paktı ve Kıbrıs'taki uygulamalar ve reddedilen 19.6.1958 tarihli MacMillan planı hakkında sorular sorması hakkında.
2.	Cumhuriyet, Ulus	9 Ocak 1959	Bütçe komisyonunun Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi görüşmelerinde söz alan CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Bakana Boğazlar meselesi hakkında önemli sorular sorması hakkında.
3.	Ulus	24 Ocak 1959	Meclis dışişleri komisyonu toplantısında gündem dışı söz alan milletvekillerinin, Dışişleri Bakanından açıklama istemeleri hakkında.
4.	Vatan	24 Ocak 1959	Dışişleri Komisyonu'nun toplantısında söz alan CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun imtiyaz ve muafiyetlerine ait sözleşmesi üzerine eleştirilerde bulunması hakkında.
5.	Ulus,	10 Aralık	Dışişleri Komisyonunun toplantısında Hamza

	Yeni Gün, Cumhuriyet	1959	Eroğlu'nun söz aldığı ve 448 milyon dolarlık borçla ilgili itirazlarını dile getirdiği hakkında.
--	-------------------------	------	--

6.	Ulus, Yeni Gün	12 Aralık 1959	Hariciye Encümeninin toplandığı ve gündem maddelerinin görüşüldüğü toplantıda, Türkiye-İran kültür anlaşmaları konusunda Hamza Eroğlu'nun bir konuşma yaptığı hakkında.
7.	Vatan, Ulus, Hürriyet	9 Nisan 1960	Amerika ile işbirliği anlaşması hakkında görüşmenin yapıldığı toplantıda CHP' li vekillerin konuşma yaptıkları, oylamaya katılmadıkları hakkında.

B. İKTİSADİ VE MALİ KONULARDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Ulus, Dünya, Yeni Gün, Cumhuriyet	6 Nisan 1958	Meclis dışişleri komisyonunda ticaret anlaşmalarının yayınlanmasındaki gecikmeden şikâyet edilmesi ve yabancı sermaye konusunda yapılan tartışmalar hakkında.
2.	Cumhuriyet	31 Mayıs 1958	CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun soru önergesi vererek fiyat tespit usullerinin kontrol edilmesini istemesi hakkında.
3.	Vatan, Yeni Gün	10 Haziran 1958	Bankalar Kanunu tasarısının ele alındığı oturumda söz alan CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, mali işlerin gecikmesi ile kontrolünün faydalı olmayacağını belirtmesi hakkında.
4.	Yeni Gün	19 Haziran	Hükümetin iktisadi ve mali politikası hakkında

		1958	CHP'li mebusların gensoru tavrı vermeleri hakkında.
5.	Vatan, Sabah Postası, Yeni Adana	20 Aralık 1958	Bütçe Komisyonu toplantısında CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Milli Korunma Kanunu hakkında eleştirilerde bulunduğu hakkında.
6.	Ulus	17 Ocak 1959	Meclis oturumunda CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Ticaret Bakanı tarafından cevaplandırılmak üzere iki soru önergesi vermesi hakkında.
7.	Ulus	20 Ocak 1959	Türkiye'de yatırım yapacak Amerikalılara istimlâk ve müsadere garantisi verilmesi konusunda 15 Ocak 1957 tarihli imzalanan ikili anlaşma hakkında Meclis'te üç buçuk saatlik tartışma olması; Vatandaşların bilgilendirilmesi için konunun açıkça görüşülmesini teklif eden CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun teklifinin kabul edilmemesi hakkında.
8.	Ulus	9 Ocak 1960	Bütçe Encümeninin toplantısında Ecevit, Feyzioğlu, Eroğlu, Tekeli, Soysal, Dizdaroğlu ve Ateşalp'ın önemli konuşmalar yaptıkları hakkında.
9.	Yeni Gün	10 Ocak 1960	Bütçe Encümeninin toplantısında muhalefet ekibinin Dışışleri Bakanlığı bütçesi hakkındaki görüşlerini açıklaması hakkında.
10.	Yeni Gün, Cumhuriyet	6 Şubat 1960	Bütçe Encümeninin toplantısında Meclis Reis ve vekillerine otomobil tahsisi konusunda CHP milletvekillerinin aleyhte oy kullandıkları hakkında.

C. PARTİ GEZİLERİ VE ZİYARETLER KONULARINDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Ulus	26 Mayıs 1958	Edremit CHP kongresinde CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun konuşma yapması hakkında.
2.	Sabah Postası	4 Ekim 1958	Kuşadası CHP ilçe kongresi için gelen CHP'li vekillerin incelemelerde bulunması hakkında.
3.	İzmir, Sabah Postası	5 Ekim 1958	İzmir'de bulunan CHP'li vekillerin Sanayi Odası, Ticaret Odası ve Belediye'de incelemelerde bulunması hakkında.
4.	Sabah Postası	10 Ekim 1958	Ege Bölgesinde bulunan CHP'li vekillerin, Ayvalık, Bergama, Göçbeyli ve Kınık'ta incelemelerde bulunması hakkında.
5.	İzmir	8 Mart 1959	CHP Manisa Merkez ilçe kongresinde konuşan Adana Milletvekili Hamza Eroğlu'nun, basın ve Kıbrıs konularında konuşması hakkında.
6.	Sabah Postası, İzmir	9 Mart 1959	CHP Samatya Kale ocağı ve Turgutlu yıllık kongrelerinde Adana Milletvekili Hamza Eroğlu'nun konuşması hakkında.
7.	Türksözü	18 Mart 1959	CHP milletvekillerinin bölgedeki gezileri hakkında.
8.	Ulus	29 Mart 1959	CHP Beyoğlu Gençlik Kolları toplantısında Adana milletvekili Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun bir konuşma yaptığı hakkında.
9.	Akşam	20 Temmuz 1959	CHP Kadıköy toplantısında Adana milletvekili Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun yaptığı ateşli konuşmanın, bilhassa kadın dinleyicileri çok etkilediği hakkında.
10.	Yeni Ant	6 Ağustos 1959	Bursa Hocayakup kongresinde hazır bulunan Adana CHP milletvekili Doç. Dr. Hamza

			Eroğlu'nun, iktidarın tutumunu eleştirdiği ve güncel olaylar hakkında görüşlerini dile getirdiği hakkında.
11.	Yeni Ant	8 Ağustos 1959	Bursa'da siyasi temaslarda bulunan CHP milletvekili Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun, yaptığı açıklamada basın hürriyetinin bütün hürriyetlerin koruyucusu olduğunu ve basın hürriyeti olmadan demokrasiden bahsedilemeyeceğini belirttiği hakkında.
12.	Yeni Ant	9 Ağustos 1959	Bursa'da siyasi temaslarda bulunan CHP milletvekili Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun, Bursa'daki işsizlik sıkıntısı hakkında Çalışma Bakanı Haluk Şaman'a bir telgraf çekmesi; siyasi nedenlerden dolayı işten çıkarılan ya da fabrikaları kapatıldığı için işsiz kalan işçilerin sorunlarıyla ilgilenilmesini istediği hakkında.
13.	Yeni Ant	12 Ağustos 1959	CHP Gençlik Kolları Muradiye kongresinde Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun konuştuğu hakkında.
14.	Ulus, Yeni Gün	16 Ağustos 1959	CHP Eyüp kongresinde Adana Milletvekili Hamza Eroğlu, Feyzioğlu, Melen, Güneş ve Paksüt'ün konuştuğu hakkında.
15.	Vatan	17 Ağustos 1959	CHP Ortaköy ocak kongresinde Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun Uşak olayları hakkında konuşması üzerine, hükümet komiserinin sözünü kesmek istediği hakkında.
16.	Siirt	10 Ekim 1959	CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun Siirt'te bulunduğu hakkında.
17.	Ulus	18 Ekim 1959	CHP Ekiplerinin yurt gezisine devam ettiği hakkında.

18.	Ulus, Yeni Gün	14 Aralık 1959	CHP Kayseri Merkez İlçe kongresinde Hamza Eroğlu'nun bir konuşma yaptığı hakkında.
19.	Ulus	26 Şubat 1960	CHP Konya il kongresinin delege ve dinleyicilerin katılımı ile yapıldığı, Hamza Eroğlu'nun da bir konuşma yaptığı; Dışişleri bütçesinin müzakeresinin yapıldığı, Hamza Eroğlu'nun da bir konuşma yaptığı hakkında.

Ç. SOSYAL KONULAR VE GÜNCEL OLAYLAR KONULARINDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Dünya	22 Mart 1958	İstanbul'da yüksek öğrenim gençliğinin dert ve ihtiyaçlarını inceleyen CHP'li 9 milletvekilinin basına izahat vermesi hakkında.
2.	Yeni Adana	27 Mart 1959	CHP Adana milletvekili Hamza Eroğlu'nun bir soru önergesi vererek, yurt dışında 3 milyon dolar mirası çıkan işadaminin kimliğinin açıklanmasını istemesi hakkında.
3.	Vatan, Ulus, Yeni Adana, Milliyet, Cumhuriyet	30 Mart 1959	Bir CHP toplantısında konuşan Adana milletvekili Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun basını savunarak " <i>Basın hürriyeti olmadan hukuk rejimi kurulamaz</i> " dediği hakkında.
4.	Sakarya	20 Kasım 1959	Eskişehir valisi İbrahim Tevfik Kutlar hakkında, CHP milletvekili Hamza Eroğlu tarafından soru önergesi verildiği hakkında.
5.	Ulus, Sakarya	21 Kasım 1959	CHP milletvekili Hamza Eroğlu'nun, Eskişehir valisi İbrahim Tevfik Kutlar hakkındaki soru önergesinin vatandaşlar arasında büyük

			sevinçle karşılandığı hakkında.
6.	Türksözü	24 Kasım 1959	Eski Adana Ticaret ve Sanayi Odası Umum Kâatibi Hamza Eroğlu'nun, oda seçimleri hakkında beyanatta bulunduğu hakkında.
7.	Türksözü	25 Kasım 1959	Ticaret ve Sanayi Odası ve Seçim Kurulu Başkanı Ömer Başegmez'in, oy verme işlemi hakkında Hamza Eroğlu'nun açıklamalarını gerçek dışı olarak değerlendirdiği hakkında.
8.	Vatandaş, Bugün	28 Kasım 1959	Ticaret ve Sanayi Odası ve Seçim Kurulu Başkanı Ömer Başegmez'in oy verme işlemi hakkındaki açıklaması.
9.	Vatandaş, Bugün	4 Aralık 1959	Ticaret Odası seçimleri hakkında Kayseri mebusu Ömer Başegmez'in açıklamalarına itiraz eden Hamza Eroğlu'nun yazısı.
10.	Yeni Adana	14 Nisan 1960	Adana CHP milletvekillerinden Hamza Eroğlu hakkında savcılıkça tahkikat açıldığı, Haydaroğlu Mahallesindeki olaylara takaddüm eden günlerde Eroğlu'nun orada bulunduğu hakkında.

**PROF. DR. HAMZA EROĞLU’NUN TEMSİLCİLER MECLİSİ (1960 – 1961)
ÜYELİĞİ DÖNEMİNE AİT GAZETE HABERLERİ**

A. İKTİSADİ VE MALİ KONULARDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Dünya, Ulus	23 Şubat 1961	Dışişleri Bakanlığının bütçe görüşmeleri esnasında, NATO Kuvvetler Sözleşmesine göre Amerikalılarla imzalanmış “Adli Anlaşma”nın Hamza Eroğlu tarafından tenkit edilerek milli hâkimiyet ve eşitlik prensiplerine aykırı politikaları onaylamadıklarının belirtilmesi hakkında. (Amerikalılarla yapılmış istimlâk anlaşmasını da eleştiren Eroğlu, dış meselelerde ve anlaşmalarda Meclis yetkilerine hürmet edilmesini istemiştir.)
2.	Ulus	15 Temmuz 1961	Federal Almanya’nın Türkiye’ye vermeyi kabul ettiği 200 milyon marklık kredinin, Kurucu Meclis’te yapılan görüşmeler sonucunda oybirliği ile onaylandığı hakkında. (Komisyon sözcüsü Doçent Hamza Eroğlu, Meclis Dışişleri Komisyonunun yüksek faizli kredileri kabul etmemek konusundaki prensip kararını belirtmiş, bu kredinin düşük faizli olduğunu açıklayarak: “...Aramızda tarihi dostluk bağları mevcut bulunan ve NATO içinde müttefikimiz

			<i>olan Federal Almanya'nın bu yoldaki arzusunu müsaait karşılamak bizim için bahtiyarlık olur...” demiştir.)</i>
3.	Yeni Gün, Ulus	4 Eylül 1961	Dış borçların konsolidasyonu ile ilgili anlaşmaların onaylanmasına dair kanun tasarısının Kurucu Meclis'te görüşüldüğü, Dışişleri Komisyonu sözcüsü Hamza Eroğlu'nun da açıklamalarda bulunduğu hakkında. (Geçmiş dönemde uygulanan hatalı politikanın keyfi tasarrufları yüzünden döviz stoklarının tükendiğini belirten Eroğlu, dış borçların zamanında ödenmemiş olması nedeniyle hazineye ilave külfet getiren DP iktidarı ve hükümetlerinin tarih önünde mesul olduğunu açıklamıştır.)

B. YENİ ANAYASAYI TANITIM KONUSUNDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Türksözü	27 Haziran 1961	Temsilciler Meclisi üyelerinden Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun katılımı ile Ceyhan Belediye Çay Bahçesinde Anayasa ile ilgili bir toplantı yapıldığı hakkında.
2.	Türksözü	28 Haziran 1961	Adana'da, Temsilciler Meclisi üyelerinden Dr. Suphi Baykam, Doç. Dr. Hamza Eroğlu ve İlhami Soysal tarafından Adanalılara yeni

			Anayasa tanıtımı yapıldığı hakkında.
3.	Sabah	5 Temmuz 1961	Antakya'da düzenlenen Anayasayı tanıma toplantısında Temsilciler Meclisi üyelerinden Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun da söz alarak heyecanlı bir konuşma yaptığı hakkında.

C. HAMZA EROĞLU'NUN ÜYELİĞİ HAKKINDAKİ HABERLER:

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Ulus	31 Aralık 1960	Temsilciler Meclisi'ne iştirak edecek 241 üyenin belli olduğu hakkında.
2.	Vatan	10 Şubat 1961	Temsilciler Meclisi üyelerinin tanıtıldığı ve CHP temsilcisi Hamza Eroğlu hakkında bilgi yayımlandığı hakkında.
3.	Atayolu	29 Haziran 1961	Hatay CHP teşkilatı müfettişliğine tayin edilen Temsilciler Meclisi üyelerinden Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun şehre ulaştığı hakkında.

PROF. DR. HAMZA EROĞLU'NUN DANIŞMA MECLİSİ (1981 – 1983)

ÜYELİĞİ DÖNEMİNE AİT GAZETE HABERİ

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Cumhuriyet	21 Ekim 1981	Danışma Meclisi'ne seçilen üyelerin TBMM'de kurulan Özel İşlem Bürosu'na başvurarak mazbatalarını aldığı, Ankara İTİA öğretim üyesi Prof. Hamza Eroğlu'nun 1961 Kurucu Meclisi'nde de görev aldığı ve “ <i>Çok önemli bir devlet görevini yürüteceğim için kendimi mutlu hissediyorum. Yeni Anayasa'nın hazırlanmasında görev almayı amaç ediniyorum</i> ” açıklaması hakkında.

**PROF. DR. HAMZA EROĞLU İLE İLGİLİ DİĞER YILLARA AİT GAZETE
HABERLERİ (1963 – 1992)**

S.No.	Gazete	Tarih	Haber Konusu
1.	Ulus	26 Temmuz 1963	Lozan Barış Anlaşması'nın 40'inci yıldönümü dolayısıyla ilim ve fikir adamları arasında bir anket düzenlenmiştir. Doç. Eroğlu'nun cevabı: “... Lozan Barış Anlaşması, Amasya Tamimi'nden itibaren gelişen Türk davasının milletlerarası bir vesikada yansımadır...Türk Heyeti devletlerin eşitliği tezini savunmuş...kapitülasyonların kaldırılması ve azınlıklara özel haklar tanınmaması ile insan hakları

			en doğru gerçekleşme imkanını bulmuştur...Toprak bütünlüğünü tahdit edecek kayıtlara yer verilmemiştir...”
2.	Yeni Adana	22 Aralık 1964	Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun annesi Fatma Eroğlu'nun vefatı üzerine gazeteye verilen vefat ilanı.
3.	Ulus	7 Haziran 1965	Sami N. Özerdem tarafından hazırlanan “Hayat ve Kültür” başlıklı köşe yazısında “Atatürkçülüğün Yorumu” konusu ele alınmıştır. Doç. Dr. Hamza Eroğlu'nun yeni yapıtı olan “Gerçek Yönüyle Atatürkçülük” kitabının tanıtımı yapılmış, Atatürkçülüğün yeni yorumunda yararlı bir kılavuz olacağı değerlendirilmiştir.
4.	Anadolu, Vatan	11 Ocak 1968 15 Ocak 1968	Haberde; “...12 Ocak 1968 cuma günü saat 20.20’de, Başkent Gazetecilik Özel Yüksek Okulu’nda Prof. Dr. Hamza Eroğlu tarafından verilecek NATO ile ilgili bir konferans düzenleneceği” yazılmıştır.
5.	Cumhuriyet	22 Mart 1968	Ş.S. Aydemir tarafından hazırlanan “İkinci Adam, 1950 ve Sonrası” başlıklı dizi yazının bu bölümünde “İkili Anlaşmalar” konusu ele alınmıştır. Bu konuda Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun “Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı -The Turkish Yearbook On International Relations” da çıkan, “Türkiye-A.B.D. İkili İşbirliği Anlaşması (1960) isimli araştırması kaynak olarak gösterilmiştir.
6.	Ulus	25 Mart 1968	Habere göre; “Milliyetçiler” adı verilen grubun Bursa toplantısındaki konuşma ve eylemleri konusunda endişelerini dile getiren profesörler (Prof. Münci Kapani, Prof. Bahri Savcı, Prof. Hamza

			<p>Eroğlu, Prof. Afet İnan, Doç. Bahriye Üçok, Prof. Şakir Berki, Prof. Çoşkun Üçok) çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Türk Devrim Tarihi profesörü Prof. Dr. Hamza Eroğlu: “ Türkiye milliyetçi kuruluşlar Bursa istişari toplantısında Atatürk devrimi, laiklik ve 27 Mayıs devrimi ve onun sonucu olarak ortaya çıkan yeni Anayasa için söylenenler, ağır cezai sorumluluğu olan, yeni Türk Devleti’nin varlığına kastedilen bir teşebbüstür. Eğer söylenenler gerçek ise, Milli iradenin yerine ilahi ve dinsel iradeyi, Ankara’nın yerine Mekke’yi devlet merkezi haline getirmek, düpedüz Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı bir darbe teşebbüsüdür.”</p>
7.	Yeni Nesil	15 Nisan 1987	<p>Hüseyin Hiçdurmaz tarafından hazırlanan “İmam-hatiplilere düşman bir profesörün küstahlığı” başlıklı haberde, Uludağ Üniversitesi’nce düzenlenen panelde konuşan Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun açıklamalarına yer verilmiştir. İmam-hatip lisesinde okuyanların ilahiyat fakültelerine ve diğer bütün bölümlere alındıkları belirtilerek yalnız askeri okulların bunun dışında olduğunu belirtmiş, Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun: “... İmam-hatipliler diğer meslek okullarına dâhil edildiği halde üniversiteye girme şansları çok fazladır. Eğer bunun önüne geçilecek olursa, üniversite imtihanlarındaki yığılmaların önlenmiş olacağı gibi, klasik lise mezunlarına da yer açılmış olacaktır” açıklamasına yer verilmiştir.</p>
8.	Milliyet	6 Ekim 1988	<p>Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun, 22.9.1988’de vefat eden ve 23.9.1988’de Adana’da toprağa verilen babası Mehmet Salih Eroğlu hakkındaki vefat ve</p>

			teşekkür ilanı.
9.	Hürriyet	30 Nisan 1992	Oktay Ekşi tarafından hazırlanan “Osmanlı Cumhurbaşkanı” başlıklı köşe yazısında, Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk hakkındaki görüşleri eleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin Cumhurbaşkanı Özal tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için, Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun yeni çıkan “Atatürk ve Milliyetçilik” kitabını okuması tavsiye edilmiştir.

4. HAMZA EROĞLU’NA İLİŞKİN MECLİS TUTANAK ÖZETLERİ

PROF. DR. HAMZA EROĞLU’NUN XI. DÖNEM (1957 – 1960)

MİLLETVEKİLLİĞİ DÖNEMİNE AİT MECLİS TUTANAKLARI ÖZETLERİ

A. “SÖZ ALANLAR” BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü 1960 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 49, Sayfa:1005)
2.	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Kanunu münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 49, Sayfa:935)
3.	Hariciye Vekâleti 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 47, Sayfa:504)
4.	Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı 1960 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 49, Sayfa:512, 616)

5.	Amerikan vatandaşları tarafından Türkiye'de yapılan yatırımlar hakkında Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin vereceği istimplâk ve müsadere garantisine müteallik olarak, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 1957 tarihinde nota teatisi suretiyle akdolunan Anlaşmanın tasdikine dair Kanun münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 26, Sayfa:515)
6.	Bir kısım ithal eşyalarından alınmakta olan Hazine hissesinin kaldırılması hakkındaki Kanun münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 19, Sayfa:282)
7.	Fiyat tespitleri hususunda Hükümetin salâhiyetine dair suali münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 25, Sayfa:477)
8.	Kifayet takrirleri hakkında (Cilt: 8, Birleşim: 59, Sayfa:358)
9.	Milletlerarası İktisadi İşbirliği 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 7 Birleşim: 59, Sayfa:1383-1384,1389)

10.	Millî Korunma Kanununun meriyetten kaldırılmasına dair kanun tekliflerinin ruznameye alınması hakkındaki tahrir münasebetiyle (Cilt: 8, Birleşim: 59, Sayfa: 353)
11.	Ticaret Vekâleti 1959 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 8, Birleşim: 62, Sayfa: 891)
12.	3312 sayılı Hariciye Vekâleti Teşkilât Kanununa bir madde eklenmesi ve Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin 4665 sayılı Kanunla değiştirilen Hariciye Vekâleti kısmına bazı kadrolar ilâvesi hakkındaki Kanun münasebetiyle (Cilt: 7, Birleşim: 62, Sayfa: 1391)
13.	Yerli yapağı fiyatlarının tespiti hakkındaki kararın neye müsteniden alındığına dair suali münasebetiyle sözleri (Cilt: 6, Birleşim: 25, Sayfa: 478-479)
14.	5590 sayılı «Ticaret ve Sanayi Odaları», «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları» ve , «Ticaret Borsaları» birliği Kanununa ek kanun münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 17, Sayfa: 196, 205)
15.	Hariciye Vekâleti 1958 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 46, Sayfa: 648-649)
16.	İstatistik Umum Müdürlüğü 1958 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 44, Sayfa: 451-452)
17.	Kifayet müzakere tahrirleri hakkında (Cilt: 1, Birleşim: 20, Sayfa: 354), (Cilt: 1, Birleşim: 23, Sayfa: 453)
18.	Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı 1958 yılı Bütçesi münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 46, Sayfa: 652,660)
19.	Millî Korunma Kanununa göre yapılmış olan harcamalara ait 1952 takvim yılı bilânçosunun kabulü hakkındaki Kanun münasebetiyle (Cilt: 4, Birleşim: 78, Sayfa:374-375)
20.	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Teşkilât Kanunu münasebetiyle (Cilt: 4, Birleşim: 85, Sayfa:696)

B.“TEKLİFLER” BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Hamza Eroğlu ve on üç arkadaşının, Milli Korunma Kanununun meriyetten

	kaldırılmasına dair teklifi (2/228) (Cilt: 6, Birleşim: 9, Sayfa:3-4)
--	--

yıla yakın bir müddettenberi memleketin iktisadi faaliyetlerini tanzim yolunda mer'î ve istimrarî bir nizam halinde yürürlükte bulunan bir kanunun kaldırılması, Mebus Hasan Tez arkadaşımızın zannettiği gibi, hafife alınacak bir mesele değildir.

Bu mesele, Hükümet vaadini yerine getirmedi meselesi de değildir. Bendeniz burada Hükümet namına sarîh olarak arz ediyorum; Millî Korunma Kanununun kaldırılmasını istihdaf eden kanun lâyihası hazırlanmıştır, pek yakın bir zamanda Yüksek Meclise arz edilecektir. (Sağdan «ne zaman?» sesleri.) Efendim zamanı şu : bir kanun lâyihasının Yüksek Meclise sevk edilmesini icabettiren ve her kanun lâyihasında tatbik edilen formalitelerin ikmalinden sonra. Sarîh olarak ifade ediyorum, kanun lâyihası hazırlanmış, son şeklini almıştır. Bu ifade, Hükümetin Millî Korunma Kanununun kaldırılacağı vaadinin incaz edileceğini ifade etmek demektir. Bunun artık ötesi yoktur, daha ötesi formaliterlerdir. Yüksek Meclise tekrar arz ediyorum, kanun lâyihası hazırlanmış, son şeklini almıştır. Bendeniz üç gün sonrada diyebilirim, bir hafta sonra da diyebilirim, bu bir formalite meselesidir. Kısa bir zamanda, pek yakın bir zamanda Yüksek Meclise sevk edilmek üzeredir. Hükümet olarak, bundan daha sarîh başka türlü beyanda bulunmak mümkün müdür? Bendeniz burada Hasan Tez arkadaşımız gibi hesapsız konuşsam, bu ne mevzuun ciddiyetiyle mütenasib olur, ne de Hükümetin konuşmasının icabettirdiği ciddiyetle mütenasib olur.

HASAN TEZ (Ankara) — Ciddiyeti senden öğreniyoruz Sebati Bey.

REİS — Müdahale etmeyin, efendim.
— Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU (Adana) — Çok muhterem arkadaşlar, 26 . XI : 1958 tarihinde yani bundan takriben dört ay önce B. M. M. ine 13 arkadaşla beraber Millî Korunma Kanununun meriyetten kaldırılmasını teklif etmiştik. Aradan geçen bu müddet zarfında maalesef Ticaret Encümeninin gündemine dahi alınıp görüşülmedi.

Muhterem arkadaşlar, o günden bugüne kadar Millî Korunma ile ilgili hâdiselere göz

atacak olursak şu vaziyetin cereyan ettiği görürüz:

1959 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihasını B. M. M. ne sunan Hükümet Reisi gerekçenin 3 ncü sayfasında «Millî Korunma Kanununun maliyetleri artırıcı ve iç ticareti önleyici tatbikatına son verileceği» açık bir şekilde belirtilmiştir.

Keza, ayrıca İcra Vekilleri Heyetinin 25 Aralık 1958 tarihli toplantısında Millî Korunma Kanuniyle alâkalı müzakereler cereyan etmiş ve Millî Korunma Kanununun toptan kaldırılacağı ilân edilmiştir. Tebliğde şöyle denilmektedir: «Millî Korunma Kanununun kaldırılması meselesi etraflı şekilde tetkik edilmiş ve bu kanunun ilgası zamanının gelmiş olduğu neticesine varılarak bu hususta hazırlanacak kanun lâyihasının Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması kararlaştırılmıştır.»

Bu tarihten itibaren takriben üç ay geçmiştir. Ve daha sonra Büyük Millet Meclisinin 16 . I . 1959 tarihindeki inikadında bir şifahi soruma cevaben Ticaret Vekili Sayın Erkmen «Yakında topyekûn Millî Korunma Kanunu ilga etmek üzere Büyük Millet Meclisine teklifte bulunulacaktır» demiş ve yine devamla; «Tekrar edeyim, Millî Korunma Kanununun ilgası da yakında Yüksek Heyetinizin kararına iktiran edecektir» diye sarîh olarak yüksek huzurunuzda beyanda bulunmuştur.

Meselenin ehemmiyeti ve müstaceliyeti üzerinde ısrarla durmanın tam zamandır. Kaybedilecek her gün sanai ve zirai istihsalimizde gevşemeler yaratabilir, gedikler açabilir.

Bugün içinde bulunduğumuz iktisadi ve malî buhrandan, sıkıntıdan kurtulmanın en emir yolu istihsalı artırmaktır. İstihsalı teşvik ederek iktisadi hayata ferahlık verecek tedbirler cümlesinden olmak üzere Millî Korunma Kanununun acele kaldırılması lâzımdır.

Çok muhterem arkadaşlar, 1957 seçimlerine takaddüm eden günlerde Sayın Başbakanın İzmir'de açıkça Millî Korunma Kanununun kaldırılması yolunda yaptıkları vaatlerin üzerlerinde 1,5 sene geçtiği halde ticari ve iktisadi hayatımıza ağır darbeler vuran ve ticaret ve sanayi erbabını ağır baskı altında tutan Millî Korunma Kanunu maalesef halen meriyettedir.

Sayın Başbakan'dan 1957 tarihinde Demokrat Partinin İzmir mitinginde beyan buyurdukları vaatlerini hatırlatmama müsaadelerini rica edeceğim. Naçiz arkadaşlarımız tarafından hazırlanan ve 4 ay önce Meclise arz olunan şu kanun teklifinin gündeme alınmasını ve hattâ müstaceliyetle ve takdimen görüşülmesini sizlerden rica ediyorum. Muhterem Hükümet erkânının da noktai nazarı aynı olduğuna ve elde mevcut bir kanun teklifi de bulunduğu nazaran Yüksek Meclisinizde bu kanun teklifinin görüşülmesinde fayda vardır.

Yeni bir zirai istihlal mevsimine giriyoruz. Ayrıca Millî Korunma Kanununun kaldırılması Avrupa İktisadî İş Birliği Teşkilâtı tarafından da tavsiye edildi 4 Ağustos kararlarının tamamlanması ve bu kararların başarı sağlaması için ilgası zaruri bulunmakta ve daha çok ehemmiyet kazanmaktadır.

Çok Muhterem Koordinasyon Vekili ve Sanayi Vekâleti Vekili Sebati Ataman Bey arkadaşımızın bu kürsüden yaptığı konuşmasında diğer arkadaş; «Gayriciddî konuşuyor» şeklindeki beyanına iştirak etmiyorum. Ben kendisine saygı gösteren bir arkadaşınız olmam bakımından lütfen sözleri üzerinde durmasında fayda görüyorum.

HASAN TEZ (Ankara) — Kendisi gayriciddî konuşuyor.

REİS — Müsaade buyurun, efendim.

HAMZA EROĞLU (Devamla) — Yüksek Mecliste Ticaret Vekâleti Bütçesi münasebetiyle Millî Korunma Kanununun kaldırılması hususunda bir konuşma yaptığım zaman Sayın Hayrettin Erkmen'e bir sual sordum, buna mukabil pek yakında Meclis tatilinden sonra Millî Korunma Kanununun ilgasına dair bir tadil teklifi getirileceğini söyler. Daha önce Ticaret Encümeninde yapılan müzakereler vesilesiyle aynı ricaları tekrarlamıştım. Millî Korunma Kanununun kaldırılmasına dair Hükümet vâdine uygun olarak henüz bir teklif gelmemiştir. Millî Korunma Kanununun kaldırılmasından memnun olacak zümre, tüccar, esnaf, köylü ve müstahsil yalnız Cumhuriyet Halk Partili midir, arkadaşlar? Demokrat Partilidir, müstakildir, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partilidir ve C. H. P. lidir... Bütün memleket bu mesele ile yakından ilgilidir.

Çok muhterem arkadaşlarım, sizlerden rica ediyorum, Hükümetin de noktai nazarına uygun olarak, teklifimizin gündeme alınmasını rica ediyorum.

REİS — Şahap Kitapçı.

ŞAHAP KİTAPÇI (Tokat) — Pek muhterem arkadaşlarım, biz teklif sahipleri olarak İçtüzüğün bize verdiği bir salâhiyetle İçtüzüğün kabul ettiği gündeme alma isteğini dile getirdik.

Burada Hükümet adına konuştuğunu ileri süren Sebati Ataman Beyefendi, ancak gelecek olan Millî Korunma Kanununun kaldırılması tasarısı ile birlikte muamele yapılması daha uygun olacağını beyan ettiler. Ben Tüzüğün teklif sahibine tanıdığı hakkın kullanılmasında karşısında Hükümetin biz buna taraftarız veya değiliz şeklinde bir beyanda bulunmaya yetkisi olmadığını zannediyorum. Gerçi Hükümet her zaman, her mevzuda söz alabilir. Fakat biz burada Tüzüğün bir maddesinin mebusa tanıdığı ve nihayet neticesi Yüksek Heyetinizin kararı ile belli olacak bir istek için Hükümetin müdahalesini lüzumsuz ve Yüksek Heyetinize bir telkin telâkki ederiz.

İkincisi, arkadaşlar, biz diyoruz ki; bir teklifimiz var. Aylardan beri encümende görüşülmemiştir. Tüzük, bu ahvalde, bu teklifin görüşülmesini istemek hakkını bize vermiştir. Netice sizlerin kararınızla belli olacaktır. Netice şu veya bu şekilde de olsa, Hükümetin getireceği tasarı ile bizimkinin tevhidten müzakeresinin mümkün olup olmaması ayrı bir bahis olduğu gibi Hükümetin bundan sonra bu kanunun tanıdığı fevkalâde salâhiyetleri kullanmaktan vazgeçtiğini beyan etmesiyle, bunun yaratacağı haksızlıkları ve cezalandırılmaları önleyecek bir salâhiyete malik olduğunu ifade ediyorum.

REİS — Bu sözleriniz mevzuun dışındadır. Ruznameye alınıp alınmaması hakkındaki görüşünüzü bildiriniz.

ŞAHAP KİTAPÇI (Devamla) — Bu itibarla mademki, Hükümet dört beş aydan beri bu kanunun kaldırılacağını, yani bu kanunun tanıdığı salâhiyetleri kullanmak istemediğini beyan etmiştir, on andan itibaren Millî Korunma Kanunu sınırlarına giren suçların takibedilmesi icabeder. İşte bu fiilî vaziyet Millî Korunma Kanunu üzerine eğilmemiz, âcilen eğilmemiz

ziyade genişlemiştir. Şimdi bu kanunun kalkması mevzuubahistir. Fakat şuna kaani olmak lâzımdır ki, bu kanun kalktığı zaman bunun veri boş kalacak değildir, muhakkak bunun vazifeleri ya Belediye Kanununa, ya malî kanunlara veya Ticaret Kanunu gibi ana kanunlara intikal etmiş olacaktır. Şu halde bu teklifi kanunun derhal kabulü halinde memleketin idari, iktisadi mekanizması içinde bir boşluk olacaktır ki, bu, durumu güçleştirir.

Bu teklifi kanununun kıymeti üzerinde durabiliriz. Hükümet de prensip itibariyle diyor ki, bu kanunu kaldıracam. Kaldırıp da bunun yerini boş bırakacağım, demiyor. Bu işleri esas bünyelere intikal ettireceğim, diyor. Bu müzakerelerden mülhem olarak, Sayın Sanayi Vekilinin ifade ettiği gibi, bir an evvel Hükümet kanun teklifini getirir ve müzakere edilir. Bunun için daha evvelden bir müzakere yapılmasına lüzum yoktur.

Bir arkadaşımız yumurta ihtikârı yapan bir zimsenin hapisanede yatmakta olduğundan bahsetti. İhtikârı yapan adam bu kanun kalksa dahi yine yatacaktır, bu itibarla bu mevzuda hassasiyete lüzum yoktur. Bu müzakereleri Hükümet hüymuştur, yeni kanunun gelmesini bekliyorum, o kanun tasarısı geldikten sonra bu tadil teklifi de ele alınır, ikisi birlikte müzakere edilir. Binaenaleyh, daha evvelden tadil teklifinin üzerinde müzakere yapılmasına dahi lüzum yoktur. Fuzulî münakaşaları bırakalım.

Mâruzatım bundan ibarettir.

REİS — Efendim, söz isteyen daha 9 arkadaş ve sual soran iki kişi bulunmaktadır. İki tane de kifayeti müzakere takriri gelmiştir. Kifayet takrirlerini okuyoruz.

Riyaset Yüksek Makamına

Müzakereler kâfidir. Kifayetin reye vazını arz ve teklif ederim.

Samsun

Nüzhet Ulusoy

Yüksek Riyasete

Millî Korunma Kanununun meriyetten kaldırılmasına dair kanun teklifinin ruznameye alın-

ması hakkındaki müzakereler kâfidir. Kifayetin reye konulmasını teklif ederim.

Kastamonu

Süleyman Çağlar

REİS — Kifayet aleyhinde Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU (Adana) — Çok muhterem arkadaşlar, uzun bir çalışmanın mahsulü olarak hazırlayıp huzuruza getirmiş olduğumuz bir kanun teklifinin bugün gündeme alınması rica ediyoruz. Bu kanun teklifi, değil yalnız muayyen bir sınıflı ve muayyen bir zümreyi, bütün bir memleketi, bütün bir memleketin ticari, sınai ve zirai hayatını küll halinde ilgilendirmektedir. Bu meselenin acele görüşülmesinde biraz önce arz ettiğim üzere, faide vardır, zaruret vardır. Yüksek Meclisimiz bu hususta henüz tenevvür etmiş değildir.

Beni takiben birçok arkadaşlar söz aldılar. Üzerinde konuşulmasında fayda vardır. Yüksek Meclisi ikna edeceğimizi zannediyorum. Müsaade ederseniz daha bir müddet konuşulsun, belki sizleri, belki Sayın Sebati Ataman'ı ikna ederiz ve ondan sonra ümidediyoruz ki, Sebati Bey bu kürsüye çıkar, ben de bu kanun teklifinin gündeme alınmasını arzu ediyorum, diyebilir. Derhal kifayeti yoluna gidilirse bu mümkün olmaz. Onun için hassaten rica ediyorum, kifayeti teklifinin aleyhinde rey veriniz. Hayati önemi olan bu teklifi açılan görüşelim arkadaşlar. Saygılarımla..

REİS — Efendim, kifayeti takriri aleyhinde konuşuldu. Kifayeti müzakere takririni reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

Ankara Mebusu Hasan Tez'in, Adana Mebusu Hamza Eroğlu ve 13 arkadaşının Millî Korunma Kanununun meriyetten kaldırılmasına dair olan kanun teklifinin ruznameye alınması hakkındaki takririni okumuştuk. Şimdi bu takriri reylerinize arz ediyorum. Ruznameye alınmasını tazammur eden takririni kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Ruznameye devam ediyoruz.

Kaynak: TBMM Arşivi

**PROF. DR. HAMZA EROĞLU’NUN TEMSİLCİLER MECLİSİ (1960 – 1961)
ÜYELİĞİ DÖNEMİNE AİT MECLİS TUTANAKLARI ÖZETLERİ**

A. “SÖZ ALANLAR” BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Seçimlerin temel hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 31, Sayfa:278)
2.	Temsilciler Meclisi İçtüzüğü teklifi münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 5, Sayfa:68)
3.	Türkiye Cumhuriyeti Anayasası münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 35, Sayfa:428) (Cilt: 3, Birleşim: 41, Sayfa:35, 381) (Cilt: 4, Birleşim: 54, Sayfa:289, 573)
4.	Import Bank ile Hükümetimiz ve Orman Umum Müdürlüğü arasında akdedilen 4 milyon dolarlık İstikraz Anlatmasının tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 10, Sayfa:7,12)
5.	Dışişleri Bakanlığı 1961 malî yılı bütçesi münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 4, Sayfa:192)

KURUCU MECLİS ÜYESİ, DIŞİŞLERİ KOMİSYONU SÖZCÜSÜ

HAMZA EROĞLU’NUN MECLİS KONUŞMA TUTANAKLARI ÖZETLERİ

A. “SÖZ ALANLAR” BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Avrupa Konseyi İmtiyaz muafiyetleri Umumi Anlaşmasına ek Üçüncü Protokolün tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 24, Sayfa:306)

2.	Cenevre'de 1951 tarihinde imzalanmış olan mültecilerin hukuki durumuna dair Sözleşmenin tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 24, Sayfa: 309)
3.	Dünya Sağlık Teşkilâtı Anayasasının 24. ve 25. maddelerinin değişik metinlerinin tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 25, Sayfa: 334)
4.	(Hususi Kredi) ve (Silâhlanma İstikrazı)ndan mütehasıl İngiliz alacaklarının tesviyesi mevzuunda Hükümetimizle İngiltere Birleşik Krallığı Hükümeti arasında akdolan 9 Aralık 1960 tarihli Anlaşmanın tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Birleşim: 70)
5.	Import Bank of Washington ile Eximbank arasında imzalanan 56.983.500 liralık İstikraz Anlaşmasının onaylanmasına dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 25, Sayfa: 335)
6.	Hükümetimizle Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş., Koppers Associates, Koppers Company Inc., Blaw Knox Company, Westinghouse Electric Corporation ile Amerika Birleşik Devletlerinin bir teşekkülü olan Kalkınma İkras Fonu arasında, Zonguldak Ereğlisi'nde tesis edilecek Çelik Fabrikaları ile ilgili olarak imzalanan Tadil Anlaşmasının tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 19, Sayfa: 175-176)
7.	Hükümetimizle Kalkınma İkras Fonu arasında imzalanan 6 milyon dolarlık İkras Anlaşmasının tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 21, Sayfa: 229)
8.	Hükümetimizle Kalkınma İkras Fonu arasında, Zonguldak Ereğlisi'nde tesis edilecek Demir ve Çelik Fabrikaları ile alâkalı olarak imzalanan Anlaşmanın tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 19, Sayfa: 149- 160- 169)
9.	Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin Ajansı sıfatıyla hareket eden Kalkınma İkras Fonundan İstikraz

	edeceği 900.000 dolara ait Anlaşmanın garanti edilmesi hakkındaki Anlaşmanın tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 21, Sayfa: 225)
10.	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında 6 Haziran 1961 tarihinde imzalanan Kredi Anlaşmasının tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 20, Sayfa: 194-195)
11.	Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin kefaleti altında Etibank Genel Müdürlüğü ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin Ajanı sıfatıyla hareket eden Kalkınma İkras Fonu arasında akdolunan 7 milyon dolarlık İstikraz Anlaşmasının tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 21, Sayfa: 221-223)
12.	Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti arasındaki 5.4.1954 tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına ek Protokol ile eklerinin tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 20, Sayfa: 201)
13.	Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti arasında 27 Nisan 1961 tarihinde Ankara'da imzalanan «Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti arasında Doğu Demiryolu Nakliyat Sözleşmesi»nin onaylanması hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 21, Sayfa: 227-228)
14.	«Türkiye'de mukim şahısların ticari borçlarına müteallik Anlaşma» ile Türkiye'de mukim şahısların ticari borçları hakkındaki Anlaşmanın muvakkat tatbikine müteallik Protokolün tasdiki hakkında kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 25, Sayfa: 322)
15.	Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında akdolunan 22 Aralık

	1959 tarihli Anlaşmanın tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 10, Sayfa: 4)
16.	Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında akdolunan 13 Şubat 1959 tarihli Anlaşmanın tasdikine dair kanun tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 25, Sayfa: 331-332)

T. C. KURUCU MECLİS TUTANAK DERGİSİ

Dördüncü Birleşim

22 . 2 . 1961 Çarşamba

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	164
2. — Gelen kâğıtlar	164
3. — Yoklama	165
4. — Andişme	187
1. — Temsilciler Meclisi üyesi Onur Hüseyin'in andişmesi	187
5. — Görüşülen işler	165
1. — 1961 yılı bütçe kanunu tasarısı ve Bütçe Komisyonu raporu (1/3)	165 :228
a) İçişleri Bakanlığı bütçesi	165 :186,186 :187
b) Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi	188
c) Jandarma Genel Kumandanlığı bütçesi	188 :190
d) Dışişleri Bakanlığı bütçesi	190 :206
e) Maliye Bakanlığı bütçesi	206,207 :227
f) Devlet Borçları bütçesi	206,227 :228

etmiştik. Fakat Devrim İdaresi Orta - Doğu bahsinde de çok makul ve Türk halkının hissiyatına uygun bir siyaset takibetmeye başlamıştır. Bu, komşu Arap devletleri ile ve bütün Orta - Doğu devletleri ile samimi bir dostluk siyasetidir. Bu dostluğumuzun karşılığı olarak, o devletlerden bizim, dostluktan başka bir beklediğimiz yoktur. Temennimiz odur ki, bâzi Orta - Doğu devletleri, Türkiye'nin kuvvetini halkın hissiyatından alan iyi niyetini ve dostluğunu suiistimal etmesinler, ve asla, Türkiye'yi, Orta - Doğu üzerinde liderlik hevesine kapılmış bir millet olarak görmesinler! Bizim böyle bir hevesimiz olsaydı, bugün hâlâ Türkiye'de eski İmparatorluğa özlemli bâzi kırıntıları bulunurdu. Oysa Cumhuriyet Türkiye'sinde böyle bir özlem duyulduğunu gösterir en küçük bir ize dahi rastlanmamaktadır. Bizim tek emelimiz, Orta - Doğu bağımsızlığına yeni kavuşan memleketler bakımından tek emelimiz, onlara örnek olabilmektir. Yalnız kendi tutumumuzla, kendi görüşümüzle değil, yalnız demokrasiye bağlılığımızla ve Türkiye'ye demokrasinin yerleşmesinde gösterdiğimiz başarıyla değil; bir de, bağımsızlığın, bağımsızlığa sadakatın, Batı ittifakı ile bağdaşabileceğini göstermek suretiyle onlara örnek olmaktır. Orta - Doğu devletleri için, hem bağımsız kalmanın, ve hem de Batı ile ittifak halinde bulunmanın imkânsız olmadığını kendi misalimizle ortaya koymak suretiyle onlara örnek olabilsek, bu bizim için yeter mutluluk olacaktır.

D. P. iktidarının dış politikadaki hastalıklarından biri de ittifak hastalığı idi. Zannederlerdi ki ittifakla her şey halledilebilir. Halbuki Orta - Doğudaki Bağdad Paktı hiçbir şeyi halledememiştir. Balkan Paktı da aynı şekilde hiçbir şeyi halledememiştir. Bugün fiilen Balkan Paktı işlemez durumdadır. Buna mukabil Türkiye'nin Yunanistan ve Yugoslavya ile olan münasebetleri bu paktın temin ettiği den çok daha sağlam ve dostanedir.

Yunanistan'la münasebetlerimiz vesilesi ile, bizim için çok büyük mânası olan Kıbrıs meselesine de temas etmek istiyorum. Bu mesele için istikbal için yüzde yüz teminat verici olmasa da bir hâl şekline bağlanmasının, oradaki soydaşlarımızı güvenliğe kavuşturmak dışında en mutlu neticelerinden birisi, her iki Devlet için de hayati önem taşıyan Türk - Yu-

nan dostluğunun sağlam temellere dayanması imkânının bulunmuş olmasıdır. Arkadaşlarım, nasıl Kıbrıs'ta sulh ve sükûnun idamesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk münasebetlerinin devamına bağlı ise, Türk - Yunan dostluğu da Kıbrıs'taki huzur ve sükûna bağlıdır. Kıbrıs'ta bulunan soydaşlarımızın huzur ve sükûn içinde yaşamalarını temin etmek, Türk - Yunan dostluğunun devamını sağlamak için de bize düşen bir vazifedir. Kıbrıs'taki Türklere Türkiye'den giden yardımın bu bakımdan da önemi vardır. Kıbrıs Türklerinin ekonomik durumu çok zayıftır. Bu zayıflık, adadaki zaten nazik olan muvazenciyi bozabilecek unsurlardan birisidir. Şu hususu da üzümlere belirteyim ki, Sayın Dışişleri Bakanımın da Bütçe Komisyonunda eminim üzümlere ifade ettiği gibi, Türkiye'den Kıbrıs'a geçen yıllarda olduğu gibi gereken ölçüde yardım yapılamamıştır. Kıbrıs'ta bulunan vatandaşlarımız bu yardım yapılmadıkça kendi başarılarına inkişaf edebilecek bir durumları yoktur. Şimdilik bizim de imkânlarımız dar olmakla beraber, oradaki Türk camiasının ekonomik bünyesi ile Türkiye'nin ekonomik bünyesi arasında bâzi bağlantılar kurmak suretiyle olsun, Kıbrıs Türklerinin hayat seviyelerini biraz daha yükseltmeye yardım etmek bize düşen bir vazifedir.

Muhterem arkadaşlarım; bu memleketi büyük tehlikelere ve bâdirelere mâruz bırakan son on yılın tehlikeli ve tahribedici cereyanları içinde oldukça sağlam bir şekilde çıkabilmiş olan Dışişleri Bakanlığı teşkilâtımızı tebrik etmekle sözlerimi bitiriyorum. Elbette ki bu teşkilât da geride bıraktığımız 10 yılın tahribatından bütünü ile masun kalabilmiş değildir; ama dışarı ile temaslarımızdan edindiğimiz intibalara dayanarak, geride bıraktığımız bu on yıla rağmen bugün Türk Hariciyesinin dünya karşısında övünebileceğimiz bir seviyede bulunduğunu belirtmeyi borç bilirim.

BASKAN — Sayın Hamza Eroğlu.

EROĞLU HAMZA — Muhterem arkadaşlar, Alman tarih felsefecilerinden Trétischke umumiyetle siyaseti, «Devlet ve milletin hayatî varlığının temsil ve muhafazası» olarak tarif etmektedir. Ranke ise bu düşünceyi tamamlayarak «Devlet hayatında dış siyasetin öncelik ve üstünlüğünü» belirtmektedir.

Bu açılan dış politika hakkındaki görüşlerimizi ifadeye genel prensipler halinde çalışacağız.

1. Millî hâkimiyet ve eşitlik prensibi : 24 Temmuz 1923 te Lozan Barış Andlaşmasını imzalayan Türkiye haklı bir zaferin sonunda yıllardır devam eden bir mücadelenin şerefli bir bilançosunu Batılı devletlere tasdik ettirmiş ve bu başarılı eser yeni Türk Devletini istikbale ümit ve güvenle bakan haricî politikasının temelini teşkil etmiştir.

Millî hâkimiyete müstenit, kayıtsız, şartsız müstakil yeni bir Türk Devletinin kurulması ve Türk Milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak insanlık ailesi içinde yaşaması yeni kurulan devletin esas fikir ve gayesi olmuştur. Lozan'da Türk Heyeti devletin hâkimiyeti kadar, devletlerin eşitliği tezini de savunmuş ve hiçbir devletin üstünlüğünü ve siyasi baskısını tanımamıştır. İtalyan delegesi Montanya, bu sebeple, «İsmet Paşa, Lozan'a bir müsavat prensibi ile geldi, hep bunu müdafaa etti ve barışı bu müsavat prensibi ile imzaladı» demiştir.

Lozan'dan sonra yeni Türk Devleti dış politikasında, devletin hâkimiyetine ve eşitlik prensibine bilhassa değer vermiş, hiçbir devlete memleketin hiçbir bölgesinde imtiyaz verilmemesine itina göstermiş ve diğer devletlerle eşitlik dairesinde siyasi, hukukî, adli ve iktisadî sahalarda anlaşmalar akdetmiştir. Akdettiği ikili ve çok taraflı anlaşmalarda bu prensiplere ve müsavata bağlı kalmıştır.

Millî hâkimiyet ve istiklâl prensibini zedeliyen, eşitlik prensibine aykırı bir politikayı asla benimsemediğimizi ve böyle bir politikanın millî menfaatlerimize aykırı olduğunu beyan etmek isterim. Demokrat Parti devrinde yapılan NATO Kuvvetler Sözleşmesine müstenit bazı ikili anlaşmalarla Amerika Birleşik Devletleri ile akdedilen istimlak ve garanti anlaşmalarını millî hâkimiyet ve eşitlik prensibine aykırı bulmaktayız. Keza siyasi prestijimizle bağdaştıramadığımız tek taraflı garantiler dış politikamızda yer almamalıdır.

İkinci olarak ele alacağımız diğer bir prensip de kolektif güvenlik ve barıştır. Türkiye kuruluşundan beri bir barış politikası takibetmiştir. Türkiye'nin takibettiği bu politika «Yurtta sulh, cihanda sulh» formülü ile en veciz şekilde ifadesini bulmuş ve bu formül çerçevesinde mil-

letlerarası barışın korunmasına ve milletlerarası iş birliğine hararetle taraftar olmuştur. Milletler Cemiyetine iltihak etmiş olan Türkiye, Milletler Cemiyeti Paktının kolektif güvenlik anlayışının imkânı nispetinde dostluk ve ademi-tecavüz andlaşmalarını desteklemiş ve harbi kanun dışı sayan Briand - Kellog Paktını akdederek harbi önlemenin ve uyumsuzlukları barışçı yollarla düzenlemenin çarelerini aramıştır.

İkinci Cihan Harbi ile altüst olan milletlerarası durum, yeniden tanzime başlanılmış ve ilk gayesi milletlerarası barış ve güvenliği korumakla vazifeli Birleşmiş Milletler Teşkilâtı 1945 yılında kurulmuştur. Türkiye Milletlerarası Kolektif Güvenlik sistemine pek yakinen ilgi göstermiş, kurucu olarak milletlerarası barışın korunması için çalışmıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Kolektif Güvenlik mekanizması, sistemin kusurlu olması sebebiyle, müşkülâta mâruz kalmış ve fonksiyonunu ifa edememiştir. Hukukî, teknik bir sebeboldur Güvenlik Konseyinde 5 büyüklerin veto hakkının bulunması ve ideolojik karakterdeki mahzurların bertaraf edilememesi kolektif güvenlik mekanizmasının işlemesine imkân vermemiştir.

Barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesini önlemek maksadiyle Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun olarak yardımcı bir mekanizma harekete geçirilmiştir. Kolektif meşru müdafaa esasına müstenit Kuzey - Atlântik Paktı 4 Nisan 1949 da akdedilmiştir. Bu pakt Atlântik bölgesinde barış ve güvenliği temine çalışmıştır.

Atlantik Camiasının Güney - Doğu kanadını teşkil eyliyen ve boğazlar gibi en ehemmiyetli bir stratejik mevkiye bulunan Türkiye'ye gerek kendi emniyeti ve gerekse Atlantik Camiasının emniyeti için Kuzey - Atlantik Paktına dâhil olmuştur.

NATO yalnız üyelerin istiklâl ve toprak bütünlüğünü korumak için kurulmuş bir savunma teşekkülü değildir. NATO, hukukun hükümranlığına ve fert hürriyetlerine değer veren üye Devletlerin, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini de koruma azim ve kararının neticesidir.

NATO Savunma Gücünün artırılması ve tesanüdün kuvvetlenmesinin bir zaruret olduğuna kaani olmakla beraber, NATO içinde ekonomik ve kültürel bağların da kuvvetlenmesine ve iş birliğinin artırılmasına kaanim.

Türkiye bir NATO politikası takibetmelidir. Diğer taahhüt ve vecibelerinde NATO'nun üstünlüğünü göz önünde bulundurmalıdır. Kolektif güvenliği temine yarayan CENTO'nun Orta - Doğu'da barış ve güvenliği koruduğuna kaani olarak bu Pakta da gereken değerin verilmesini lüzumlu görmekteyiz.

Kolektif güvenliğin tahakkuku yolunda milletlerarası câmiinin hayrına olan her teşebbüs ve hareket, tarafımızdan daima sevinçle ve balıtiyarlıkla karşılanmalıdır. Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine riayet ve sadakat dış politikamızın temel yapısını teşkil etmelidir.

Muhterem arkadaşların, temas etmeye çalıştığım bir diğer prensip de İnsan Haklarıdır. İnsan Haklarının dış politikadaki rolü, insan şahsiyetine atfedilen kıymetten, insanı milletlerarası plânda değerlendirmekten ileri gelir.

Hürriyet ve adalet içinde bir dünya barışı insan haklarının tam bir garanti ile korunmasına bağlıdır. İnsan haklarına iç bünyesinde de gerekli değeri vermiyen bir siyasî topluluğun iç bünyesi zâfiyet göstereceğinden, vatandaşları arasında da huzursuzluk devam edeceğinden, dış politikada sağlam ve emîn kararları alamaz. Aynı zamanda bu Devlet dostlukları aranan değil, kaçırılan Devlet olur. İnsan ana hak ve hürriyetlerine değer veren milletlerin dış politikası da barış ve güvenlik politikasıdır, istikrar politikasıdır.

Keyfi ve kanun dışı tasarruflarla çiğnenen ana hak ve hürriyetlere 27 Mayıs İnkılabı ile son verdiğimiz ve İnsan Haklarını muzaffer kıldığımız için, iç ve dış politikada da İnsan Hakları dâvasının en sadık hadimi olduğumuzu bütün imkânlarımızla göstermeliyiz. İnsan Hakları politikası takibetmeliyiz.

İnsan Hakları politikasını takip ediniz arkadaşlar.

Bir diğer prensip de demokrasi prensibidir. Bir demokratik rejimi mutlakîyetçi rejimden ayıran bâriz vasıf, demokratik rejimin insan ana hak ve hürriyetlerine dayanması ve kanun üstünlüğüne saygı göstermesidir. Demokratik rejimler, mutlakîyetçi rejimlerden daha çok devletler hukuku kaidelerine ve taahhütlerine bağlıdır.

Türkiye 1923 ten itibaren gelişen siyasî bir ortam içinde demokrasiye doğru yol almıştır.

Büyük Devlet adamı Sayın İnönü'nün belirtti-

tiği gibi 2 neî Cihan Harbi biter bitmez, memleketin siyasî ideallerini demokrasi dediğimiz yeni hayat tarzında bütün şartları ve icaplarını arama kararımız bizi müdafaa cephesinde beraber bulunduğumuz memleketlerle aynı siyasî idare anlayışında da birleştirmiştir. Bu suretle meri müdafaa yolunda beraber bulunanlar millî idaresinde de siyasî idealleri birbirine benzer, birbirlerini anlar ve teşvik eder durumda olmuşlardır.

Sayın İnönü devamla «Unutmamalıyız ki, bizim demokrasi içinde yaşayan Avrupa devletleri topluluğunda yer almamız Avrupa Konsyindeki üyeliğinizle kesin şeklini bulmuştur.»

Avrupa Konseyi gerçek demokrasilerin dayandığı ahlâkî prensiplere ve mânevi değerlere kıymet veren bir teşekküldür. Avrupa Konseyinin üyesi bir Devlet olarak, demokrasi müesseselerinin ve insan haklarının korunmasını ön plânda kıymet veren Avrupalı Devlet davranışını içerde ve dışarda takibetmenin lüzumuna kaaniim.

Önemle üzerinde durduğum bir diğer prensip de milliyetçiliktir. İnsanlık ailesi içinde siyasî topluluklara daha geniş hürriyet veren ve istiklâl tanıyan ve aynı zamanda insanîyetçi bir karakter taşıyan milliyetçilik prensibi, yalnız iç politikamızın değil, diğer milletlerin de tam bir istiklâl ve hürriyete kavuşması bakımında dış politikamızın da hedefi olmalıdır. «Milletlerin hürriyet uğruna mücadeleleri desteklenmelidir.» Biz insanîyetçi ve medenî bir vasıf taşıyan milliyetçilik cereyanının hâkim olduğu topluluklardan milletlerarası barış ve güvenli için zarar değil fayda geleceğine kaaniiz.

Büyük Atatürk'ün daha 1933 yılında belirttiği gibi, «Müstenilekecilik ve emperyalizasyon yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında renk, din ve ırk farkı gözetmiye yeni bir âhenk ve iş birliği çağı hâkim olacaktır.»

Dış politikamızda yer alan bir diğer prensip de Devletler Hukukuna saygı prensibidir. Birleşmiş Milletler Anayasasının önsözünde «Adaletin muhafazası ve anlaşmalarla devletlerarası hukukunun diğer kaynaklardan doğan vecibelere saygı gösterilmesi için gerekli şartları yaratmaya» diye ifade edilen hüküm, milletlerarası münasebetlerde hukuka saygı beyan

etmekte ve bu amacı gerçekleştirmek için de gayret sarf etmeye, Birleşmiş Milletlerin üyeleri kararlarını açıklamaktadır.

Devletler hukukuna saygı ve riayet, milletlerarası nizamın, barışın ve dolayısıyla bizzat ilgili devletlerin hayatî menfaatlerinin korunması bakımından yüksek ehemmiyet taşımaktadır. Ayrıca Devleti milletlerarası mesuliyetten kurtarmak ve Devlet faaliyetlerinde hukuk düzenine uygun hareket etmek, Devletler Hukukuna riayetle mümkündür.

Yeni Türk Devleti 1923 den bu yana dış politika tasarruflarında Devletler Hukukuna riayette dikkat ve itina göstermiştir. Anlaşmaların tek taraflı yırtıldığı bir devirde dahi, ahde vefa kaidesine uyarak, haklı ve meşru taleplerini müzakere ve Anlaşma yolu ile gerçekleştirmiş ve emrivâkilerden uzak kalmıştır. Boğazlar meselesinin ve Hatay dâvasının barışçı yollarla halli başarılı bir dış politikanın eseridir.

Harb sonrası hazırlanan yeni Anayasalardaki umumî temayüle de uyarak Devletler Hukukunun Millî Hukuka üstünlüğü prensibini yeni Anayasamızda ifade etmenin zaruretine kaanin.

En son olarak dış politikanın yürütülmesiyle alâkahlı pek çok hususu özetliyerek bir iki noktada belirtmemi müsaadenizi rica edeceğim.

Yüksek bir murakabe organı olan Meclisin, dış politika ile yakın ilgi gösteren icra organını bu maksatla kontrol etmesi normal bir vazifedir. Bu bakımdan Meclis, Hükümetin dış politika görüşünü ve tatbikatını yakından kontrol etmek için teşhiz edilmelidir. 1950 yılında cereyan eden Kore meselesinde olduğu gibi, Meclisin salâhiyetine tecavüz eden bir icra organının tasarrufu ibretle müşahede edilmelidir.

Yeni hazırlanan Anayasada Meclisin yetkilerini açıkça belirten hükümlerin yer alacağını ümitlemekteyim.

Biz maceracı olmıyan, uzak görüşlü vatanlaşa olduğu kadar, dost ve müttefiklerimize güven sağlayan bir politikanın gerçekleşmesini başarı telâkki etmekteyiz. (Alkışlar)

COŞAR ÖMER SAMİ — Kurucu Meclisin sayın üyeleri;

Son on yıllık ieraat, millî bünyemizin mühim bir uzvunu, dış siyasetimizi de hasta etmiştir.

Hastalığın tedavisi ve Türkiye'nin yeniden bağımsız bir dış politikaya kavuşturulması için 27 Mayıs Devrim hareketinden sonra atılan adımları memnunlukla karşıladık. Ancak, atılmasını beklediğimiz bir adım var ki, bir türlü atılmıyor. Bâzı bakanlıklarımızı ve bilhassa dışişleri bakanlığımızı sarmış olan «gizlilik hastalığı» ndan bahsetmek istiyorum.

Türk halk efkârı, haftalardır bir muamma karşısındadır. Gazetelerde çıkan birkaç satırlık haberlerde Sovyetlerin bize nota verdikleri, bunun da Türkiye'de orta menzilli füze rampalarının inşası hakkında olduğu anlatılıyor. Türk halk efkârına sunulan haberlerin çoğu yabancı kaynaklardan çıkmadır. Batı radyoları Sovyet notasını da açıklıyor ise; meseleyi kendi yönlerinden istismara çalışıyor. Bu radyoların geniş bir yayın ağı ile Türkiye'ye tevcih edilmiş olduğu ihmal edilebilecek bir husus olamaz. Bunun karşısında Türk halk efkârı, meselenin, millî menfaatler yönünden tahlilinden mahrum bırakılamaz. Bırakılırsa bundan fayda değil zarar gelir.

Arkadaşlar hiç şüphe yok ki, millî menfaatlerimiz icabediyorsa bu füze rampaları tesis edilecektir. Şurası da aşikârdır ki, füzelere karşı savunma ancak, füzelere sahibolmakla mümkündür.

Yalnız unutmamalıdır ki, bu konuda ilk müzakereler düşüklerin devrinde yapılmış, ön anlaşmaya da 1959 yılı sonunda varılmıştır. İhtisas sahiplerine değer vermeyen düşük iktidar o günlerde askerî eksperlerimizin görüşlerini nazara almış mıdır? Bilmiyoruz. Yoksa şimdi bahsi geçen yeni bir anlaşma mıdır?

Türk efkârı bunu da bilmiyor.

Arkadaşlar düşüklerin devrinde bu konu ortaya atıldığında, prensip itibarıyla ihtilâf mevzuubahsolmamıştır. Silâhsızlanmaya bir türlü gidilemediğini gören Türk vatandaşından da, muhalefetinden de tasvip sesi gelmiştir. Yalnız ısrarla talebedilen, Füzelere dair Anlaşmanın Meclis tarafından tasvibi idi, ki, buna düşük iktidarınatla yanaşmamıştır. Çıgnediği Anayasanın bunu emreden hükümlerine rağmen.

Şüphe yok ki, füze rampalarının tesisi gibi bir Anlaşmanın olduğu gibi, bütün teferruatı ile açıklanması millî menfaatler yönünden zararlı olur. Fakat bu anlaşmalar İngiliz Parlâmentosunda da, İtalyan Meclisinde de ele alındığında, ilgililer ana hataları ile izahat vermişlerdir. Gizlilik

**PROF. DR. HAMZA EROĞLU’NUN DANIŞMA MECLİSİ ÜYELİĞİ DÖNEMİNE
(1981-1983) AİT MECLİS TUTANAKLARI ÖZETLERİ**

A. “SÖZ ALANLAR” BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	6.11.1981 Tarihli ve 2548 Sayılı Gemi Sağlık Resmi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 20, Birleşim: 146, Sayfa: 510-511, 514)
2.	Avrupa Konseyi imtiyaz ve Muafiyetleri Umumî Anlaşmasına Ek Üçüncü Protokolün Onaylanmasına Dair 29.8.1961 Tarih ve 358 Sayılı Kanuna Ek 11.7.1982 Tarihli ve 1608 Sayılı Kanunun 1. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 33, Sayfa: 95-96, 98)
3.	Bakanlıklara Bağlı Bazı Binalar ile Dış Temsilciliklerimizde Görevli Bazı Memurlara Tahsis Olunacak Konutlara İlişkin Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 15, Birleşim: 68, Sayfa: 500)
4.	1984 Mali Yılı Genel Bütçe Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 23, Birleşim: 174, Sayfa:22)
5.	Cezaların İnfazı Hakkında 13.7.1965 Gün ve 647 Sayılı Kanuna Bir Ek Madde İlavesine Dair Kanun Teklifi münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 32, Sayfa:58)
6.	Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 21, Birleşim: 160, Sayfa: 306)
7.	Cezaların İnfazından Sonraki Korunmaya Ait Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 30, Sayfa: 761)

DANIŞMA MECLİSİ HESAPLARINI İNCELEME KOMİSYONU BAŞKANI
HAMZA EROĞLU'NUN MECLİS KONUŞMA TUTANAKLARI ÖZETLERİ

A. "SÖZ ALANLAR" BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Danışma Meclisi İctüzüğü Teklifi ve İctüzük Geçici Komisyonu Raporu münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 6, Sayfa: 103), (Cilt: 1, Birleşim: 9, Sayfa: 314-326)
2.	Danışma Meclisi İctüzüğüne Bir Ek Madde ile Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında İctüzük Teklifi münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 115, Sayfa: 466)
3.	Danışma Meclisi Üyeleri Feridun Şakir Öğünç, Mustafa Alpdündar, Vahap Güvenç ve altmış üç arkadaşının, İşsizlik Sigortası Yasa Teklifi ve İctüzüğün 36. Maddesi Uyarınca Gündeme Alınma Önergesi münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 171, Sayfa: 243, 267-268)
4.	Danışma Meclisi Üyesi Mehmet Pamak ve otuz arkadaşının, 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununun 6. Maddesinin Değıştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 171, Sayfa: 270)
5.	Danışma Meclisi Üyesi Türe Tunçbay ve yirmi yedi arkadaşının, Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 1, 2, 6, 7, 8, 14, 27, 30 ve Küçüklere Mahsus Tevkif evleri Başlıklı 37. Maddesi ile Geçici 2.Maddesinin Değıştirilmesine Dair Kanun Teklifi ve

	içtüzüğün 36. Maddesi Uyarınca Gündeme Alınma önergesi münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 167, Sayfa: 120,133)
6.	Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1967 Bütçe Yılı Kesin hesabına Ait Uygunluk Bildiriminin Sunulduğuna Dair Sayıştay Başkanlığı Tezkeresi ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1967 Bütçe Yılı Kesin hesap Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 172, Sayfa: 387-388)
7.	Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1970 Bütçe Yılı Kesin hesabına Ait Uygunluk Bildiriminin Sunulduğuna Dair Sayıştay Başkanlığı Tezkeresi ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1970 Bütçe Yılı Kesin hesap Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 173, Sayfa: 392-393)
8.	Dışişleri Bakanlığı 1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 3, Birleşim: 44, Sayfa: 181)
9.	Dışişleri Bakanlığı 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 12, Birleşim: 21, Sayfa: 234)
10.	“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”ye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasına Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 4, Birleşim: 51, Sayfa: 28)
11.	Hava Kuvvetleri Komutanı ve Millî Güvenlik Konseyi Üyesi Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanun Teklifi ve Atatürk Kültür Merkezi Alanı İçerisinde Yer Alacak Bütün Tesis ve Alanların Yönetimi Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 19, Birleşim: 126, Sayfa: 267), (Cilt: 19, Birleşim: 128, Sayfa: 402), (Cilt: 19, Birleşim: 129, Sayfa: 416,437)
12.	2485 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Anayasanın Halkoyuna Sunulması için Hazırlanacak Oy Verme Kütüklerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Teklifi münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 111, Sayfa: 281)
13.	2429 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanunun 2. Madde

	sinin Birinci Fıkrasının A/1 Bendi ile Aynı Fıkranın D Bendinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi münasebetiyle (Cilt: 16, Birleşim: 85, Sayfa: 518)
14.	.9.1971 Tarihli ve 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 173, Sayfa: 383)
15.	İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadî Kuruluşları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadî Kuruluşları Hakkında 11.4.1983 Tarihli ve 60 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Geçici 6. Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 168, Sayfa: 74)
16.	İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadî Kuruluşları Hakkında 11.4.1983 Tarihli ve 60 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Geçici 6. Maddesinin Birinci Fıkrasının Değiştirilmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 169, Sayfa: 142,144)
17.	İspanyanın Kuzey Atlantik Anlaşma sına Girişine Dair Protokolün Onaylanmasına Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 4, Birleşim: 54, Sayfa: 77)
18.	Jandarma Genel Komutanı ve Millî Güvenlik Konseyi Üyesi Orgeneral Sedat Celasun'un, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Kanun Teklifi münasebetiyle (Cilt: 20, Birleşim: 139, Sayfa: 187)
19.	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerinin Yeniden Düzenlenmesi ile İlgili Yetki Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 5, Birleşim: 100, Sayfa: 667)

20.	Kamulaştırma Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 171, Sayfa: 283,312)
21.	Koroner hastalığı nedeniyle yurt dışında ameliyat olanlar Hakkında gündem dışı demeci (Cilt: 1, Birleşim: 27, Sayfa: 581)
22.	Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 18, Birleşim: 105, Sayfa: 28,41)
23.	Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 18, Birleşim: 106, Sayfa: 99)

24.	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 18, Birleşim: 106, Sayfa: 99)
25.	Millî Eğitim Bakanlığı Okul Pansiyonları Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 72, Sayfa: 592,598)
26.	Millî Parklar Kanunu Teklifi münasebetiyle (Cilt: 18, Birleşim: 115, Sayfa: 567)
27.	Millî Parklar Kanunu Teklifi münasebetiyle (Cilt: 18, Birleşim: 119, Sayfa: 723-724, 743)
28.	Olağanüstü Hal Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 21, Birleşim: 153, Sayfa: 3)
29.	Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanununun 14. Maddesinin Son Fıkrasının Değiştirilmesine ilişkin Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 26, Sayfa: 554)
30.	19.2.1957 Tarihli ve 5016 Sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak için Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle

	(Cilt: 20, Birleşim: 138, Sayfa: 175)
31.	Sağlık Bakanlığı Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve beş üniversite bütçesinin tensikata tabi tutularak Meclise gönderilmesi, sağlık hizmetlerinin yapılabilmesi için gerekli tahsisatın verilmesi konusunda gündem dışı demeci (Cilt: 1, Birleşim: 16, Sayfa: 411)
32.	Sayıştay Başkanlığı 1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 2, Birleşim: 35, Sayfa: 173)
33.	Sayıştay Başkanlığı 1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 11, Birleşim: 4, Sayfa: 470)
34.	Seferberlik ve Savaş Hali Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 22, Birleşim: 167, Sayfa: 26,34)
35.	Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 14, Birleşim: 55, Sayfa: 431)
36.	Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 14, Birleşim: 58, Sayfa: 529), (Cilt: 14, Birleşim: 60, Sayfa: 706)
37.	Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 15, Birleşim: 61, Sayfa: 8, 67)
38.	Siyasi Partiler Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 15, Birleşim: 64, Sayfa: 270-278), (Cilt: 15, Birleşim: 65, Sayfa: 341)
39.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 15, Birleşim: 73, Sayfa: 733-742) (Cilt: 16, Birleşim: 75, Sayfa: 57)
40.	TBMM'nin kuruluşunun 62. yıldönümü, Danışma Meclisinin 1. yılı dolayısıyla konuşması (Cilt: 5, Birleşim: 85, Sayfa: 153)
41.	TBMM'nin kuruluşunun 63. yıl dönümü dolayısıyla konuşması (Cilt: 16, Birleşim: 88, Sayfa: 642)
42.	Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılılık, Bursluluk ve Diğer Sosyal Yardımlar Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 4, Birleşim: 77, Sayfa: 661-684)

43.	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 20, Birleşim: 148, Sayfa: 631)
44.	Türk Bayrağı Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 20, Birleşim: 148, Sayfa: 611)
45.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 7, Birleşim: 123, Sayfa: 235)
46.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 7, Birleşim: 128, Sayfa: 639-647)
47.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 8, Birleşim: 129, Sayfa: 27-56)
48.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 8, Birleşim: 130, Sayfa: 113, 163), (Cilt: 8, Birleşim: 133, Sayfa: 381, 404), (Cilt: 8, Birleşim: 135, Sayfa: 557)
49.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 9, Birleşim: 137, Sayfa: 28, 37), (Cilt: 10, Birleşim: 150, Sayfa: 320)
50.	T. C. Anayasa Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 10, Birleşim: 152, Sayfa: 453), (Cilt: 10, Birleşim: 156, Sayfa: 869)
51.	T.C. Hükümeti ile S.S.C.B. Hükümeti Arasında İmzalanmış Olan Karadeniz'de T.C. ile S.S.C.B. Karasuları Arasındaki Deniz Hududunun İşaretlenmesine (Demarkasyonuna) ilişkin Belgelerin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 1, Birleşim: 24, Sayfa: 510)
52.	Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Sosyalist Arap Halk Cemahiriyesi Arasında Ortak Holding Şirketi Kurulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 5, Birleşim: 95, Sayfa: 462)
53.	Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Büyük Önder Atatürk'ün ebediyete intikalinin 43. yıldönümü münasebetiyle (Cilt: 5, Birleşim: 1, Sayfa: 44,66)
54.	Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Büyük Önder Atatürk'ün ebediyete

	intikalinin 43. yıldönümü münasebetiyle (Cilt: 11, Birleşim: 11, Sayfa: 297)
55.	Türk Mali Sisteminin Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Yetki Kanunu Tasarısının Öncelikle görüşülmesi Hakkında Maliye Bakanının önergesi lehinde konuşması (Cilt: 16, Birleşim: 77, Sayfa: 172)
56.	Usul Hakkında (Cilt: 1, Birleşim: 6, Sayfa: 87)
57.	Yabancı Devletler ve Uluslararası Resmî Kuruluşların Türkiye'deki Temsilciliklerine Taşınmaz Mal Sağlanması Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 6, Birleşim: 103, Sayfa: 29)
58.	Yurt dışındaki temsilcilerimize Ermeniler tarafından yapılan saldırılarla ilgili konuşması (Cilt: 5, Birleşim: 91 Sayfa: 304)
59.	Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 40, Sayfa: 472)
60.	Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 41, Sayfa: 482), (Cilt: 13, Birleşim: 42, Sayfa: 567)
61.	YÖK Personel Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 21, Birleşim: 153, Sayfa: 51)
62.	193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 26, Sayfa: 226)

**DANIŞMA MECLİŐİ HESAPLARINI İNCELEME VE SAYIŞTAY KOMİŐYONU
BAŞKANI HAMZA EROĞLU'NUN MECLİŐ KONUŞMA TUTANAK ÖZETİ**

A. "SÖZ ALANLAR" BÖLÜMÜNDE YER ALAN BİLGİLER:

S.No.	Konu Hakkında Özet Bilgi
1.	Petrol Dairesi Başkanlığı 1969 Bütçe Yılı Kesin hesap Kanunu Tasarısı münasebetiyle (Cilt: 13, Birleşim: 45, Sayfa: 657)

Saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Hamza Eroğlu'nu rica ediyorum.

HAMZA EROĞLU — Sayın Başkanım, saygı-değer üye arkadaşlarım ve bizi burada dinlemek nezaketini gösteren Sayın İçişleri Bakanım; hepinizi saygı ile selamlarım.

Atatürk hakkında konuşmak, Atatürk'ü dile getirmek her şeyden önce bir bahtiyarlıktır ve bir şanstır. Bugün Danışma Meclisinde bu konuşmayı yapabildiğim için kendimi şanslı ve bahtiyar sayıyorum.

Atatürk, Türk Milletinin şefi ve lideridir, tarihin yetiştirdiği müstesna bir devlet adamıdır. Bir rahmetli bilim adamı, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun söylediği üzere, «Büyük adamları yetiştiren milletlerdir. Büyük adamlar ancak büyük milletlerin içinde yetişebilirler. Bu milletlerin ülküsüyle ülküledikten sonra büyük adam olabilirler.»

Atatürk'le Türk Milleti arasındaki ilişkiyi bir yazar da şöyle ifade ediyor :

«Atatürk şu veya bu değildir. Türk Milletinin portresini çiziniz; sadakatle çiziniz, Atatürk'ün portresini çizmiş olursunuz.

Ben bugün burada yapacağım konuşmayla Türk inkılabının evrensel değeri üzerinde duracağım. Ancak Türk inkılabının evrensel değerini, millî sınırları aşan değerini anlatırken Türk inkılabı ile birlikte Atatürk'ün dehası, üstün kişiliği, Türk Milletine ve insanlığa yön veren haklı tarafı da ortaya konmuş olacaktır. Çünkü, biraz önce söylediklerime uygun olarak Atatürk'le Türk Milleti arasında çok sıkı bir bağ ve ilişki söz konusudur.

İsmet İnönü bir konuşmasında şöyle açıklama yapıyor :

«Türk inkılabını anlamak ve sevmek, Türk inkılabının muvaffakiyetine hizmet etmek, Büyük Reis Mustafa Kemal'i anlamak, sevmek ve onun ülkülerini tatbik etmeye candan çalışmakla bir ve beraberdir.»

Türk inkılabının evrensel değeri içerisinde Büyük Atatürk büyük şahsiyetiyle ortada ve meydandadır. Türk inkılabının evrensel değerinden bahsederken, millî sınırları aşan değerinden bahsederken, öncelikle şunu dile getirmek lazım. Genellikle milletlerin kurtuluş savaşına önderlik ettiği için Atatürk, Büyük insan yalnız Türk Milletinin değil, bütün mazlum milletlerin de kurtarıcısı olarak şanla ve şerefle anılmaktadır. Konu üzerinde çok daha fazla durulduğu

için ben konuyu bu yönüyle ele almayacağım, sadece Atatürk'ü insanlığın kurtarıcısı olarak ifade etmekle geçiştireceğim.

Bir diğer yönüyle Türk inkılabının evrensel değeri, Batı dünyasında Türk inkılabına karşı gösterilen ilgiden ileri gelir. Batı medeniyeti çok defa Hıristiyan medeniyeti olarak anılmıştır. Atatürk, «Batı medeniyeti Hıristiyan medeniyeti değildir, ortak ve müşterek medeniyettir, üstün medeniyettir; Türk Milleti de Batı medeniyetine katılma zorunluluğundadır.» Çünkü Atatürk'e göre (Bir arkadaşımın da ifade ettiği üzere) «Memleketler muhtelifdir; fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegane medeniyete iştirak etmesi lazımdır.» Batılılaşmak, batılaşmak, asrileşmek, modernleştirmek... Kelimeler muhtelif olabilir; fakat esas itibarıyla amaç, insanı Batı düşüncesine ve Batı zihniyetine ulaştırmak olan çağdaşlaşmak gibi ilkeler, insana daha çok özgürlüğün zevkini tattırmak içindir.

İşte Atatürk Türk toplumunu eskilerin «Hıristiyan, Batı medeniyeti» dedikleri, aslında müşterek ve üstün medeniyete katmasıyla insanlığa yeni bir ufuk açmıştır, Hıristiyan olmayan toplumların da bu medeniyete sahip çıkması ve bu medeniyete ortak olması imkânını vermiştir. Bu bakımdan kıymetli bilim adamı Sinanoğlu şöyle söylüyor : «Atatürk İnkılabı böylece Batılı olmayan topluluklara tutacakları yolu göstermekle insanlığın manevî gelişmesinde yepyeni ve çok mühim bir safha açmıştır.»

Bu maksatla, Habib Burgiba'da Atatürk için şöyle söylüyor : «O'nun ölmez eseri egemenliklerini elde etmiş milletlerin kaderlerine hükmedenler için ışıklı bir örnek ve bir ilham kaynağı olarak kalacaktır.» Bu sözleriyle Habib Burgiba, egemenliklerini elde etmiş milletlere ortak, yüksek medeniyete katılma ufkunun Atatürk tarafından açıldığını dile getirmiş olmaktadır.

Türk İnkılabının bir bakımdan da evrensel değeri insana, insan şahsiyetine vermiş olduğu değer de kendini gösterir. Şöyle ki;

Atatürk Türk inkılabının insanî yönünü, insan haklarına değer veren yönünü her fırsatta ele almaktadır. Türk inkılabının özelliği insan ve millet arasında bir köprü kurmakla ifade edilebilir; insanla, Türk insanıyla Türk Milleti arasında sıkı bir bağ ve saadet köprüsü kurmaya yönelik bir hedef şeklinde ifade edilebilir.

İşte insana verilen ve insan haysiyetine verilen bu değeri savunan Atatürk, milletlerarası ilişkilerde de insan şahsiyetine vermiş olduğu bu değerle önemli bir takım atılımların atılmasına da neden olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildiği sırada Amerika'da yayınlanan Washington Pos Gazetesi «Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildi, Avrupa'da diktatörlüğe gidiliyor. Türkiye'deki Cumhuriyetin ilan edilişi Batılı ülkelere de ümit ederiz ki, örnek olur.» diyor-du. Bu 1923'lerde söylenmiş sözlerdir.

Ancak demokrasi, halk idaresi insan haklarına yer ve değer veren bir siyasî düşüncenin, siyasî rejimin adıdır. Demokraside eşitlik vardır, özgürlük vardır. Gerçek demokraside kadın-erkek eşitliği vardır. Fransa'da kadınlar seçme ve seçilme hürriyetine 1946 yılında kavuşmuşlardır. Halbuki Türkiye'de Türk kadını büyük inkılapla 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur.

Atatürk, gerçek demokrasinin gereği olan kadın haklarını Türkiye'de tanımakla birçok Batılı ülkelere öncelik ettiği gibi, Doğulu ülkelere de gerçek demokrasinin yolunun kadına toplum hayatında değer verilmekle, seçme ve seçilme hakkını tanımakla mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

İşte bu nedenle İstanbul'da toplanan uluslararası kadınlar kongresinde Mısır kadınlarını temsil eden Hüdâ Şârâvi Atatürk'le yapmış olduğu bir konuşmada Atatürk'e şöyle hitâp etmektedir : «Türkler sizi Atatürk; yani Türklerin babası diye isimlendiriyorlar. Ben ise Ataşark; yani şarkın babası demek istiyorum.» Hüdâ Şârâvi'nin bu konuşması sebepsiz değildi, Hüdâ Şârâvi bütün Doğulu kadınların özgürlüklerinin temelinde Atatürk'ün yön veren, ileri fikirlerini dile getirmeye çalışıyordu.

Çok muhterem arkadaşlar;

Türk İnkılabının milletlerarası bakımdan çok teknik bir yönüyle de değerlendirmesini yapmak istiyorum. Bu teknik yönden değerlendirmeyi, sabahleyin bir arkadaşımız bir açıdan konuya temas ettiler Devletçilik dolayısıyla; ancak ben meseleye başka bir yönüyle temas edeceğim. Yalnız bu temsilci arkadaşımızın Devletçilik dolayısıyla yapmış olduğu çok ilgili konuşmayı mesut bir netice saymaktayım; yani konunun burada dile getirilmiş olmasını memnuniyetle karşılamaktayım.

Muhterem arkadaşlarım;

Gelişme veya kalkınma ekonomisi İkinci Dünya Harbi sonrasında iktisatçıların üzerinde durmuş oldukları bir iktisat dalı olmuştur. İkinci Dünya Har-

binden sonra geri kalmış ülkelerin gelişmesinde klasik Marksist ve neo-klasik iktisat doktrinleri az gelişmiş ekonomilerin kalkınmalarına çözüm getirememiştir. Bu nedenle yapılan çalışmalar sonunda (Özetle ifade ediyorum, özellikle Prof. Erol Manisalı'nın Gelişme Ekonomisi adlı kitabından da yararlanarak ifade ediyorum) bunun üzerine yeni çalışmalar yapılarak «Gelişme Ekonomisi» adlı ekonomi içerisinde yeni bir brans doğmuştur.

Gelişme ekonomisi özellikle geri kalmış bir ülkenin gelişmesinin esaslarını ortaya koymaktadır. Prof. Erol Manisalı, gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye'yi gelişme ekonomisinin ilkeleri içinde ele alınabilecek uygun bir örnek olarak görmektedir. Türkiye özellikle 1933'ten itibaren karma ekonomiye dayanan devletçilik politikasıyla sanayileşmeye yönelmiştir. Sanayi planı, kamu kesiminin sanayide gelişmesini artıran bir devletçilik uygulamasıdır.

Böylece Türkiye, 1933'ten itibaren, ne Marksist, ne klasik ve ne de neo-klasik bir ekonomi politikası izlemeyerek, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında devletçilik adıyla ifade edilen yeni bir ekonomik sistemin kurulması imkânlarını hazırlamıştır. Diğer bir deyimle, 1933'den sonra Devletçilik uygulamasıyla Türkiye, Marksist, klasik ve neoklasik ekonomik sistemlerin yanısıra, yeni bir ekonomik sistemin de doğuşunu hazırlamıştır. İşte, «gelişme ekonomisi» diye model olan, İkinci Dünya Harbinden sonra özellikle Birleşmiş Milletler uzmanları tarafından ele alınan bu konu, Türkiye'de, yeni Türkiye'nin de özelliklerini ifade edecek şekilde 1933'den itibaren uygulanagelmektedir .

Böylece Türkiye, gelişme ekonomisine yönelen gelişmemiş ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında uyguladığı devletçilik politikasıyla model ve örnek olmuştur. Bu da Türkiye'nin, bir bakımdan Türk inkılabının milletlerarası planda değerini ortaya koymaktadır. Yine devletçilik dolayısıyla, gelişmiş ülkelerle ilişkisi bakımından konuyu ele alacağım.

İkinci Dünya Savaşından sonra, özellikle Batılı ülkelerde yeni bir Kamu Hukuku dalı gelişmiştir. İdare Hukuku içerisinde gelişmekte olan bu Kamu Hukuku dalının adı (Le Droit Public Economique'dir) Ekonomik Kamu Hukukudur. Ekonomik Kamu Hukuku, devletin ekonomiye müdahalesini öngören hukuk kurallarını ifade etmektedir. Bu hukuk kuralları, bir taraftan devletin ekonomiye müdahalesini ve

devletin en geniş kamu hizmeti görerek bu hizmetlerin yerine getirilmesinde devlet kuruluşlarının kuruluşunu ifade etmektedir.

Bugün birçok Batılı ülkelerde ders müfredat programlarına kadar giren (Le Droit Public Economique) Ekonomik Kamu Hukuku, Türkiye'de 1933'den itibaren Devletçilik olarak uygulanmaktadır. Devletçilik, Türkiye'ye has bir sistem olarak Batılı ülkelere de örnek olmuştur. Nitekim, bu konuyu, çok saydığım Rahmetli Profesör Tahsin Bekir Balta şöyle ifade etmektedir : «Ülkemizin 1930'larda giriştiği devlet işletmeciliği Batı âleminde o tarihlerde yadırganmıştır; fakat geri kalmış bir ülkenin devlet işletmeciliği olmadan gelişemeyeceği bugün her yerde ve hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Üstelik, gelişmiş ülkelerin devlet işletmeciliğini uygulamak zorunluğunda kalabileceğini sonraki olaylar göstermiştir. Karma ekonomi, bugün Batı âleminin adeta ortak görüşü sayılabilir. Bu bakımdan Türkiye, karma ekonomi sisteminin öncüsü olmuştur. Şüphesiz karma ekonomi sisteminin uygulama alanı, oranı ülkeden ülkeye değişmektedir.»

İşte ifade etmeye çalıştığımız Türkiye'de uygulanan «Devletçilik» politikasının yalnız gelişmemiş ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de, kamu hizmetlerinin gelişmesi, devletin ekonomiye, sosyal, ekonomik ve politik sebeplerden dolayı müdahalesi sonucu Türkiye'de uygulanan devletçiliğin Batılı ülkelerde örnek ve model olmuş olmasıdır.

Çok saygıdeğer arkadaşlar;

Konuyu daha çok uzatmak istemiyorum; ancak bir özelliğinden daha bahsedeceğim, Türk İnkılabının milletlerarası planda değerini anlatması bakımından. Türkiye, Türk inkılâbı barış politikası uygulamıştır, barış politikası uygulamakla insanlık yararına çalışmış, barış karşılıklı münasebetlerinde temel say-

mış, Balkanlarda ve Ortadoğuda uyumsuzlukları barış yollarıyla çözümlenerek barışa hizmet etmiştir.

Büyük Devlet Adamı İnönü, Türk İnkılabının bu ülküsünü şöyle açıklamaktadır :

«Türk İnkılabı insanîyet ülküsünü takip eder. İnsan cemiyeti kâinatın en kıymetli, en kudretli varlığıdır. Kâinat içinde insan cemiyetleri beraber çalışacak ve beraber çalışma sayesinde kolaylıklarını ve saadetlerini artıracak imkânlarla maliktirler.»

Çok muhterem arkadaşlarım;

Büyük bir millet olarak tarihte vazifemiz vardır; büyük bir millet olarak dünya insanlık ailesine hizmet etmekle görevliyiz. Atatürk'ün şahsında temsil ettiği Türk Milleti, üstün zekâsı ve dehasıyla dünya insanlık ailesine hizmet etmiştir. Bu hizmetini devam ettirelmektedir, bu hizmetini, terörizme ve anarşizme karşı özgürlüklerini savunmakla, insan şahsiyetine kıymet ve saygı vermekle de devam ettirecektir.

Bu, mutlu diyeceğim; çünkü Atatürk'ün her Ölüm Yıldönümünde Atatürk'ü anarken, Atatürk'ü dile getirirken bir bakımdan da O'nun aziz hatırasını saygıyla anarken, mutluluk da duymaktayız, o bakımdan mutlu dedim; çünkü Atatürk'ü anmanın, Atatürk'ü dile getirmenin, biraz önce söylediğim gibi, büyük bir bahtiyarlık olduğu inancındayım.

Sayın Başkanımı, saygıdeğer arkadaşlarımı en üstün saygılarımla selamlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Bu suretle Anma Programımızı tamamlamış bulunuyoruz.

Aziz Atatürk'ün ruhunu şad etmiş oldunuz. Yüksek Heyete minettarım, Yüksek Heyet ve Büyük Milletimiz varolsun. (Alkışlar)

Toplantıyı, yarın saat 10.00'da toplanmak üzere kapatıyorum.

Kapanma Saati : 15.35

2009.

5. HAMZA EROĞLU'NUN TÜRK İNKILÂP / DEVRİM TARİHİ KİTAPLARI İÇERİK KARŞILAŞTIRMASI

Türk Devrim Tarihi, Ayyıldız Matbaası, Beşinci Basım, Ankara, 1977.	Türk İnkılâp Tarihi, MEB Basımevi, Birinci Basım, İstanbul, 1982.	Türk İnkılâp Tarihi, Savaş Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2008.
<p style="text-align: center;">Giriş</p> <p>1. Tarih, Devrim Tarihi ve Siyasi İlimler</p> <p>2. Türk Devrim Tarihi ve Cumhuriyet Rejimi Derslerinin Amacı</p> <p>3. Devrim İlkesi, Devrimin Kriteri, Devrimin Hukuki Mesnedi ve Meşruluğu</p> <p>a. Devrim İlkesi</p> <p>(1) Devrimin Etimolojik ve Genel Anlamı ve Benzer Kavramları</p> <p>(2) Devrimin Unsurları ve Devrimin Evreleri</p> <p>(3) Türk Devriminin Devrim Anlayışı</p> <p>b. Devrimin Kriteri</p> <p>c. Devrimin Hukuki Dayanağı</p> <p>4. Devrimin Hukuki ve Meşru Bir Şekil Alması</p> <p>a. Devrimin İç Hukukta Meşruluk Kazanması</p> <p>b. Devrimin Milletler Arası Hukukta Meşruluk Kazanması</p>	<p style="text-align: center;">Giriş</p> <p>I. İnkılâp Kavramı</p> <p>1. İnkılâp ve Benzeri Kavramlar</p> <p>2. İnkılâbın Öğeleri, Evreleri ve Kıstası</p> <p>a) İnkılâbın Öğeleri</p> <p>b) İnkılâbın Evreleri</p> <p>c) İnkılâbın Kıstası</p> <p>3. İnkılâbın Hukuki Dayanağı</p> <p>a) Doktrinde</p> <p>b) Pozitif Hukukta</p> <p>4. İnkılâbın Hukuki ve Meşru Bir Şekil Alması</p> <p>a) İnkılâbın İç Hukukta Meşruluk Kazanması</p> <p>b) İnkılâbın Milletler Arası Hukukta Meşruluk Kazanması</p> <p>5. Türk İnkılâbının Özelliği</p> <p>6. Atatürk'ün İnkılâp Anlayışı</p> <p>II- XIX. Yüzyılda Avrupa ve Osmanlı Devleti</p> <p>A. Avrupa</p> <p>1. Fransız İhtilali Ve Yayıdığı Fikirler (Milliyetçilik, Eşitlik, Özgürlük)</p>	<p style="text-align: center;">Giriş</p> <p>I- Türk İnkılâp Tarihi'nin Diğer İlimlerle İlişkisi, Amacı ve Konusu</p> <p>A. Türk İnkılâp Tarihi, Tarih ve Siyasi İlimler</p> <p>B. Türk İnkılâp Tarihi Dersinin Amacı</p> <p>C. Türk İnkılâp Tarihi Dersinin Adı ve Konusu</p> <p>a. Dersin adı</p> <p>b. Dersin konusu</p> <p>II- İnkılâpla İlgili Genel Açıklamalar</p> <p>A. İnkılâbın Anlamı ve Benzer Kavramlar</p> <p>B. İnkılâbın Unsurları</p> <p>C. İnkılâbın Evreleri</p> <p>D. İnkılâbın Kıstası</p> <p>E. İnkılâbın Hukuki Dayanağı</p> <p>a. Doktrinde</p> <p>b. Pozitif Hukukta</p> <p>F. İnkılâbın Hukuki ve Meşru Bir Şekil Alması</p> <p>a. İnkılâbın İç Hukukta Meşruluk Kazanması</p> <p>b. İnkılâbın Milletler Arası Hukukta Meşruluk Kazanması</p> <p>G. Türk İnkılâbının Özelliği</p>

<p style="text-align: center;">KISIM I</p> <p style="text-align: center;">TÜRK DEVRİM TARİHİ, TARİHİ GELİŞME</p> <p>Bölüm I-Türk Devriminin Hazırlık Evresi</p> <p>1. Devrim Fikrinin Hazırlanışı</p> <p>a. Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Sebepleri ve Sona Ermesi</p> <p>(1) Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Sebepleri</p> <p>(2) Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşünü Önlemeğe Çalışan Fikir Akımları ve Yenilik Hareketleri</p> <p>(a) Osmanlı İmparatorluğunda Islahat Hareketleri</p> <p>i. Tanzimat Öncesi Islahat Hareketleri</p> <p>ii. Tanzimat</p> <p>iii. I'inci Meşrutiyet</p> <p>iv. II'nci Meşrutiyet</p> <p>(b) Osmanlı İmparatorluğunu Kurtarmaya Yönelik Fikir Akımları</p> <p>i. Osmanlıcılık</p> <p>ii. İslamcılık</p> <p>iii. Türkçülük</p> <p>iv. Batıcılık</p> <p>b. Osmanlı İmparatorluğunun Sona Ermesi</p> <p>(1) Birinci Cihan Harbine Katılma</p> <p>(2) Osmanlı İmparatorluğunun Bölümünü Öngören Andlaşmalar</p> <p>(a) İtalya'nın Birinci Cihan Savaşına Katılmasından Önceki Devre</p> <p>(b) İtalya'nın Savaşa Katılmasından İtibaren Rusya'da İhtilalin Çıkmasına Kadar Süren Devre</p> <p>(c) Rus İhtilalinden Sonraki Devre</p> <p>(3) Mondros Mütarekenamesi</p>	<p>2. Sanayi İnkılâbı ve Bunun Avrupa'da Doğurduğu Sonuçlar (Kapitalizm, Emperyalizm, Sosyalizm)</p> <p>a) Sanayi İnkılâbı</p> <p>b) Sanayi İnkılâbı İle İlgili Akımlar (Kapitalizm, Emperyalizm, Sosyalizm)</p> <p>B. Osmanlı Devleti</p> <p>1. Devletin Yapısı (Teokratik, Monarşik, İmparatorluk)</p> <p>2. Devletin Çöküş Nedenleri</p> <p>a) İç Nedenler</p> <p>b) Dış Nedenler</p> <p>3. Devleti Kurtarma Çabaları</p> <p>a) Tanzimat Öncesi Islahat Hareketleri</p> <p>b) Tanzimat</p> <p>c) I. Meşrutiyet</p> <p>d) II. Meşrutiyet</p> <p>III. XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti</p> <p>1. II. Meşrutiyet ve Düşünce Akımları (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık)</p> <p>a) Osmanlıcılık</p> <p>b) İslamcılık</p> <p>c) Türkçülük</p> <p>d) Batıcılık</p> <p>2. İttihat ve Terakki İktidarı (Başlangıcı, Trablusgarp Savaşı, I. Balkan Savaşı, II. Balkan Savaşı ve Sonuçları)</p> <p>a) İttihat ve Terakki Partisi</p> <p>b) Trablusgarp Savaşı</p> <p>c) I. Balkan Savaşı</p> <p>d) II. Balkan Savaşı</p> <p>IV. Birinci Dünya Savaşı</p>	<p>H. Atatürk'ün İnkılâp Anlayışı</p> <p>III- Avrupa'da Fikri Gelişmeler</p> <p>A. Fransız İhtilali ve Yaydığı Fikirler</p> <p>B. Sanayi İnkılâbı ve Bunun Avrupa'da Doğurduğu Sonuçlar</p> <p>a. Sanayi İnkılâbı</p> <p>b. Sanayi İnkılâbı ile İlgili Akımlar</p> <p>aa. Kapitalizm</p> <p>bb. Emperyalizm</p> <p>cc. Sosyalizm</p> <p style="text-align: center;">KISIM I</p> <p style="text-align: center;">TÜRK İNKILÂBI</p> <p>Bölüm I-Türk İnkılâbının Hazırlık Evresi</p> <p>A. Osmanlı Devletinin Çöküşü</p> <p>1. Devletin Yapısı</p> <p>2. Osmanlı Devletinin Çöküş Sebepleri</p> <p>a. İç Sebepler</p> <p>b. Dış Sebepler</p> <p>3. Devleti Kurtarma Çabaları</p> <p>a. Islahat Hareketleri</p> <p>b. Devleti Kurtarmaya Yönelik Düşünce Akımları</p> <p>B. Osmanlı Devletinin Sona Erişini Hazırlayan İç ve Dış Olaylar</p> <p>a. İttihat ve Terakki Partisi</p> <p>b. Trablusgarp Savaşı</p> <p>c. I. Balkan Savaşı</p> <p>d. II. Balkan Savaşı</p> <p>C. Osmanlı Devletinin Sona Erişi</p> <p>1. Birinci Dünya Savaşına Genel Bakış</p>
--	---	---

<p>(a)Mondros Mütarekenamesinin İmzalanmasını Zorunlu Kılan Sebepler</p> <p>(b)Mondros Mütarekenamesinin Muhtevası</p> <p>(c)Mondros Mütarekenamesinin Sonuçları</p> <p>(ç)Mondros Mütarekenamesinin Uygulanışı</p> <p>(d) Zararlı Cemiyetlerin Kuruluşu</p> <p>i. Osmanlı ve Hilafetçi Cemiyetler</p> <p>ii. Azınlıkların Kurdukları Cemiyetler</p> <p>2. Yeni Devlet Kurma Fikri</p> <p>a. Yeni Devlet Kurma Fikrinin Doğuşu</p> <p>b. Yeni Devlet Kurma İdealinin Hazırlık Çalışmaları</p> <p>(1) Fikri Hazırlık Evresi - Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçışı</p> <p>(2) Fikrin Yayılması ve Genel Kaynama</p> <p>(a) Genel Olarak Memleketin Durumu</p> <p>(b) Kurtuluşa Yönelen Milli Cemiyetler</p> <p>i. Trakya - Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi</p> <p>ii. İzmir Müdafaa Hukuku Osmaniyeli Cemiyeti</p> <p>iii. Kilikyalılar Cemiyeti</p> <p>iv. Şarki Anadolu Müdafaa Hukuk Cemiyeti</p> <p>v. Hareketi Milliye ve Reddi İlhak Teşkilatı</p> <p>vi. Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti</p> <p>Bölüm II-Türk Devriminin Aksiyon Evresi</p>	<p>1. Birinci Dünya Savaşına Genel Bakış</p> <p>a) Birinci Dünya Savaşının Sebepleri</p> <p>b) Birinci Dünya Savaşının Başlaması ve Geçirdiği Evreler</p> <p>c) Savaşın Bitişi ve Ateşkes Anlaşmaları</p> <p>2. Savaşta Osmanlı Devleti</p> <p>a) Osmanlı Devletinin Savaşa Katılması</p> <p>b) Savaş Alanlarında Osmanlı Orduları</p> <p>c) Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve Ateş-kes Anlaşması</p> <p>3. Osmanlı Devletini Paylaşma Projeleri</p> <p>a) İtalya'nın Birinci Cihan Savaşına Katılmasından Önceki Devre</p> <p>b) İtalya'nın Savaşa Katılmasından İtibaren Rus İhtilalinin Çıkmasına Kadar Süren Devre</p> <p>c) Rus İhtilalinden Sonraki Devre</p> <p>4. Savaşın Bitişi ve Andlaşmalar (Versailles, Saint Germain, Trianon, Neuilley)</p> <p>a) Versailles Barış Andlaşması</p> <p>b) Saint Germain Barış Andlaşması</p> <p>c) Trianon Barış Andlaşması</p> <p>d) Neuilley Barış Andlaşması</p> <p>5. Mondros Ateş-kes Anlaşması (Mütarekesi)</p> <p>a) Mondros Ateş-kes Anlaşmasının İmzalanmasını Zorunlu Kılan Sebepler</p> <p>b) Mondros Ateş-kes Anlaşmasının Kapsamı</p> <p>c) Mondros Ateş-kes Anlaşmasının Sonuçları</p>	<p>a. Birinci Dünya Savaşının Sebepleri</p> <p>b. Birinci Dünya Savaşının Başlanması ve Geçirdiği Evreler</p> <p>c. Savaşın Bitişi ve Ateşkes Anlaşmaları</p> <p>2. Savaşta Osmanlı Devleti</p> <p>a. Osmanlı Devletinin Savaşa Katılması</p> <p>b. Savaş Alanlarında Osmanlı Orduları</p> <p>c. Silahlı Çatışmanın Sona Ermesi ve Ateşkes Anlaşması</p> <p>3. Osmanlı Devletini Paylaşma Projeleri</p> <p>a. İtalya'nın Birinci Cihan Savaşına Katılmasından Önceki Devre</p> <p>b. İtalya'nın Savaşa Katılmasından Rusya'da İhtilalin Çıkmasına Kadar Süren Devre</p> <p>c. Rus İhtilalinden Sonraki Devre</p> <p>4. Savaşın Bitişi ve Antlaşmalar</p> <p>5. Mondros Ateşkes Antlaşması</p> <p>a. Mondros Ateşkes Antlaşmasının İmzalanmasını Zorunlu Kılan Sebepler</p> <p>b. Mondros Ateşkes Antlaşmasının Kapsamı</p> <p>c. Mondros Ateşkes Antlaşmasının Sonuçları</p> <p>d. Mondros Ateşkes Antlaşmasının Uygulanışı</p> <p>Bölüm II-Türk İnkılâbının Aksiyon Evresi</p> <p>I-Hazırlık Dönemi</p> <p>A. Memleketin İç Durumu ve Kurulan Cemiyetler</p> <p>1. Memleketin İç Durumu</p> <p>2. Zararlı Cemiyetler</p>
--	---	---

<p>* Yeni Devletin Kuruluşunu Hazırlayan Devre (19 Mayıs 1919-23 Nisan 1920)</p> <p>1. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>2. Havza'da Mustafa Kemal Paşa'nın Faaliyetleri ve Havza'dan Yayınlanan Tamimler</p> <p>3. Amasya Tamimi</p> <p>a. Amasya Tamimi'nin Kapsamı</p> <p>b. Amasya Tamimi'nin Hukuki ve Siyasi Önemi</p> <p>(1) Siyasi Önemi</p> <p>(2) Hukuki Önemi</p> <p>c. Amasya Tamimi'nin Sonuçları</p> <p>4. Erzurum Kongresi</p> <p>a. Hazırlanışı ve Toplantısı</p> <p>b. Kongre Kararları</p> <p>c. Erzurum Kongresinin Önemi</p> <p>ç. Erzurum Kongresinin Sonuçları</p> <p>5. Sivas Kongresi</p> <p>a. Kongrenin Çalışmaları ve Kararları</p> <p>b. Sivas Kongresinin Önemi</p> <p>c. Sivas Kongresinin Sonuçları</p> <p>6. Sivas Kongresinden Yeni Meclisin Açılışına Kadar Olan Gelişmeler</p> <p>a. Damat Ferit Paşa Hükümetinin Düşmesi</p> <p>b. Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması ve Anadolu İle İlişkileri</p> <p>c. Amasya Görüşmeleri, Amasya Protokolü ve Sonuçları</p> <p>ç. Sivas'ta Komutanlarla Yapılan Toplantı</p> <p>d. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelişi</p>	<p>d) Mondros Ateş-kes Anlaşmasının Uygulanışı</p> <p>BİRİNCİ BÖLÜM</p> <p>M. KEMAL ATATÜRK</p> <p>DOĞUMUNDAN SAMSUN'A ÇIKIŞINA KADAR (1881- 1919)</p> <p>I. Eğitimi ve Öğrenimi (Doğumu, Ailesi, Çocukluğu)</p> <p>II. Çevresi (Sosyal, Politik)</p> <p>III. Bulunduğu Görevler</p> <p>1. Suriye ve Makedonya'daki Çalışmaları, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki Hizmetleri</p> <p>2. Birinci Dünya Savaşındaki Hizmetleri</p> <p>IV. Kişiliği</p> <p>A. Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelenin Şefi, Lideri Olmasının Nedenleri</p> <p>B. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Milletine İnanç ve Güveni</p> <p>C. Milli Mücadelenin Şefi, Lideri Mustafa Kemal Paşa'nın Kişisel Üstünlüğü (Dahi Atatürk)</p> <p>D. Dehasının Çeşitli Yönleriyle Atatürk</p> <p>1. Asker Atatürk</p> <p>2. Devlet Kurucusu Atatürk</p> <p>3. İnkılâpçı Atatürk</p> <p>4. Büyük Siyasetçi Atatürk</p> <p>a. İç Politika Alanında</p>	<p>3. Milli Cemiyetler</p> <p>4. İstanbul'a İtilaf Devletlerinin Gelişi</p> <p>5. Padişah ve Osmanlı Devleti'nin Duruma Bakışı</p> <p>6. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Duruma Bakışı</p> <p>a. Durum Değerlendirmesi Ve Tarihi Karar</p> <p>b. Kararın Uygulanması</p> <p>B. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı ve Teşkilatlandırma Çalışmaları</p> <p>1. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>a. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan Duruma Bakışı</p> <p>b. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>2. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'ya Gelişi ve Havza'dan Yayınlanan Genelgeler</p> <p>3. Amasya Tamimi</p> <p>a. Amasya Tamimi'nin Kapsamı</p> <p>b. Amasya Tamimi'nin Hukuki ve Siyasi Önemi</p> <p>c. Amasya Tamimi'nin Sonuçları</p> <p>4. Erzurum Kongresi</p> <p>a. Erzurum Kongresinin Açılışı</p> <p>b. Kongre Kararları</p> <p>c. Erzurum Kongresinin Önemi ve Sonuçları</p> <p>5. Sivas Kongresi</p> <p>a. Kongrenin Açılışı</p> <p>b. Kongrenin Kararları</p> <p>c. Sivas Kongresinin Önemi</p> <p>d. Sivas Kongresinin Sonuçları</p> <p>C. Milli Mücadele Karşısında İstanbul Hükümetlerinin Tutumu, Amasya Görüşmeleri ve Protokolü</p> <p>1. Damat Ferit Paşa Hükümetinin Düşmesi</p> <p>2. Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması ve Anadolu ile İlişkileri</p>
---	---	---

<p>e. Son Osmanlı Meclisi Mebusanı ve Misak-ı Milli</p> <p>(1) Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Misak-ı Milli'nin Hazırlanışı</p> <p>(2) Misak-ı Milli'nin Kapsamı</p> <p>(3) Misak-ı Milli'nin Önemi ve Sonuçlar</p> <p>* Yeni Devletin Kuruluşu (23 Nisan 1920– 24 Temmuz 1923)</p> <p>1. İç Politikada Gelişmeler</p> <p>a. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı</p> <p>b. İç İsyancılar</p> <p>(1) Anzavur İsyanı</p> <p>(2) Kuvay-ı İnzibatiye</p> <p>(3) Düzce - Hendek ve Adapazarı İsyancıları</p> <p>(4) Yenihan, Yozgat ve Boğazlayan İsyancıları</p> <p>(5) Afyonkarahisar'da Çapur Musa İsyanı</p> <p>(6) Konya İsyancıları</p> <p>(7) Milli Aşiretinin İsyanı</p> <p>c. Anadolu'da Milli Cephelelerin Kurulması</p> <p>(1) Batı Anadolu Cepheleleri</p> <p>(a) Ayvalık Cephesi</p> <p>(b) Bergama ve Soma Cephesi</p> <p>(c) Akhisar Cephesi</p> <p>(ç) Salihli Cephesi</p> <p>(d) Aydın ve Nazilli Cepheleleri</p> <p>(1) Güney Anadolu Cepheleleri</p> <p>(a) Adana Cephesi</p> <p>(b) Antep Cephesi</p> <p>(c) Maraş Savunması</p> <p>(ç) Urfa Savunması</p> <p>ç. Düşmanın Anadolu İçlerine Doğru İlerlemesi ve Sevr Barış</p>	<p>b. Dış Politika Alanında</p> <p>5. İdealist ve Realist Atatürk</p> <p>İKİNCİ BÖLÜM</p> <p>KURTULUŞ SAVAŞI</p> <p>I. Hazırlık Dönemi</p> <p>A. Memleketin İç Durumu ve Kurulan Cemiyetler</p> <p>1. Memleketin İç Durumu</p> <p>2. Zararlı Cemiyetler</p> <p>a) Milli Varlığa Düşman Cemiyetler (Osmanlı ve Hilafetçi Cemiyetler)</p> <p>b) Azınlıkların Kurdukları Cemiyetler</p> <p>3. Milli Cemiyetler</p> <p>4. İstanbul'a İtilaf Devletlerinin Gelişi (13 Kasım 1918)</p> <p>5. Padişah ve Osmanlı Devleti'nin Duruma Bakışı</p> <p>6. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Duruma Bakışı</p> <p>a) Durum Değerlendirmesi Ve Tarihi Karar (Yeni Türk Devleti Kurma Fikri)</p> <p>b) Kararın Uygulanması (Hazırlık Çalışmaları)</p> <p>B. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>1. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>a. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan Duruma Bakışı</p> <p>b. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı</p> <p>2. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'ya Gelişi ve Havza'dan Yayınlanan Genelgeler</p> <p>3. Amasya Genelgesi (Tamimi)</p> <p>a) Amasya Tamimi'nin Kapsamı</p> <p>b) Amasya Tamimi'nin Hukuki ve Siyasi Önemi</p>	<p>3. Amasya Görüşmeleri, Amasya Protokolü ve Sonuçları</p> <p>4. Sivas'ta Komutanlarla Yapılan Toplantı</p> <p>5. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelişi</p> <p>D. Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da Toplanması Ve Misak-ı Milli'yi Kabul Etmesi</p> <p>1. Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Misak-ı Milli'nin Hazırlanışı</p> <p>2. Misak-ı Milli'nin Kapsamı</p> <p>3. Misak-ı Milli'nin Önemi ve Sonuçları</p> <p>E. İstanbul'un İngilizler Tarafından İşgali ve Buna Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi</p> <p>F. Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da Toplanması</p> <p>1. TBMM'nin Toplanması ve Çalışmaları</p> <p>2. TBMM'nin Açılmasını Hukuki ve Siyasi Önemi</p> <p>3. TBMM'nin Demokratik Yapısı ve Karakteri</p> <p>G. Ankara Hükümetine Karşı Tepkiler (Ayaklanmalar)</p> <p>H. Büyük Devletlerin Baskı Politikaları, Sevr Antlaşması</p> <p>II- Savaş Dönemi</p> <p>A. Milli Ordunun Kuruluşu</p> <p>B. Muharebeler ve Siyasi Sonuçları</p> <p>1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Yapılan Savaşlar</p> <p>a. Birinci Dünya Savaşına Kadar Ermeni Sorunu</p> <p>b. Birinci Dünya Savaşında Ermeni Sorunu</p>
---	---	---

<p>Andlaşmasının İmzalanması</p> <p>d. Doğu Zaferi ve Gümrü Barış Andlaşması</p> <p>e. Düzenli Ordu Kurulması ve Çerkes Ethem Meselesi</p> <p>f. Birinci İnönü Zaferi</p> <p>g. Yeni Devletin İlk Anayasası</p> <p>ğ. İkinci İnönü Zaferi</p> <p>h. TBMM’de Beliren Siyasi Gruplaşmalar ve Müdafaai Hukuk Grubunun Kurulması</p> <p>ı. Sakarya Zaferi</p> <p>i. Başkumandanlık Meydan Muharebesi ve Kat’i Zafer</p> <p>j. Saltanatın Kaldırılması</p> <p>k. Barış Konferansına Hazırlık ve Lozan Barış Konferansı</p> <p>2. Dış Politikada Gelişmeler (23 Nisan 1920 – 24 Temmuz 1923)</p> <p>a. Sovyet Rusya ile İlişkiler</p> <p>b. Fransa ile İlişkiler</p> <p>c. Sevr Barış Andlaşması</p> <p>ç. Doğuda Ermenilerle Savaş ve Gümrü Barış Andlaşması</p> <p>d. Doğuda Sovyet Rusya ve Diğer Devletlerle İlişkiler</p> <p>e. Batı ile Münasebetler – Londra Konferansı</p> <p>f. Sakarya Zaferi ve Siyasi Alandaki Sonuçları</p> <p>g. Nihai Zafer ve Mudanya Mütarekesi</p> <p>h. Lozan Barış Konferansı ve Andlaşması</p> <p>(1) Lozan Barış Andlaşması ve Diğer Harp Sonrası Barış Andlaşmaları</p> <p>(2) Lozan Barış Andlaşmasının Kapsamı</p> <p>(a) Hudut Meselesi</p> <p>i. Güney Hududu</p> <p>ii. Irak Hududu</p> <p>iii. Batı Hududu</p> <p>(b) Azınlıklar</p> <p>(c) Kapitülasyonlar</p>	<p>c) Amasya Tamimi’nin Sonuçları</p> <p>4. Erzurum Kongresi</p> <p>a) Erzurum Kongresinin Açılışı</p> <p>b) Kongre Kararları</p> <p>c) Erzurum Kongresinin Önemi ve Sonuçları</p> <p>5. Sivas Kongresi</p> <p>a) Kongrenin Açılışı</p> <p>b) Kongrenin Kararları</p> <p>c) Sivas Kongresinin Önemi</p> <p>d) Sivas Kongresinin Sonuçları</p> <p>C. Milli Mücadele Karşısında İstanbul Hükümetlerinin Tutumu, Amasya Görüşmeleri ve Protokolü</p> <p>1. Damat Ferit Paşa Hükümetinin Düşmesi</p> <p>2. Ali Rıza Paşa Hükümetinin Kurulması ve Anadolu İle İlişkileri</p> <p>3. Amasya Görüşmeleri, Amasya Protokolü ve Sonuçları</p> <p>4. Sivas’ta Komutanlarla Yapılan Toplantı</p> <p>5. Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’ya Gelişi</p> <p>D. Mebusan Meclisi’nin İstanbul’da Toplanması Ve Misak-ı Milli’yi Kabul Etmesi</p> <p>1. Meclis-i Mebusan’ın Açılışı ve Misak-ı Milli’nin Hazırlanışı</p> <p>2. Misak-ı Milli’nin Kapsamı</p> <p>3. Misak-ı Milli’nin Önemi ve Sonuçları</p> <p>E. İstanbul’un İngilizler Tarafından İşgali ve Buna Karşı Mustafa Kemal Paşa’nın Tepkisi</p> <p>F. Büyük Millet Meclisi’nin Ankara’da Toplanması</p> <p>1. TBMM’nin Toplanması ve Çalışmaları</p> <p>2. TBMM’nin Açılmasını Hukuki ve Siyasi Önemi</p>	<p>c. Kurtuluş Savaşında Ermeni Sorunu ve Gümrü Barış Antlaşması</p> <p>2. Fransızlarla Yapılan Muharebeler ve Ankara Antlaşması</p> <p>a. Fransızlara Karşı Kurulan Cepheleler</p> <p>b. Ankara Antlaşması</p> <p>3. Yunanlılarla Yapılan Muharebeler</p> <p>a. Yunan Saldırılarına Karşı Kurulan Cepheleler</p> <p>b. Milli Kuvvetlerin Geri Çekilmesi ve Çerkes Ethem Meselesi</p> <p>c. Birinci İnönü Muharebesi ve Sonuçları</p> <p>4. Ruslarla ve Doğu lkeleri İle İlişkiler ve Moskova Antlaşması</p> <p>5. İkinci İnönü Muharebesi</p> <p>C. Sakarya Meydan Muharebesi ve Siyasi Sonuçları</p> <p>1. Sakarya Meydan Muharebesi</p> <p>2. Sakarya Meydan Muharebesinin Siyasi Sonuçları</p> <p>D. Büyük Taarruz, Başkumandan Meydan Muharebesi ve Zafer</p> <p>III- Barış</p> <p>A. Mudanya Ateşkes Antlaşması</p> <p>B. Lozan Konferansı ve Lozan Barış Antlaşması</p> <p>1. Lozan Barış Antlaşması ve Diğer Harp Sonrası Barış Antlaşmaları</p> <p>2. Lozan Barış Antlaşması ve Kapsamı</p> <p>3. Lozan’da İmzalanan Diğer Önemli Antlaşmalar ve Hükümleri</p> <p>4. Lozan Barış Antlaşması ve Kapitülasyonlar</p> <p>5. Lozan Barış Antlaşmasının Önemi</p> <p>Bölüm III - Yeniden Düzenleme Evresi</p>
--	---	--

<p>(ç) Harp Tamirâtı</p> <p>(d) Borçlar Meselesi</p> <p>(3) Lozan Barış Andlaşmasının Önemi</p> <p>(4) Lozan Barış Andlaşması ve Kapitülasyonlar</p> <p>(a) Kapitülasyonun Anlamı ve Mahiyeti</p> <p>(b) Kapitülasyonların Tarihiçesi</p> <p>(c) Kapitülasyonların Kapsamı</p> <p>(ç) Kapitülasyonları Kaldırma Teşebbüsleri</p> <p>(d) Kurtuluş Savaşı ve Kapitülasyonların Kaldırılması</p> <p>Bölüm III-Yeniden Düzenleme Evresi</p> <p>* İç Politikadaki Gelişmeler (29 Ekim 1923 – 9 Temmuz 1961)</p> <p>1. Cumhuriyetin İlanından Atatürk'ün Ölümüne Kadar Olan Devre</p> <p>a. Cumhuriyetin İlanı</p> <p>b. Hilafetin Kaldırılması</p> <p>c. 20 Nisan 1924 Tarihli Anayasa</p> <p>ç. Gerçekleştirilen Diğer Devrimler</p> <p>(1) Kıyafet Devrimi</p> <p>(2) Tekkelerin, Türbelerin ve Zaviyelerin Kapatılması</p> <p>(3) Milletlerarası Takvim, Saat ve Rakamların Kabulü</p> <p>(4) Hukukta Devrim</p> <p>(5) Türk Kadınına Tanınan Haklar</p> <p>(6) Harf Devrimi</p> <p>(7) Tarih Devrimi</p> <p>(8) Dil Devrimi</p> <p>d. Devrimlere Karşı Tepkiler</p> <p>(1) Şeyh Sait İsyanı</p> <p>(2) Atatürk'e Suikast</p>	<p>3. TBMM'nin Demokratik Yapısı ve Karakteri</p> <p>G. Ankara Hükümetine Karşı Tepkiler (Ayaklanmalar)</p> <p>a) Anzavur Ayaklanması</p> <p>b) Kuva-yı İnzibatiye</p> <p>c) Düzce-Hendek ve Adapazarı İsyânları</p> <p>d) Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan İsyânları</p> <p>e) Afyonkarahisar'da Çopur Musa İsyanı</p> <p>f) Konya İsyânları</p> <p>g) Milli Aşiretinin İsyanı</p> <p>H. Büyük Devletlerin Baskı Politikaları, Sevres (Sevr) Andlaşması, İçteki Etkileri</p> <p>II- Savaş Dönemi</p> <p>A. Milli Ordunun Kuruluşu</p> <p>1. Kuva-yı Milliye</p> <p>2. Düzenli Orduya Geçiş</p> <p>B. Muharebeler ve Siyasi Sonuçları</p> <p>1. Ermeni Sorunu ve Ermenilerle Yapılan Savaşlar</p> <p>a) Birinci Dünya Savaşına Kadar Ermeni Sorunu</p> <p>b) Birinci Dünya Savaşında Ermeni Sorunu</p> <p>c) Kurtuluş Savaşında Ermeni Sorunu ve Gümrü Barış Antlaşması</p> <p>2. Fransızlarla Yapılan Muharebeler ve Ankara İtilafnamesi (Andlaşması)</p> <p>a) Fransızlara Karşı Kurulan Milli Cepheler</p> <p>b) Ankara Anlaşması</p> <p>3. Yunanlılarla Yapılan Muharebeler</p> <p>a) Yunan Saldırılarına Karşı Kurulan Cepheler</p> <p>b) Birinci İnönü Muharebesi ve Londra Konferansı</p>	<p>I-Atatürk İnkılâbı ve Hedefleri</p> <p>II- Siyasi Alanda İnkılâp Hareketleri</p> <p>A. Saltanatın Kaldırılması</p> <p>B. Cumhuriyetin İlanı</p> <p>1. Cumhuriyetin İlanının Hazırlıkları</p> <p>2. Ankara'nın Başkent Olması</p> <p>3. Cumhuriyetin İlanı</p> <p>4. Cumhuriyetin İlanının Yankıları</p> <p>C. Halifeliğin Kaldırılması</p> <p>D. Yeni Türk Devletinin Anayasaları</p> <p>1. 20 Ocak 1921 Tarihli Anayasa ve Değişiklikleri</p> <p>2. 20 Nisan 1924 Tarihli Anayasa, Özellikleri ve Değişiklikleri</p> <p>E. Partiler ve Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri</p> <p>1. Büyük Millet Meclisinde Gruplar</p> <p>2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası</p> <p>F. İnkılâba Karşı Tepkiler</p> <p>1. Şeyh Sait Ayaklanması</p> <p>2. Takrir-i Sükûn Kanunu</p> <p>3. Atatürk'e Karşı Suikast Girişimi</p> <p>4. Menemen Olayı</p> <p>III- Hukuk Alanında İnkılâp Hareketleri</p> <p>A. Eski Hukuk (Şer'i Hukuk)</p> <p>B. Laik Hukuk</p> <p>1. Laik Hukuka Yönelmenin Zorunluluğu</p> <p>2. Hukukta Laikleşme ve Kabul Edilen Kanunlar</p> <p>3. Hukukta Laikliğe Yönelmenin Değerlendirilmesi</p> <p>IV- Eğitim ve Kültür Alanında İnkılâp Hareketleri</p> <p>A. Eğitim Alanında İnkılâp</p>
--	--	--

<p>Teşebbüsü</p> <p>(3) Menemen Olayı</p> <p>(4) Bursa'da Arapça Ezan Olayı</p> <p>e. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Denemeleri</p> <p>(1) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası</p> <p>(2) Serbest Cumhuriyet Fırkası</p> <p>2. İkinci Cihan Harbi Ve Demokratik Rejimin Yerleşmesi</p> <p>3. Demokratik Rejimde Gelişmeler ve Sapmalar</p> <p>a. Dini İstismar Politikası</p> <p>b. Ekonomik Başarısızlık</p> <p>c. Siyasi Hürriyetlerin Sınırlanması ve Baskı Rejiminin Kuruluşu</p> <p>4. 27 Mayıs 1960 Devrimi</p> <p>a. 27 Mayıs 1960 Devriminin Meşruluğu</p> <p>b. 27 Mayıs Devriminin Gayesi</p> <p>* Dış Politikada Gelişmeler</p> <p>1. 24 Temmuz 1923'ten Atatürk'ün Ölümüne Kadar Olan Devre</p> <p>a. 1923 – 1930 Dönemi</p> <p>(1) İngiltere ile İlgili Musul Meselesi</p> <p>(2) Fransa ile İlgili Meseleler</p> <p>(3) Türk – Yunan “etabli” Anlaşmazlığı</p> <p>(4) Türkiye ve Faşist İtalya</p> <p>(5) Türkiye ve Sovyet Rusya</p> <p>(6) Türkiye'nin Doğulu Devletlerle İlişkileri</p> <p>b. 1930 – 1938 Devresi</p> <p>(1) Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Katılması</p> <p>(2) Balkanlarda İşbirliği ve</p>	<p>c) İkinci İnönü Muharebesi</p> <p>4. Ruslarla İlişki ve Moskova Andlaşması</p> <p>C. Sakarya Meydan Muharebesi ve Siyasi Sonuçları</p> <p>1. Sakarya Meydan Muharebesi</p> <p>2. Sakarya Meydan Muharebesinin Siyasi Sonuçları</p> <p>D. Büyük Taarruz, Başkumandan Meydan Muharebesi ve Zafer</p> <p>III- Barış</p> <p>A. Mudanya Ateş-kes Antlaşması</p> <p>B. Lozan Konferansı</p> <p>1. Lozan Barış Antlaşması ve Diğer Harp Sonrası Barış Antlaşmaları</p> <p>2. Lozan Barış Antlaşması ve Kapsamı</p> <p>a) Sınır Meselesi</p> <p>b) Azınlıklar</p> <p>c) Kapitülasyonlar</p> <p>d) Harp Tamirati</p> <p>e) Borçlar Meselesi</p> <p>3. Lozan'da İmzalanan Diğer Önemli Antlaşmalar ve Hükümleri</p> <p>a) Lozan Boğazlar Sözleşmesi</p> <p>b) Türk ve Rum Ahalinin Değiştirilmesine Dair Sözleşme ve Protokol</p> <p>c) Lozan Barış Antlaşmasının Önemi</p> <p>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>Atatürk İnkılâbı</p> <p>I- Atatürk İnkılâbı ve Hedefleri</p> <p>II- Siyasal Alanda İnkılâp Hareketleri</p>	<p>Hareketleri</p> <p>1. Dini Eğitim</p> <p>2. Milli Eğitim</p> <p>3. Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi)</p> <p>4. Medreselerin Kaldırılması ve Eğitim Alanında Yenileşme</p> <p>5. Atatürk ve Milli Eğitim</p> <p>B. Kültür Alanında İnkılâp Hareketleri</p> <p>1. Yeni Türk Harflerinin Kabulü</p> <p>2. Tarih İnkılâbı</p> <p>3. Dil İnkılâbı</p> <p>4. Güzel Sanatlar</p> <p>V- Toplumsal Yaşayışın Düzenlenmesi</p> <p>1. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması</p> <p>2. Kıyafette Değişiklik</p> <p>3. Soyadı Kanununun Kabulü</p> <p>4. Ölçüler ve Takvimde Değişiklik</p> <p>5. Kadın Haklarının Kabulü</p> <p>VI- Ekonomik ve Mali Alanda Gelişmeler</p> <p>A. Ekonomik Alanda Gelişmeler</p> <p>1. Genel Olarak Türkiye'nin Ekonomik Durumu ve Gelişmesi</p> <p>2. Sektör İtibariyle Türkiye'nin Ekonomik Durumu ve Gelişmesi</p> <p>B. Mali Alanda Gelişmeler</p> <p>1. Yeni Devletin Kuruluş Yıllarındaki Mali Durum</p> <p>2. Yeni Türk Devleti ve Mali Alandaki Başarıları</p> <p>a. Bütçe Uygulamaları- Politikası</p> <p>b. Vergi Uygulamaları- Politikası</p> <p>c. İç ve Dış Borçlanma Politikası</p> <p>d. Bankacılık Alanında Gelişmeler</p> <p>VI- Sağlık Hizmetleri</p> <p>VII- Dış Politika</p>
--	---	--

<p>Balkan Antantı</p> <p>(3) İtalya – Habeş Savaşı ve Türkiye</p> <p>(4) Montreux Boğazlar Sözleşmesi</p> <p>(5) Saadabat Paktı</p> <p>(6) Hatay Anlaşmazlığı</p> <p>(7) Sovyet Rusya ile Münasebetler</p> <p>2. 1938–1950 Arası Buhanlı Devre</p> <p>a. 1938–1945 Harp Öncesi ve Harp Yılları</p> <p>(1) Harp Öncesi Devre ve Üçlü Pakt</p> <p>(2) Harp Yılları (1939 – 1945)</p> <p>b. Harp Sonrası Devrede Türkiye'nin Dış Politikası (1945 – 1950)</p> <p>3. 1950–1960 Arasındaki Devre</p> <p>a. Kore Uyuşmazlığı</p> <p>b. Kuzey Atlantik Paktına Katılma</p> <p>c. Balkan İttifakı</p> <p>ç. Bağdat Paktı (CENTO)</p> <p>d. Kıbrıs Meselesi</p> <p>4. 1960'dan Sonraki Devre</p> <p style="text-align: center;">KISIM II</p> <p style="text-align: center;">FİKİR VE İDEAL OLARAK</p> <p style="text-align: center;">TÜRK DEVRİMİ</p> <p style="text-align: center;">(ATATÜRKÇÜLÜK)</p> <p>Bölüm I – Milliyetçilik</p> <p>1. Millet Nedir? Anlamı</p> <p>2. Milliyetçilik Prensibinin Anlamı</p> <p>3. Milliyetçilik Prensibinin Türk Devrimindeki Rolü ve Yeri</p>	<p>A. Saltanatın Kaldırılması</p> <p>B. Cumhuriyetin İlanı</p> <p>1. Cumhuriyete Geçişin Gerekliliği</p> <p>2. Cumhuriyetin İlanı</p> <p>3. Cumhuriyetin İlanının Genel Olarak Değerlendirilmesi</p> <p>C. Halifeliğin Kaldırılması</p> <p>D. Yeni Türk Devletinin Anayasaları</p> <p>1. 20 Ocak 1921 Tarihli Anayasa Özellikleri ve Değişiklikleri</p> <p>2. 20 Nisan 1924 Tarihli Anayasa, Özellikleri ve Değişiklikleri</p> <p>E. Partiler ve Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri, İnkılâba Karşı Tepkiler</p> <p>1. Büyük Millet Meclisinde Gruplar</p> <p>a) Halk Zümresi, İslahat, İstiklal, Tesanüt Grupları</p> <p>b) Müdafai Hukuk Grubu ve Cumhuriyet Halk Fırkasının Kuruluşu</p> <p>c) Ordunun Siyasetten Ayrılması</p> <p>2. Terakki-Perver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait Ayaklanması ve Takrir-i Sükûn Kanunu</p> <p>a) Terakki-Perver Cumhuriyet Fırkası</p> <p>b) Şeyh Sait Ayaklanması</p> <p>c) Takrir-i Sükûn Kanunu</p> <p>3. Atatürk'e Karşı Suikast Girişimi</p> <p>4. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı</p> <p>a) Serbest Cumhuriyet Fırkası</p> <p>b) Menemen Olayı</p> <p>III- Hukuk Alanında İnkılâp Hareketleri</p> <p>A. Eski Hukuk (Şer'i Hukuk)</p>	<p>A. Atatürk'ün Uyguladığı Dış Politikanın Temel İlkeleri</p> <p>1. Milli Siyaset</p> <p>2. Diğer İlkeler</p> <p>B. Atatürk Döneminde Uygulanan Dış Politika</p> <p>1. 1923–1930 Dönemi</p> <p>2. 1930–1938 Dönemi</p> <p>IX- Türk Ordusu ve Millî Savunma</p> <p>A. Türk Ordusunun Tarihi</p> <p>1. Kara Kuvvetleri</p> <p>2. Deniz Kuvvetleri</p> <p>3. Hava Kuvvetleri</p> <p>4. Jandarma Kuvvetleri</p> <p>5. Sahil Güvenlik</p> <p>B. Türk Ordusunun Görev ve Sorumluluğu</p> <p>Bölüm IV- Türk İnkılâbının Gelişme Süreleri</p> <p>I- İç Politikada Gelişmeler</p> <p>A. İkinci Cihan Harbi ve Demokratik Rejimin Yerleşmesi</p> <p>B. Demokratik Rejimde Gelişmeler (İktidar Değişikliği)</p> <p>II- Dış Politikada Gelişmeler</p> <p>A. 1938–1945 Harp Öncesi ve Harp Yılları</p> <p>a. Harp Öncesi Devre ve Üçlü Pakt</p> <p>b. Harp Yılları</p> <p>B. Harp Sonrası Devrede Türkiye'nin Dış Politikası</p> <p>Bölüm IV- Türk İnkılâbının Gelişme Süreleri</p> <p style="text-align: center;">Ek-A (1950–1960)</p> <p>I- İç Politikada Gelişmeler</p> <p>A. Demokrat Parti İktidarı ve Demokratik Rejimden Sapmalar</p>
---	---	--

<p>4. Türk Devrimine Göre Milliyetçilik</p> <p>a. Genel Anlamı ile Türk Devrimine Göre Milliyetçilik</p> <p>b. Türk Devrimine Göre Milliyetçilikle Halkçılığın İlişkisi</p> <p>c. Devrim Milliyetçiliği ile Komünizmin Karşılaştırılması</p> <p>5. Devrim Milliyetçiliği ile I'nci ve II'nci Meşrutiyet Milliyetçiliğinin Farkları</p> <p>6. Yeni Anayasada Milliyetçilik</p> <p>a. Milliyetçilik Prensibinin Anayasaya Girişi</p> <p>b. Milliyetçilik Ve Milli Devlet Deyimlerinin Anlamı</p> <p>7. Milliyetçiliğin Sağladığı Faydalar</p>	<p>B. Laik Hukuk</p> <p>1. Laik Hukuka Yönelmenin Zorunluluğu</p> <p>2. Hukukta Laikleşme ve Kabul Edilen Kanunlar</p> <p>3. Hukukta Laikliğe Yönelmenin Değerlendirilmesi</p> <p>IV- Eğitim ve Kültür Alanında İnkılâp Hareketleri</p> <p>1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu</p> <p>2. Medreselerin Kaldırılması ve Eğitim Alanında Yenileşme</p> <p>3. Yeni Türk Harfleri Kabulü</p> <p>4. Tarih ve Dil Alanında Çalışmalar</p> <p>a) Tarih</p> <p>b) Dil</p> <p>5. Güzel Sanatlar</p>	<p>B. 27 Mayıs 1960 Devrimi</p> <p>II- Dış Politikada Gelişmeler (1950–1960)</p> <p>A. Kore Uyuşmazlığı</p> <p>B. Kuzey Atlantik Paktına Katılma</p> <p>C. Balkan İttifakı</p> <p>D. Bağdat Paktı</p> <p>E. Kıbrıs Meselesi</p>
<p>Bölüm II – Milli Egemenlik (Milli Hakimiyet)</p> <p>1. Milli Egemenlik</p> <p>2. Milli Egemenliği Zaruri Kılan Sebepler</p> <p>3. Milli Egemenlik Fikir ve Şuurunun Doğması ve Gelişmesi</p> <p>4. Yeni Anayasaya Göre Milli Egemenlik Prensibi</p> <p>5. Milli Egemenlik ve Demokrasi</p>	<p>V- Toplumsal Yaşayışın Düzenlenmesi</p> <p>1. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması</p> <p>2. Kıyafette Değişiklik</p> <p>3. Soyadı Kanunu Kabulü</p> <p>4. Ölçüler ve Takvimde Değişiklik</p> <p>a) Takvimde Değişiklikler</p> <p>b) Ölçülerde Değişiklikler</p> <p>5. Kadın Haklarının Kabulü</p> <p>VI- Ekonomik Alanda Gelişmeler</p> <p>1. Genel Olarak Türkiye'nin Ekonomik Durumu ve Gelişmeler</p> <p>a) Yeni Devletin Kuruluş Yıllarında Ekonomik Durumu</p> <p>b) Yeni Devletin Kuruluşundan 1933 Yılına Kadar Türkiye'nin Durumu ve Gelişmesi</p> <p>c) 1933-1938 Yılları Türkiye'nin Ekonomik Durumu</p>	<p>II- Dış Politikada Gelişmeler (1960 Sonrası)</p> <p>A. Türk Yunan İlişkileri Ve Kıbrıs Sorunu</p> <p>B. Ermeni Terör Olayı</p> <p>C. PKK Terör Olayı</p>
<p>Bölüm III – Milli Bağımsızlık (Milli İstiklal)</p> <p>1. Bağımsızlığın Anlamı</p> <p>2. Türk Devriminde Bağımsızlığın Yeri ve Rolü</p>	<p>2.Sektörler İtibariyle Türkiye' nin</p>	<p>Bölüm IV – Türk İnkılâbının Gelişme Süreleri Ek-B (1960–1980)</p> <p>I- İç Politikada Gelişmeler</p> <p>A. Kurucu Meclisi</p> <p>B. 1961 Anayasası ve Özellikleri</p> <p>C. 1982 Anayasası ve Özellikleri</p> <p>Kısım II</p> <p>Türk İnkılâbının Temel İlkeleri ve Türk İnkılâbının Özellikleri</p> <p>Bölüm I – Türk İnkılâbının Temel İlkeleri</p> <p>I- Atatürkçülük İle İlgili Genel Açıklamalar</p> <p>II- Temel İlkeler</p> <p>A. Cumhuriyetçilik</p> <p>1. Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>2. Hukuki ve Siyasi Anlamı</p> <p>3. Tarihi Gelişme</p> <p>4. Bizde Cumhuriyet</p> <p>5. Atatürk ve Cumhuriyet</p> <p>6.Cumhuriyetin Değerlendirilmesi</p>

<p>3. Bağımsızlık İlkesinin Gelişmesi</p> <p>Bölüm IV – Batılılaşma</p> <p>1. Genel Olarak Batılılaşmanın Anlamı</p> <p>2. Batılılaşmanın Türk Devrimindeki Yeri ve Rolü</p> <p>3. Bizde Batılılaşma Hareketleri</p> <p>a. Osmanlı İmparatorluğunda Batılılaşma Hareketleri</p> <p>b. Cumhuriyet Devrinde</p> <p>Bölüm V – Laiklik</p> <p>1. Laikliğin Anlamı</p> <p>a. Laik Kelimesi</p> <p>b. Laikliğin Anlamı</p> <p>2. Türkiye’de Devletle Dinin Münasebetleri ve Laikleşme Yolundaki Gelişmeler</p> <p>a. Teokratik Devlet</p> <p>b. Yarı Teokratik Devlet</p> <p>(1) Tanzimat Devri</p> <p>(2) Birinci Meşrutiyet Devri</p> <p>(3) İkinci Meşrutiyet Devri</p> <p>c. Laik Devlet</p> <p>3. Yeni Türk Devletinin Laikliği</p> <p>a. Laik Devletin Genel Vasıfları</p> <p>b. Türkiye’de Laik Devlet Sisteminin Kuruluşu c. Diyanet İşleri Başkanlığı</p> <p>4. Hukukun Laikleştirilmesi</p> <p>5. Öğretimin Laikliği</p> <p>6. Türk Devrimi Açısından Laiklik İlkesinin Değerlendirilmesi</p>	<p>Ekonomik Durumu ve Gelişmesi</p> <p>a) Tarım</p> <p>b) Sanayi</p> <p>c) Ulaştırma</p> <p>d) Bayındırlık</p> <p>VII- Sağlık Hizmetleri</p> <p>VIII- Dış Siyaset</p> <p>A. Atatürk’ün Dış Siyaseti</p> <p>1. Milli Siyaset</p> <p>2. Diğer İlkeler</p> <p>B. Atatürk Döneminde Uygulanan Dış Siyaset</p> <p>1. 1923–1930 Dönemi</p> <p>a) İngiltere İle İlgili Musul Meselesi</p> <p>b) Fransa İle İlgili Meseleler</p> <p>c) Türk-Yunan “Etabli” Anlaşmazlığı</p> <p>d) Türkiye ve Faşist İtalya</p> <p>e) Türkiye ve Sovyet Rusya</p> <p>f) Türkiye’nin Doğulu Devletlerle İlişkileri</p> <p>2. 1930–1938 Dönemi</p> <p>a) Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Katılması</p> <p>b) Balkanlarda İşbirliği ve Balkan Antantı</p> <p>c) İtalya- Halep Savaşı ve Türkiye</p> <p>d) Montreux Boğazlar Sözleşmesi</p> <p>e) Saadabat Paktı</p> <p>f) Hatay Anlaşmazlığı</p> <p>g)Sovyet Rusya ile Münasebetler</p> <p>IX- Türk Ordusu ve Milli Savunma</p> <p>1. Türk Ordusunun Tarihi</p> <p>2. Türk Ordusunun Görev ve</p>	<p>B. Milliyetçilik</p> <p>1. Millet</p> <p>a. Milletin Anlamı ve Tanımı</p> <p>b. Milletin Unsurları</p> <p>c. Milletin Tarihi, Sosyal, Siyasi ve Hukuki Bir Gerçek Olması</p> <p>d. Milletin İrk, Kavim ve Ümmetten Daha Dar Çevreli Topluluklardan Farkları</p> <p>e. Millet Gerçeğine Karşı İtirazlar</p> <p>f. Atatürk’ün Millet Anlayışı</p> <p>2. Milliyetçilik</p> <p>a. Milliyetçiliğin Tanımı ve Anlamı</p> <p>b. Milliyetçiliğin Nitelikleri</p> <p>c. Milliyetçilik Prensibinin Türk İnkılabındaki Yeri ve Rolü</p> <p>d. Türk İnkılabına Göre Milliyetçilik</p> <p>e. İnkılâp Milliyetçiliği ile I ve II. Meşrutiyet Milliyetçiliğinin Farkları</p> <p>f. Anayasalarımız Ve Milliyetçilik İlkesi</p> <p>g. Milliyetçilik Ve Milli Devlet Deyimlerinin Anlamı</p> <p>h. Atatürk’ün Milliyetçilik Anlayışı</p> <p>i. Milliyetçilik İle İlgili Değerlendirmeler</p> <p>C. Halkçılık</p> <p>1. Halkçılığın Tanımı Ve Nitelikleri</p> <p>2. Atatürk’ün Halkçılık Anlayışı</p> <p>D. Laiklik</p> <p>1. Laikliğin Tanımı, Nitelikleri ve Tarihçesi</p> <p>a. Laikliğin Tanımı</p> <p>b. Laiklik ve Nitelikleri</p> <p>c. Türk İnkılabına Göre Laiklik</p> <p>d. Laikliğin Tarihçesi</p> <p>2. Türk İnkılabında Laikliğin Gelişmesi ve Anayasalara Girişi</p> <p>3. Atatürk’ün Din ve Laiklik Anlayışı</p> <p>4. Laiklik İlkesinin Değerlendirmesi</p> <p>E. Devletçilik</p>
---	--	---

<p>Bölüm VI – Dış Politikaya Hâkim Olan Prensipler</p> <p>1. Devrimin Temel Prensipleri</p> <p>a. Milli Egemenlik ve Milli Bağımsızlık</p> <p>b. Milliyetçilik</p> <p>c. Batılılaşma</p> <p>ç. Laiklik</p> <p>2. Özellikle Dış Politikada Yer Alan Prensipler</p> <p>a. Milli Misak</p> <p>b. Kolektif Güvenlik ve Barış Politikası</p> <p>c. İnsan Hakları</p> <p>ç. Demokrasi</p> <p>d. Devletler Hukukuna Saygı</p> <p>e. İnsanlık Ülküsü</p>	<p>Sorumluluğu</p> <p>DÖRDÜNCÜ BÖLÜM</p> <p>ATATÜRKÇÜLÜK</p> <p>Türk İnkılabının Dayandığı İlkeler ve Türk İnkılabının Nitelikleri</p> <p>I – Temel İlkeleri</p> <p>A. Cumhuriyetçilik</p> <p>1. Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>a) Tanımı</p> <p>b) Nitelikleri</p> <p>2. Atatürk'ün Cumhuriyet ve Cumhuriyetçilik Anlayışı</p> <p>B. Milliyetçilik</p> <p>1. Millet</p> <p>a) Milletin Anlamı ve Tanımı</p> <p>b) Milletin Unsurları</p> <p>c) Milletin Tarihi, Sosyal, Siyasi ve Hukuki Bir Gerçek Olması</p> <p>d) Milletin İrk, Kavim ve Ümmetten Daha Dar Çevreli Topluluklardan Farkları</p> <p>e) Millet Gerçeğine Karşı İtirazlar</p> <p>f) Atatürk'ün Millet Anlayışı</p> <p>2. Milliyetçilik</p> <p>a) Milliyetçiliğin Tanımı ve Anlamı</p> <p>b) Milliyetçiliğin Nitelikleri</p> <p>c) Milliyetçilik Prensibinin Türk Devrimindeki Rolü</p> <p>d) Türk İnkılabına Göre Milliyetçilik</p> <p>e) İnkılâp Milliyetçiliği ile I., II. Meşrutiyet Milliyetçiliğinin Farkları</p> <p>3. Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı</p>	<p>1. Devletçiliğin Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>a. Genel Olarak Devletçiliğin Tanımı</p> <p>b. Devletçiliğin Amacı</p> <p>c. Devletçiliğin Kapsamı</p> <p>2. Atatürk'ün Devletçilik Anlayışı ve Planlamaya Verdiği Değer</p> <p>3. Türkiye'nin Kalkınmasında Devletçiliğin Rolü</p> <p>F. İnkılâpçılık</p> <p>1. İnkılâpçılığın Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>2. Atatürk'ün İnkılâp Anlayışı</p> <p>III- Bütünleyici İlkeler</p> <p>A. Milli Egemenlik</p> <p>1. Egemenlik, Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>2. Milli Egemenlik, Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>3. Milli Egemenlik ve Özellikleri</p> <p>4. Milli Egemenlik İlkesinin Tevhidi</p> <p>5. Milli Egemenlik İlkesinin Uygulanması ve Sağladığı Yararlar</p> <p>6. Milli Mücadele'de Milli Egemenliği Zorunlu Kılan Sebepler</p> <p>7. Yeni Türk Devletinin Kuruluşunda Milli Egemenlik İlkesinin Yeri ve Gelişmesi</p> <p>8. Atatürk ve Milli Egemenlik</p> <p>9. Milli Egemenlikle İlgili Genel Değerlendirme</p> <p>B. Milli Bağımsızlık</p> <p>1. Bağımsızlığın Anlamı</p> <p>2. Türk İnkılabında Bağımsızlığın Yeri ve Rolü</p> <p>3. Atatürk'ün Bağımsızlık Anlayışı</p> <p>4. Bağımsızlık İlkesinin Gelişmesi</p> <p>C. Milli Birlik ve Beraberlik</p> <p>1. Genel Olarak Milli Birlik ve Beraberliğin Anlamı</p> <p>2. Milli Mücadele Milli Birlik ve Beraberlik</p> <p>3. Atatürk'e Göre Milli Birlik ve Beraberlik</p>
<p>Bölüm VII – Devrimin Uygulama Metodu</p> <p>1. Milli Siyaset, Anlamı ve Unsurları</p> <p>2. Milli Siyasetin Nitelikleri</p> <p>a. Realist Milli Siyaset</p> <p>b. Milli Menfaat ve İnsanlık Menfaati</p> <p>c. Hakka ve Kuvvete Yer Veren Milli Siyaset</p> <p>ç. Meşruluk Esası ve Demokratik Yol</p> <p>Bölüm VIII – Genel Olarak Türk Devrimi ve Özellikleri</p> <p>1. Osmanlı İslahat Hareketleri ve Atatürk Devrimi</p> <p>a. Radikal Ve İnhisarçı Görüş b. Tarihi Devamlılık ve Sosyolojik Determinizm Görüşü</p>	<p>Bölüm VIII – Genel Olarak Türk Devrimi ve Özellikleri</p> <p>1. Osmanlı İslahat Hareketleri ve Atatürk Devrimi</p> <p>a. Radikal Ve İnhisarçı Görüş b. Tarihi Devamlılık ve Sosyolojik Determinizm Görüşü</p>	<p>Bölüm VIII – Genel Olarak Türk Devrimi ve Özellikleri</p> <p>1. Osmanlı İslahat Hareketleri ve Atatürk Devrimi</p> <p>a. Radikal Ve İnhisarçı Görüş b. Tarihi Devamlılık ve Sosyolojik Determinizm Görüşü</p>

<p>2. Atatürk Devrimi ile 27 Mayıs 1960 Devrimi Arasındaki Bağlar</p> <p>3. Türk Devriminin Milli ve Evrensel Değeri</p> <p>a. Devriminin Milli Değeri</p> <p>(1) Siyasi Yönüyle Türk Devriminin Değeri</p> <p>(2) Hukuki Yönüyle Türk Devriminin Değeri</p> <p>(a) Yeni Devletin Kuruluşu ve Siyasi Düzeni</p> <p>(b) Devletin Laik Bir Nitelik Kazanması ve Hukukun Laikleştirilmesi</p> <p>(3) Sosyal Yönüyle Türk Devrimi</p> <p>(a) Sosyal Yönüyle Türk Devriminin Kapsamı ve Niteliği</p> <p>(b) Sosyal Yönüyle Türk Devriminin Muhtevasına ve Niceliğine Karşı İtirazlar ve Bunların Cevaplandırılması</p> <p>i. Genel Olarak Konunun İncelenmesi ve Cevaplandırılması</p> <p>ii. Türk Devrimi Bakımından Konunun İncelenmesi</p> <p>b. Türk Devriminin Evrensel Değeri</p> <p>4. Türk Devrimi ve Demokratik Rejim</p> <p>a. Demokratik Rejimin Anlamı</p> <p>b. Türkiye’de Demokratik Rejimin Kuruluşu ve Gelişmesi</p> <p>c. Demokratik Rejim ve Türk Devriminin Temel Prensipleri</p> <p>(1) Milliyetçilik ve Demokratik Rejim</p> <p>(2) Milli Egemenlik ve Demokratik Rejim</p> <p>(3) Milli Bağımsızlık ve Demokratik Rejim</p> <p>(4) Batılılaşma ve Demokratik Rejim</p> <p>(5) Laiklik ve Demokratik Rejim</p> <p>ç. Atatürk ve Demokrasi</p>	<p>C. Halkçılık</p> <p>1. Halkçılığın Tanımı Ve Nitelikleri</p> <p>2. Atatürk’ün Halkçılık Anlayışı ve Demokrasi</p> <p>D. Laiklik</p> <p>1. Laikliğin Tanımı, Nitelikleri ve Tarihçesi</p> <p>a) Laikliğin Tanımı</p> <p>b) Laikliğin Nitelikleri</p> <p>c) Laikliğin Tarihçesi</p> <p>2. Türk İnkılabında Laikliğin Gelişmesi Ve Anayasalara Girişi</p> <p>3. Atatürk’ün Din Ve Laiklik Anlayışı</p> <p>4. Türk İnkılabı Açısından Laiklik İlkesinin Değerlendirmesi</p> <p>E. Devletçilik</p> <p>1. Devletçiliğin Tanımı Ve Nitelikleri</p> <p>a) Genel Olarak Devletçiliğin Tanımı</p> <p>b) Devletçiliğin Amacı</p> <p>c) Devletçiliğin Kapsamı</p> <p>2. Atatürk’ün Devletçilik Anlayışı ve Planlamaya Verdiği Değer</p> <p>a) Devletçilik</p> <p>b) Planlama</p> <p>3. Türkiye’nin Kalkınmasında Devletçiliğin Rolü</p> <p>F. İnkılâpçılık</p> <p>1. İnkılâpçılığın Tanımı ve Nitelikleri</p> <p>2. Atatürk’ün İnkılâp Anlayışı</p> <p>II- Bütünleyici İlkeler</p> <p>A. Milli Egemenlik</p> <p>1. Milli Egemenliğin Anlamı</p> <p>2. Milli Egemenliği Zorunlu Kılan Nedenler</p> <p>3. Yeni Türk Devleti’nin</p>	<p>4. Anayasalarımız ve Milli Birlik ve Beraberlik</p> <p>5. Milli Birlik ve Beraberlikle İlgili Değerlendirmeler</p> <p>D.Yurtta Barış, Dünyada Barış</p> <p>1. Yurtta Barış ve Dünyada Barış’ın Anlamı ve Kapsamı</p> <p>2. İç ve Dış Politikada Uygulamalar</p> <p>3. Yurtta Barış ve Dünyada Barışla İlgili Değerlendirmeler</p> <p>E. Bilimsellik ve Akılcılık</p> <p>1. Bilimsellik</p> <p>2. Akılcılık</p> <p>F. Çağdaşlaşma ve Batılılaşma</p> <p>1.Genel Olarak Batılılaşmanın Anlamı</p> <p>2. Batılılaşmanın Türk İnkılabındaki Yeri ve Rolü</p> <p>3. Bizde Batılılaşma Hareketleri</p> <p>4.Türk İnkılabında Batılılaşma Hareketinin Değerlendirilmesi</p> <p>G. İnsan ve İnsanlık Sevgisi</p> <p>Bölüm II-Türk İnkılabının Özellikleri</p> <p>I- Osmanlı Islahat Hareketleri ve Atatürk İnkılabı</p> <p>A. Radikal ve İnhisarçı Görüş</p> <p>B. Tarihi Devamlılık ve Sosyolojik Determinizm Görüşü</p> <p>II- Türk İnkılabının Milli Değeri</p> <p>A. Siyasi Yönüyle Türk İnkılabının Milli Değeri</p> <p>B. Hukuki Yönüyle Türk İnkılabının Milli Değeri</p> <p>C. Sosyal Yönüyle Türk İnkılabının Milli Değeri</p> <p>III- Türk İnkılabının Evrensel Değeri</p> <p>IV- Türk İnkılabı ve Demokratik Rejim</p> <p>A. Demokratik Rejimin Anlamı</p>
---	--	---

<p>5. Türk Devrimi ve Zararlı Akımlar</p> <p>a. Aşırı Sağ Akımları</p> <p>b. Aşırı Sol Akımlar</p> <p>(1) Dış Politika Yönünden</p> <p>(2) İç Politika Yönünden</p> <p>(3) Teorik Yönden Türk Devrimi ve Komünizm</p> <p>6. Türk Devriminin Temel Nitelikleri</p> <p>Sonuç</p>	<p>Kuruluşunda Milli Egemenlik İlkesinin Yeri ve Tarihi Gelişmesi</p> <p>B. Milli Bağımsızlık</p> <p>1. Bağımsızlığın Anlamı</p> <p>2. Türk İnkılabında Bağımsızlığın Yeri ve Rolü</p> <p>3. Atatürk'ün Bağımsızlık Anlayışı</p> <p>4. Bağımsızlık İlkesinin Gelişmesi</p> <p>C. Milli Birlik, Beraberlik ve Ülke Bütünlüğü</p> <p>1. Milli Birlik ve Beraberlik</p> <p>2. Ülke Bütünlüğü</p> <p>D. Yurtta Barış, Dünyada Barış</p> <p>E. Bilimsellik ve Akılcılık</p> <p>1. Bilimsellik</p> <p>2. Akılcılık (Rasyonalizm)</p> <p>F. Çağdaşçılık ve Batılılaşma</p> <p>1. Genel Olarak Batılılaşmanın Anlamı</p> <p>2. Batılılaşmanın Türk İnkılabındaki Yeri ve Rolü</p> <p>3. Bizde Batılılaşma Hareketleri</p> <p>4. Cumhuriyet Devrinde Batılılaşma Hareketinin Değerlendirilmesi</p> <p>G. İnsan ve İnsanlık Sevgisi</p> <p>III-Türk İnkılabının Nitelikleri</p> <p>A. Osmanlı İslahat Hareketleri ve Atatürk İnkılabı</p> <p>1. Radikal ve İnhisarçı Görüş</p> <p>2. Tarihi Devamlılık ve Sosyolojik Determinizm Görüşü</p> <p>B. Türk İnkılabının Milli Değeri</p> <p>1. Siyasi Yönüyle Türk İnkılabının Değeri</p>	<p>B. Türkiye'de Demokratik Rejimin Kuruluşu ve Gelişmesi</p> <p>C. Atatürk ve Demokratik Rejim</p> <p>V- Atatürkçülük ve Zararlı Akımlar</p> <p>A. Aşırı Sağ Akımları</p> <p>1. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm</p> <p>2. Dini İstismara Yönelik Tutucu ve Gerici Akımlar</p> <p>B. Aşırı Sol Akımlar</p> <p>Teorik Yönden Türk İnkılabı ve Komünizm</p>
--	---	--

	<p>2. Hukuki Yönüyle Türk İnkılabının Değeri</p> <p>a) Yeni Devletin Kuruluşu ve Siyasi Düzen</p> <p>b) Devletin Laik Bir Nitelik Kazanması ve Hukukun Laikleştirilmesi</p> <p>C. Sosyal Yönüyle Türk İnkılabının Değeri</p> <p>a) Sosyal Yönüyle Türk İnkılabının Kapsamı ve Niteliği</p> <p>b) Sosyal Yönüyle Türk Devriminin İçeriğine ve Niteliğine Karşı İtirazlar ve Bunların Cevaplandırılması</p> <p>III- Türk İnkılabının Evrensel Değeri</p> <p>IV- Türk İnkılabı ve Demokratik Rejim</p> <p>A. Demokratik Rejimin Anlamı</p> <p>B. Türkiye’de Demokratik Rejimin Kuruluşu ve Gelişmesi</p> <p>C. Atatürk ve Demokratik Rejim</p> <p>V. BÖLÜM</p> <p>ATATÜRK’ÜN ÖLÜMÜNÜN YURT İÇİNDEKİ VE YURT DIŞINDAKİ YANKILARI</p> <p>I- Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni</p> <p>II- Atatürk’ün Ölümünün Yankıları</p>	
--	---	--

bir politika dâsturudur.

"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh", sözü ile Atatürk, insanı, insan hallerini; insanlığı savan mahkûmudur. Barış, özgürlük için ve bağımsızlığı sağlamak için düzeni göstermektedir. Sıylanan barış bir hukuk düzenidir, adil bir düzendir, ahlâki bir düzendir.

Hüceler güvesi Atatürk, insan Atatürk sana misal birer maddesizdir de.

Prof. Dr. Hamza Eoğlu

